

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE

RAZPRAVE: GOTI NA BALKANU. —
SORODNI ODMEVI ČRNOGORSKIH
PRAVNIH ZGODBIC IN SLOVENSKE-
GA OBICAJNEGA PRAVA. — DO-
NESKI K ZGODOVINI KMETIJSTVA V
DRAVSKI DOLINI V XVII. STOLETJU.

IZVESTJA: KOVAČIČ FR., SLOMSE-
KOV NAJSTAREJŠI ROKOPIS. — GRO-
ŠELJ M., O NAŠIH STARIH GEOGRAF-
SKIH IMENIH. — MRAVLJAK JOSIP,
GUŠTANJSKI ROKODELSKI (OBRT-
NIŠKI) CEH. — KOKOLJ MIROSLAV,
ZNAKI PREKMURSKEGA TKANICA-
NJA.

SLOVSTVO. — DRUŠTVENI GLASNIK.

1932

Vsebina. — Table des matières.

Stran. — Page.

I. Razpravi. — Dissertations.

Kelemina J., Goti na Balkanu. — Les Goths dans la péninsule des Balkans	121
Dolenc dr. Metod, Sorodni odmevi črnogorskih pravnih zgodbic in slovenskega običajnega prava. — Des échos congénères entre anecdotes juridiques du Monténégro et le droit d'habitude slovène	137
Mravljak Josip, Doneski k zgodovini kmetijstva v Dravski dolini v XVII. stoletju. — Quelques notices pour l'histoire d'agriculture dans la Vallée de Drave au XVII. siècle	171

II. Izvestja. — Rapports.

Kovačič Fr., Slomšekov najstarejši rokopis. — Manuscript le plus ancien de Slomšek.	190
Grošelj M., O naših starih geografskih imenih. — Autour des noms anciens géographiques.	192
Mravljak Josip, Guštanjski rokodelski (obrtniški) ceh. — Corps de métier à Guštanj.	194
Kokolj Miroslav, Znaki prekmurskega tkaničanja. — Signatures d'art textile dans le Prekmourie	197

III. Bibliografija. — Bibliographie (ethnographique slovène).

Baš Fr., Slovenska narodopisna bibliografija za leto 1931.	205
--	-----

IV. Slostvo. — Littérature.

Slovenski biografski leksikon. Franjo Baš	221
Kidrič Fr., Dobrovský in slovenski prepovedi njegove dobe. Janko Glaser	223
Boje Ethin, Slomšek naš duhovni vrtnar. F. Kovačič	226
Vodnik po zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani. Franjo Baš	228
Rus Jože, Krst prvih Hrvatov in Srbov. Franjo Baš	230
H. Pirchegger, Geschichte der Steiermark, 1282—1740. Jos. Mravljak	231
Anton Mell, Grundriss der Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Landes Steiermark. Jos. Mravljak	231
Kelemina J., Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva. Dr. Jos. Tomišek	232
Visky Károly, Volksbrauch der Ungarn. Franjo Baš	235
Zemljepis za II. razred srednjih šol... Franjo Baš	236
Korošec Viktor, Hethitische Staatsverträge. M. Slavič	236
»Das älteste germanische Sprachdenkmal.« H. Baerent	237
Sbornik Muzealne slovenskega društva. J. Šedivý	238

V. Društveni glasnik. — Chronique des Sociétés.

Obvestilo glede imenika članov	239
Zamena publikacij	239

Priloga. — Annexe.

Arhiv za zgodovino in narodopisje	193—240
---	---------

Letna udnina, oziroma naročnina Din 50.—, za inozemstvo Din 60.—.

Knjigotrška cena Din 75.—.

Za uredništvo in Zgodovinsko društvo odgovarja prof. dr. Fr. Kovačič. Za vsebino posameznih člankov so odgovorni pisatelji sami.

Tisk Mariborske tiskarne d. d. v Mariboru; odgovarja ravnatelj Stanko Detela.

Goti na Balkanu.

J. Kelemina.

1. V pričujočem spisu hočem podati topiko tega vprašanja s filološkega vidika. Vprašanja, ki zadevajo čisto politično zgodovino, ostanejo pri tem bolj ob strani.

Predvsem ugotovimo, kako se je zval ta narod pri Slovanih! Miklošič navaja (Lex. palaeo-slov. 139) kot običajen staroslovanski naziv: *gotinъ*, *gotъthinъ*. A to je samo učena, književna oblika, naslanjajoča se na lat. *Goti*, *Gothi*, grško Γότθοι. Resnični prstonarodni naziv je pa bil staroslovanski sg. *gъtinъ*, pl. *gъte*, kar natančno odgovarja izvornemu *gut-*, *gutan-*. To formo imamo v staroruskem, kjer so jo rabili, kakor izvaja Sobolevskij (Archiv für slav. Phil. 32, 309) za nazivanje gotlandskih „Gotov“ pa tudi Gotov na Tavridi. V starosrbskih spomenikih imamo *gotinъ* pa tudi *gъtinъ*, *gъtinъ*, *gъti*, *въ gъtĕch* (Miklošič, l. c.). Glede *gotinъ* pripominja Daničič, Rječnik: „tako se u našim spomenicima zovu stari p r a v i Bugari“. Podrobneje razpravlja o tem Šišić, Letopis popa Dukljanina, str. 113 ss; tale raba se naslanja na bizantske vire.

Vrh tega ni izključeno, da je obstajala od pradavnine slovanska oblika *gъd-*, ki se je razvila še pred germanskim premikom *d > t*. „Litvanski *Gudas* pomeni na Pruskem poljske Litavce, pri Žemaitih pa južnejše Beloruse, nadalje pomeni let. *Gudi* Beloruse, narod, ki sedaj sedi na nekdanjem ozemlju Gotov“ (Mikl. Et. Wb. 75; Karsten, Germanen 73).

Po teh opazkah obrnem pozornost na pleme, nazvano v frankovskih virih 9. stoletja *Guduscani*, *Goduscani*; za ozemlje pa najdemo pri Porfirogenetu obliko *Goutzĕkâ*. To so današnji Gačani v porečju Gacke okrog Otočca; iz starohrvaške zgodovine so Gačani znani kot nesigurni kantonisti Bornovih Hrvatov. Grški zapis *Goutzĕkâ* obrazloži P. Skok (Južnoslov. Fil. V, 79) starohrv. **gъtъska*, **gъtska*, danes Gacka; torej adjektiv iz subst. *gъtъ*. Po mojem mišljenju ta *gъtъ* ne more biti kaj drugega ko gori omenjeni slovanski naziv za Gota! Nerazrečeno mora ostati vprašanje, ali je starohrv. adj. **gъtъska* tvorjen na novo k substantivu **gъtъ*, ali pa samo jezikovno preoblikovan iz že obstoječega gotskega **gutisk*. Pokrajina se je mogoče zvala v gotskem jeziku: **Sa gutiska staths?* Pri tej priliki se spomnimo na ime, ki ga sporoča Jordanes kot eno prvih gotskih postojank na kontinentu: *Gothiscandza* ob ustju Visle; tolmači se kot *gotisk andia* „gotsko nabrežje“ ali *gotisk scandza* „gotska Skandinavija“; prim. Karsten, Germanen 72. Že Zeuss (Die Deutschen und ihre Nachbarstämme 589) je spravljal Guduscane v zvezo z Goti in je

iskal to naselbino v Kočevju; glej tudi R. Heinzel, *Ostgotische Heldensage* 21 (*Wiener Sitz. Ber.* 119); obema je ostalo ime Gacka prikrito.

Da so bili Goti v večji množini naseljeni v teh krajih, nam kaže mesto iz Procopija (*De bello got.* II., 38. ed. bonn.): „Tako sta padli Dalmacija in Liburnija v roke Konstancijana, ki je pritegnil na svojo stran vse Gote, ki so tam stanovali“. Na to mesto opozarja J. Rus (*Kralji dinastije Svevladičev* str. 64). Spomin na gotski živelj, ki je obljudoval osobito severno Dalmacijo z Liburnijo in Istro, je ohranjen v nem. imenu pokrajine Meran, o čemer še bomo govorili. Državnopravno stališče Gačanov do hrvaške države je označeno okrog leta 950. z dejstvom, da so uživali zajedno z Ličani in Krbavci nekako avtonomijo pod banom. Poleg gotskega življa se je ohranil pa tukaj tudi avarski (Šišić, *Povj. Hrvata* 276, 450).

Ime Gacko (Gadsko) se na srbohrv. tleh ponavlja še enkrat kot naziv mesta v Hercegovini, ki je znano pod svojim drugim imenom Metohija; Akad. Rječnik beleži dve adjektivni obliki gatački, gadački od neizporočenega substantiva **gъtъcbъ*, **gъdъcbъ*, kakor *starački* k *starъcbъ*; glede **gъdъcbъ* prim. naše prejšnje opazke. Tukaj torej je mogla biti nekoč večja gotska naselbina.

V sosedni Črni gori se je mesto Nikšić nekoč zvalo v latinskih virih *Anagastum*, kar živi še dandanes v domačem imenu tega kraja Onogošt, Onogožd, masc., Onogošte n. K. Jireček (*Istorija Srba* I, 39) misli na starogermansko osebno ime **Anagastiz*, *Anagasts* (Schönfeld, *Wörterbuch der altgerm. Namen* 19); prim. P. Skok, *Glasn. Skopskog N. Dr.* 3, 1928, 178. Toda možna je razlaga iz slov. *Onogoštъ*: staroslov. *onъ* »ille«, *Personennamen* 266. Prim. pa še krajevno ime Anagošt, selo na Gorljiškem Timoku (Ak. Rj.); v tej pokrajini so nekoč bivali Gotli minores. — Ime trebinjskega kneza *Cucimer* (Porf.), *Tudemir* (Let.) ne kaže slov. lica. Šišić, *Let.* 454.

Na gotske sledove v Bosni smo postali pozorni po prvem izvestju, ki ga podajata o uspehah izkopavanj v Brezi pri Sarajevu G. Čremošnik in D. Sergejevski (*Gotisches und Römisches aus Breza bei Sarajevo*, 1930). Tukaj nas osobito zanima gotski runski alfabet v 28 črkah, včrtan v polusteber; črke pripadajo skupini obče germanskih run 4. do 6. stoletja.

Na albanskem ozemlju. V razpravi »Balkangermanisches und Germanisches im Albanischen« (*Festschrift der 57. Versammlung der d. Philologen und Schulmänner*, str. 119 ss.) omeni N. Jokl kot staro germ. sposojenko v albanskem jeziku gotsko *waggs*, stvn. pl. *wangâ* »Aue, Wiese«; v alb. *fang* »planities«. Ta beseda je zastopana tudi trikrat v tamkajšnjih krajevnih imenih. Fangu, del občine Karma, srez in kraj Puka; Fangu, del občine Bulgëri, srez Skadar, okraj Lezhja; Kodra Fangs, ime hriba v okolišu Çelza.

V Epiru je stopil v rimsko vojaško službo general Sidimund iz rodu Amalovičev, bratranec nekega Aidwina; zatem Gento, ki je bil poročen z neko Rimljanko (Kauffmann, *Deutsche Altertumskunde* II, 44, Anm. 5).

Na vzhodni strani Balkana je bila zlasti Me z i j a prava domovina Gotov. Kakor znano, je Teodorik imel pred odhodom v Italijo svoje selo v mestu Novae, današnjem Svistovu. Jordanes nas pouči, da je odvedel s seboj samo one ljudi, ki so na to izrecno pristali. Število onih pa, ki so rajši živeli pod Bizantom, je moralo biti zelo veliko, kajti na nekem drugem mestu naziva te Moesogothae ali Manjše Gote »populus immensus«. Razprostirali so se od Donave do severnega vznožja Balkana in glavni kraj je bil Nikopol. V prejšnji dobi je bil Wulfila škof in »primas« tega naroda (De orig. Get. c. 51).

K isti skupini smemo mogoče prišteti Gote, ki so po pričevanju Walahfrida Strabona (De exordiis et incrementis rerum ecclesiasticarum c. 7) živeli in ohranili bogoslužje v domačem jeziku do njega dni (krog l. 324). R. Loewe (Die Reste der Germanen am Schwarzen Meer 249 s.) zavrača misel, da bi bili ti Goti zapravo Bolgari; kajti v dobi, ko je Walahfrid to pisal, še bogoslužja v starobolgarskem jeziku ni bilo. Loewe domneva, da so obdržali mezijski Goti svojo narodnost nekako v 10. stoletje.

Gotje v T r a c i j i (»Gothi confessores«) so se odzvali Teodorikovemu pozivu le v majhnem številu; drugi so se vojskovali pod bizantskim praporom proti lastnim rojakom; n. pr. general Bessas (ime ni germansko). Proc. bell. goth, I. str. 39 (ed. bonn.); Isid. Hist. Goth. 10; Kaufmann, l. c. 275.

Ostanke Wisigothov v D a c i j i in drugod išče Diculescu na podlagi toponimij kakor Muntele Gotul, Piriul Gotului i. dr. Gepiden I, 169, 192; osobito pa v delu »Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien«, Leipz. 1923, prim. posebno str. 50.

Od ostalih balkanskih Germanov so posebno važni H e r u l i. Imena njihovih kasteleov ob Donavi v okolici Železnih vrat skuša deloma obrazložiti Th. Siebs v E. Nordena knjigi »Die germ. Urgeschichte«, str. 490—2.

2. Gotski živelj na Balkanu je imel v razliko od Ostrogotov svoj poseben naziv gotsko **Mêringôs*, **Mêrigutans*; s tem je v zvezi pokrajinsko ime *Mêrân*, kot nemški naziv za Istro, Hrvaško, Dalmacijo. O tem je nabral R. Heinzel v že imenovani razpravi Ostgot. Heldensage 9 ss. obilo podatkov, iz katerih posnamemo najvažnejše. Na runskem grobnem kamnu iz Röka (10. stol.) najdemo verze, v katerih se omeni *Thiaurikæ* — *skati marika* (Teodorik — knez Meringov). Verjetno je, da se to nanaša na Teodorika Velikega; prim. H. Schneider, Germ. Heldensage, str. 214.

Staroangleška pesem Deorjeva tožba (11. stol.) pravi, da je imel Teodorik grad Maeringov 30 zim; germanska junaška priča govori namreč o 30letnem prognanstvu tega vladarja, ki ga prebije na hunskem dvoru, prej nego mu uspe pridobiti svoje dedno kraljestvo Italijo. — V lat. prologu k Notkerjevemu prevodu Boethia je zvan Teodorik kralj *Mergothorum et Ostrogothorum*.

V regensburških glosah 12. stoletja je raztolmačen lat. Gothi z nemškim izrazom *Meranare* (t. j. prebivalci pokrajine Meran).

Etimološko naziv g. **Mêringôs*, **Mêrigutans*, ags. *M̄aeringas*, staronord. *M̄aeringar* ni jasen. Že od nekdanj se je prvi del te sestavljenke istovetil z adj. got. **mêrs*, stvn. *m̄ari* etc. v pomenu slaven, znamenit; staronordsko *m̄aeringr*, sb. »imeniten, slaven mož«, Heinzel l. c. 17. Tako je mogoče kasneje G. Schütte (*Zs. f. deutsch. Alt.* 67, 129 s.) proglasiti naziv **Mêrigutans* za »ethnischer Prunkname«, to so imena narodov, ki jih uporablja staro germ. aliterujoča poezija.

Vendar je možna še neka druga razlaga; Heinzel je pokazal na njo od daleč, a podrobneje razvil v. Grienberger (*Zs. f. d. Altert.* 39, 170—1). Med raznolikimi narodi, ki so bili v ruskih deželah pokorni velikemu Ermanariku, srečamo tudi ime *Merens* (Jord. *Get. cap.* 6). V letih je prepoznala kritika ugrofinski narod, nazvan v ruskih virih pl. Merja, oziroma Merjane, kar zahteva sg. **Merjanin*. Jordanesova oblika bi se pa glasila gotško plur. **Merjans* in **Mêrigutans* bi bili Goti, pomešani z onimi Ugrofini; enako se tolmačijo Jordanesovi *Gotoscythiudos* kot »gotški Čudi« (oziroma »gotški Skiti«). Da so Goti dovedli s seboj na Balkan tudi Negermane, se da dokazati iz zgodovine. Že v pontskih deželah so se vezali s tamkajšnjimi Sarmati v skupne podvige; v dobi hunske nadvlade so se mešali še s tem življem. Te tuje primesi pa so se polagoma gotizirale; ta proces moremo zasledovati osobito pri osebnih imenih. Kauffmann (*Deutsche Altertumskunde* II, 43; 55 op. 7) navaja za to primere od plemena Skirov, čijih prvotno etnično jedro ni znano. Zato ni samo fraza, ako nazivajo grški viri Gote tu in tam tudi Skite (Theophanes *Chron. ad 370*, str. 103, ed. bonn.). Vse to omenjam z ozirom na vest arhidijakona Tome, ki jo je posnel po Dukljaninu (glej kasneje), da so Goti dovedli s seboj na Jadran hrvaška plemena. Pri teh »Hrvatih« bi morali seveda predvsem misliti na kake sarmatske rodove. Kajti izmed vseh razlag plemenskega imena Hrvat so našle največ priznanja one iz iranskega, prim. Sobolevskij, *Russko-skithskija studiji*; *Izvest. otděl. russk. jaz.* tom 26, l. 1921. V isto smer kaže ime *Kosentzês* v hrvaški migracijski povedki; ime tega heroja, ki živi v hrv. in slov. plemenskem nazivu *kasęgb*, *kosęgb*, se da vezati z oblijskim *Κάσαγος*, kar je osetski naziv za Čerkesa, Müllenhoff, l. c. III, 210; Lessiak, *Carinthia* 103, 90; drugače Ramovš, *Razprave* II, 303 ss. Prim. tudi naše kasnejše opazke glede imena Ostroyllus. Na drugi strani so znane domneve o slovanskem poreklu Sarmatov in Jazygov, ki so živeli nekoč v ogrski nižini in so se nazadnje rešili južno Donave, Zeuss 693; Domaszewski, *Röm. Kaiser* II, 220, 226. Ono Tomovo vest si moramo torej raztolmačiti tako, da so se skrivali prvotno pod zbornim imenom **Mêrigutans* tudi sarmatski elementi, ki so prišli bolj do veljave, ko je odšel pravi gotški živelj v Italijo, oziroma se v sledečih bojih pogubil. Z navedeno Tomovo notico smemo vzporejati poročilo

kronike cesarjev, ki pravi (v. 1365, Massm.), da gresta vojvoda meranski in »Sclavus sîn man« Rimljanom na pomoč, ko Alarik ogroža Italijo.

Nemški teritorialni naziv *Mêrân* je tvorjen na podlagi slovanskega plur. **Mêrjane*, sg. **Mêrjanin*, kar odgovarja s spremenjenim sufiksom gotskemu **Mêringôs*. Iz *Mêrân* je tvorjena nadalje beseda *Mêrânâre* »prebivalci Meranije«. Heinzl misli, da so bili Slovenci oni, ki so razširili izraz *Mêrân* do južnih Nemcev; verjetneje se mi zdi, da so jo posredovali Longobardi.

Naziv *Mêrân* igra izvestno vlogo v politični geografiji srednjega veka; še važnejšo pa v nemški junaški priči. Prim. Schrûtân der Herzoge von *Mêrân*, W. Grimm, Deutsche Heldensage str. 155. Tukaj se smatra *Mêrân* kot sedež Gotov pred njihovim odhodom v Italijo; po zasvojitvi Italije postane marka ostrogotskega kraljevstva. Kot taka obsega Istro in menda tudi hrvaško Primorje, dočim leži zadarska marka (*Saders ûf gein Isterreich*) na najskrajnejši točki Atilovega imperija, Heinzl l. c. 10. Guduscani ali Gačani so torej tudi vključeni v Meransko marko. Verjetno, da je baš ta gotska postojanka pomagala vzdrževati fikcijo o gotški deželi Meraniji v gornjem Jadranu.

Slovanski izraz *Mêrjanin*, *Mêrjane*, ki je, kakor rečeno, pomenil prvotno balkanske Gote, je prešel kasneje na slovansko prebivalstvo teh krajev. Edini primer te rabe imamo menda v St. Emmeramskem spisku slovanskih narodov, kjer so navedeni *Merehani* s tridesetimi glavnimi seli kot sosedi nemškega cesarstva, Zeuss, Die Deutschen 640. Verjetno so ti **Mêrjane* mišljeni kot prebivalci hrvaške zemlje.

R. Heinzl zanika zvezo med našimi **Mêrigutans*, *Mêrân* in dalmatinskimi *Mariani*, kakor so se zvali v latinskih listinah prebivalci nekdanje Neretljanske oblasti, dočim se je pokrajina zvala *Maronia*, Šišić, Povj. Hrv. 538. Heinzl poudarja, da pomeni *Maronia* le majhno dalmatinsko pokrajino — današnje Primorje, dočim je pod *Mêrân*om mišljeno ozemlje približno v izmeri nekdanje hrvaške države. Toda danes smemo reči, da je bil obseg naziva *Maronia* šele tekom časa skrčen na dalmatinsko Primorje, a da je bil nekoč vse širji. Kakor je opozoril P. Skok, se rabi starofrancoski *Moriani* v enako ali vsaj tako širokem obsegu kakor *Mêrân* v staronemški tradiciji (Južnoslov. Filol. V, 66). S tem je odpravljen pomislek R. Heinzela. V povedki *du Chev. au barisel* pravi junak (v. 607), da je prepotoval *et Honguerie et Moriane*, ne da bi mu uspelo napolniti čutarico. Vendar pa je še treba pojasniti težkočo filološke narave. Gotski *ê*, kakor ga imamo v *Mêringôs*, **Mêrigutans*, bi moral dati v starejši dobi slovanskih jezikov *ě*; ta slučaj imamo mogoče v gori omenjenem **Mêrjane* : *Merehani*. V kesnejši dobi menjava g. *ê* radi ozke narave svoje z *î*, Kluge, Got. § 16, Anm. Torej v primeru dalmatinskih nazivov ne gre za jezikovno prilagojevanje. Mogoče pa, da so dalmatinski Slovenci in Latini razumevali element *mêri* kot morje, mare in tvorili besede **marjane*, *mariani*; **marjane* se je razvilo nadalje **morjani*, stfrc. *Moriani*. Skok izraža svoje za-

čudenje, da manjka pri teh besedah predlog *pri*, kakor ga imamo v Primorje. Verjetno, da je pristopil šele kasneje v tej besedi. Glede oblike *Maronia* pripominja P. Skok, da ni izvedena od *l. mare*, kajti adjektiv, izveden od te besede, se glasi *marinus*. Po mojem mišljenju je naziv *maronia* izveden od etničnega naziva **maro*, **marônis*, kar je dubleta pripadajočega debla na *-o-*: **marus*. Analogni slučajji so: *Saxi* : *Saxônes* : *Saxônia*; *Gothi* : *Gothônes*; *Slavi* : *Slavônes* : *Slavônia*. Oblika *Morjani* se ponavlja še enkrat v starosrbski državi (Skok l. c.).

Prvotno torej je izraz *Maronia* pomenil celotno ozemlje, ki so ga posedovali Goti tostran Jadrana; v nekako ožjem pomenu je pomenil kasneje zlasti v romanskih ustih Dalmacijo z zaledjem, t. j. nekako starohrvatsko državo. V najožjem pomenu se rabi izraz za že imenovano dalmatinsko Primorje. Mogoče je bil tamkaj gotski element v resnici krepkeje zastopan in se ohranil v slovansko dobo. Šišić pripominja, da je nosil zapovednik te zemlje dvojni naslov: *dux Marianorum*, *morsticus* (morski) *jupanus* (l. c. 538). Z »dux« se prevaja odgovarjajoči naslov »knez«, ki je, kakor znano, germanskega izvora; mogoče ga je nosil dotičnik prvotno kot glavar gotskih Mëringov.

3. Izza leta 537-8. prestanejo biti balkanski Goti državni narod; odslej tvorijo ostanki, ki so preživeli padec samostojnosti, etnično skupino v okviru bizantske oblasti, dokler se tudi ta ne zruši. *Libellus gothicus* popa Dukljanina nam poroča kot edini vir o tej temni dobi (pogl. I—VIII). Sedaj ko je preskrbel Šišić izdajo, ki združuje celotno tradicijo (Letopis popa Dukljanina, Beograd 1928), bo mogoče počasi dobiti jasnejšo sodbo o vrednosti in pomenu tega vira. V knjigi J. Rusa (Kralji dinastije Svevladičev, Ljubljana 1931) imamo poskus v tej smeri — in reči smem, da prinaša ta spis napram dosedanjim studijam o Letopisu dokaj novih, resnega upoštevanja vrednih misli. Predvsem si je vedel avtor najti pri svoji analizi Letopisa Arhimedovo točko; imam v mislih njegovo ugotovitev (str. 33), da se v Dukljaninu pričinja gotška zgodovina s trenutkom, ko se po zlomu hunske oblasti naselijo trije kraljevi bratje v Panoniji. Izhajajoč od tod preišče avtor prvih osem poglavij Letopisa in uspešno reši marsikatero uganko, ki nam jo je naložil ta spodnjedalmatinski Herodot. V podrobno kritiko naše knjige se v okviru te razprave ne morem spustiti; omenim le na splošno, da prinaša na eni strani premalo činjenic, ki zadevajo bivanje Gotov v teh krajih; gori omenjena razprava R. Heinzela je ostala docela neizrabljena; na drugi strani pa razpravlja vse preobširno o selitvenih vprašanjih slovanskih, ne da bi tukaj povedal kaj novega. Za prve gotške vladarje, ki nastopajo v Letopisu, odkrije J. Rus naslednje zgodovinske figure:

Sueuladus (Sviholad) — Wandalari (Winitari?)

Brus (Bris) — Walamer

Ostroyllus (Stroilo) — Theudumer

Totilla (Totila) — Widumer.

Tudi enačbi Sueuladus II. (Ostroylov sin) = Teodorik Veliki smemo pritrditi; za njegovega vladanja ima balkanska Gothia svoj največji obseg. Prigovor, da so taka imena drugod neznana, zgubi na tehtovitosti ob dejstvu, da odgovarjajo njim pripisovana dejanja zgodovinskim činjenicam. Sicer je zelo verjetno, da so stala v starejši redakciji kaka druga, mogoče tudi dvojna imena. En takšen primer navaja Šišić (str. 445). Letopis v sedaj znani obliki ne pozna imena *Gothislaus*, temveč samo ime Časlav, pozna ga pa Tubero, ki je torej imel pred seboj zapis Letopisa, ki je bil arhetipu še blizu.

Važno se mi zdi, da nosi v Letopisu Teodorik Veliki isto ime, kakor njegov ded, namreč Sueuladus — Sviholad. Oficielna genealogija Amalovičev, kakor je znana iz Jordanesa 249 ss., oziroma Cassiodora Var. XI, 1 (ed. Mommsen 320), navaja kot očeta treh bratov Wandalarija, razmeroma malo poznano osebnost. Šele v kasnejših virih, zlasti takih, ki zajemajo iz ljudske tradicije, nosita vnuk in ded isto ime. Glasom zgodovine zgube Goti svojo samostojnost na Hune pod Winitarijem (Jordanes 247 ss.). V bavarski tradiciji 12. stoletja je pa stopil na Winitarijevo mesto neki Dietrich, ki je nazvan v razliko od Verončana Dietrich stari! To sporočilo najdemo v bavarski kroniki cesarjev, v. 13839: ain vürste ze Mêrân — gehaizen was er der alte Dieterich, der newolde nie werden Ezzelen man . . . er (Atila) nam im liute unde lant. Er vorchte in so harte, er vloch ze Laneparten . . . Prim. o tem Matthäi, Die bairische Hunnensage, Zs. f. deutsch. Altertum 46, 6—7, 10, 43—4. Enačba, ki jo poda Matthäi: stari Ditrik = Winitari, se mi zdi boljša kakor E. Schroederjeva (Wandalari), H. Schneiderjeva, Germ. Heldensage 283, 360 (Wolfdietrich). Neumestno je to, kar pravi k stvari Rus (str. 166).

Ako poskušamo v naslednjem podati razlago teh imen z germanskega stališča, je bilo pri tem merodajno spoznanje, da so za Dukljanina Goti Neslovani, da je torej hotel dati vladarjem neslovanska imena; v dokaz temu se moremo sklicevati vsaj na ime Totilla. Raditega ni misliti, da je Letopisov Sueuladus (Sviholad, Sfiolad, Seuioladus) isto, kar slovansko Vsevlad, dasi mu na oko nalikuje. Niti ni prevod za germ. Theudericus, kakor misli Rus, kajti Vsevlad odgovarja germanskemu Alaricus. Na drugi strani se pa zdi nemogoče, vpostaviti med imenoma Sueuladus in Theudericus kako filološko vez, najsi tudi pokličemo na pomoč stvari kakor slabo slišanje, prepisovanje itd. Zdi se mi, da je pop Dukljanin ohranil neko ime Teodorika Velikega, ki je živelo osobito v dalmatinski tradiciji. Z germanskega stališča se da ime razlagati različno. Ako ga razstavimo *Sue-, Sui- + u(o)ladus*, najdemo v prvem tematu element neznanega pomena, kakor v *Sue-ridus*, *Sua-trius*, zap. got. *Suimirus* etc., Schönfeld, Wörterb. 212. Drugi del bi bil germ. *waldus*, slov. *vlad-*. Ali pa: *Sueu-ladus*, oziroma *Sui(h)o-ladus*. V prvem delu *Sueu-, Suio-*imamo mogoče etnično ime *Suiônes* (staronord. *Sviar*, staroangl. *Suëon*) ali *Svehans* (starošved. *Suear*). Tacit rabi naziv *Suiônes* za celokupne skandinavske

Germane, dočim so pri Jordanesu Suehans neki skandinavski narod. V drugem delu *ladus* imamo pa — verjetno — deblo *lath-*, g. *lathôn*, stvn. *ladôn* vb. v pomenu *invitare*, *provocare*(?). Isti element najdemo v longobard. *Rôdoladus*, Bruckner, Sprache der Lang. 275. Ime rumunsko-madžarske rodovine Majláth tolmači Diculescu, Gepiden I, 189 iz gepidskega **Mainlath*, *Maginlath*. Ime Sueuladus, Sui(h)olad bi torej značilo »provocator Suionum«; slično je Winithari: »on, ki se bori z Vendi« (Sloveni); ime ima zaslonu v zgodovinskih činjenicah; Winitari je napadel narod Antov, toda Balamber, hunski kralj, ga pri tej priliki spravi ob življenje in narod pride pod hunsko oblast. Enako je Wandalari »Wandalenbekämpfer«. Tukaj gre torej za nadimke dotičnih osebnosti.

Ime Ostroyllus se da razložiti iz germanskega; v osnovi bi bila germanska beseda *austro-*, *ostro-*, kakor n. pr. v narodnem imenu *Austro-*, *Ostrogothi*. Ko vpade l. 468/9. Dingizich, Atilov sin, v Tracijo, mu pošlje Bizant nasproti vojsko pod poveljstvom nekega »Skita«, ki pa ima germansko (?) ime Anagastes, Anagastus; njegov oče — tudi Skit — se pa zove Arnegisclus. Anagastov podpoveljnik v bitki, kjer zgubi Atilov sin življenje, je εἰς Γότθους ἐνὸνματι Ὀστρους (Chron. pasch. 597); Ὀστρουός (Marc. com. ad ann.), Ὀστρουός (Theoph. p. 182, ed. Bonn.). Pri prvih dveh možeh imamo spet ono dvoimno rabo naziva Skit, ki pušča dvoma o istinitem poreklu teh oseb. Ime Arnegisclus je seveda germansko, toda pri Anagastu zatrjuje Müllenhoff (D. A. II, 377), da je verjetneje bil germanski Anagast kakor slovanski Onogošt; to ime je po mojem prepričanju samo sposojeno iz germanskega. Tretje imenovani je sicer »Got«, toda Müllenhoff dopušča, da je njegovo ime slovansko; Förstemann, Schönfeld tega imena res tudi ne beležita. Mislim, da moramo ime tolmačiti iz germanskega. Nastaviti nam je gotsko obliko **Ostrawa*, kot hipokoristik k takim imenom kot *Ostrawaldus*, *Ostrawulfus*, ali celo slov. *Ostrovoj*. Dukljaninov *Ostroillus* bi mogel biti deminutiv k *Ostr(a)wa*. Mogoče bi smeli vezati Ostrysa še ožje z Letopisovim Ostroyllom, da vemo kaj več o njem. Čas, v katerem delujeta, se strinja zelo natanko. Po smrti svojega rojaka Asparja povzroči Ostrys v Bizantu v zvezi s Teodorikom (Triarjevim sinom) pobuno; zadnje imenovani se tik pred svojo nenadno smrtjo postavi na stran Teodorika Velikega; ni izključeno, da je storil isto Ostrys; tedaj bi bil on tisti, ki ga pri vpadu v Prevalitanijo ubijejo Bizantinci.

Glede Letopisovega Totile moramo reči, da je znana doslej le ena zgodovinska osebnost s tem nadimkom; vzhodnogotski kralj, ki se je zval uradno Badwila; verjetno je, da je Dukljanin vzel od te osebnosti ime za enega izmed bratov. O imenu tretjega brata Brus, Bris, ki bi odgovarjal zgodovinskemu Walamerju, se ne da reči nič pozitivnega. Mogoče je ta mož isti kakor Jordanesov **Beric*, pod katerim se podajo Goti iz svoje prvotne domovine na pot!

Enako kakor imena je nesigurno tudi to, kar pripoveduje Letopis o gotski dobi dalmatinske zgodovine. Vendar pa smemo trditi, da je imel Dukljanin pred seboj kot pisan vir kak izvleček iz Jordanesove gotske zgodovine in da je njej sledeč nanizal svoj lokalni material, ki mu je bil znan iz pisane ali ustne tradicije. Že uvodne besede »exiit quoque gens a septentrionali plaga, quae Gothi nominabantur«, kažejo na Jordanesa kot bližnji ali daljni vir. V prvotnejši obliki se ponavlja ta pasus pri armenskem geografu Mojzesu iz Korene; Diculescu Gepiden I, 230. Ako primerjamo Letopisovo poročilo o izselitvi Gotov iz njih prvotne domovine z vzporednim arhidiakona Tome, moramo pritrditi Šišiću (str. 50), da je slednji v svojem VII. poglavju rekapituliral bolj ali manj doslovno I., II., V. poglavje svojega vira Dukljanina. Toda Toma ima še nekaj več, namreč ono znano notico o prihodu sedem ali osem plemenitih hrvaških klanov na Jadran: »venerant de partibus Poloniae, qui Lingones appellantur, cum Totilla septem vel octo tribus nobilium. Hi videntes terram Chroatiam . . .« Ako nisem morda kaj prezrl, se ne izrazi ne Šišić ne Rus o tem pasusu, ali je tudi on izpisan iz Dukljanina! Nadalje: ali je stal ta pasus prvotno v tej zvezi, kakor je sedaj pri Tomi, ali pa morda v kontekstu sedanjega V. poglavja Dukljaninovega Letopisa. Jaz bi sodil, da je Toma ohranil notico, tičečo se prihoda Hrvatov pod Totilovim vodstvom v njeni prvotni obliki in na prvotnem mestu; torej, da je stala tudi v *arhetipu* Letopisa tam in tako, kakor jo najdemo v Tomi, a da je bila v novejši redakciji Dukljaninovega dela črtana; mogoče da je zato prišlo na novo poglavje o prihodu Bolgarov (Avaroslovenov). Na ta način nastane v pripovedovanju Letopisa groteskna vrzel, da ne zremo, kedaj in pod kakimi okolnostmi so prišli v svoja sedanja bivališča Hrvati, oni element torej, ki je dal novemu državnemu organizmu ime in ustrojstvo. V tej novejši redakciji Letopisa ostane vloga organizatorjev pridržana edino Gotom; Sloveni, ki se priselijo po prikazu te nove redakcije v dveh fazah, se morajo samo prilagoditi že obstoječemu državnemu gotskemu kalupu. Toda kaki razlogi so bili za redaktorja merodajni, da je eliminiral Hrvate docela? Odgovor si zamišljam nekako tako-le: Prvi avtor Letopisa ni našel v svojih pisanih virih nikakih pozitivnih podatkov o priselitvi Hrvatov. Edino, kar je imel pred sabo, je ona migracijska povedka, ki jo pod spremenjenimi okolnostmi prinaša tudi Porfirogenet. Ta povedka je bila znana širom hrvaških zemelj in prvi avtor Letopisa si ni dal vzeti pravo, da jo uvrsti v niz svojega zgodovinskega prikaza. Toda to migracijsko sporočilo je bilo res samo povedka, ki je puščala zlasti vprašanje časa, kedaj se je zgodil prihod one sedmorice ali osmerice, odprto. Radi tega ni čudno, ako jo najdemo v prvotnem Dukljaninu in nato pri Tomi postavljeno v g o t s k o, a pri Porfirogenetu pa v a v a r s k o dobo. Zdi se, da je vzbujal prikaz, kakor ga je dal prvotni Dukljanin v vprašanju priselitve Hrvatov, kritične dvome kasnejšega redaktorja. Pod onimi gotskimi Hrvati

si je vsakdo predstavljal končno vendar Slovence; oziroma kot take jih je prikazal sam prvotni avtor Letopisa. Potrdilo za to nam da spet Toma, ki rekapitulira dotično mesto *praletopisa* tako-le: »Gothi a pluribus dicebantur, et nichilominus Selavi secundum proprietatem nominis eorum, qui de Polonia seu Boemia . . . venerant.« Jasno je, da je s tem prikazom skvarjena čisto gotska koncepcija arhetipa, ker začno Sloveni agirati vse prezgodaj ob jadranski pozornici. Mogoče tudi, da je bil pasus, ki stavi prihod Hrvatov v gotsko dobo, črtan, ker se je zdel kot nekaj neistinitega, neizpričanega. Pravega nadomestka za ta pasus pa tudi redaktor ni imel pri roki; radi tega v obče ne govori več o prihodu Hrvatov; zdi se pa, kar naglaša tudi Rus, da veže vseeno prereditirani Letopis prihod Hrvatov (in Srbov) na vpad takozvanih Bolgarov. Zelo verjetno se zdi, da je sedanje V. poglavje Letopisa v glavnem delo redaktorja. Isti je prispeval tudi k novi konfuziji s tem, da je črtal prikaz o padcu Salone (glej kasneje).

Kretanja Gotov po ruskih in pontskih pokrajinah Letopis preskoči kot nebitveno za njegovo svrho. Istotako zamolči dobo hunske nadvlade. Atila ni imenovan. Vendar je verjetno, da je živela ta doba pri južnih Slovanih vsaj v junaški priči; J. Bleyer trdi celo, da so panonsko-slovenski »igrci« razširjali ostrogotsko-hunski ciklus med Madžari (Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur 31, 589 s.; ČZN 1930, 248—9). V srbohrvaški epiki odgovarja mogoče troglavi junak Balačko v Ledan gradu hunskemu Balamberu, o katerem so obstajale tudi med Madžari cantilenae (Stefan de Keza c. 1280). Nodilo Rad 77, str. 98—9, 109, še spominja na imena Kavga, Tafo, Tuka—Mandžuka etc.; ti dve imeni izvaja Ak. Rj. preko arabskega iz poznane dvojice Gog Magog; Gog se je smatral v srednjem veku za pradedu gotskega plemena (Šišić, Let. 117). K odmevom v poljski tradiciji prim. še Matthäi, Die bairische Hunnensage (Zs. f. d. Alt. 46, 16. op.).

Prihod Gotov v Panonijo odpravi Letopis s temi nadvse kratkimi besedami: »venientes debellaverunt Pannoniam provinciam et bellando obtinuerunt eam«. Verjetno imamo tukaj misliti predvsem na boj ob panonski reki Netao (l. 453.); po srečnem izidu te bitke šele se morejo naseliti v Panoniji. Rus se bavi posebno podrobno z borbo Gotov proti germansko-sarmatski koaliciji, ki se konča z zmago ob panonski reki Boliji (l. 469.). Ali je identifikacija te reke s Sano pravilna (str. 46), naj presodijo bolj poklicana peresa; na vsak način mora ostati Dukljaninova reka Volga—Velija ob strani. V vprašanju o bivališčih Švabov bi moral vpoštevati (str. 40) pač še prikaz O. Bremerja, Ethnogr. der germ. Stämme (Pauls Grundriss II, 1899). Sicer pa o tej epizodi pop Dukljanin ne govori, temveč dovede po gore citiranih besedah svoja dva gotska vladarja nemudoma v Templano; pod tem imenom si predstavljam z Rusom kakšen teritorij v bližini Salone; drugače Šišić (str. 294). Rusu dobro uspe, razrešiti tajinstveno figuro v Letopisu nastopajočega »dal-

matinskega kralja«, s tem, da pokaže na comesa Marcelina (str. 35 s.); v njegovo kritiko virov se mu pa vrine nevšečna pomota, ko prezre (str. 35, 173), da poroča — po Dukljaninu — o Totilovem naskoku na Salono tudi T o m a : »Gothorum tempore, qui Totilla duce de partibus Teutoniae et Poloniae exierunt, dicitur Salona fuisse destructa. Etenim dux ipse, antequam arma inferret Italiae, per partes Dalmatiae vastando transivit, Salonamque urbem ex parte vastavit. Ipse intravit prescriptum edificium Dioclitiani caesaris et imperiales titulos ibidem sculptos deposuit atque delevit, aliquam etiam partem ejusdem edificii destrui fecit.« Mogoče nam je spet ohranil arhidiakon Toma nekdanje besedilo Letopisa, iz katerega je to posnel, prvotnejše, ko ga čitamo v sedanji redakciji. Pokazati morem še na en odmev te tradicije, ki je sporočen pri Tomi Tuscu (*Gesta Imperatorum et Pontificum*. M. G. scr. XXII) iz l. 1279. Toma Tuscus omeni najprvo, da si je dal postaviti Dioclicianus v svojem rojstnem kraju Saloni veličastno palačo s templji, posvečenimi bogovom Veneri, Jupitru, Merkurju in Martu »... Hec autem adhinc supersunt, sed utique Iovis templum ad honorem beati D o i m i archiepiscopi Salonensis . . . sicut puto, est dedicatum. Sed civitate Salona destructa per Totilam, archiepiscopatus cum archiepiscopi corpore in jam dictum palatium est translatus, ibique civitas fabricata, que Spalatium est vocata.« — Ta odlomek se strinja s citatom iz legende sv. Dujma, ki ga je ponatisnil Šišić (str. 110) kot prvi primer »gotomanije« med dalmatinskimi Latini; važno pa je, da v legendi kralj T o t i l a n i i m e n o v a n (»postea vero Gothorum irruptione diruptis funditusque eversis Salonis...«). Izmed vseh teh poročil gre prioriteta verziji, ki jo je imel arhetip Letopisa; ta verzija je ohranjena, kakor rečeno, v Tomovi Salonski zgodovini. Ta prva verzija pravi, da je Totila-Widumer pred svojim odhodom v Italijo premagal dva rimska »kralja«, deloma opustošil Salono in oplenil Dioklecijanovo palačo. O definitivnem poginu Salone tu ni govora; arhetip pripisuje ta čin tudi e d i n o l e Totili, radi tega ni dobro, ako nazivlje Rus to epizodo »bitko štirih kraljev« (str. 34). Ni izključeno, da ima to poročilo arhetipovo zaslonu v kakem istinitem dogodku; vendar manjka potrdilo od drugod.

Letopis poroča nadalje, da se gotska brata ločita; Totila odrine v Italijo, Ostroyllus operira proti iztoku; vse to ima, kakor naglašja docela pravilno Rus (str. 48 s.), zaslonu v Jordanesu (l. 474). Letopis pa je priključil tukaj kos dalmatinske zgodovine, s tem da omenja, da si Ostroyllus podvrže Dalmacijo in Prevalitanijo; tukaj zgubi tudi življenje. Toda istiniti Theudimir je sklenil, kakor poroča Jordanes, na miren način svoje življenje v macedonskem mestu Cyrrhus. Tukaj bi torej smeli sklepati, da je Dukljanin pripisal na račun zgodovinskega Theudimerja epizodo, ki mu je bila znana iz lokalne tradicije in v kateri je nastopal prvotno kakšen gotski podrejen vojvoda (Ostrys?).

Dočim smo doslej mogli v Letopisu prepoznati sicer zabrisane konture od drugod nam poznanih dogodkov, nas prestavi IV. poglavje o kralju Silimiru v docela tuj svet. Poslušajmo Rusa, kako skuša osvetliti tako abruptno poročilo tega poglavja. Po smrti kralja Sueulada — izvaja avtor — se je zrušila gotška samostojna oblast na Balkanu (l. 537/8). Vendar po bizantski restavraciji gotški živelj ob Jadranu ni bil iztrebljen (kakor v Italiji), ker se je po začetnem odporu podvrgel prostovoljno Bizantu; prim. gori navedeno mesto iz Procopija (Bell. goth. I, 38). Ni izključeno torej, da je Bizant priznal, ko so prilike to dovolile, gotskim ostankom v Dalmaciji, Liburniji, Bosni in dr. lokalno avtonomijo pod domačimi knezi. Gotom je pripadala odslej vloga graničarjev kakor Herulom v severni Srbiji. Eden pomembnejših takih knezov je moral biti naš Silimir (str. 64 ss., 71—2, 134—6). Na spreten način izrabi Rus še nadaljnjo notico o kralju Silimiru: »*terram Sclavis replevit*«. Torej je moral ta knez vladati, ko so se Slovani pojavili v večjem številu na Jadranu in se jeli tam naseljevati, nekako krog l. 551/2; prim. str. 72—3, 104. Tako zadobi ta bleda postava iz Letopisa vsaj pomen kristalizacijske točke, ki so okrog nje nanizani zgodovinski dogodki v njih možnem poteku. Ime Silimir ni slovansko; Miklošič vsaj ne navaja izvedenk iz podstave *sila-*, oziroma *sili-*. Ime hrv. *Sělimir*, ki ga navaja Rus (str. 154), je izvedeno iz druge podstave kot pa naše. V longob. pa imamo imena *Silpertus*, *Silardus*; v got. *Silarius*, *Silas*, izvedena iz germ. (stisl.) *sili* »*vincula*«, Löwe, Beiträge zur Gesch. der d. Spr. und Lit. 47, 416. Enako je možna razlaga iz germanščine pri imenu naslednjega vladarja Bladin—Vladin; prim. Bladinus, Förstemann, Personennamen 309, Baldin l. 236.

Z Bladinovim imenom je spojena v Letopisu nova važna peripetija v življenju naših Gotov — prihod takozvanih Bolgarov. Politično združenje starinskega prebivalstva s prišleki. Šišić vzame Letopisove Bolgare v doslovnem smislu in stavi torej njih prihod v l. 679. (str. 182). Bliže resnici je, mislim, Rus, ki jih vzame za Avare in Slovence in stavlja njihov prihod v l. 598. Mešanje pojmov Bolgari in Avari imamo n. pr. pri Theophanesu (str. 139). Facit dogodkov posname Rus (str. 136) tako-le: *Avaro-Sloveni vderejo po porazu pri Singidunu l. 598 . . . v zagorsko Dalmacijo . . . Zelo razljudeno deželo naselijo za (?) kaganovo vojsko potujoči roji Slovenov in vislanskih Hrvatov. Vladin, arhont Gotov, starinskega prebivalstva zagorske Dalmacije, se po vzgledu cesarja Mavrikija z Avari pogodi in postane kaganu tributaren etc. O istočasnem prihodu Hrvatov nova redakcija ne govori izrecno; vendar je verjetno, da meri vsebina 5. poglavja na Hrvate, ki so prišli pod avarskim vojaškim vodstvom. Še celo odmeve migracijske povedke moremo prepoznati v novejši redakciji. Vrhovni poglavar celokupne mase, ki se pojavi na novo, je kagan Boris (oziroma: *bare*, ča jest našim *cesar*), a pod njim je 8 ali 9 vodij, »ki gospodovahu i obladahu taj puk«. V arhetipu Letopisa je stal*

na mestu avarskega kagana gotski knez Totila, ki vede s seboj izvesten broj plemenitih rodov z njihovimi glavarji. V toliko smatram, da je razlaga Rusa pravilna. Ker si pa, kakor rečeno, ni vstvaril jasne slike o razmerju med arhetipom Letopisa (ki ga zastopa v ekscerptu Toma) in novejšo redakcijo Letopisa, ni opazil, da je arhetip dovedel Hrvate že pod Goti na Jadran; radi tega posveča Rus nekoliko post festum mnoge strani svoje knjige neuspešnemu in neuspelemu razlaganju, da so bili ti vislanski Hrvati pravzaprav Goti; da je Hrvat zapravo le drugo ime za Gota; da so govorili prišleki, v kolikor so bili Hrvati, z »matarožniki« Goti v gotskem jeziku i. t. d. V razmerju s tem pa umanjuje Rus, v jasnem nasprotstvu z zgodovinskimi viri, vlogo Bolgarov ali Avarov, tako da jim niti ne dovoli dostopa na Jadran. Vse to je brez vrednosti.

Svojo »teorijo« o gotskem poreklu Hrvatov (str. 98 et pass.) dovršuje Rus z razlago imena Hrvat iz germanščine, pri čemer tolmači nazive, ki jih nosi gotsko, posebno ostrogotsko pleme v narodnem sporočilu Anglosasov in severnih Germanov. Imamo na eni strani staronordsko *Hreithgutans*, kar se tolmači sedaj kot »Nestgoten«; staronord. *hreidhr* »gnezdo«; ime znači Gote, ki so ostali v domačih bivališčih. Sledovi teh Gotov v njih nekdanjih pruskih sêlih se dajo zasledovati v srednji vek; Much, Zs. f. deutsch. Altert. 62, 115, 147 (po knjigi O. v. Friesen, Rökstenen 1920.). Omenjena razlaga pa ni edina. Semkaj še spada staroangl. naziv *Hrædhas* »Goti« in starošvedski *Hraidhmârar*. Na že omenjenem Rökstenskem napisu je govora o tem, da vlada Teodorik nad obrežjem Hraidhmarra, t. j. Hraidskega morja. Mnogi mislijo, tako n. pr. R. Heinzel, da je govora tu o Teodoriku Velikem (glej zgoraj) in da pomeni Hraidhmârar Jadransko morje (l. c. 15).

Na drugi strani imamo staroangleške epske nazive *Hrêdhgotan* „Ruhm-goten“, *hrêdhcynîng* »Ruhmkönig«, kjer odgovarja prva beseda starogerm. **hrôthi*-starovisonem. *hrôd*, (*h*)*ruad* (v lastnih imenih *Hruodlieb*) „Ruh“. Iz te besede hoče Rus izvajati hrvatsko ime, kar pa ni mogoče.

Sicer pa vrši Rus s svojo gotsko teorijo nasilje nad Letopisom samim. Popu Dukljaninu sta Gothus in Slavus dva strogo ločena etnična pojma. Mesto v Letopisu »Gothi qui et Slavi« (nuncupantur) priča jasno, da se avtor zaveda različnosti obeh plemen, da pa uporablja ime Goti radi vodilne vloge, ki jo prisoja pri tvorbi hrvaške države Gotom in ki pride do najvidnejšega izraza v kontinuiteti gotske vladarske hiše. Pritisk te novonastale etnične skupine občuti kaj kmalu latinska Dalmacija, posebno Salona, ki pade krog l. 614. O tem govorita IV. in V. poglavje knjige Rusa, ki vnaša, na žalost, v to že itak zamotano vprašanje nove, nepotrebne konfuzije; opozarjam samo na njegove krčevite napore, da iztisne iz Dukljaninove Volge—Velije reko Bolijo, oziroma mesto Balben (str. 138 s.). Kot viri za padec Salone pridejo v poštev: 1. *P o r f i r o g e n e t*, ki pripisuje napad Avaroslovenom; 2. *A r h e*

t i p Letopisa (zastopan po ekcerptu pri arhidijakonu), kjer so napadalci Gotosloveni (Hrvati) pod poveljstvom nekega vojvode »qui toti praeerat Sclavoniae«; 3. L e t o p i s v ohranjeni redakciji imenuje tega vojvodo Ratimirja, toda napad na Salono je do nespoznanosti zabrisan (V. pogl.), kar Rus pravilno naglaša (str. 174). Toda kaki razlogi so vodili pri tem početju redaktorja?

4. O kulturnih vplivih, ki jih je vršil gotski in germanski element balkanski na svoje sosede (Romane, Grke, Albance, Slovane), smo še slabo poučeni. Vprašanje jezikovnih stikov med prizadetimi narodi je načel R. Loewe KZ. 39, 313 s. Tukaj prvič srečamo izraz *balkanska germanščina*, čije glavni nositelji bi bili gori navedeni Gothi minores. K temu vprašanju se vrnem drugokrat.

Nadalje je računati z možnostjo, da je vplival gotski arijanizem (»homojstvo«) osobito na Slovane. Loewe izraža mnenje, da je prevzet eden ali drugi izraz cerkvenoslovanski iz gotsko-arijanske terminologije (l. c. 326 s). Kakor naglaša Šišić (str. 111), so zvali dalmatinski Romani one Hrvate za »Gote«, »koti su se borili za slovensku liturgiju u crkvi«. Merodajen za to rabo je bil spomin na vladanje arijanskih Gotov. Vendar je dovoljeno vprašanje, ali niso obstajale kake vezi med gotsko nacionalno arijansko cerkvijo in stremljenjem Slovenov, da si pridobe in obdrže bogoslužje v narodnem jeziku. Oni *advena sacerdos* Wulfus (Golfancus), ki se pojavi krog leta 1060. v Hrvaški in postane vodja v glagoljaškem pokretu, je to v resnici Hrvat, ki ima slučajno germansko ime, ali pa German, svečenik kake nekoč arijanske, kasneje katolizirane občine?

Ob zaključku še razberimo glavne rezultate naše razprave.

1. Narodno ime Gotov je ohranjeno dvakrat na naših tleh: v imenu reke Gacke in krajevnem Gacko.

2. Goti, ki so bivali na balkanskih tleh, so bili nazvani **Mêringôs*, **Mêrigutans*. Sklepati smemo, da so imeli znatno primes negermanskega (sarmatskega) življa v razliko od raso čistejših Ostrogotov. Germanskemu nazivu **Mêringôs* je odgovarjal sorazmerni slovanski pl. **Měřjane*, iz česar je tvorjen spet nem. *Mêrân*, kot pokrajinsko ime. Oba naziva ostaneta v rabi tudi preko gotске dobe. Beseda Merehani (**Měřjane*) v St. Emmeranskem spisku slovanskih narodov se nanaša pač tudi že na hrvaški živelj. Romanske oblike Marônia ne smemo ločiti, kakor je hotel R. Heinzel, od slov. **Měřjane*, nemškega *Mêrân*. Starofrancoska oblika *Moriane* nam je dokaz, da je živela tudi oblika slov. **Morjane*, starejše **Marjane*, ki se je po pomenu krila z *Měřjane*. Nastanek te nove oblike filološko ni jasen.

3. Gotski živelj ob Jadranu po bizantinski restavraciji ni bil zatrt in se je verjetno držal v poedinih oazah v slovensko dobo. Kedaj je tukaj utihnila gotška govornica, ne vemo. J. Rus domneva, da je dovolil Bizanc gotskim pre-

ostankom samoupravo pod domačimi knezi. V zvezi s tem smo mogli pokazati na Guduscane in Neretljance kot take prvotno gotске politične edinice. Še v sklopu hrvaške države so si umeli ohraniti nekako svobodnejše stališče. Značilen je tudi dvojen naslov neretljanskih poglavarjev: knez, župan.

4. Arhetip Dukljaninovega Letopisa (*Libellus gothicus*) nam je ohranjen vsaj v glavnih potezah pri arhidijakonu Tomi. Samo arhetip pripoveduje, da so prišli Hrvati pod gotskim vodstvom na Jadran. Novejša redakcija je to poročilo zavrgla; tukaj se priselijo Sloveni še le po zatonu gotске samostojnosti v dveh fazah; v drugo fazo pade prihod Hrvatov in Srbov. Politično vodstvo pri tem imajo »Bolgari« (Avari po domnevi J. Rusa). Navedena notica arhetipa, da so Goti dovedli Hrvate, ima vsaj toliko zgodovinskega jedra v sebi, da so se dalje časa držali v teh krajih gotizirani Sarmati. Potrdila, da so bili med njimi že tudi Hrvati, nimamo.

5. Imena gotskih vladarjev, ki jih donaša Letopis v ohranjeni obliki, se dado raztolmačiti iz germanskega. Trojica bratov: Totilla, Brus, Ostroyllus se da vzporejati trem Amalovičem (J. Rus). Vendar ni sigurno, ali je imel že tudi arhetip, t. j. *Libellus gothicus* ona tri imena. Pri Tomi nastopa namreč edinole Totila! Glede tega imena še moram n a k n a d n o omeniti, da nazivlje tako neka srednjeveška kronika h u n s k e g a A t i l o , ki smo ga v Letopisovem pripovedovanju pogrešali... Mogoče se skriva v arhetipu za Totilo in njegovimi Goti obenem še spomin na Hune (in Atilo?). Novejša redakcija pa je vstvarila v navedenih treh bratih pendant k trem Amalovičem. Glede Ostroylla smemo misliti, da ima svoj original v Ostrysu, osebnosti iz kroga Teodorika, Trijarijevega sina, ki si je res dal tuintam posla ob Jadranu.

6. Etimologija imena Hrvat, ki jo poda J. Rus, je brez pomena. Enako tudi njegova trditev o gotskem poreklu Vislanskih Hrvatov in v obče njegova »gotška teorija«.

Zusammenfassung:

Die vorliegende Abhandlung (»Goten auf dem Balkan«) versucht eine Topik der einschlägigen Fragen von philologischem Standpunkt aufzustellen. — Zunächst wird auf das Fortleben des gotischen Volksnamens in zwei geographischen Bezeichnungen dieser Gebiete hingewiesen: nämlich im Namen des Flusses Gacka, in deren Gebiet die aus der Geschichte bekannten Goduscane gelebt haben; sodann im Ortsnamen Gacko alias Metohija. — In einem weiteren Abschnitt wird die aus Heinzels Ostgotischer Heldensage bekannte Bezeichnung *Mërigutans u. dgl. herangezogen. Der spezielle Beiname *Mëringôs, *Merigutans haftete an den Balkangoten; nur auf dem Balkan haben sich darauf zurückzuführende geographische Namen erhalten. Der Name Mërigoten war anscheinend die Sammelbezeichnung für ein Volksgemisch von nichtgermanischen (sarmatischen) Elementen unter gotischer Führung. Der gotischen Bezeichnung *Mëringôs steht ein slavischer Pl. *Mërijane zur Seite, der sich als altertümlischer Name für die Bewohner Dalmatiens und Liburniens mit den Hinterländern forterhält; auf der St. Emmeramer Völkertafel erscheint er in der Gestalt von Merehani, worunter natürlich auch schon Koaten miteingegriffen sind. Den Landschafts-

namen Marônia wollte Heinzl von Mêrân etymologisch getrennt wissen, weil ersterer nur einem kleineren dalmatinischen Küstenstrich nicht ganz Dalmatien, Liburnien mit den Hinterländern zukomme. Seit P. Skoks Hinweis auf Chevalier au barisel (V. 607 et Honguerie et Moriane) steht jedoch fest, dass es neben altslav. *Mêrjane auch ein *Morjane, älter *Marjane gegeben habe und dass beide Formen den gleichen Begriffsumfang hatten. Vielleicht hat man eine volksetymologische Umdeutung des Wortes *Mêrigutans anzunehmen, indem der erste Bestandteil als mare, morje gedeutet wurde? — Die Goten Dalmatiens und Liburniens haben sich laut Proc., De bello got. II, 38, ed. bonn. den Byzantinern freiwillig ergeben, sie fielen daher nicht wie ihre italischen Volksgenossen der Ausrottung anheim. J. Rus (s. u.) hat demnach die Vermutung ausgesprochen, diesen gotischen Splittern sei von Byzanz Selbstverwaltung unter einheimischen Fürsten eingeräumt worden. Im Anschluss daran werden in unserer Abhandlung als solche ehemals gotische politische Einheiten die Fürstentümer der Goduscaner und Neretljaner (Marônia) genannt; in späteren Zeiten sieht man sie dem Kroatienstaate in etwas freierer Abhängigkeit angegliedert. Das Oberhaupt der Neretljaner führte, charakteristisch genug, einen Doppeltitel: einen ursprünglich germanischen: »knez« und den einheimischen: »župan«. Wie lange sich das Gotische in jenen Gebieten erhielt, steht dahin.

Die Abhandlung befasst sich weiterhin mit dem Letopis des Pop Dukljanin und dem Buch des J. Rus (Kralji dinastije Svevladičev), welches die dunklen, knappen Berichte des Priesters zum Ausgang von oft sehr bedenklicheñ Deutungen und Aufstellungen verwendet. Der Letopis ist in seinen Anfangskapiteln die durchgreifende Bearbeitung einer nicht mehr vorhandenen Schrift — genannt Libellus gothicus; hier ist dafür der Ausdruck Archetypus verwendet. Den Inhalt desselben kann man sich nach den Auszügen daraus bei Erzdiakon Thomas wiederherstellen. Nur der Archetypus berichtet, die Kroaten seien unter der Führung eines Gotenfürsten Totilla in die adriatischen Gebiete gekommen. Der Redaktor (Pop Dukljanin) hat diesen Bericht gestrichen. Ihmzufolge gelangen die Slaven erst nach dem Untergange des grossgotischen Staates hierher und zwar in zwei Phasen. In die zweite fällt (mutmasslich) die Ankunft der Kroaten und Serben; die politische Führung hiebei haben die von ihm so genannten Bulgaren (nach Rus = Avaren) inne. Was die Auffassung des Archetypus oder Libellus betrifft, so hat sie nur soviel historischen Kern, dass nach dem Zerfall des Ostgotenreiches sich hier noch länger gotisierte Sarmaten hielten. Dass darunter auch Kroaten gewesen sein sollten, ist wohl unerweislich.

Die Redaktion des Pop Dukljanin bringt eine eigentümliche Genealogie des gotischen Königshauses: Sueuladus; dessen 3 Söhne: Brus (Bris), Totilla, Ostroyllus. Des letzteren Sohn Sueuladus; dessen Sohn Silimir; weiter Bladin . . . Bis auf Brus, Bris lassen sich die Namen aus dem Germanischen deuten, doch können die Ausführungen hier nicht wiederholt werden. Die drei Söhne Sueulads lassen sich, wie J. Rus erkannt hat, den 3 Amalerfürsten zur Seite stellen; nur scheint der Libellus bloss Totilla gekannt zu haben, in dessen Namen vielleicht der Hunnenfürst Attila und seine Zeit nachklingt. Für Ostroyllus mag ein gewisser Ostryes, ein Gefolgsmann Theodorichs, des Triarius Sohn, das Vorbild abgegeben haben. Kaum erwähnt braucht zu werden, dass die von J. Rus gegebene Deutung des Kroatennamens aus *hrôth-gutans u. dgl. wertlos ist. Abzuweisen ist auch seine »Gothentheorie«, derzufolge die Kroaten nach Sprache und Art Goten gewesen sein sollten, die von ihren ursprünglichen Wohnsitzen an der Weichsel im Gefolge der Avaren in ihre heutigen Wohnsitze eingerückt seien.

Sorodni odmevi črnogorskih pravnih zgodbic in slovenskega običajnega prava.

Dr. Metod Dolenc, Ljubljana.

1. Uvod.

Da opravičimo namero, ozreti se po starejšem in novejšem črnogorskem pravu, kolikor je to dandanes sploh mogoče, v ČZN, bodi dovoljeno, da citiramo iz svoje, l. 1920. napisane razprave »Pravosodstvo pri novomeškem inkorporiranem uradu nemškega viteškega reda v letih 1721. do 1772.«¹⁾ sledeče stavke: »... imamo za mnenje, da so bile zadruga s svojimi pravnimi razmerami sočinitelj za ohranjenje gorskih pravnih, nekakšno oporo v paralelizmu med našimi pravnimi razmerami in onimi pri drugih plemenih jugoslovanskega naroda, ki niso stala pod neposrednim vplivom frankovsko-nemškega prava. Mislimo tu predvsem na črnogorske sodne razmere, kakor so veljale pred reformami Nikole J. Petrovića. Če čitamo poglavje o sodnem postopanju po takratnem običajnem pravu . . ., se nam nehoté usiljuje misel, da je tamošnje pravo podobno onemu naših Gorskih pravnih prav kakor brat bratu. Pa tudi za neke institute materialnega prava velja to brezdvomno . . .« Od tistih mal smo dobili in čitali pragmatične smernice dveh nemških učenjakov H. F. Schmidta in R. Trautmanna, ki pravita²⁾: »Ganz besonders lohnende Aufgaben bieten sich dem volkskundlich geschulten deutschen Slavisten in der Erforschung der deutsch-slavischen Kulturbeziehungen: gerade in der vulgus-Schicht beider Völkergruppen ist es hier in den Berührungspunkten zu einer so starken gegenseitigen Kulturdurchdringung gekommen, dass nur sorgfältigste Einzeluntersuchungen zu einer Scheidung der Elemente führen können . . . Die Privatrechtswissenschaft kann durch die Berücksichtigung wirtschafts- und sozialgeschichtlicher Momente bereichert werden.« Če nemška učenjaka pledirata za proučevanje medsebojnih slovanskih in germanskih pravnih razmer v preteklosti, mar naj nas ne mika, da isto delo opravimo, kolikor mogoče, za pravne razmere iz davnine v dveh različnih pokrajinah z različnim jezikom in različno prosveto živečih slovanskih narodov?

Baš v tem pogledu pa se nam nudi folkloristični material, ki ga je nabral in objavil Mićun Pavićević, po rojstvu Črnogorec, pod naslovom »Crno-

¹⁾ Gl. Zbornik znanstvenih razprav, I., str. 100.

²⁾ Mišljeno je njihovo skupno delo: Wesen und Aufgaben der deutschen Slavistik; gl. str. 48 in 52.

gorsko pravosudje i pravno shvaćanje u anegdotama« v hrvaškem pravniškem glasilu.³⁾ Spisal je sicer še osmero knjig z anekdotami, pod naslovom »Črnogorci u pričama i anegdotama«, med katerimi je tudi nekoliko takšnih, ki osvetljujejo pravne razmere raz zgodovinsko stališče. V predležeh vrsticah pa se hočemo omejiti strogo na snov, ki jo je P a v i ć e v i ć sam razgrnil v 117 anekdotah glede črnogorskega pravosodja in pravnega pojmovanja k o t p r a v n o z a n i m i v o s n o v. Imamo za to prav posebne razloge: Računamo s tem, da je pisatelj tiste »anegdote«, torej zgodbe, ki jih je priobčil v veleugledni strokovni pravniški reviji, prikrojil brez samovoljne pesniške primesi tako, da imajo svojo točno folkloristično vrednost kot pristno-preizročeno narodno blago. Vse te zgodbe so izredno kratke, preprosto izklesane, zanimive. Niso pa vse po svojem postanku stare, nekatere so kar izza časa pred svetovno vojno, ena celo iz svetovne vojne. Reda po posebnih vidikih med njimi ni nikakšnega, še celo ne po časovnih razdobjih. Pa čas ni odločilen; važen je pravni in socialni milje, ki odmeva iz »anekdotic«. Zato pa treba seveda poznati tudi občno zgodovino Črne gore.

Če je treba še daljnjega opravičila za naše primerjalno preiskovanje v smislu gorejšnjih izvajanj, naj še omenimo, da tudi drugi znanstveniki ali publicisti niso šli mimo pojava P a v i ć e v i ć e v i h anekdot (n. pr. prof. Vladimir D v o r n i k o v i ć - Zagreb, Kornel S t a n k o v i ć - Budimpešta, Umberto U r b a n i - Trst, Gjuro V i l o v i ć - Zagreb, Viktor B a z i e l i c h - Krakovo). Zlasti pa naj še poudarimo studijo, ki jo je napisal ugledni univ. profesor Ž i v o j i n P e r i ć - Beograd⁴⁾, omejuvši se — takisto kot mi — samo na pravnozgodovinske zgodbe, ki jih je M i ć u n P a v i ć e v i ć sam kot takšne označil in priobčil. Vendar je naš prikaz obrnjen v drugo smer, namreč v tisto, ki naj po možnosti izlušči iz anekdot pravno in sociološko srž, hkratu pa tudi še predoči sestavine ideološke skupnosti prava dveh jugoslovanskih narodnih vej v pravadavini.

II. Pravno pojmovanje o državi in njenem vladarju.

1. Črnogorci so bili svet za-se. Drugod se je razvila država kot usedlina klasne borbe. Pri Črnogorcih ni bilo niti gospodarjev niti tlačanov. Da so vsi Črnogorci po pravu enaki, je ustanovil Ivan Crnojević l. 1485., po katerem se baje imenuje dežela »Črna gora«⁵⁾. Vse je sicer ne — izenačeno, pa vendar toliko udomačeno, da se snuje iz istih idejnih, moralnih pobud, vse mora živeti isto življenje. Črnogorci niso ustvarjali papirnih zakonov, ali dr-

³⁾ Gl. Mjesečnik, Zagreb, l. 1930: št. IX. do XII., l. 1931: št. I. do XII.

⁴⁾ Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 1931., str. 307—318.

⁵⁾ Prim. M e d a k o v i ć: Povjestnica Crne gore od najstarijeg vremena do 1830, (Zemun, 1850) str. 22. (Milorad M e d a k o v i ć je bil državni sekretar kneza Danila.)

žali so se svoje pravne zavesti — pa makar da je šlo za samega kneza in gospodarja njihove zemlje.

Dolga vrsta, morda polovica zgodbic iz Pavičevićevega toboljčka se bavi z osebami poglavarjev Črne gore, ne da bi se pri tem omenjal kakšen zakon, ne da bi bilo moči spoznati notranji vzrok za postanek anekdote. Ob koncu 18. stoletja in začetkom 19. stoletja je izdal vladika Peter I., nazvan »Sveti«, posebne »zakone«, o katerih bomo pozneje še pobližje govorili. Vsebina teh zakonov je bila materialnopravnega pa tudi procesualno-organizatornega značaja. Ali poedina plemena — bilo jih je tedaj 42⁶⁾ — so ostala pri svojih ustno preizročenih pravnih običajih in so tudi pravosodstvo urejala v krogih starih izkušenih mož po plemenskih običajih.⁷⁾ Pozneje je prišlo še do drugih zakonov iz l. 1855., iz l. 1888. in tako dalje — o vsem tem bomo še razpravljali pobližje —, torej je bil pojem državnega imperija pravno že ustanovljen, državno življenje po izvestnih zakonih zapovedano. Ako pa premo-trimo spoštovanje državnega imperija v P a v i č e v i č e v i h zgodbicah, vidimo, da se v njih ne sodi po pisanih zakonih, da se živi brez zakonov, po pravni zvesti, ki živi v duši Črnogorcev. V anekdoti LXX. se — med vrstami — celò zanikuje zakonodaja vladike Petra Svetega ter se letnica Danilovega zakonika iz l. 1855. nehistorično pretvarja v l. 1851. Seveda ne vemo, ali gre netočnost glede zakonodaje Petra Svetega na rovaš folklorskega izvestitelja ali zbiratelja ali morda tiskovne napake. Za poznejšo dobo se omenja v anekdotah edino le ustava za Črno goro, a brez datuma. Izšla je leta 1905. Prosluli splendor coronae, ki ga poznamo iz Srednje Evrope zlasti za dobo 18. in 19. stoletja, za Črno goro tako rekoč ne obstaja. Nekatero zgodbičico govore o knezu Danilu in knezu, odn. kralju Nikoli (Nikiti) naravnost sramoteče. Kajpada se folkloristična znanstvena raziskovanja ne morejo niti ne smejo zaustaviti pred nepovoljno oceno historičnih oseb. Ljudstvo (t. j. po S c h m i d - T r a u t m a n n o v i h izvajanjih: »die vulgus-Schicht«) opaža dobro in trajno, pa če se ono v svojih preizročenih zgodbicah o historičnih osebah izraža drugače, nego »oficialna« zgodovina, pomenja to pač, da narod izvestnih dogodkov ali dejstev iz intimnejšega medsebojnega življenja med poglavarjem države in preprostim ljudstvom ni pozabil, ker mu niso bile všeč. Znači pa to tudi v pogledu na državno upravo, da narod omenjenega splendoris coronae v svoji miselnosti ne pozna.

⁶⁾ Gl. Georg Popović: Recht und Richter in Montenegro (iz l. 1877.), str. 21; V. K. G. Medaković, Život i običaj Crnogoraca (Novi Sad, 1860), str. 79, pa navaja za l. 1860. samo še sedmero plemen: Cetinjane, Njeguše, Čekliće, Bjelice, Čevljane, Cuce in Pješivce.

⁷⁾ Gl. Ilija Jelić: Vasojevički zakon od dvanaest točaka, Srb. kralj. akademija. Posebna izdanja, knj. LXXIII (1929). *Prim. še Ilija Jelić: Krvna osveta i umir u Crnoj gori i severnoj Albaniji (1926), ki navaja zanimive narodne pregovore o krvni osveti in pomirbini (»umir«).

Nekoliko primerov: Knez Danilo (1851—1860) dá kot vlastodržec streljati brez sodbe nekega popa na podlagi krive ovadbe (anekd. XII.). On odredi, da nihče ne sme drugega vdariti, sicer plača globo, — sam pa udari Črnogorca (anekd. VIII.). On dá Črnogorce, ki so njegovi osebni protivniki, obesiti, kar pomenja nečastno kazen. V poslednjem primeru — anekd. XLVII. — se ta korak nekako opravičuje, češ, če bi mogli, bi njegovi protivniki ž njim prav tako naredili. Enako je po anek. XL. kar sam izrekel nad pristaši iztiranega pretendenta na prestol smrtno obsodbo, tudi tu na podlagi samega »došaptanja«. Med obsojenci je bil tudi sin senatorja Petra Stevana. Izvršitev obsodbe pa je preprečil drug senator, obenem serdar, ki je poslane perjanike-krvnike na svojo pest zavrnil. Serdar je stopil na to sam h knezu. Knez ga je hotel ustreliti, češ: »Zar ti gaziš moju presudu?!« Serdar mu zagrozi krvno osveto, pa prosi za življenje ovadenega, ker le-tá ni kriv. Knez se premisli in reče: »Tebi i djavolu poklanjam Petra Stevana«. Po anekd. XXXVI. je odredil Danilo na podlagi klevete, da se naj pop, obenem plemenski kapetan, ustrelji. Ta je zvedel za to odredbo, pa je stopil pred kneza in mu ponudil dve nabiti pištoli, češ, naj ga kar sam ustrelji, če je odredil usmrtitev brez vsake preiskave. Knez mu nato »oprosti glavu«. Anekd. LXIV. priča, da je dal Danilo l. 1852. povelje, da se celo pleme Kučanov, ne izvzemši detet v zibkah, iztrebi, ker so se Kučani zakleli, da ne dajo nikomur davka in ker je glavar Kučanov izustil o kneginji Darinki »ružnu riječ«. — Velika osebna nasilnost se pripisuje knezu Danilu v anekd. XXIX.: Ker je Črnogorec v njegovi bližini zapalil čibuk in si obleko udobnejše popravil, ukaže Danilo perjaniku, da Črnogorc razbije čibuk.

Naslednik Danila, njegov nečak Nikola (Nikita, 1860—1918) je dobil v Pavićevićevih zgodbicah še slabšo karakteristiko, zlasti glede pojmovanja vladarskega položaja. V anekd. XXV. je govora o tem, da je Nikola vedno pravil, da »je on sam ustava«, v konkretnem primeru pa je vendar le zahteval, vlada naj reši zadevo v njegovo korist, pri tem pa opominjal ministre, da vlada ne sme gaziti ustavo. Minister Tomanović pa mu je odvrnil: »Reci ti nama, gospodarju, ima li jednog člana ustava, kojega do danas nijesmo pogazili?« V anekd. LXXIX. pravi vojvoda Marko Miljanov knezu Nikoli: »Vi najbolje znate, gospodarju, da najviše krade onaj, kome se ne smije reći, da krade«. V anekd. LXXXIII. izjavi pop Savo Klisić, ki se je pravdal z drugim popom, ministrom Ilijo Plamencem, pred knezom Nikolo, pa je opazil, da se pravda suče »brez obzira na zakon« njemu na kvar, tako-le: »Od danes ne znam, kome ću moliti Boga za zdravlje, tebi ili popu Iliju«. V anekd. XCIII. nagovarja knez Nikola nekoga k laži, kar pa ta odkloni. V anekd. XIV. pripusti Nikola, da kapetan globo, ki ga je osebno zadela, izžme iz prebivalcev, ki spadajo v njegov upravni okoliš. V anekd. VIII. nastopa Nikola kot razsodnik, pa se posluži nečuvene prevare v korist svojega varovanca.

Vedé, kdaj nastopi solnčni mrk, je stavil tekom razprave za pogoj ugodne rešitve, če solnce ostane čisto. Naravnost odurne vsebine je anekd. LX. Vsekakor pred oktroiranjem ustave in neposredno pred neko izpremembo vlade (l. 1905) je pripovedoval neki kapetan, ki je bil vprašan, kaj misli o izpremembi vlade, to-le: Nekdo je visel za kazen, pa so ga muhe objedale, a je branil usmiljenemu človeku, ki mu je muhe odganjal, naj nikar tega ne dela, češ, sicer pridejo muhe, ki bodo še bolj gladne; doslejšnje so se vsaj že nasitile. Ta kapetanova pripovedka je bila odgovor na omenjeno vprašanje, a dostavek v anekdoti se je glasil glede ministrov: »Prvi, koji su bili, dosta su se najeli, a ovi novi još i više će, a to je sve po grbači naroda«. Olajšilno okolnost treba v tem primeru priznati: Po označeni anekdoti polaga kapetan tisto pripovedko v usta propalnice, ki je že pol stoletja prebil v kaznilnicah. V anekd. LXI. je pa govora o kralju Nikoli, ko je že vihrala svetovna vojna: Komandant Cetinja ni hotel preprečiti, da se kralj Nikoli grdi v pesmi, ki mu očita, da je ukradel vola, z besedami: »Pa ko zna«.

2. K vsem tem anekdotam, ki grde državnega poglavarja, bi pripomnili vobče sledeče: P a v i ć e v i ć je moral dobro premisliti, kaj in zakaj piše take anekdote o Danilu in o Nikoli. Iz drugih njegovih anekdot odseva priznanje i za Danila i za Nikola, zlasti glede njihove državne modrosti, pa tudi slepa vdanost ljudstva napram vladarju, ki meji že na neodoljivi strah pred njim (anekd. XXVI.). Zbiratelj anekdot pač osebno jamči za pristnost njih vsebine. Torej moramo iskati počelo takih zgodbic — v pritajenem gnjevu ljudstva. Pri tem nam pada v oči, da se ljudski gnjev obrača samo zoper kneza Danila in kneza Nikola. (Odkar je vladal kot kralj, ga ošvrkne samo enkrat ljudski gnjev; za časa med svetovno vojno: anekd. LXI.) Tu se moramo spomniti, da je bila do Danila cerkev personifikacija državne oblasti, njeni poglavarji so bili kot vladike tudi poglavarji dežele. Do Danila pa so bili vsi poglavarji dežele cerkveni predstavniki; šele Danilo se ni pomenišil. Do Danila, ki je bil samo knez, so upravljali plemena njihovi poglavarji, država je bila samo nekakšen konglomerat plemen. Narodni zbor (»sabor«) so tvorili plemenski predstavniki. Toda ta zbor ni imel značaja narodne skupščine, ki bi s poglavarjem dežele sklepala zakone in uredbe. Poglavarji so se dotlej samo obvezovali, da bodo njihovi plemenski ljudje spoštovali sklepe. T o k a ž e, k a k o s a m o s t o j n a s o b i l a p l e m e n a v s k l o p u d r Ź a v e, k a k o r a h l a j e b i l a z v e z a d r Ź a v n i h s e s t a v i n. Šele pod Petrom I. Svetim (1782—1830) so se plemenski poglavarji zakleli na njegov zakon (17. avg. 1803.) Ali tudi ta vladar je še vedno pripuščal plemenskim sodnikom, starejšinam plemena, da so kaznovali zločince sami od sebe, dasi je bila osveta zabranjena, odkup od kazni prepovedan in uradno preganjanje zločincev za ukazano. To stanje je trajalo do Danila, ki se je z državnim aktom z dne 23. aprila 1855. proglasil za suverenega vladarja-kneza, proglasil enakost vseh

Črnogorcev pred zakonom, si ustanovil dedno nasledstvo prestola in sebi priznal pravico pomilostitve. To so bili sami atributi pravega vladarja. Odtlej je nimbus cerkvenega poglavarja padel. Na ta zakon so se glavariji plemen zakleli, knez ga je podpisal, državni sekretar protisigniral. Črnogorec Aleksander Matanović, član velikega sodišča v Podgorici, poročča,⁸⁾ da je veljal Danilo pri ljudstvu kot sicer strog, toda pravičen vladar, zlasti, ker je uzakonil, da se mora vsak obrekovalec soočiti z obrekovancem in dokazati resničnost svoje klevete. Če se iz Pavićevićevih zgodbic zrcali naravnost neprijazno razpoloženje napram Danilu, vidi se, da so bila mnenja o Danilu različna. No tudi glede Nikole stvar ni mogla biti drugačna. Matanović se je orientiral kot visok dostojanstvenik po svojih družabnih krogih, on je govoril »na zunaj«, Pavićević pa je prisluškoval intimnemu notranjemu razpoloženju prostega ljudstva (zopet poudarjamo, da moramo misliti samo na »vulgus«-plast). Ljudstvo pa po preteku komaj 100 let še ni pozabilo svobodnejših časov iz plemenskega gospodarjenja pod cerkvenimi vladarji Črne gore, ono se še ni moglo prilagoditi novim državnim razmeram v času od kneza Danila naprej. Ni čudno, če si je to prosto ljudstvo v svojih na zunaj skrbno prikrivanih čustvih še vedno želelo, da bi se vrnili časi prejšnje, skoraj popolne svobode in patriarhalične uprave pod cerkveno patronanco in da je vse novotarije mrzilo, še najbolj pa tiste, ki so jih uvajali. Danilo je umrl dne 31. julija 1860. v Kotoru zadet od krogle najetega morilca. Če siplje Pavićević zgodbice kakor iz rokava sedaj, ko ni več črnogorskih knezov, je zoperni duh, ki se oglašča iz prostega ljudstva zoper zadnja dva domača vladarja, ki sta Črno goro modernizirala, kolikor toliko razumljiv, če tudi ga javno nihče ne bi hotel opravičevati. Za sociološko-orientiranega pravnega zgodovinarja pa je postanek in obstoj takih zopernih zgodbic⁹⁾ odličen dokaz za našo zgoraj postavljeno trditev, da pristni Črnogorec ni maral in še vedno ne mara poznati tistih drugod običajnih velikih razlik med državnimi poglavarji in prostim ljudstvom. Drzno, nebrzdano govorjenje, ki gre čestokrat do očitidnih žalitev vladarjev, naj bi bila menda nekakšna samoposebi ljudstvu pripadajoča pravica.

Patriarhalično razmerje svoje vrste odseva iz Pavićevićevih zgodbic v pogledu upravnega ustroja države. (O sodstvu bomo govorili posebej.) Zdi se, da daje junaštvo posebne naloge glede uprave zemlje. V teh zgodbicah je govora o glavarijih plemen, o serdarjih, narodnih starejšinah, kapetanih.

⁸⁾ Gl. »Iz krivičnog i gradjanskog prava Crne gore«, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 1921, str. 354 nasl., 434 nasl.

⁹⁾ Ali se ne porajajo čudne zgodbice in šepetaje še vedno od moža do moža — za zabavo — tudi o drugih inozemskih vladarjih še dandanes, dasi pomenjajo take besede kazniva dejanja? Seveda velja tukaj vox populi (= vulgus) samo pogojno in se nikakor ne sme staviti pars pro toto!

gvardijah, kulucih; o vojvodih, brigadirjih, »državnem svetu«; dalje o plemenih, bratstvih, o doživotnih kmetih. Plemenski kapetani so vršili dolžnost poreznikov, t. j. iztirjevalcev davka, ki ga je uvedel Peter II. (1830—1851); stroške pa so si kar sami odtegovali, preden so zbrano denarno vsoto osebno izročili knezu (tako v anekd. IIC.). Pravnega obeležja teh funkcionarjev ne moremo ugotoviti, ker nam nedostaja točne časovne opredelitve dogodka iz zgodbic. Ali tudi v tem pogledu moremo le spoznati, da zvečine ni misliti na pravne državne činovnike v modernem smislu, t. j. osebe z izvestnim zakonito ustanovljenim imperijem, ampak na državljane, ki nastopajo bolj tradicionalno kot legalno kot primi inter pares. Zlasti podčrtavamo skoraj dosledno tikanje teh funkcionarjev z gospodarjem dežele.

3. Če hočemo na koncu teh izvajanj primerjati vsaj najvažnejše obravnavane poteze z našimi slovenskimi razmerami, bi ta ali oni ugovarjal, češ, da je a priori nesmiselno iskati paralel med našimi in črnogorskimi razmerami. In vendar smemo trditi, da je duh samostalnosti, ki ne klone hlapčevski pred gospodujočim, tudi za Slovence dokazljiv. Seveda ne za tako dolgo dobo kakor za Črnogorce, zlasti ne preko predzadnjega desetletja 18. stoletja, ko je Slovence zajela usoda unifikacije avstrijskih zakonov. Takisto ne moremo samostojne zanosne miselnosti ugotoviti v pogledu na osebo državnega poglavarja; saj so Slovenci, t. j. kmetiški živelj poznega srednjega in prvih stoletij novega veka komaj vedeli, kdo je njihov državni ali deželni poglavar, ker ni bival stalno med njimi, ampak je le zelo redko prihajal v deželo, pa še tedaj pred vsem v reprezentacijske svrhe in pomirjenje v stolnem mestu zbranih staležev.

Pač pa so si Slovenci znali ohraniti pravice, da so na svojih ljudskih zborih svoje upravne zadeve sami upravljali, pa tudi ukrepe patrimonialnih, odn. vinogorskih oblastev, ki so jim bili podložni, kritizirali. Celo sodstvo v zadevah, kjer je bil vinogorski gospod stranka, pa bilo lasten, bilo tuj, so si prisvajali. Ne moremo tukaj ponavljati, kar smo v pogledu vinogorskih pravnih »gorskih bukvah« (1543) v raznih razpravah ugotovili.¹⁰⁾ Samo glavno načelo naj posnamemo, namreč, da vez »gorske palice« (Bergstab) ni priznala razlike stanu, ampak pripadnik nižjega stanu je smel soditi tudi pripadniku višjega stanu. Iz take miselnosti nam je tudi razumljivo, da so se vinogradniki tuptatam odločno upirali odredbam svojih gospodarjev in da so imeli celo uspeha.¹¹⁾

Ker je šlo pri teh primerih za praveceto prosto ljudstvo, za kmetiški živelj, ki je živel takorekoč po svojem pravu ne glede na državne zakone,

¹⁰⁾ Glej Dolenec: Slovenska ljudska sodišča v dobi od 16. do 18. stoletja, str. 43. 33. (Rad. Jugosl. Akad. Zagreb, knjiga 239.)

¹¹⁾ Ibidem, str. 14, 30.

ki je celo državne zakone, kot n. pr. gorske bukve, po svoji pravni zavesti izpreminjeval in dopolnjeval,¹²⁾ smemo pač reči, da je tista pravna samobitnost, ki odseva iz P a v i č e v i č e v i h zgodbic do najnovejšega časa napram poglavarju dežele »v velikem«, pred tremi ali še dvema stoletjema dičila »v malem« tudi slovenski živelj po deželi, kamor še ni segel vpliv tujega prava.

III. Sodstvo.

1. Pravnega zgodovinarja zanima predvsem vprašanje pravosodnega ustroja. V P a v i č e v i č e v i h zgodbicah je mnogo govora o sodiščih in sodnikih, ali on prinaša te stvari seveda nekritično, brez vsake označbe časa, kdaj se je dogodek izvršil. Zato se ne dá iz njih v pogledu na organizacijo sodstva nič točnega posneti. Hočemo si najprej ustvariti vsaj nekoliko pregleden zgodovinski okvir, da po njem razporedimo v nadaljnjih izvajanjih razne oblike pravosodnih oblastev iz P a v i č e v i č e v i h anekdot.

Iz najstarejše dobe Črnojevičev (14. stoletje) ne vemo o črnogorskih sodiščih in sodbah nič; da bi bilo veljalo tedaj pravo Dušanovega zakonika za Črno goro, se nam zdi izključeno. Vendar ne dvomimo, da so pravnozgodovinski izsledki K a r l a K a d l e c a¹³⁾ veljavni tudi za Črnogorce: V starodavnih časih, ko še ni bilo nobene društvene organizacije, ki bi obsegala več enakokrvnih rodbin, tudi ni bilo sodišč, ki bi bila reševala spore med člani raznih rodbin. Šele s postankom žup je nastalo župsko sodstvo. Ko se je pa več žup zedinilo v eno pleme, prišlo je do plemenskega sodstva, ki se je prvotno udeleževalo v skupščinah vseh plemenskih moških odraslih oseb. Ko pa so te skupščine preveč naraščale, dobili so nekateri najizkušenejši stari možje pravico, da so svetovali, kako naj se na ljudskem zboru razsoja. Prvotno je moral biti njihov predlog za vsak poedini primer sprejet od skupščine. V nadaljnjem razvoju se je skupina teh najstarejših mož svetovalcev osamosvojila; pristanka ljudskega zbora ni več. Stalna sodniška služba pa se pojavlja, ko se je uveljavilo monarhijsko načelo. Prejšnji stalni svetovalci postanejo monarhovi sodniki. Vladar je bil prezaposlen z drugimi nalogami, postavil si je sodnike — uradniškega značaja. Prva državna sodišča so bila kolegialna sodišča, šele poznejši razvoj dopušča poleg njih tudi sodnika poedinca. Tako K a d l e c.

Pod Ivanom Črnojevičem je prišlo gotovo do udeleževanja stalnih ljudskih sodniških kolegijev v smislu Kadlečevih izvajanj, ali nadaljnji razvoj je bil prekinjen, ko je Jurij Črnojevič, naslednik Ivanov, l. 1499.¹⁴⁾ zapustil na

¹²⁾ »Gebrauch ist der Bauern Gesetzgeber« — je priznal celò V a l v a s o r v Ehre des Herzogtums Krain, VI. knj., str. 334, in to za čas koncem 17. stoletja.

¹³⁾ Gl. K a d l e c: Prvobitno slovensko pravo pre X. veka, Beograd, 1924, str. 107.

¹⁴⁾ Po Medakoviću, loc. cit., str. 54: šele leta 1516.

ljubo svoji ženi, Benečanki, Črno goro in prepustil vlado in grb vladiki Germanu. Dvesto let je trajalo, da pride do zopetne strumnejše organizacije črnogorskih plemen. L. 1697. so si izbrali plemenski poglavarji za vladiko Danila Petroviča iz rodu Njegošev (1697—1735), s katerim prične nova doba. Črna gora je razpadala tedaj na četvero nahij (»Distrikte«), vsaka nahija na več plemen, ta pa na bratstva. Vrhovna oblast vsakega plemena je pritakala njegovemu glavarju. Zbor plemenskih glavarjev pa je bila najviša instanca, nad katero ni segala niti oblast vladike. Glavarstvo v plemenu je bilo dedno, vendar je bilo treba pristanka »gospodara zemlje« in posebnega obreda postavitve.¹⁵⁾ Seveda so bila mnoga plemena med seboj sprta in pravna sigurnost nikakor ni uspevala. Ker se je pokazala potreba, da se ustanovi razsodišče za spore med Črnogorci in tujci, zlasti Benečani, se je na zboru plemenskih poglavarjev l. 1718. ustanovila v Kotoru »guvernadura«, t. j. kolegij enega gubernatorja in nekoliko serdarjev in knezov. Pomočniki guvernadure so bili na posamezna plemena razdeljeni serdarji, ti so imeli razsojati tudi spore med bratstvi plemen.¹⁶⁾ Vasilij Petrović (1735—1776), vladika in bkratuz deželni knez, je ustanovil l. 1751. deželno sodišče, čegar člani so bili serdarji in knezi posameznih nahij, predsednik jim je bil gubernator. Naloga tega sodišča je bila, da razsoja o sporih posameznih plemen. Ali kmalu je prišlo vse v nered. Naslednik, vladika in knez Stepan Mali (1767—1782) je posnemal Vasilija, obnovil l. 1771. razsodišče v sestavi 12 plemenskih glavarjev, zatiral je razbojništvo in povzdignil občno varnost v deželi. Vladika Peter I. Petrović Sveti (1782—1830) je skrbel za spravo med plemeni in napravil red med njihovimi poglavarji.¹⁷⁾ Njemu je šele uspelo, da je ustanovil na narodnem zboru za vso deželo stalno sodišče pod imenom »kuluk«. Kuluk je sestavljal izvestno število uglednih mož, ki jim je predsedoval »gubernatur«, a njega člani so imeli nalogo, da gredo med narod in mirijo razprte in zbirajo porez.¹⁸⁾ Izdal je tudi prve zakone, t. zv. »stego« z dne 20. junija 1796. in pa zakonik

¹⁵⁾ Medaković, Život i običaji Crnogoraca, str. 82, 83. Prim. tudi B. Petrović: O pravu nasledstva kod Srba na osnovu pravnoga običaja i pisanih zakonika; Rad jugosl. akad. 1813, knj. XXIII, str. 28.

¹⁶⁾ Po Medakoviću: Zakonik obći crnogorski i brdski, str. 5—7, so morali sodniki biti od istega plemena, kateremu se je sodilo. Vsako leto voli skupščina ali zbor na Vasiljev dan na novo sodnika. Oni se vsako leto menjajo. Po več bratov ne sme biti v sodišču. Vladika samo priznava in potrdi izbrane sodnike. Plemensko sodišče pa sodi samo manjše prestopke, ne da bi davalo o tem kakšno poročilo na višjo instanco. Če te manjše prestopke niso mogli plemenski sodniki sami presoditi, so jih poslali v presojo »državnome vladaocu i vrhovnom sudu ili sovjetu (senatu) koje je prie obstojalo pod imenom vrhovno praviteljstvo«. Tu se je vsaka pravda morala skončati v enem dnevu. »Jednom riječi, sad se sud i sami vrhovni tako obrće i postupa kao jedna velika porodica.«

¹⁷⁾ Značilno je, da se je ta vladar, ki je bil sicer z Rusijo v najboljših odnošajih, mnogo prizadeval, da pride v vojno zaveznitvo z Napoleonom I. »Le Vladika offre ses guerriers comme un Wallenstein.« Sklicjal je »le grand assemblée des délégués monténégrins à Petrovac.«

v dveh delih; prvi (čl. 1 do 16) je izšel 18. oktobra 1798., drugi del (čl. 17—33) pa 17. avgusta 1803. »Stega« je bila nekoliko razširjena odločba plemenskih glavarjev o vzajemni pomoči zoper Turke. Uvod »stege«¹⁹⁾ pravi namreč: »Mi glavari i starejšine i ves zbor Crnogorskoga občestva stabilismo i utvrdismo« . . ., dalje čl. 1: »Priznavajući presvatoe imja Gospoda Boga vsedržitelja v pomoć našu, drug drugu, pleme plemenu, i nahije nahi tvrdu i cvrstu vjeru« itd. Zakonik Petra I.²⁰⁾ pa prinaša ostro zabrano osvete, kakor tudi pomirbine brez sodbe, dalje različne predpise grajanskega prava in govori o sodnikih in upravnikih, ki so postavljeni na obče narodne stroške. Vsaka hiša naj bi plačala po 60 dinarjev za vzdrževanje stalnega sodnika, ali ta odredba se ni nikdar izvršila. Tako je ostalo pri tem, da so glavarji plemen vršili upravo kakor nekakšni mali tirani, da so sami sodili, jemali poljubne takse, a od njih dajali samo neke pavšalne vsote deželnemu knezu.²¹⁾ Sodilo pa se je še nadalje po običajnem pravu.²²⁾

Vladika Peter II., pesnik »Gorskoga vijenca« (1830—1851), je ustanovil na narodnem zboru 1831. za vso deželo senat iz 16 plemenskih glavarjev. Sam je člane senata imenoval, sam senatu predsedoval.²³⁾ Tudi je vpeljal, da so posebni sodniki-gvardiji — okoli 100 po številu — potovali po deželi in sodili ter po potrebi izvrševali odločbe senata, ki je sodil v kolegijih 5 sodnikov, seveda le ustno in po plemenskih pravnih običajih. Za upravne in

da se izjavi, ali pristane v takšen političen, Rusiji protiven položaj. Da je narodni zbor soglašal s politiko vladike, kaže, kako veliko spoštovanje je užival. Črna gora je imela tisti čas po navedbah svojega zaupnika v Parizu 300.000 prebivalcev. Gl. Warnier: *Napoléon et les Monténégrins*; Šišičev zbornik, str. 457, 459. Prim. pa Medaković: *Povjesnica*, str. 157, 161, 169, 170.

¹⁸⁾ G. Bakčić, O pravosudju u Crnoj gori; Arhiv (Beograd), XXIII, str. 163.

¹⁹⁾ Gl. najnovije izdanje: Radmila Petrović: *Zakonik Petra I., Vladike Crnogorskog*; kritično izdanje, str. 68, v *Godišnjici Nikole Čupića XXXIX*.

²⁰⁾ Ibidem, str. 48.

²¹⁾ Gl. Georg Popović, loc. cit., str. 25. Gl. tudi Medaković: *Povjesnica* str. 119, kjer se trdi, da se nahaja v arhivu akt od 16. okt. 1803., po katerem javna uprava tiste sodnike, ki so kršili zakonite predpise, obsoja, kaznuje in tako kaznovane objavlja vsemu narodu.

²²⁾ Milorad Medaković, *Zakonik obči crnogorski i sudski*, Zemun (1850), pravi v uvodu, da se je do l. 1850. nahajal samo en primerek tega zakonika v rokopisu, da ga dá zaradi tega tiskati. Po tem zakoniku da so že 54 let sodili in se nanj sklicevali z besedami: »kao što je sveti Petar odsudio«. Morali so torej eksistirati prepisi zakonika! Tiskanih gorskih bukev v slovenskem prevodu tudi ni bilo, ampak se je sodilo po prepisih prevodov, ki pa so med sabo precej diferirali.

²³⁾ Gl. Bakčić, loc. cit., str. 163. Primeri pa še Medaković, *Život i običaji*, str. 126, ki ugotavlja sledeče: »Do 1831 god. nieseu črnogorski glavari, niti sudie, imale ikakve plate, do ono, što dobiju od globe. Za veće sagriche i veće globe, sudio je vrhovni sud na Cetinju, pa je polovina globe pripadala gospodaru zemlje, a druga polovina kmetodavšim sudijama«.

policijske posle je uvedel perjanike (pennifer — vojak, okičen s peresi), ki so tvorili tudi vladarsko osebno stražo. Odpravil je guvernaduro, omejil plemensko samostojnost. Še žilaveje je stremil za absolutističnim režimom Danilo (1851—1860). Kakor že zgoraj navedeno, se ni dal pomenišiti, ampak se je proglasil za kneza Črne gore. Odredil je, da so pred zakonom vsi Črnogorci enaki, zoper izrek oblasti ima vsakdo pravico pritožbe na kneza. Zatiral je plemensko samostojnost in utrjal osrednjo oblast. Za najvišje sodišče je proglasil senat v Cetinju. Na narodnem zboru 23. aprila (5. maja) 1855. je obnarodoval svoj zakonik; v njem so določbe o temeljnih pravicah, o civilnem in kazenskem pravosodstvu, kakor tudi o financah. S tem zakonom je bila plemenska samostojnost trajno ukinjena. V čl. 6 zakona se odreja, da se od »danes« (dne obnarodovanja) preneha vsako samovoljno pravosodje. Kako je odjeknil ta Danilov korak v duši črnogorskega prostega naroda, smo že zgoraj spoznali. Na vsebino zakona še pridemo, tu naj samo omenimo, da se je kaznovala tatvina pred Danilom z globo, po Danilu pa s šibanjem, kar je pomenjalo sramotečo kazen.

Nova doba državnosti je nastopila pod knezom Nikolo (Nikitom, 1860—1918), ki se je proglasil o priliki petdesetletnice svoje vlade za kralja (1910). Prevzel je pravosodne razmere po Danilu: Najvišje sodišče v državi — senat — je sodilo tako, da je iskalo in uveljavljalo narodne običaje — »zemaljske kuštume« —, od njega izdane odločbe pa so postajale temelj za prakso in dobivale stalno obliko. Leta 1868. je prišlo po iniciativi kneza Nikole do ustanovitve sedmero sodnih okolišev, in je vsakemu načeloval kapetan. Z dvema pomočnikoma (adjunktoma) je vršil tudi sodne posle, ne da bi smel jemati za to nagrade ali sportelne. Ti činovniki so dobivali plače, a so bili za svoje poslovanje strogo odgovorni. Leta 1879. je bil senat reorganiziran, to je izpremenjen v Veliki sud na Cetinju; upravne posle je oddal na ministrstva, ki so bila ustanovljena za poedine upravne grane. Rusija se je začela zanimati za zakonodajo v Črni gori. Poslala je l. 1873. Baltazarja Bogišića, rodom iz Cavtata, k Nikoli, da pripravi grajanski zakon za Črno goro. Tedaj so bili pravni običaji že dodobra ustaljeni in mnogo bolj dostopni kot v istem času, ko se vpliv senata še ni poznal. Po Bogišićevem osnutku je izšel slovit imovinski zakonik za Črno goro iz l. 1888.; dobil je leta 1898. še novelo. Posebni zakon z dne 30. marca 1893. je uredil vprašanje nezakonske dece drugače kot v Srbiji; oče se sme iskati in ugotoviti, preskrba nezakonskega otroka je zagotovljena vsaj v načelu.²⁴⁾ Dne 6. decembra 1905. je knez Nikola izdal (oktroiral) ustavo. Pod zunanjim vplivom od strani sosede, kraljevine Srbije, in po notranjih pobudah, izvirajočih iz ustave, se je pričela odtlej doba hitre-

²⁴⁾ Gl. J. Mijušković: Izdržavanje vanbračne djece po crnogorskom zakonu od g. 1894, Mjesečnik 1931, str. 28.

ga uvajanja modernih zakonov. Že 6. decembra 1902. je bil izdan zakon o organizaciji in pristojnosti sodišč: Na selih poslujejo »kmeti« kot poravalno sodišče, v mestih in na večjih krajih so nastavljeni mestni, odn. okrajni sodniki — takih sodišč je bilo 66 —; na okrožnih sodiščih — pet po številu v vsej državi — sodijo kolegiji, sestavljeni iz predsednika in 2 ali 3 sodnikov; kot najvišja sodna instanca posluje Veliki sud v kolegijih, sestavljenih iz predsednika in 4 sodnikov. Pred mestno ali okrajno sodišče ne more priti pravda, preden se ni poskusila sprava pred domačim »kmetom«. Za prikrojitev osnutka o sodnem postopku v civilnih zadevah je bil poklican Dubrovčanin dr. Luj o V o j n o v i ć. Obnarodovan je bil ta zakon dne 1. novembra 1905. Karakteristika tega zakona se je glasila²⁵⁾, da je »nepotpuno uspelo prekrojenje gradjanskog parničnog postupka za Bosnu i Hercegovinu uz nadometak pojedinih naredjenja iz avstrijskog zakona o gradjanskom sudskom postupku od 1. augusta 1895.« (t. j. slavnem civilnopravnem redu, zasnovanem od genialnega jurista dr. Franca K l e i n a). Leto za tem zakonom je izšel kazenski zakonik z dne 23. februarja 1906. (zvečine dosloven prepis srbskega kaz. zakonika), dne 14. decembra 1909. zakon o javnih pravozastopnikih (advokatih), ki so pa bili že poprej dopuščeni. Od večjih zakonov so sledili: zakon o sodnem kazenskem postopku z dne 20. januarja 1910., trgovinski zakon z dne 22. januarja 1910., zakon o ustrojstvu sodišč z dne 25. februarja 1910., 24. februarja 1911. rudarski zakon itd.²⁶⁾

Vsi ti podatki o ustrojstvu sodišč Črne gore, kakor tudi o zakonodavstvu Črne gore od prvih časov osamosvojenja so navedeni, da moremo ob P a v i ć e v i ć e v i h zgodbicah določiti, v katero dobo jih moramo uvrstiti, zlasti ali v dobo pred knezom Danilom, odn. v dobo predustavnega časa ali v dobo po ustavi. Saj smo ugotovili, da je najvišje sodišče preživljalo večkratne metamorfoze in do konca 19. stoletja krojilo pravo skoraj vseskozi s petrificiranjem običajnega prava. Le na podlagi uvrstitve dogodka iz anekdot v eno izmed značilnih dob nam more postati pravno-zgodovinski odjek kolikor toliko razumljiv.

2. Prilичno lahka je razporedba dveh anekdot iz starejše dobe, za katero še ne smemo pričakovati sodbâ po ustaljenih sodiščih in zakonih. Čisto izven okvira krščanskonavdahnjenega pravosodstva spadajo anekdote, ki pričajo o takšnih sodbah ali odločbah vladarjev, ki se dajo razlagati samo po

²⁵⁾ Tako je ta zakon označil dr. Hugo W e r k v razpravi »Osvrt na crnogorsko zakonodavstvo«, Pravni Pregled, Beograd, I. (1921), str. 55.

²⁶⁾ Uradno je izdal knez Nikola I. 1903. I. zvezek Službenoga Zbornika sudskih zakona, naredba i medjunarodnih ugovora iz časa do 1903; a I. 1912. je izšel II. zvezek tega službenega glasila. V poslednjem sta bila tiskana gori omenjena zakona vladike Petra I. Svetega in zakonik kneza Danila, pa še drugi starejši zakoni iz dobe 1874 do 1910. Gl. Hugo W e r k, loc. cit., str. 50.

talionskem načelu, po pravilih krvne osvete, opravičiti pa sploh ne, ako ne posežemo morebiti po načelu iz najmlajše ideologije »nacionalističnih« strank, da ima država »višjo« pravico silobrana, češ, da se sicer ne more sama vzdržati pri obstoju. Tu se neha vsaka razlaga po etičnih načelih, tu pričinja pravo močnejše pesti, t. j. vojno stanje. V anekdoti V. dovoli vladika Peter I. Sveti osveto in jo celo blagoslovi samo zato, ker ga je plemenski glavavar razžalil, češ, po njega, glavarja, se poziv, da naj pride, ne pošlje po slugi, ampak knez naj pride k njemu sam, če se hoče ž njim sestati. Napoved krvne osvete za tak odgovor je le razumljiv, če je bil glavavar v obče upornik, ki odpoveduje hkratu pokornost; bržčas za to ni prišlo do sodbe, ampak do odredbe, da se »upornik« zatre. V anekdoti XXVIII. pa si »knez Rade«, t. j. Peter II., tudi vladika, pribavi osveto naravnost na zvijačen način, ker so mu bili turški prvaki ob meji pobili devet vojaških izvidnikov. Povabil je turške prvake na večerjo, tam so se sporna vprašanja o mejah poravnala, drugi dan, ko je svoje goste odpustil, pa jih je dal po svojih perjanikih iz zasede ustreliti. Pri tem ne smemo pozabiti, da je že Peter I. Sveti osveto ostro zabranjeval — v izdanem zakonu. Ravnanje obeh teh vladarjev se pač ni smatralo za čin zoper zakon, ampak za čin višjih državnih obzirov. Verjetno je, da tako pojmovanje ostane ljudski duši, ki ljubi svojo deželo, neizbrisno zapisano v spominu.

O izvrševanju pravosodja po »narodnih sodiščih« (»narodni sud«) priča več folklorističnih preostankov iz davne davnine. V anekd. XLIV. je navedeno, da so tvorili »prvi narodni sud u Crnoj gori« — »kapetani, gvardije i kuluci«. Pavičević tolmači izraz »gvardija« z »izvoljenim sodnikom«, a »kuluci« so mu neke vrste porezniki. Gvardije, pravi anekdota, so nosili na čepici po »jedan žuti krst«. Zbrali so se zbog nekega uboja na zborovališču vsi trije bjelopavlički kapetani in njih gvardije in kuluci, a med kapetani je bil kapetan in predstojnik ostroškega samostana »najbolji sudac onog vremena«. Tu je torej šlo za plemensko razsodišče brez udeležbe ljudstva. Oblika je bila bržčas zato skrajšana, ker je bilo treba dve bratstvi spraviti. Zdi se, da moramo to zgodbico postaviti v čas še pred Petrom I. Bržčas pa tudi še naslednjo anekd. XVIII., v kateri je sicer govora o malopomembnem dokazovanju po prebrisanem starcu, pa tudi o tem, da je bil pozvan »narodni sud«, sestavljen od Kućanov in Turkov, da razsodi o tem, komu naj pripade lastnina zemljišča, ki so bila pred 50—60 leti od prejšnjih zadrugarjev opuščena. Tukaj imamo opraviti z mešanim razsodiščem. V anekd. IC. se pripoveduje, da je tekla pravda med dvema plemenoma, Moračani in Vasojevići, radi nekega zemljišča. V imenu Moračanov je prišel serdar Risto Rasović, v imenu Vasojevićev pa »Bogdan Vasović i još dosta istaknutih ljudi: jedni da sude, drugi da svedoče«. Da je »davija« (pravda) končala, je v zgodbici navedeno, kako je tekla in kako se je glasila sodba, tega ne izvemo. Vse kaže, da je bila čista plemenska sodba, ki se ni dala izpodbijati z nadaljnjo pritožbo. V anekd. LV.

je govora o tem, da je »vladika Rade«, t. j. Rade Tomov, ki si je nadel ime Petar II. (1830—1851), postavil »senat« i »guardiju« in vanj postavil sodnike, med temi popa Ivana. Gvardijo tolmači Pavičević tu za »izabrani narodni sud (sudac)«. V isti zgodbici pa se pripoveduje, da so skupaj sedeli »vladika, senat i ostali crnogorski glavari«. O istem Petru II. govori anekd. XLVIII., da je odredil, da Črnogorci izberó v svojih plemenih sodnike, ki so jih imenovali »guardije«, no ti so sodili, kakor so znali, »ali nikad nijesu zaboravili svoje troškove i dangube«. V anekd. II. sodniki celó z zvijačo iščejo in najdejo priliko, da nastane pravda, ki jo presodijo, in da zaslužijo denarja.

K vsem tem zgodbicam moramo pripomniti, da je vladika Peter I. Sveti v svojem zakoniku (čl. 26) odredil, da mora vsak Črnogorec poslušati »poštene i dobre sudce, koe smo dobrovoljno izabrali i po soglasiju i dogovoru za sudnike postavili«, dalje (čl. 33), da se morajo sodniki, upravitelji in sploh vsi uslužbenci predvsem zakleti »za sohraniti i uderžati sve ovo više pisano i na trideset i tri člena razdeljeno, učinismo svikolicji zakletvu, cjelujući čist i životvorjaši krest i svjatae Evangelie, pri tom i svatija moći Velikomučenika Panteliona«. Čudno je, da se o teh odredbah, zlasti o prisegi sodnikov v nobeni zgodbici ničesar ne omenja. Skoraj prav gotovo so dobromišljene odredbe Petra I. ostale samo na papirju...²⁷⁾ Naj na tem mestu navedemo še neko vrsto sodbâ, ker se zdi, da je zgodbica, ki o njej priča, iz zelo stare dobe pravosodstva. V anekd. I. sta se dva trgovca, Benečan in Bokeljčan, ki sta bila opustila skupno trgovsko podjetje, dolgo pravadala, nazadnje pa zedinila, da naj odloči pravdo »izborni sud«. To sodišče je imelo 10 članov, med njimi enega samega Črnogorca, Erakovića iz roda Njegušev. Vsaka stranka je poslala v to razsodišče polovico razsodnikov, a le-ti so dolgo zbirali podatke o sporu. Benečan je podkupil pred razpravo vse razsodnike, Črnogorec pa je odkril podmičenje z odločno gesto, z jataganom v roki, in tako odločil pravdo v prid Bokeljčana. Ker je bil Kotor le do l. 1797., t. j. do padca Benetk, pod Benečijo (na to se je podredil prostovoljno Avstriji), spada ta način sodstva po izbranem sodišču (pravzaprav: razsodišču — Schiedsgericht) v čisto drugačno skupino, vsekakor pa časovno v dobo pred zakonom Petra I. Pavičević je to sličico sprejel v svojo zbirko pač zato, ker je bil edini nepodkupljivi sodnik — Črnogorec.

Ali po naših zgodbicah niso šle pravde vedno na plemensko sodišče. Obstajala so tudi še druga sodišča nižje vrste. Po anekd. LXXXIX. je sodil manjše stvari za časa plemenskega sodstva »doživotni kmet«, danes predsednik

²⁷⁾ B a k i ć, loc. cit., str. 163, pravi: »Zakonik Petra ostao je u stvari mrtvo slovo na hartiji i ako se ponešto za dugo docnije primjenivalo: »To je po zakonu vladčinu, to je zakon sv. Petra«, moglo se u narodu čuti za dugo vremena docnije«. J e l i ć, loc. cit., str. 67, piše: »Zakon Petra I. od 1798. ne može se uzeti u obzir, jer je on ostao bez primene, prosto mrtvo slovo na hartiji i ništa više«. Toda primeri opombo ²⁸⁾!

občine. Po anekdoti VI. je sodil o prepiru med dvema Albancema upravitelj mesta Cetinje; oštel je obe stranki in ju obsodil na to, da si morata druga drugi v lice pljunuti. Tudi v anekd. VII. sodi sodnik poedinec, turški kadija, pa zelo površno, po turški, brez zakona. V anekd. IV. je dalje govora, da naj presoja spor zastran pašnje »gubernadur Radonjić« kot razsodnik, pa so privedli možje ene stranke namesto tega po zvijači nekega pastirja. Ta je odločil za mejo tisto črto, ki so jo mu skrivaj pokazali možje od te stranke. Goljufivo pridobljena meja pa je navsezadnje vendar le obveljala. Pritožba je šla sicer na »vladiko« (kateri vladar je bil, ne izvemo, vsekakor je mišljen eden izmed onih pred Danilom) toda imela ni uspeha, ker sta dali stranki po izteku pravde pristanek na določene meje. V anekd. XXX. je vodil preiskavo o nekem sporu sam serdar in na lokav način pripravil toženca do priznanja dolga ali krivde — stvar ni jasna — s tem, da mu je obljubil oprostitev od tožbenih stroškov. Tudi »brigadir« se imenuje kot oblastvenik, ki sme vršiti preiskavo radi zločinstva (anekd. LXXX.); vsekakor je bilo to za časa vojskovanja. —

Kako velik ugled so imeli stari plemenski sodniki, priča anekd. IX., ki pravi o enem, da se ni nihče nikdar pritožil zoper njegove sodbe na vladiko Petra I., kajti sodil je »boljemu bolje, goremu gore«.

Zgodovina spričuje o dobi po izdanju zakonika kneza Danila (1855), da so morali ipak sodniki in stranke poslušati stare, čeprav neuke ljudi, ki so »kao neki medjionari običajnog prava čuvali znanje tog prava kao neku monopolisanu tajnu, koju drugi ne mogu znati i koju će oni sobom u grob odnijeti.«²⁸⁾ Plemensko sodstvo se je torej vršilo ne glede na zakonik Petra I. ali vprav zbog tega, ker ta zakonik ni mogel prodreti med ljudstvo, v pomembnejših zadevah pred sodnim kolegijem, v manj važnih pa pred sodnikom poedincem. S tem soglaša bistvena vsebina Pavičevićevih anekdot in mislimo, da se le-té tudi glede sklepanja in objavljanja sodbâ vjemajo s tem, kar piše v tem pogledu Medaković²⁹⁾, ki je še sam tako pravosodstvo opazoval. Ko so se namreč sodniki o stvari razgovorili in se o njej po svoji vesti posvetovali, poklicali so obe pravdni stranki pred se in eden izmed sodnikov, navadno najstarejši po letih, je dejal: »Mi smo, kakor je prav, vse preiskovali in smo za pravo spoznali, da naj dolžnik temu plača za odškodnino toliko, za zemaljsko globo pa toliko«. Tista globa je služila za kritje stroškov sodnikov.

Preden pristopimo k novejši dobi, ki jo štejejo od početka modernousmerjenega zakonodavstva v Črni gori, naj vzporedimo doslej obravnavano

²⁸⁾ Cit. po Matanović, loc. cit., str. 440.

²⁹⁾ Glej Medaković, Zakonik obči crnogorski i brdski, str. 11; njega citira Gj. Popović, loc. cit., str. 83, pa opozarja, da je bilo Medakovićevo delo, spisano l. 1850; vendar sam ne navaja nobenih izprememb.

črnogorsko pravosodje s slovenskim. Nimamo virov, ki bi nam pojasnjevali sodstvo med slovensko »vulgus«-plastjo do kmečkih uporov razen tistih podatkov, ki nam jih je nabral *Anton Kaspret o večah*³⁰). To je bilo še narodno pravosodstvo po predstavnikih ljudstva, ali poblížjih pravil, kako se je udejstvovalo, ne poznamo.³¹) Vemo samo toliko, da se je ravnalo vse po starodavnih običajih. Domneva pa je opravičena, da so bili kmetiški upori v 16. stoletju izzvani v veliki meri po stremljenju deželnih knezov in patrimonialnih gospodov (zlasti v vinogorskih pokrajinah), da odvzamejo narodu samostojno sodstvo v svojih pravnih zadevah. Gori navedena izvajanja *Karla Kadleca* so pač veljala tudi za Slovence. Daleč od komunikacij, ki so vezale slovensko prosto ljudstvo s sosedi, živečimi pod fevdalnim državnim ustrojem, ohranila so se ljudska sodišča, kvatrna sodišča in vinogorski zbori (gorske pravde). Otvarjali in vodili so sodne zборе pač patrimonialni ali vinogorski gospodje, toda na takšnem zboru so si urejevali svoje domače upravne zadeve Slovenci sami. Enkrat ali dvakrat na leto so se shajali običajnega dne na običajnem kraju v polnem zboru vsi polnoletni vinogradniki enega vinogradskega okoliša ali grajani enega patrimonialnega območja in si pravde sami krojili po svojih predstavnikih, ljudskih sodnikih, ki so si jih sami izbirali. To je bila slovenska »srenja«, ki se je nadaljevala od roda do roda tako, da so možje srenje sami izbirali novega sodnika, ko je kdo umrl, oslabel in podobno. Kar je bil plemenski zbor vseh moških, ki nosijo puško, s plemenskim sodiščem v Črni gori za vse plemo, to je bil v bistvu kvatrni sod ali vinogorski zbor za dotični okoliš pri Slovencih. Kakor so sodili ali bi morali soditi Črnogorci po zakonu iz l. 1803., tako so imeli vsaj vinogorski zbori Slovencev svoje »Gorske bukve« (izza l. 1543.). Toda tudi oni so zakonito ustanovljena določila, če se niso vjemala s pravnim čutom slovenske duše, po malem izpreminjali in, kjer so se pokazale praznine, izpopolnjevali. S kratka, sodili so po svoji pravni zavesti v smislu običajev, ki so se preizročevali od roda do roda. Tudi tu smemo torej reči, da je pravosodje Črnogorcev in Slovencev precej podobno in sorodno, seveda je pri Slovencih nehalo že koncem 18. stoletja, ker so bili ukovani v okvir avstrijske zakonodaje, ki se je boljše udejstvovala, kakor črnogorska.

3. Veliko težja je opredelitev Pavičevićevih anekdot, ki se nanašajo na pravosodje pod knezom, poznejšim kraljem Nikolo. Mislimo, da nas njihova vsebina sama navaja na to, da ločimo dobo, ko je dobila Črna gora zakon o sodnem ustrojstvu malo pred ustavo, in pa dobo pred tem dejstvom. Ne moremo si namreč misliti, da bi med črnogorskimi sodniki ne bilo prišlo do ne-

³⁰) *Gl. Kaspret: O večah. ČZN, 1907, str. 214—222.*

³¹) *Janko Babnik, Sledovi slovenskega prava, Let. Sl. Mat. 1882—1883, str. 64* nasl., se je dotaknil tega predmeta samo mimogrede in za mnogo starejšo dobo.

volje in demonstracij, ako bi bil Nikola tudi po omenjenem dejstvu postopal tako samovoljno protizakonito, kakor nekatere anekdote karakterizirajo njegovo pravosodstvo. O takšnih pojavih odpora pa ni nobenega poročila. Vladar, ki je prizadet po anekdoti XVI., sicer ni imenovan; ali vsekakor spada zgod-bica v dobo po 1868. l., ki je prineslo okrožna sodišča. Tu je namreč govora o tem, da se je jezil pop Gjoka Mijušković, okrožni kapetan v Nikšiću, ker sta bila dva sodnika vzeta od »Gospodara« za člana velikega sodišča, on pa ne; od onih dveh je bil namreč eden zelo kratkoviden, drugi pa slep. Tu se torej med vrstami očita, da je »knez« imenoval člane najvišje sodne stopnje po protekciji, ne pa po splošni sposobnosti. Da bi se moglo misliti na pravniško na-obrazbo, o tem ni govora. Po anekdoti XV. se je pripetilo, da je knez Nikola poslal nekega svojega človeka, Miloša Bojovića iz Župe, da preišče neki spor in navede stranki, če ne bi hoteli pristati na njegovo sodbo, da prideta ž njim skupaj na Cetinje, da izda on sodbo. Stranki nista bili zadovoljni s prvo sodbo in prideta h knezu. Ta izreče sodbo, ki jo stranki priznata. Knez se je pobahal Milošu, češ, kako pravično on sodi. Miloš pa ga zavrne: »če bi bil Bog na Budošu« (planina blizu Nikšića, o njej je tekla pravda), »ne bi niti eden pristal, vsi bi apelirali«. Ta odgovor ni bil baš laskav, ali primer kaže, da si je knez prisvajal pravico, da mimo velikega sodišča delegira sebi vdano osebo za sodnika — in sam razsoja spor. Tu gre pač za izvajanje pravice, ki si jo je pridržal še Peter II., da vrši vrhovno sodstvo zbog pritožbe — mimo velikega sodišča.³²⁾ Po pravniški strani podobno vsebino ima anekd. X. Šlo je tu za spor o potoku, ob katerem so bili mlini. Sodbo je izdal »Veliki sud«, predsednik mu je bil Gjuro Cerović. Ena izmed obeh strank s sodbo ni bila zadovoljna in je zahtevala »naročitog izaslanika, koji će poći na lice mjesta i smjesti da pravo sudi«. Nikola ji predlaga svojega dvornega maršala, ki je bil sin Gjura Cerovića. Pritožnik pa ga odkloni, češ, predlagani je res dober človek, ali je »muka za oca grdno kazati«. Še patriarhalnejše razmerje med »Velikim sudom« in knezom Nikolo odmeva iz anekdote XI. Tu je pop zahteval od svojega dolžnika, ki mu je dolg utajil, prisego, toda ne pred kapetanom kot sodnikom prve stopnje, ampak pred relikvijami svetega Vasilija v samostanu Ostrogu. Dolžnik je po krivem prisegel, pop se razjezi in ko vidi, da svetnik krivokletnika ne kaznuje, razbije na dolžnikovi glavi »ikon« svetnika. Žandar, ki je bil po želji popovi navzočen, odvede oba, popa in dolžnika, h kapetanu. Ta pa ni vedel, kako bi sodil popa, ker takih pravd še ni nikoli imel. Zato napoti obe stranki s svojim poročilom k Velikemu sodišču na Cetinje. Baš tisti dan pa je prišel k Velikemu sodišču knez Nikola, da prisostvuje razpravam. Ko izve knez o vsebini tožbe, obsodi kar sam popa,

³²⁾ Po Bakiću, loc. cit., sta si pridržala pravico, da sam knez presoja zadeve, ki spadajo pred senat, tako Danilo, kakor tudi Nikola.

da plača 100 tolarjev v državno blagajno kot globo, enako vsoto pa samostanu za razbito ikono. Zgodbica se zaključuje z lakoničnim stavkom »Presuda je izvršena«. Torej so v tem primeru funkcije zbranega velikega sodišča prešle na vladarja, ker je on to hotel.³³⁾

Čudno preziranje dostojanstva velikih sodnikov se izraža v anekd. XXIV. Neki »kapetan« je potrošil državne davke in je bil pozvan pred »gospodara«, da se zagovarja. Priznal je, da ni prinesel denarja. Gospodar mu reče, da pojde v »tamnico«. Kapetan odvrne, da je temnica za ljudi. Poleg Gospodarja sta sedela predsednik velikega sodišča Gjuro Cerović in še drug senator. Gospodar se obrne in jima reče, da pojdetata takoj v temnico, ker spadata tudi ona dva med »ljudi«. Oba dva se branita, kajti pravi ljudje ne kradejo in ne spadajo v temnico. Gospodar reče kapetanu, da naj čuje: »denar ali zapor«, a ta odgovori: »Mali kad kradu, plačaju, velikijima, i ako kradu, niko ne smije ni crno u oko«. Takšen odgovor se more pač le tako razumeti, če se upošteva tista samozavest, ki prezira višje staleže in hierarhično pravo države vobče. Vsekakor pa meri tudi ta zgodbica, dasi ne imenuje imena »Gospodarja«, na kneza Nikolo in njegovo ponašanje v predustavni dobi. V tej prvi dobi kneževanja Nikole se je pač odigrala tudi zgodbica LXII., da je znani »davudžija« (pravdač iz navade) popival tri mesece po Cetinju. preden mu je veliko sodišče pravdo tako presodilo, da jo je izgubil. V tej dobi je mogel »bratonožički kapetan« poslati nekega Črnogorca k velikemu sodišču, ker je izjavil, da ga je »knjago s Četinja« prevaril, pa ga je knez Nikola naposled sam oprostil, ker mu je ugajala njegova odrezavost (anekd. CXIII.). Enako odrezav odgovor je dobil »sudac velikog suda Niko Matanović«, ki mu je bila poverjena sodba o obtožencu, ki je kot starejši brat pretepal mlajšega; glasil se je, da naj gospoda od velikega sodišča skrbé za njegovega brata, pa jim bo on kot starejši brat oprostil, če mlajšega brata bijejo oni (anekd. CXII.).

Slednjič moramo v dobo pred moderno zakonodajo, odnosno pred ustavo uvrstiti tudi še tiste primere, pri katerih navzlic obstoju »senata« ali »velikega sodišča« presoja pravdo sam knez ali njegov odposlanec. Tako je govora n. pr. v anekd. LXXXVIII., da je pod knezom Nikolo tekla pravda med dvema bratstvom, ki je »črnogorski senat« ni mogel presoditi. Zbog tega poseže vmes knez Nikola in postavi posebnega sodnika, da reši spor po svoji pameti. Ta razsodnik referira o sporu na salamonski način in gospodar potrди sodbo. Enako odredi v anekd. LXIX. knez (ime ni navedeno) razsodnika poedinca, da naj reši pravdo med dvema plemenoma glede pašnje, ta razdeli planino in »donese presudu«. Ta sodba je potekla na podlagi prisege, ki pa

³³⁾ Gl. B a k i ć, loc. cit., str. 167, pravi, da je izšla l. 1896. naredba, ki je priznavala strankam, da se pritožijo zoper odločbe Velikega sodišča na vladarja.

je bila goljufiva obmana. V anekd. LXXXV. pošlje knez Nikola svojega privrženca, da naj po njegovi naredbi presodi spor Grahumljanov. To se je zgodilo. Nikjer ne čitamo o kakšnem odporu zoper tako sodstvo niti od strani ljudstva, niti od strani članov velikega sodišča. Pač pa priča anekd. LXXXII., da je knez Danilo poslal svojega brata, da izreče sodbo radi neke planine med plemeni Kući in Vasojevići. Storil je to, ali Kući so se mu uprli in moral je svojo sodbo izpremeniti.

Drugačnega značaja pa so primeri, v katerih so poslovali pravi razsodniki, t. j. možje, ki so bili izbrani in postavljeni od pravnih strank, da jim rešijo spor. Tako razsodišče smo že omenili, ko smo na podstavi anekd. I. govorili o Črnogorcu Eratoviću, ki z jataganom v roki prisili razsodišče, da sodi ne glede na mito. Po interpretaciji Pavičevićevi je šlo tudi v anekd. LV. za gvardijo kot »izbrani narodni sud (sudac)«. —

Pripomniti moramo iz slovenske pravne zgodovine, da je naše ljudstvo ne samo poznalo, ampak opetovano celo zahtevalo, da naj sodijo nepristranski sodniki v zadevah, ki so bile zelo zamotane, zlasti pa, če je šlo za spore med podložniki različnih vinogorskih gospodov. V poslednjih primerih ni bilo dopustno, da bi sodnik bil podložnik iste gorske palice kakor stranke. Postopek pa se je vršil pred nepristranskim sodiščem prav tako kakor pred vinogorskimi zbori. Smemo po vsej priliki smatrati, da so tudi črnogorski razsodniki postopali prav tako, kakor je veljalo za plemenska sodišča.

Iz mlajšega razdobja vladavine kneza, pozneje kralja Nikole pripovedujejo Pavičevićeve zgodbe tako nejasne okolnosti, da moramo o njih samo slutiti, da so se pripetile v dobi obstoječih državnih zakonov o ustrojstvu sodišč in sodnem postopku. V anekd. LXXXIV. nastopa okrožni načelnik in predsednik okrožnega sodišča v Podgorici in se bahja napram samemu knezu, kako ostro kaznuje tiste, ki mu ne voščijo »dobro jutro«, »dober dan« itd. Isti predsednik okrožnega sodišča je omenjen tudi v anekd. LXXIX., češ, naj skrbi, da bo narod vse to, kar je obolelemu vojvodi P. Vukotiću dolžan, poplačal. V anekd. V. se pripoveduje, da je bil Jevto Miletin Nikolić predsednik okrožnega sodišča, a vojvoda Tripko Vukajlović član tega sodišča. Jevto je imel navado, da je na stranke vpil in jih žalil. Dr. Baltazar Bogišić, tedajšnji minister pravde, je na pritoževanje strank razrešil od sodne službe oba imenovana člana sodišča. Zoper to odločbo se je pritožil Jevto osebno pri samem dr. Bogišiću: »če si mene razrešil, ker vpijem na stranke, zakaj pa še Tripka, ki vedno molči?« Zdi se, da gre tu ost zgodbe zoper dr. Bogišića, češ, da se je prenaglil; kaj je on odgovoril, ne izvemo. V dobo, ko so se uvedle takse za tožbe, spada anekd. LXXXVI. Tu se govori, da je ostareli starejšina dvorske straže kneza Nikole odklonil, da pozdravi svojega gospodarja, češ tudi pozdrav bi se utegnil taksirati, kakor mu tudi okrožno sodišče ni hotelo sprejeti tožbe — brez takse. Bolj moderno naziranje o pravosodstvu se zrcali iz

anekd. CIX., da pošlje sam »veliki sud« svojega odposlanca radi preiskave in sojenja; vendar ni jasno, kaj se pojmuje tu o »sojenju«. Anekd. LVIII. pa pripoveduje o »državnem sovjetu« (senatu?), ki je razsodil v nekem sporu. Predsednik le-tega odgovori na strankino vprašanje, ali se more še kam pritožiti, da se gre lehkò pritožiti na Gospoda Boga. Stranka pa se odreže, da ta čas še ne potuje tako daleko, pač pa želi, da ga v tem pogledu zameni sam predsednik.

4. Naj se še ozremo po pravilih postopanja pred sodišči. V tem pogledu izvemo iz Pavičevićevih zgodbic malo. Ljudstvu ni mnogo do tega, da se vrši postopek po trdnih ustaljenih pravilih, zadostuje, da gre vse po starih običajih. Dokazovanje se vrši z zaprisego o obstoju pravnorelevantnih činjenic. Tu bi bilo mogoče, da se misli na priče kot prisežne pomagače (Eideshelfer) ali pa na svedoke (Zeugen), ki izpovedujejo iz lastne vednosti po svoji vesti. V anekdoti IXC., ki pa spada v mnogo starejšo dobo, je govora o tem, da so prišli na pravdni dan »jedni da sude, drugi da svedoče«. Zdi se, da se cika tu na prisežne pomagače, ki so bili v primorskih mestih v poznem srednjem veku še vedno veljaven pravni institut. Enako more biti samo institucija prisežnih pomagačev v mislih, če zatrjuje anekd. XII., da so rojaki Kučani svojemu popu, ki je bil oklevetan radi sumljivih sestankov s Turki, vzklikali: »Mi se možemo zakleti za tebe, da nijesi nikada bio izdajnik naše države.« V anekd. XI. in XXVII. pa moramo zazreti nedvomno tip pravih zapriseženih svedočb, kakor jih pozna modernejše pravo. Dokazovanje po »kmetih«, ki ocenjujejo storjeno škodo, se večkrat omenja v Pavičevićevih zgodbicah; ali so bili zapriseženi, ali ne, tega ne izvemo, vsekakor pa so morali dobiti »putninu« (n. pr. anekd. CXI.).

V slovenskem običajnem pravu je bila institucija prisežnih pomagačev nekdanj gotovo znana, kar se razvidi iz rečenic »on me je prešestnajstil« ali »napetnajstil«³⁴). Ali od novega veka dalje se ni več uporabljala.

O ordalih, ki jih pozna Dušanov zakonik, v Pavičevićevih zgodbicah ni nikjer govora, le rahel spomin na »mazijo«³⁵) bi mogli zaslutiti v anekd. LXXX., ko zahteva preiskovalni sodnik od osumljenega tatu, da mora držati na dlani brez prave potrebe košček žerjavice. V slovenskem zakladu pravnih rečenic imamo podobno kakor tudi pri drugih Slovanih nekoliko spomina na tak ordal v rečenici »ali se je opekel«, v slovenskem običajnem pravu izza 16. stoletja pa o njem ni več govora. Pač pa je Slovencem dokaz po dveh, treh poštenih možeh o višini škode prav navadno sredstvo, da se reši pravda. Mnogokrat se je glasila sodba vinogorskega zbora ali kvatrnega sodišča anticipativno, da plača toženec odškodnino v znesku, ki ga določijo »možje«; po oce-

³⁴) Gl. D o l e n c, Dušanov zakonik, str. 172.

³⁵) Gl. Dušanov zakonik (po N o v a k o v i č e v i izdaji): čl. 86 in 106.

nitvi pa stvar sploh ni več prišla nazaj k pravnemu sodišču. Ta patriarhalčnost dokazovanja, ki gre mimo razsojajočega sodišča, je torej skupna poteza črnogorskemu kakor tudi slovenskemu običajnemu pravu glede procedure.

Dvakrat se dotakne naš folklorist v priobčenih anekdotah tudi pomočnikov pri pravadah, advokatov. Zakon o advokatih je izšel šele l. 1909., dopolnjen je bil l. 1911.³⁶⁾, ali advokate so že prej pripuščali, bržčas pod vplivom sosednih prav.³⁷⁾ Neimovito ljudstvo pač ni imelo posebnega spoštovanja do njih, vsaj če verujemo anekdotama CVIII. in CXV. Po prvi je odgovorila žena, ki je izgubila pravdo, advokatu, ki jo je bil vprašal, zakaj je pravdo izgubila: »Nemah, da platim nekoga, da laja za mene«. Po drugi pa se je odrezal Črnogorec, vprašan po razliki med mesarjem in advokatom, da prvi najprej zakolje, potem odere, advokat pa najprej odere, potem zakolje. V obeh primerih gre očitvidno za šale, ki so se zbijale na račun iz inozemstva prenesenega poklica. O drugačnem načinu zastopanja strank iz prejšnjih dob ne poroča nobena anekdota. Moramo pač misliti, da Črnogorec, samozavesten junak, ni maral, da bi ga kdo drug zastopal pred sodiščem. Izključiti pa vendar ne bi hoteli, da so se v pravadah zoper maloletnike in ženske pripuščali zastopniki. Saj je Dušanov zakonik tudi poznal »parca« za sirote, ki niso sposobne, da bi se pravdale ali same branile.³⁸⁾ Gotovo pa ni spomina v Pavičevićevih zgodbicah o »besednikih« (»Vorsprech« — prolocutor), ki so jih spoznali Slovenci iz germanskega prava. Besednik ni bil branitelj v današnjem smislu besede, ampak pomočnik obtožencu v formalističnem procesu, ki pomaga postaviti pravilno besedo na pravo mesto.³⁹⁾ Domač slovenski institut pa je bil institut »pravdača«, ki ga poznajo protokoli o vinogorskih zborih na Dolenjskem izza 17. stoletja. To je bil pravi poklicni zastopnik strank.⁴⁰⁾ Tedaj pa seveda formalizma v procesu ni bilo več.

5. Na kraju tega poglavja o pravosodstvu naj predočimo še nekoliko slik o značaju sojenja bilo pred kolegialnim sodiščem, bilo pred sodnikom poedincem. Pavičević polaga brez dvoma baš na to stran največjo važnost. Če si preprosti človek iz naroda ohrani to ali ono sodbo v trajnem spominu in če se posebej takšna sodba preizročuje od roda do roda, mora biti dan za to prav poseben vzrok. Takšnega vzroka pa pač ne homo mogli iskati v zunanjih momentih, ampak treba jih zazreti v nacionalnem egoizmu. V tem

³⁶⁾ Gl. H. Werk, loc. cit., str. 53.

³⁷⁾ Toda Georg Popović piše v l. 1877., loc. cit., str. 79: Advokaten gibt es in Montenegro nicht.

³⁸⁾ Gl. Dušanov zakonik po Novakovičevi izdaji čl. 73.

³⁹⁾ Gl. bližje Dolenc: Kazenska pravda zoper Veroniko Deseniško, str. 18, 19.

⁴⁰⁾ Dolenc: Pravosodstvo kostanjeviške opatiije v letih 1631—1655. ČZN, 1914, 56; nemški izraz je bil »Beistandsherr«. Prim. tudi še A. Kaspret: Slovanske drobtinice, ČZN, 1907, 222—225.

smislu si je narod prav posebno rad obdržal v spominu tiste sodbe, ki so bile polne hvale o bistrem razumu črnogorskih sodnikov, ki brez pravniške izobrazbe zadenejo baš pravo, ali pa o prebrisanosti Črnogorcev kot pravnih strank v obč. Največ je pač takšnih zgodbic, kjer je sodnik ali pravdni udeleženec drugo stranko »nadmudrio«. Takšni primeri zabavajo, za to se radi prenašajo od ust do ust . . . V anekd. CXI. prosi barjaktar iz Pipera »čovjeka od škole«, naj ga nauči, da se bo branil, pa mu odgovori na vprašanje, ali je kriv, da bi se znal že sam braniti, če ne bi bil kriv.

Reči bi smeli, da se skuša skoraj v vsaki sodbi podčrtati nekakšna nacionalna samozavest o prebrisanosti sinov Črne gore. Zares so nekateri primeri sodbâ naravnost zabavni. Naj navedemo vsaj nekatere. V anekd. LXXV. čitamo, da je nekdo ukradel kozo, od nje se je napravila jed. Sorodnik tatu se je tudi udeležil obeda. Radi tega obtožen, se je izgovarjal, da ni jedel mesa, ampak samo »čorbu«. Sodnik (gvardija) ga je obsodil na dvakrat večjo denarno kazen kakor tatu, češ, da je bil »kukavica« in da je tatu izdal. V anekd. XXXII. toži posestnik vodnjaka, da se je sosedov pes v njem vtopil, sosed naj vodo izprazni in dá vodnjak po popu blagosloviti. Serdar kot sodnik ga vpraša, ali bi bil tožil soseda, ako bi se bila vtopila lisica in ali bi bil dal sosedu polovico skupička za krzno. Tožitelj zanika to vprašanje, serdar pa mu razsodi: »Pojdi, izlivaj vodu i blagoslovi, kako znaš.« V anekd. LXXXIX. je šlo za pravdo pred »doživotnom kmetu« med dvema, ki sta se sprla radi junaštva. Eden reče drugemu, da se je skrila med bitko v jamo. Drugi ga radi te klevete udari in rani. Sodnik vpraša ranjenega, ali je še kdo drug videl njegovega napadalca v jami. To vprašanje ranjeni zanika, sodnik pa ga obsodi na cekin globe, kajti »time, što je rekao, da je onoga vidio u jami, priznaje, da je i sam bio u jami, i da se nije bio s Turcima«. Ne knez Nikola ne senat nista mogla, kakor priča anekd. LXXXVIII., rešiti spora med dvema bratstvom. Knez Nikola pozove Sulo Radova, da on pred njim presodi stvar, kakor ve in zna. Ta posluša dolgo pravdne stranke, nazadnje pa reče gospodarju, da so tisti, ki jih je več, prinesli veliko vrečo laži, oni, ki jih je manj, pa malo žensko torbo resnice; v vreči je nepravica, v torbi pravica. Gospodar je takoj na to pristal, a Pavićević je naslovil to zgodbico »Dogodi se to svega jedanput u Crnoj gori«. Kaj je s tem prav za prav hotel reči, nam ni jasno; rešitev spora se je morala opirati pač na psihološko ocenjevanje izpovedb.

IV. Pravna praksa.

1. Primitivne socialne prilike med Črnogorci niso ustvarile potrebe po ostrem razlikovanju med zasebnim in kazenskim pravom v modernem smislu besede. Sistematična razpredelitev naših izvajanj po takšnih vidikih bi bila nesmotrena; saj se meje civilnega in kriminalnega prava zlivajo druga v drugo. Lahko pa rečemo, da se je, kakor pri vsakem drugem narodu, tako tudi

pri Črnogorcih izkazalo kot prvobitna plast pravnega življenja kazensko pravo. Po njem so prihajale do krepke zaščite po vrsti pravne dobrine: življenja, celovitosti telesa, svobode, imovine, časti. Počelo zaščite je bila dovoljena samopomoč. Iz samopomoči zoper zločin, s katerim se je prelila tuja kri, se je razvila nagonska krvna osveta, talionsko načelo je tvorilo njen zunanji okvir. Za čas, v katerem se vrše dogodki Pavičevićevih anekdot, izvajajo osebno nagonsko krvno osveto ne samo neposredno prizadete rodbine (zadruga, kuća), ampak tudi bratstva, plemena. Tako se je osebna nagonska osveta stopnjevala do kolektivne osvete. Način krvne osvete je mogel biti tudi odprti dvoboj, s prelitjem krvi bodisi zločinca (ubijalca), bodisi njegovih sorodnikov. Krvna osveta postane naposled nekakšen vzorec tudi še za osveto, pri kateri ni šlo za prelivanje krvi. Napad se odbije, četudi gre za drugačno pravno dobrino izven življenja, poljubno v taki meri, kakršno smatra žaljenec baš za potrebno.

Toda ob nadaljnjem razvoju prava je moralo priti spoznanje, da stanje osvete ne sme ostati trajno. Posegla je, vsaj pri drugih narodih, že zgodaj državna oblast vmes in velevala poravnavo in pomirjenje. Tudi tam, kjer se državna oblast ni še krepko udejstvovala, se je pač po načelu smotrenosti, ker čas izleči mnogokatero rano, pojavljala navada, da se navsezadnje osvetne stranke izmirijo, da nastopi med njima »umir«. V Črni gori, kakor smo pokazali že v poglavju III., vsaj do kneza Danila (1851—1860) ni bilo oblastva, ki bi imelo moč, da bi strumno vzdrževalo pravni red; plemena so bila presamostojna, prerahel konglomerat je bila država teh plemen. Zabrana osvete po zakonih vladike Petra I. ni imela takorekoč nobenega učinka. Nasprotno, po anekd. LVI. je pravkar navedeni vladika sam odredil in blagoslovil krvno osveto. Morda si smemo razlagati to tako, da je ravnal tako še v svoji mlajši dobi, a da je v svoji poznejši dobi prišel do spoznanja pogibeljnosti krvne osvete. Gotovo so plemena pozabila na to, kar so njihovi poglavarji pri sprejetju zakona Petra I. obljubili. Pač pa so se izoblikovale izvestne navade, kako se prekine osvetno razmerje, zlasti če je vladika sam osebno izmirjenje priporočil in zahteval, o čemer pričajo tudi nekatere Pavičevićeve anekdote. To je veljalo tudi še za poznejšo dobo. Jelić je prinesel v svoji knjigi »Krvna osveta i umir« precejšnje število »umirnih presuda«, katere je izdal črnogorski senat v času 1837—1849, ne da bi bilo govora o kaznih za ubijstvo itd.⁴¹⁾ Institut krvne osvete je veljal torej tudi pri sodiščih za sredstvo samopomoči, ki se ne da kaznovati, a stranke so se morale izmiriti »do vjeki vjekov-amin«. Ubita glava velja po »Kustumu zemaljskome« stotriintrideset cekinov in dva groša.

Šele po nastopu kneza Danila, ali vsaj po izdaji njegovega zakonika (1855) se je utesnila navada krvne osvete. Toda potreba po samopomoči, t. j. po

⁴¹⁾ Gl. I. Jelić, loc. cit., str. 83 nasl.; prim. dalje Popović, loc. cit., str. 87 nasl.

zadostitvi neke pravne zahteve po talionskem načelu — se je izživljala po Pavičevićevih zgodbicah tudi še pozneje. One opisujejo ali vsaj omenjajo prav vse tipe samopomoči in osvete, od preproste samopomoči do nagouske krvne osvete, od zasebne osvete do kolektivne plemenske osvete, celo do vladarjeve osvete. Značilna poteza pri vseh primerih je, da nimamo opraviti z idejo kazni v smislu pravičnega povračila za zločin, tudi če gre za osveto vladarja, ampak za nekakšno pravico oškodovanca samega, da prizadene oškodovatelju neko drugo zlo, čeprav presega drugo zlo po jakosti prvo. Tu pride po Pavičevićevih zgodbicah tuptam do groteskno nesmotrene osvete. Tako se n. pr. po anekd. LXVII. osveti pop celo vranam, ker so mu pojedle sir, na ta način, da jim pobere jajca iz gnezd, jih skuha, pa zopet postavi na staro mesto. Pop osveti sam krivo prisego (anekd. XI.), ko razbije ikono na glavi krivoprisežnika. Ženska, prevarjena od »staroga velikoga ženskaroša«, ki ji je obetal, da se ž njo oženi, se osveti na zapeljivcu tako, da ga udari s koželjem po obrazu do krvi (anekd. XLI.). Samopomoč in osveto zagroze ljudje komisiji, ki je stavila mejnike, ker niso bili zadovoljni z opravljenim poslom (anekd. LXVII.).

Osveta poedine žaljene osebe se vrši tudi za nepošteno ravnanje, ne da bi šlo za kriminalen zločin. Zaročenec je zapustil brez vzroka zaročenko in prosil za drugo dekle. Brat zaročenke ga vpraša po vzroku. Ko dobi odgovor, da ni nobenega vzroka, samo da se noče ž njo poročiti, ustrelji na mestu bivšega zaročenca, ta pa v istem hipu njega, da sta oba mrtva (anekd. CIV.). V Ameriki izvrši pri delu v tunelu črnogorski delavec uboj na predpostavljencu, ki je usmrtil njegovega rojaka. Pred ameriškimi oblastvi se je ubijalec opravičeval, da bi se ne smel vrniti med Črnogorce brez osvete; žene bi pljuvale nanj, kajti »braća se ne svete sudovima i suzama, no puškama i noževima« (anekd. CV.). Do nepojmljive krutosti in nepravičnosti se je včasih stopnjevala osveta, tako da nima ničesar skupnega več z junaškim ponosom. Vladika Rade (knez Peter II.) si je preskrbel po anekd. CVI. krvno osveto tako, da je podkupil Turčina, da zakolje tistega Turčina, ki je zavratno umoril 16letnega črnogorskega junaka. Isti vladika je iz osvetoželjnosti zvijsko povabil dvanajstorico Turčinov na gostovanje, a jih dal naslednji dan iz zasede ustreliti (anekd. XXVIII.). Morda je bil vzrok take osvete brez vsakega junaštva — drugačnost vere žrtev osvete.

O krvni osveti bratstva zoper bratstvo je govora v anekd. XLV.; tu je rečeno, da je bratstvo dolžno drugemu bratstvu »jednu krv« in da čakajo, da »krv progovori«. Krv od ubitega čuva v čaši eden izmed njegovih sorodnikov. Ko bo ta kri zavrela, bo to znak, da je kri izmolila osveto pred Bogom in da ne bo imela miru, dokler se osveta ne izvrši. Sklenjeno je bilo, da se ubije — ne kakšen slabič, ampak — sam osebni služitelj svetega vladike. Uboj je bil izvršen, vladika pa je poslej bratstvu pomiril, da sta sklenili nasprotno kumstvo. Po anekd. LXXIV. bi se morala zaradi nezvestobe zaročenke sramota

oprati s krvjo med bratstvi zaročenca in zaročenke. O tem je zvedel »sveti Petar«, pa je obe bratstvi pomiril, a zaročenec naj bi vzel 12letno sestro nezveste zaročenke za ženo. Ker pa so poslej ljudje od bratstva neveste prepevali sramotilno pesem o tem dogodku, pričela je krvna osveta med bratstvom, v kateri je palo na eni strani 37, na drugi 36 glav. Šele malo časa pred smrtjo je »sveti Peter« ti bratstvi izmiril tako, da je bratstvo, ki je izgubilo glavo manj, plačalo eno glavo z denarjem. Navsezadnje čitamo v anekd. LIX., da sta isti bratstvi v toku trajanja osvete sklenili za en dan premirje in se bili skupno zoper skupnega nasprotnika radi mejâ, a dan za tem sta zopet izvajali krvno osveto.

Po anekd. XX. je prišlo do sklepa, da se izvede plemenska osveta. Bjelopavlički in Piperi so prišli radi otmice devojk po navodilu arhimandritovem na plemenski dvoboj (megdan), ki pa se ni izvršil, ker je prišlo do pametne sprave. Tudi v anekd. LIII. je šlo za razgovor o plemenski krvni osveti Bjelopavličev, toda napram Turčinom od Spuža, ki so nekoliko njihovili delavcev in pastirjev vlovili in jih obsodili na smrt, živino pa zaplenili. Vendar ni prišlo do izvršitve, ker je moder odposlanec Bjelopavličev dosegel s svojo smelostjo spravo.

Na tem mestu moramo ugotoviti, da je bila osveta tudi Slovencem dobro znan institut, toda samo v pradavni dobi, ko se je zdela osveta tako znamenit predmet, da ga mora narodna pesem poveličavati. Citiramo narodne pesmi po Štrekljevi znanstveni izdaji Slovenske Matice. V števil. 52, 53, 134, 139 gre za uveljavljanje načela zob za zob, glava za glavo, in tudi »duša za dušo«. Celò deklica se osveta za ubitega brata; zapeljivec zapade smrtni kazni; gospod umori svojo ženo zaradi nezvestobe (št. 131, 142, 144). Nezvesto zaročenko doleti kazen smrti (št. 120); zapeljivec žene se sme ubiti brez kazni (št. 150).⁴²⁾ Tu se kreče slovenska narodna pesem docela v enakem pravnem miljeju kot Pavičevičeve zgodbe. Ali te pesmi so morale nastati še pred dobo 16. stoletja. Kajti od kmečkih uporov dalje imamo zapisnike o vinogorskih pravadah, v katerih pa ni več ne duha ne sluha o »junaških osvetah«; edino le o pomirbini je govora v nekem osamljenem primeru kulpozne usmrtitve iz l. 1624.⁴³⁾ To je tem zanimivejše, ker so bile posamezne določbe o pomirjenju sklenjene od srenje (Ring) vinogorskega zbora. Inače pa je poznalo tudi slovensko običajno pravo v razdobju od konca 16. do konca 18. stoletja, za katero imamo listinskih dokazov na izobilje, institut dovoljene samopomoči zlasti pri škodi, ki jo stori živina.⁴⁴⁾

⁴²⁾ Prim. Dolenc, Pravniški razgled po slovenskih narodnih pesmih (Sl. Pravniki, 1914, str. 312—316).

⁴³⁾ Gl. Dolenc, Pravosodstvo cistercienske opatije v Kostanjevici in jezuitske rezidence v Pletterju od konca 16. do konca 18. stoletja. ZZR. III., str. 74.

⁴⁴⁾ Gl. Dolenc, ibidem, V., str. 183 nasl., 216 nasl. (pa tudi v drugih razpravah).

2. V Pavičevićevih zgodbicah je mnogo govora o zločinih in o njih kaznovanju. O pravilih t. zv. občnega dela kazenskega zakonika, ki naj bi veljala normativno za vse zločine, imamo bore malo spomina. Sem bi pač mogli šteti primere izvajanja silobrana. Dopusčen je v veliki meri brez utesnitve in oprave povsem. Zlasti se poudarja v anekd. CII. in CIII. pravica silobrana napram napadom na deklisko čast v tako širokem obsegu, da prehaja pravzaprav v hudo osveto, ki pa ostane vendarle brez kazni. Med občne smernice po kazenskem pravu spada tudi način odmerjanja kazni. Tu velja za črnogorske sodnike načelo skrajno individualnega odmerjanja kazni, po kojem pride včasih do čudnih odtenkov sramotečih kazni. V anekd. VI. čitamo, da se je kazen za delikt obojestranske žalitve glasila tako, da naj si nasprotnika drug drugemu pljuneta v obraz. Tu pa nasprotnika nista bila Črnogorca ampak Albanca. Denarne globe se omenjajo v anekd. XIII. za vdarec v obraz, v anekd. II. za žalitev sodišča, v anekd. XI. za samolastno izvršitev kazni. Temnica je kazen za tepež, ali koliko časa traja, v anekd. CIX. ni navedeno. Priča, ki je pa dotični prepir gledala in se v pest smejala, plača cekin (ista anekd.). Kam so šle denarne kazni, ki so bile včasih neprimerno visoke, včasih pa zelo nizke, iz zgodbic ne zvemo; bržčas so jih morali sodniki oddati v državno blagajno⁴⁵). Veliko sramoto je pomenila kazen za pobeg iz vojske. V anekd. XXIII. je bila ta kazen izvedena z opasanjem s »pregačo« (po V u k u K a r a d ž i é u = praecinctorium laneum). Misliti moramo vsekakor, da je bila pregača žensko odelo, ki junaku ne pristoji. Glede kazni šibanja, ki je tudi sramoteče narave, se nam kaže precejšnja uporaba. Po Danilovem zakonu je bila zagrožena za tatvino in nepokornost starišem. V anekd. LXXVII. se naravnost omenja zapoved Danilovega zakona, da se zabranjuje vsakršna tatvina pod pretnjo »toljaga« (batin), dočim je bila zagrožena po čl. 13 zakona Petra I. kazen za proste tatvine denarna globa, za velike tatvine, pač iz navede, pa izgon (čl. 17). V anekd. XXXIII. je šlo za tatvino pušk; kazen šibanja v tem primeru ni bila izvršena po ciganu, kakor sicer običajno, ampak izjemoma po zastavonoši knezove telesne straže, češ, da bo »bruka manja«. Isto kazen šibanja je po anekd. XXXIV. odredil knez Nikola slovitemu junaku, ko je bil osumljen tatvine volov; ali do izvršitve te kazni ni prišlo, ker so se zanj potegnili drugi junaki. Smrtna kazen se izvršuje za delikte, ki ne štejejo za nečastne, z ustreljenjem, za prostaško-podle delikte z obešenjem. O kazni, izvršeni na vešalih je govora v anekd. XLVII., in sicer za izdajstvo in pa za stražo, ki je v službi zaspala.

V obče velja talionski princip: »Htio je da mene ubije, pa ubih ja njega« (anekd. XII.). Za vlade Danila je ubil mož moža v prepiru s puško. Ubojnik se je sam javil oblastvu in je bil obsojen na smrt (menda od senata). Da bi

⁴⁵) Gl. Popović, loc. cit., str. 59.

dobili ljudje od plemena ubitega »neku zadovoljštinu po ondašnjim pojmovima«, morali bi ga ustreliti le-ti. Ob povelju »pali!« pa se je bliskovito vrgel na tla, zbežal in se zatekel pod krov gostoljubnega junaka. Tu mu ni smel nihče skriviti lasu. Naposled je prišlo do sprave (anekd. LXIII.).

Izredno zaščito uživa, da pridemo k posebnim normam kazenskega prava, pravna dobrina časti. O primeru, ko je plemenski glavar Kučanov izpregovoril o kneginji grdo besedo, smo že govorili (anekd. LXIV.). Dodati moramo še, da je prišlo do strašnega pokolja, pri katerem so bila poklana celo deteta v zibelkah. Črnogorec pusti rajši vse svoje imetje, kakor da bi si dal okrniti čast (anekd. LXXVIII.). Prijeti moža za brke in udariti ga po licu je osramotenje najhujše vrste; po anekd. CI. je bila ta kazen razumljiva, ker je pop kaznoval adjutanta kneza Nikole, ki ga je hotel dati iz zasede ustreliti. Za osu-mitev tatvine, ki jo je zagrešil v svoji nervoznosti prijatelj napram prijatelju v gostilni, ustrelil ga razžaljeni, preden je mogel oni svoje besede skončati. Zgodbica pa pravi, da je bil ubijalec obsojen na zelo majhno kazen z ozirom na to, da je bil izzvan po žalitvi (anekd. CVII.). Torej je sodnikom le bdelo pred očmi, da gre za prekoračenje mejâ pravičnega silobrana. Po anekd. LXXVI. ubije na 10 let temnice obsojeni Črnogorec s pripomočjo temničnega stražarja sam sebe, ker ne more prenesti krivice, ki mu je bila prizadeta na časti (anekd. LXXVI.). Čast pa ima samo tisti, ki se boji Boga in se sramuje pred ljudmi, t. j. ki ga je sram, če počne kaj nepoštenega (anekd. XLII.). Nima časti in zato ne sme biti drugim sodnik, kdor je imel nezakonsko dete s svojo svakinjo (anekd. XLIV.). Besedo pa mora junak izpolniti, čim jo je dal, najsi iz nepremišljenosti; zato se mu oprostí celò uboj (anekd. XCIV.).

Da se more radi kršitve spolne morale razvneti plemenska krvna osveta, smo že omenili. Čudno pa se sliši, da dovoli knez Nikola sam svojemu bližnjemu sorodniku, da se sme oženiti z drugo soprogo, ker s prvo ni imel otrok. Tu je torej dovoljena bigamija brez ozira na verske momente (anekd. XCVII.).

To bi bila slika deliktov in kaznovanj po Pavičevićevih zgodbicah. Omenjamo, da se dá iz Danilovega zakonika razbrati še cela vrsta zelo važnih deliktov, o katerih sodnem kaznovanju pa folklorja molči. Taki zločini bi bili: veleizdaja, razžalitev veličanstva (storilca zadene kazen smrti z ustreljenjem), žalitev sodišča in javnih oblastev (denarna kazen, ali, če se ne da iztirjati: temnica), otmica (izgon iz države, konfiskacija vse imovine), požig (smrtna kazen), tatvina orožja, konj, goveda, čebelnih panjev (šibanje). Kdor ubije tatu in flagranti, dobi celò nagrado, samo paziti mora, da pri tem ne ubije nedolžne osebe, ker bi se v takšnem primeru kaznoval kot morilec. Za poverbo gre kazen plačila petkratne vrednosti. Prešustvo oženjenega soproga se kaznuje s temnico 6 mesecev, poleg tega plača prešustnik ženi 131 tolarjev. Ko zaloti mož svojo ženo s prešustnikom, sme oba brez kazni ubiti.

Če primerjamo te vobče težke in značilne delikte iz Danilovega kodeksa z navedbami iz Pavičevićevih zgodbic, se moramo vprašati: Ali so se takšni delikti res tako redko pripetili, da se je nanje pozabilo, ali so mar prevladovali drugi vzroki, da jih folklorja ni zabeležila? Sodimo, da se je prosto ljudstvo zanimalo zanje samo, če so bili v zvezi s kakšnim junaškim činom, in pa, če je prišlo v poedinem primeru do tega, da je sodnik zločinca ali zločinec sodišče prav posebno »nadmudrio«. N. pr.: Čevljani so se zakleli v sporu za zemljo, da hodijo po svoji zemlji, ker so si napolnili opanjke z domačo prstjo. Storili so očitno krivo prisego po duhu kazenskega prava. In vendar so ostali brez kazni (anekd. LXIX.).

O slovenskih pravnih običajih v pogledu na kazensko pravosodje pred 16. stoletjem nimamo kaj več omenjati, nego smo navedli gori pod IV. 1. Slovenska narodna pesem iz poznejše dobe pa vé mnogo povedati o krvnem sodstvu, ki so ga izvrševali krvni sodniki (Bannrichter) po posebnih zakonih, importiranih iz germanskega prava. Da se je slovenska narodna pesem zelo bavila s čarovniškimi procesi, ni da bi šele poudarjali. Zagrenjenost slovenskega naroda glede tega pravosodja se da najbolje razbrati iz dejstva, da njegova narodna pesem (št. 182) zamenjuje vlogo krvnega sodnika s krvnikom (»frajman«) samim⁴⁶). Seveda se je tikalo kazensko pravosodje krvnega sodnika⁴⁷) samo težjih zločinov, t. zv. causae maiores. Manjši in najmanjši zločini pa so spadali v pristojnost ljudskih sodišč. Ali tudi tu so meje med kazenskim in civilnim pravom zabrisane. Za te male zločine, causae minores, so imeli slovenski ljudski sodniki nekakšne predpise v gorskih bukvah (1543), toda običajno pravo je šlo v mnogih pogledih preko njih. Baš v teh primerih, ki so se obravnavali memo gorskih bukev, moramo zazreti odraz pristnega slovenskega običajnega prava.

V obče kaže baš omenjeno pravo glede kazni in kaznovanj mnogo sličnosti s črnogorskim. Kazni so se odmerjale primerno veličini krivde, to pa zelo individualno. Od kazni moramo prav posebno omeniti tiste, ki naj napravijo zločinecu sramoto. Slovensko običajno pravo kaznuje pod vidikom, da naj se zreali zločin v kazni (spiegelnde Strafen) in pa da naj kazen popravi storjeno škodo. Slovenci so znali nanizati še več sramotečih kazni kot Črnogorci: Prošnja za odpuščanje pred pričami, tudi na kolenih; samoobdolžba istega greha, ki se je očital drugemu; storilec se mora po ustih »počiti«; izpostavitev na sramotnem odru s trlico; šibanje; sramotni izgon iz vinske gorice, to so bile kazni⁴⁸). Čast je bila zelo upoštevana. Brke opuliti ni samo po Dušanovem

⁴⁶) Gl. Dolenc: Pravniški razgled itd., str. 318.

⁴⁷) Prim. o tem Dolenc, Postanek in pomen instrukcij za krvna sodišča na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem v ČZN 1912, str. 98—116.

⁴⁸) Kazen za tatu grozdja, ki je obstajala v »odrezanju ušesa« (prav: v narezanju uhlja),

zakoniku in po črnogorskem pravnem pojmovanju, ampak tudi po slovenskem običajnem pravu zločin, ki se ostro obsoja in kaznuje. Spolna celovitost in čistost je vrednota, ki jo stari Slovenci prav posebno cenijo in ščitijo. Kazen radi kršitve spolne morale gre tako daleč, da se grešnik ali grešnica ali pa oba s sodbo ljudskega zbora sramotno izženeta iz vinske gorice. Kazen za prešustvo je bila že po slovenski narodni pesmi zelo huda: smrt; za prešustvo med obema osebama, ki stojita v razmerju kumstva, pravi narodna pesem, da sta oba na veke pogubljeni (št. 392.). Čudno pa je, da slovenska narodna pesem ne obsoja takšnega zločina, ki je storjen radi tega, ker je ostalo telo žene zaprto (št. 123, 128).

Splošno uporabo kazni v denarju ali blagu zasledimo pri starih Slovencih. Dočim so gorske bukve predpisavale samo denarne globe, so se te po slovenskem običajnem pravu smele pretvarjati v stvarne, ki se poravnajo z vinom ali moštom. Od takšnih glob dobe slovenski ljudski sodniki, ki so sodili v srenji, svoj del kot odškodnino za svoj trud, kakor pri Črnogorcih, vendar gre izvesten delež vedno v korist gorskega gospoda. Kompozicijski sistem določevanja glob, ki se omenja v gorskih bukvah za neke delikte manjšega pomena in ki ima svoj izvor v germanskem pravu, ni imel nobene posebne vloge. Slovensko običajno pravo ga je prezrlo.

3. Zaman bi pričakovali od Pavičevićevih zgodbic, da bi nam nudile sliko prilično širšega razmaha civilnega prava (v modernem smislu besede). Nekoliko pravnih smernic iz rodbinskega prava in pa o tem, kako pride upnik do svojih pravic, zlasti pri vprašanju odškodnine, to je vse. O zastavnem, obveznostnem, prometnem pravu je komaj mimogrede spomina. Primitivno gospodarstvo brez trgovskega prometa, omejeno pridobivanje lastnine v ozkih rodbinskih zajednicah so pač vzroki, da uporaba civilnega prava v širokih plasteh ljudstva ni odjeknila. Na vedno borbo pripravljeni Črnogorci so si takšne zadeve utisnili samo toliko v spomin, kolikor so bile v zvezi s kakšnim junaštvom.

Iz rodbinskega prava omenjamo anekd. XXXI., po kateri glavarji lješanske nahije niso dopustili, da bi se zval neki pastirček z istim imenom, kakor oče kneza Nikole. Samolastno so mu izpremenili ime; njegovega očeta in soseda, ki ga je bil poklical po pravem imenu, pa so kaznovali z globo. Z zvijačo pomaga v anekd. XLII. sodnik nezakonski materi, da prizna od nje prijavljeni oče deteta očetovstvo in se podvrže sodniku, da naj ž njim naredi, kar hoče. Po anekd. XXII. obeta oče, da bo on sam kot starejšina rodbine svoje sinovce radi nekega zločina hujše kaznoval kakor cesarske oblasti v Kotornu, kar pa se je navsezadnje izkazalo samo za »nadmudrenje« dolžnika tistega očeta. Da

je bila po gorskih bukvah do leta 1656. predvidena, vendar je niso slovenski sodniki nikdar uporabljali.

je bilo dovoljeno poročiti se z dvanajst let staro deklico, smo že zgoraj povedali. V anekd. XLIII. se navaja star običaj, da mladoporočena žena čez nekoliko časa pobegne od svojega moža k svoji rodbini, od koder jo mora soprogo zopet odvesti, poprej pa njo in njene sorodnike obdarovati. Po anekd. L. je vladika Peter I. dal blagoslov ženi, ki ni dobila tekom 25 let potomca, in ji dovolil, da »promenja seme« toda »samo jedan put«. Pa to je bila »banica« (odlična žena). Inače pa velja za veliko sramoto, če se peča omožena žena z drugim moškim: »Božji vence na glavi se ji zlomi«. Da povzroči zanošenje zaročenke z drugim moškim sramoto, ki zahteva, da jo bratstvo opere s krvjo, smo že navedli (anekd. LXXIV.). Mož žene, ki je vedela, da prinesejo zvečer truplo ubitega svaka-junaka domov, jo zaloti ob svojem tužnem prihodu doma v spanju. Drugi dan, ko so pokopali junaka, jo odpusti z besedami: »Ti više od danas nijesi moja žena« (anekd. LXII.). Zaročenko, ki jo je ženin zapustil, osveti brat s smrtjo (anekd. CIV.).

O lastni grudi (zemlji), ki je za slovenskega kmeta vrhunec notranjega zadovoljstva, je zabeležil Pavičević prav malo zgodbic. Kršni svet je bil Črnogorcu pač svetinja, za katero se je boril i zoper grabežljive Turčine i zoper neprijateljska plemena, toda socialni ustroj, spričo katerega se je nahajala rodovitna zemlja v rokah rodbinskih jedinic, ni dala mnogo povoda za pravde, rajši za osveto.

O zadrugah priča anekd. XLVI. Tu sprejme oče, ki ima šest sinov, vso naselbino za sebe kot samcat gospodar in dobi še »tapijo« (listino za ovelovljenje zemljiške lastnine). V tej zgodbici vpraša aga: »Ko stoji onamo, dje vatra dimi?«. To kaže na starodavno pravo, da se je štela jakost prebivalstva po dimih, ne po dušah. (Isto je listinski dokazano tudi za slovensko prebivalstvo Štajerske v 15. stoletju).

O pašnji kot skupni lasti višjih jedinic je bil spor v primeru anekd. LIX., o katerem smo že govorili. Naj samo povzamemo, da so bili po tej zgodbici izza časa Petra I. dogovorjeni trinajsteri megdani (dvoboji), da se odpravi negotovost mejâ. Že po prvem nesrečno izvršenem dvoboju pa pristane pobito plemenstvo na staro mejo, ki jo zahteva nasprotno pleme. Po anekd. IV. so bili postavljeni mejniki po zvijači; ostalo pa je vendar pri tako določeni meji tudi še, ko je bila zvijača odkrita. Beseda dana, čeprav po zvijači, drži. Zaradi skupnih pašnikov na planini je bil po anekd. LXXVII. določen sestanek, da se poravnajo zlepa; toda prišlo je zbog nekega brezpomembnega dogodka do krutega pokolja in zmagovalci so dobili planino. Skupna last premičnine, namreč prenosljivega (»suhega«) mlina, je bil predmet spora v anekd. LXXI. Eden od obeh solastnikov zahteva s pravdo, da se prenese mlin k njemu. Kapetan, ki si je na licu mesta stvar ogledal, odloči, da ostane pri dotlejšnjem stanju, ker toženec tožniku ne brani, da melje noč in dan. V anekd. LXVI. pa se dokazuje, da »je oteto — prokleta«, t. j. da nasilna prilastitev zemlje pri-

naša vedno hudo nesrečo. Ta primer pa se je vršil po navedbah zgodbiце pred 250 leti, torej še pred časom vladike Danila Petrovića (1697—1735).

Iz obveznega prava moremo registrirati zanimivo potezo pri dogovoru pogodbe o kupu nepremičnine (anekd. LXX.). Dva Črnogorca iz istega sela sta se dogovorila, da plača kupec prodajalcu kupnino v 3 obrokih. Prijela sta oba skupaj bilko, pa jo po sredini pretrgala na polovico, »da bi ovaj ugovor imao pun značaj«. Ni rečeno, da sta slamico spravila in predložila sodniku. Ker so bili dogovorjeni trije obroki za plačilo kupnine, je šlo nemara za funkcijo tiste bilke kot dokaz plačila obrokov, pa se je pri preizročevanju zgodbiце od ust do ust na to pozabilo. Isto funkcijo je imel po vsem jugoslovanskem svetu »rovaš«⁴⁹⁾. Ni pa izključeno, da je bilo razpolovljenje bilke kombinacija »rovaša« in preprodaje zemlje po germanskem pravu: izročitev grude z vejico (Torf und Zweig ali Halm oder Zweig) od strani starega lastnika je simbolično ustanovljala prehod lastnine na novega lastnika.

Poglavje zase tvori v Pavićevićevih zgodbićah samopomoč v doseg materialnega zahtevka, kjer ne gre za kri. Ob preprostih sodnih razmerah pač ni bilo čuda, da si je hrabri Črnogorec skušal sam pomagati, da pride do svoje pravice, ne da bi mu kdorkoli oporekal. V anekd. XXII. je rečeno, da Črnogorec smatra svojo besedo za svetinjo, a spoštuje enako tudi tujo dano besedo. Ko je nekemu Dumelji iz Ljubotinja ostal kotorski dobavitelj mesa dolžan večjo vsoto in so obresti narasle do višine glavnice, pa ni bilo plačila, je Dumelja spravil dolžnika zvijačno v planino, zvezal ga ob drevesu in mu naročil, da napiše pismo za svojce, naj prinesejo dolg, obresti, potnino itd., sicer mu odleti glava. Dolžnik je storil to, a dogodek se je razvedel, okrožni zapovednik je poslal o njem glas vladiki, vladika pa je ukazal, da se privedejo pred njega »zarobljenik i oni što su ga zarobili«. Dumelja pa se ni dal omehčati; ostalo je pri personalnem arestu, preden ni prišla svota denarja. Ko pa jo dobi, povede dolžnika sam do tja, od koder se vidi Kotor, »i tim se svrší sve«. Seveda je bilo to pred l. 1851., ker gre za »vladiko«. Enak primer samopomoči Črnogorca pa se je — pač v mlajši dobi — pripetil v New Yorku. Židovski bankir se je proglasil za bankrotnega. Črnogorec je imel v njegovi banki 2000 dolarjev, svojih in od rojakov zaupanih; to so bile njihove »krvave uštjedine«. Z dvema nabitima samokresoma je šel k njemu in mu zagrozil, da ga ubije, če ne plača. Takoj je vzel Žid iz tajne blagajne denar, pa plačal Črnogorec, ki mu reče: »Ako si za cio svijet bankrot, za mene, zanago, nijesi«.

Iz procesnega prava izvemo iz anekd. III. o nekem posebnem običaju, da pravdna stranka ponudi sodniku denarno vsoto kot stroške, in sicer v čepici,

⁴⁹⁾ O institutu rovaša med Slovenci gl. J. Babnik, Sledovi slovenskega prava, Letopis SM. 1883, str. 75, A. Hudovernik: Pravni običaji slovenski, Sl. P. 1883, str. 5. V zapisnikih o vinogorskih pravnih iz l. 1592. do 1800. je bilo prav pogostokrat govora o rovašu.

ki jo sname z glave, a sodnik ne vzame svoje polne dnevnic, ampak pusti v čepici po en ali dva goldinarja kot dar za stranko. No, v našem primeru se je stranka izrazila nekoliko neprevidno o sodniku, pa je le-ta obdržal vso svoto. To je bilo stranki zelo mučno. (Stvar spominja nekoliko na pravico do »Fürfanga«, t. j. sodnikove nagrade za to, da je vkradeno blago od hudodelca spravil na dan, kar je veljalo med Slovenci do leta 1767.)⁵⁰⁾

Če naj primerjalno presodimo podatke iz Pavičevičevih zgodbic o civilnem pravu, moramo predvsem ugotoviti, da se je slovensko običajno pravo razvijalo ob gorskih bukvah, torej ob zakonu, ki je izšel več kot 250 let pred prvim črnogorskim zakonom in je bil po germanskem pravu prikrojen, da pa je vendarle hodilo samostojna pota, kar se razvidi največ iz sodne prakse slovenskih sodišč.

Rodbinska vez je Slovincem kakor Črnogorcem predmet visokega spoštovanja in najvišje pravne zaščite, pa naj si gre za moralno ali materialno stran. Gorske bukve so odredjale, da zapade dediščni del zemljišča tistemu sinu, ki ne pomaga delati očetu na domu. Tisoče in tisoče zapisnikov o pravnih na ljudskih sodiščih smo prečitali, pa niti enkrat ni bilo primera v katerem bi se bil omenjeni predpis uporabil. O zlorabi očetovske oblasti ni niti v Pavičevičevih zgodbicah niti v slovenskem običajnem pravu nobenega spomina. Pač pa opozarja slovenski pregovor: »Ti očeta do praga, sin tebe čez prag« na trdo ravnanje sina napram starišem, kar se pojavlja zlasti pri prevžitkarstvu, ki pa je institucija germanskega prava. Črnogorci ga ne poznajo, ker za druga izključuje prevžitkarje. O moralnem življenju v rodbini smo imeli že priliko govoriti. Tu naj še dodamo, da se med Slovenci zaroka ne sme ovreči, razen če se pojavi pregrešna zveza enega zaročenca s tretjo osebo. Ženin in nevesta si dajata »zadav«, da se zares poročita, in sicer zapade. Tudi Slovenci imajo rečenico kakor Črnogorci, da se je dekletu, ki se je spečalo pred poroko, venec pretrgal⁵¹⁾. Tudi slovenska narodna pesem (št. 6712) priznava dvanajstletni deklici godnost za možitev.

O nekdanjem obstoju zadrug med Slovenci nam pričajo imena vasi Mihalovci, Ivanovci, Badovinci, Starašinci itd.; še dandanes imamo zadruge na južnem pobočju Gorjancev. Če se zadruga po sklepu vseh članov razide, poderó hišno peč⁵²⁾. Ipak je združna ideja zapustila svoje globoke zarez v slovenskem običajnem pravu. Samo pod vidikom globoko v ljudski duši tleče pravne zavesti, da ustreza skupnim interesom potreba skupne pravne odgovornosti, si moremo razlagati, da so ljudska sodišča kot pravni regulatorji vinogorskega okoliša z vso žilavostjo, če treba v nasprotju z gorskimi bukvami.

⁵⁰⁾ Gl. D o l e n e, Pravosodstvo cistercienske opatije itd., ZZR. III., str. 27.

⁵¹⁾ Gl. za te podatke: A. H u d o v e r n i k, loc. cit., str. 6.

⁵²⁾ Gl. D o l e n e, Pravosodstvo klevevske in boštanjke graščine itd., ZZR. V., str. 169.

uveljavljala kot svoje pravo: da sme vinogorski okoliš po svojem sodnem zboru neljubega, zlasti nemoralno živečega vinogradnika iz vinske gorice zapoditi, čeprav pride ob vse, ob zemljo in možnost preživljanja sebe in rodbine; da sme vinogradnik svoje nepremičnine prodati samo, če ponudi nakup najprej vinogorskemu gospodu, na to svojim sorodnikom, in če ti nečejo kupiti — svojim sosedom, šele če ti odklonijo, komurkoli. Dasi Pavičevičeve zgodbice niso prinesle nobene omenitve pravice prvenstva pri nakupu, vemo vendarle, da je moral obstajati popolnoma enak običaj tudi v Črni gori. Danilov zakon je namreč v čl. 45. predpisoval, da mora vsakdo, ki prodaja nepremičnino, ponuditi jo v nakup najprej sorodnikom, potem sosedom. Ponudbe se morajo izvršiti pred tremi pričami, a o tem se mora napraviti zapisnik. Da je ta predpis iz še starejše dobe, razvidi se iz tega, da je skoraj dobesedno prevzet iz čl. 15. zakona Petra I. Svetega⁵³). Pri Slovencih ni zapisnika, ali prodaja mora biti potrjena od gorskega gospoda ali vsaj gornika.

Važen odraz ideje kolektivne odgovornosti kot preostaline nekdanjnjega zadružnega ustroja slovenskega kmetijskega življa zazremo v institutu reprezentančne odgovornosti hišnega očeta za delikte in škodo, ki jo store njegovi ljudje od soproge do poslov, živečih pod njegovo streho ob njegovem kruhu. Pa tudi način kaznovanja zlasti za verbalne delikte, v krogu srenje na vinogorskem zboru kaže, da se je čutil ves vinogorski okoliš za nekakšno jednico, rekli bi veliko zadrugo ali bratstvo po črnogorskem pojmovanju⁵⁴).

Ako se zaustavimo še pri problemu razmejitve spornih zemljišč, moramo spoznati, da se črnogorsko in slovensko pravo krijeta v tem, da taka razmejitev spornih zemljišč ni stvar države, ampak poedinih plemen, bratstev, zadrug. Črnogorci so potom samopomoči in medsebojnih »megdanov« sami ustanavljali meje, Slovenci pa so si prisvajali pravico, da na svojih sodnih zborih sami kaznujejo vsako skrivno premaknitev ali odstranitev mejnikov, dasi je bilo tako dejanje delikt po redu za deželna sodišča, ki se je kaznoval kot *causa maior* neprimerno hujše. Samopomoč je torej zabranjena, ali rešitev spora pride v roke ljudskega sodišča.

Kakor v Pavičevičevih zgodbicah tako vidimo tudi v slovenskem običajnem pravu, da se mora dana beseda držati. O tem pričajo nebrojne sodbe slovenskih ljudskih sodnikov, pa tudi slovenska pregovora »Obljuba dolg dela« in »Huda vest je mutast brič«⁵⁵). Šele pod vplivom germanske institucije likofa (*Leitkauf*) je slovensko običajno pravo ponekod zahtevalo, da sama beseda ne

⁵³) Tudi Bogišić, *Pravni običaji*, str. 183, misli, da se je ta institucija skoraj gotovo razvila iz prvotne skupnosti nepremične imovine kot pridržek za poslednjo dobo, ko se je rodbina razšla, pa vendar ostala v ozkih stikih sosedstva.

⁵⁴) Poblížje gl. Dolenc, *Die Rechtsidee des Kollektivismus im slovenischen Volksrechte*, *Przowodnik historyczno-prawny*, Lwów 1931, str. 115.

⁵⁵) Prim. A. Hudovernik, loc. cit., str. 7.

zadostuje, ampak da mora biti potrjena z likofom, po tem šele velja pogodba⁵⁶).

V. Zaključek.

Tudi če bi upoštevali še druge Pavičevićeve zgodbice, ki jih ima že napisane, pa še niso tiskane⁵⁷), bi vendar sodili, da ta folkloristični material sicer ne more podati zaključno, še manj pa izčrpno sliko vsega črnogorskega pravosodstva, da pa vendar že po tem, kar smo iz anekdot izluščili kot pravno in sociološko srž, pravni zgodovinar ne bo smel iti preko njih na dnevni red: Kajti one so tupatam smotren kažipot za spoznanje resničnih pravnih in socialnih prilik. Primerjali smo pa tudi črnogorske preizročene pravne razmere s slovenskimi in srečali precej skupnosti ali vsaj podobnosti. Seveda ni in ne more biti govora o tem, da bi mislili na popolnost ali na trdno zanesljivost naših razlaganj. Res gre pri Pavičevićevih zgodbicah za poznejšo dobo ko pri podatkih iz slovenskega običajnega prava. Skoraj bi rekli, da od nas upoštevano slovensko običajno pravo časovno tam že nehá, kjer se svet Pavičevićevih anekdot šele pričinja. Res je tudi, da je precej tvegano podjetje, primerjati pravne razmere dveh ljudstev, ki nista soseda, ampak živi med njima še drugo ljudstvo, sicer jugoslovansko, toda z drugačno zgodovino. In vendar smo te misli, da nič ne dé, če se vrši razmotrivanje in primerjanje ne glede na čas in kraj. Gre nam namreč za postavitev sociološkega problema, kako se pravno pojmovanje dveh ljudstev (vulgus — plast!), ki sta istega porekla, pa sta po svoji usodi zašli v izvestno osamljenost, v položaj nekakšne »enclave«, razvija, dopolnjuje, izpreminja, in kateri činitelji na ta razvoj vplivajo.

Če se ozremo po pravnem in socialnem stanju starih Slovencev, zlasti karantanskih, in Črnogorcev koncem srednjega veka, spoznamo zgodovinsko dejstvo, da so Slovenci sami ustoličevali svoje kneze na Gosposvetskem polju, da so smeli kneza odstraniti, če jim ni ugajal, in da je dobil knežjo oblast samo tisti, ki je prihajal v obleki slovenskega kmeta in govoril slovensko⁵⁸). Podoben državni položaj so zavzemali Črnogorci, samo da so si ga ohranili vsaj za štiri stoletja dalje. Obe ljudstvi sta imeli jednako usodo, da sta bili izpostavljeni turškim napadom, Črnogorci še bolj kot Slovenci. In vendar so se Slovenci navzlic temu krvavo upirali fevdski gospodi. Po vseh neprilikah, ki so jih doživeli po turški invaziji in po nebrzdani tiraniji fevdskih tlačiteljev, pa so bili Slovenci v obili meri dovzetni za versko prekucijo koncem 16. stoletja,

⁵⁶) Gl. Dolenc: Pravosodstvo klevevske in boštanjske graščine itd., ZZR. V., str. 211 nasl.

⁵⁷) V Mjesečniku 1931. stoji v decembrski številki za anekd. CXVII. zapisano, da se bodo zgodbice še nadaljevale; poslej pa ni izšla še nobena.

⁵⁸) Gl. J. Babnik, loc. cit., str. 79.

a so si znali posebej, ko je bilo luteranstvo zatrto, ohraniti pravico ljudskega sodstva, celò nad fevdsko gospodo. To so značilne poteze slovenskega kmetiškega življa, vulgus - plasti, ki so se mogle uveljavati samo — v osamljenosti, v nekakšni enclavi. Te razmere prenehajo šele v prosvitljeni dobi pod vdarci avstrijske centralistično usmerjene državne zakonodaje. Črnogorci so se razvijali pod hujšim pritiskom turških napadov v še hujši izolaciji in vendar smo se mogli prepričati, koliko skupnih ali sorodnih pravnih institucij moremo zasledovati tu in tam. Ni še izrečena zadnja beseda v pogledu teh raziskovanj, a vendar smemo naše opazke uvrstiti med tiste posledke, ki si jih usvaja primerjalna veda mednarodnega zgodovinskega prava. Malo jih je, ipak velja tudi tu po načelih znanstva, da jih ne smemo zametati: »Non ridere, non lugare, neque detestari; sed intelligere« (Spinoza).

Pavičevićeve zanimive zgodbe, položene kakor mozaik druga poleg druge, dajejo pestro sliko Črnogorcev kot posebnega tipa junaškega državljanca, ki ni sprejemal dogem niti zakonov od drugod, ampak si jih je sam ustvarjal in si je, če je bilo treba to, sam krojil pravice. Resnično zanimiv tip, izklesan od posebnih geo- in etnografskih razmer! Postavimo poleg te slike tisto, ki se nam nudi iz običajnega prava in pravnih razmer Slovencev, ki so obstajala — mimo državnega in deželnega prava — zgolj po zaslugi slovenskega kmetiškega življa. Ali nam ta druga slika ne kaže, da imamo Slovenci kakor Črnogorci toliko svojega, da je vredno ozirati se nanje, ako hočemo dobiti popolno sliko našega naroda? Toda vidimo tudi vezi, včasih seveda tanke kot nit, ki se razpletajo od ene slike do druge. Ali niso one dobrodošla sociološka spoznanja o razvoju prava na podlagi prvotno skupnih in enakih, pozneje heterogenih, razhajajočih se prilik? Zasluga za pobudo takih znanstvenih raziskovanj gre v polni meri folkloristu, ki nam je otel pozabnosti anekdote o črnogorskem pravosodju in pravu, Mić u n u P a v i ć e v i ć u. Naj bi bilo njegovo delo v bodoče opravljano naravnost tako, da bo kar največ mogoče tudi znanstveno orientirano.

Doneski k zgodovini kmetijstva v Dravski dolini v XVII. stoletju.

Josip M r a v l j a k, Vuzenica.

Ko sem leta 1927. pripravljajal za ČZN (XXII. letnik) vuzeniške cerkvene urbarje in podal iz kolekturnih knjig pregled podložništva po gosposčinah, sem našel v vuzeniškem nadžupnijskem arhivu dva konvoluta, katera je uredil in signiral Slomšek, in sicer tako, da so v prvem zbrane relacije, pravde,

vloge, prošnje, reverzi, davčna potrdila in slični akti od 1542—1800, v drugem pa — izvzemši števil. 1 — zapuščinski inventarji, ki segajo od 1635 do 1806.

Dočim sem v »Osemletni pravdi« (ČZN 1928) deloma uporabil gradivo iz prvega konvoluta, podajem v pričujoči študiji gradivo v drugem konvolutu za dobo od 1635—1695.

Konvolut inventarjev ima 296 tekočih števil; med temi jih nekaj manjka (n. pr. 24, 30, 61), števil. 1 pa ni prav smatrati za inventar, temveč je napoved dohodkov kapelanije D. M. na Kamnu, ki jo je predložil župnik Jernej Widtpacher dne 2. oktobra 1542 vladi v Gradec kot podlago za obdavčenje. Vsi drugi so pravi zapuščinski inventarji (značnica I), katerih vrsta po letih pa ni popolna. 1/2 je iz leta 1635., 1/3 iz leta 1636., naslednja leta do 1642 manjkajo in istotako manjkajo leta 1644—1650, 1654—1655, 1663—1665, 1667, 1669—1673, 1676—1678 in 1680—1689. Ohranjeni inventarji govorijo o podložnikih vuzeniške nadžupnije; ker pa so bili ti raztreseni na desnem bregu Drave od Kotel do Ribnice, na levem bregu pa od Pernic do Remšnika, lahko govorimo o stanju kmetijstva v oni dobi za ves marenberški okraj, — in še preko tega. Kmetije, katerih inventarizacije bodo upoštevane, so te-le: za okoliš Trbonj in Sv. Danijela: Posrat, Gradišnik, Brezovnik, Ravjak; za okoliš Vuzenice in Sv. Primoža: Črešnik (v Št. Janžu), Zaleten, Meršnik, Bibovnik, Kolar, Rupret, Grace, Mrak, Verloren in Griben (v trgu); za okoliš Sv. Antona, Ribnice in Orlice: Sekolovnik, Lešnik, Vamlek, Železnik, Trunk, Malej, Robnik, Strden, Šajsnik; onstran Drave za okoliš Pernic in Gortine: Stempfer, Kuhelnik, Napečnik, Ovnič, Kušter, Odernik, Korp, Pavlič, Smojnik; za Radlje: Gozdnik, Kepec in Purkart, v Mislinjski dolini (pri Št. Janžu) pa: Pehar in Brestovnik.

Postopek, kakršen je še danes predpisan za zapuščinske razprave, je bil že takrat pri zemljiških gosposkah običajen, samo s to razliko, da se je zapuščina cenila le ob suarti hišnega gospodarja, izjemoma tudi, če je kmet slabo gospodaril in zašel v dolgove; to izhaja iz tedanjih fevdalnih razmer samo po sebi. Nekako 14 dni potem, ko je bil kmet pokopan, torej tako, da so zao-stali mogli pribaviti vsa dokazila o aktivah in pasivah, je zemljiški gospod razpisal inventarizacijo zapuščine.

Ker so vsi inventarji sestavljeni po enem vzorcu, jih hočemo po zunanji obliki in notranjem ustroju na kratko opisati. Velikost vsakega rokopisa je 16×20 cm (3/4 pole); obseg inventarjev je različen, ker je bil odvisen seveda od obilice stvari, katere je bilo treba popisati, od 8 do 24 strani. Pisava je pravitako raznovrstna.

Vsak spis je sestavljen po sledečih vidikih:

1. nalog inventarizacije, 2. listine, na podlagi katerih je lastninska pravica ali solastnina žene dokazana, 3. cenitev zemlje in objektov, 4. gotovina v

denarju, 5. cenitev posevka, 6. žito v shrambah, 7. živina, 8. mrtva premičnina, 9. terjatve, 10. celokupna vsota vseh aktivnih postavk, 11. dolgovi, 12. čista zapuščina po odbitku vseh pasiv, 13. imena dedičev ter kako se na nje porazdeli preostanek, 14. eventualna zaznamba vdove ali dedičev, 15. potrdilo po zemljiškem gospodu.

Stanje kmetijstva je najboljše razvidno iz postavk 5, 6, 7 in 8, da pa dobimo celotno sliko kmetskega gospodarstva in da se seznanimo s celim pravnim aktom, bomo obravnavali tudi ostale točke. Pri tem bomo ob primerjanju s stanjem pred in po vojni lepo videli morebitni napredek kmetijstva, poljedelstva in živinoreje; gozdarstvo kot pridobitna panoga za našo dobo še ni prišlo v poštev.

1. Popisni nalog.

Cenitev je navadno obsegala zapuščino po umrlem gospodarju. V dobi od 1635—1695 nahajamo izmed 45 inventarjev le 4, ki niso zapuščinski; ti imajo napis »Abschazungs-Inventarium« (o teh spregovorimo še na koncu), med tem ko je za zapuščinske kratka označba »Inventarium«.

Popisni nalog je sestavljen skoro vseskozi po enem vzorcu:

- a) čigava zapuščina se popiše (ime † gospodarja in čigav podložnik je bil);
- b) kdo je dal nalog za popis. Vmes sta namreč tudi dva inventarja, ki nista sestavljena po nalogu vuzeniškega nadžupnika (kot »Haupt Pfarher« se omenja že Križaj 1650, 1652 in 1653), temveč eden (Strden) po nalogu graščine Kienhofen na Muti (graščakinja Marija Johana Berchtold, 1666), in drugi (Bibovnik, takrat Wiglnig) po nalogu Marcela Kessler, graščaka na Puchensteinu (1679);
- c) katerega dne in po kom se je popis izvršil. Za inventarizacijo je odredil župnik po dva svoja zastopnika, navadno enega cerkvenega ključarja in svojega upravitelja (»amtman«) za dotični okoliš; ali pa tudi druge svoje zaupnike, če je bilo posestvo tem bolje znano ali pa onim preoddaljeno. Tudi dediči so naprosili dva, tri do štiri može za svoje zastopnike in socenilce (»Beystände«), ki so imeli varovati njihove interese.

Za rečeno dobo zvemo tudi za marsikatero lokalno-zgodovinsko zanimivost, tako n. pr., da je bil 1644 Adam P r u g g e r trški sodnik na Muti, 1650 Urban P e l z trški sodnik v Vuzenici, njegov sin Franc 1674/75 kapelan v Vuzenici, ki je tudi pisal inventarje, dokler je bil tu; 1652/53 jih je spisoval Hans W e r d n i g, trški pisar na Muti, pozneje (1693—1695) pa A. Seb. S c h e n t a g, organist (in bržda učitelj) v Vuzenici. Kot upravniki nadžupnikovih uradov se imenujejo za desni breg Drave: 1635 P a n g r a c v Tišalcu, 1650 L e š n i k pri Sv. Antonu, 1656 neki Juri, 1662 F a j d l v Št. Vidu, 1675 Gregor S l a t e n a k pri Št. Vidu, 1693—1696 G r a c e j v Tišalcu. Na levem

bregu Drave se je urad zval Ovničev, je bilo torej upravništvo na Ovničevi kmetiji nekako dedno. O cerkvenih ključarjih župne cerkve in podružnic izvedemo sledeča imena: za župno cerkev 1635 Lenart W a u c h, tržan, P a n g r a c v Tišalcu, 1644 R u p r e t v Tišalcu, 1650—1652 Lenart W a u c h in Urban P e l z, tržana, 1653—1656 R u p r e t, 1668 Lenart W i n d i s c h in Mate F r i z, tržana, 1679 R u p r e t in Matija F r i z, 1694—1696 Blaž G a l e r, tržan, in R u p r e t; za cerkev sv. Vida: 1652 Pongrac H u t e r, 1685 Pongrac D o j n i k; pri cerkvi sv. Janeza: 1689 Jernej K u r e j in Adam V r i k l; pri Sv. Lenartu v Ribnici: 1661 Gregor P o p a t n i k in Andrej P i č k o.

2. Listine.

Listine, ki so jih kmetje shranjevali in katere so v kratkih registih popisane v inventarjih, se tičejo vedno le dotične kmetije (neposredno in posredno) ter so: kupne ali prevzemne pogodbe, ženitne listine, pobotnice o plačanem deležu dediščine (ali drugega zneska), ali pa potrdila, da se je kak dedič odrekel svojemu deležu (»Verzicht-prieff«), ter seveda tudi stari inventarji. Iz v poštevh prihajajočih inventarjev ugotavljamo glede listin ta-le dejstva:

- a) kmetje so hranili listine, zlasti kupne pogodbe in pobotnice, za do sto let nazaj;
- b) imena kmetij (domača imena) so bila takrat ista, kakor so danes; imena so bila torej stalna, posesti pa dedne le do gotove mere in seveda samo, če je zemljiški gospod v to privolil. Če se je kak kmetijski sin priženil na kmetijo, je on spremenil svoj priimek po kmetiji; n. pr. Georg Zriuz. se je priženil na Ovničevo v Gortini, se piše potem Georg Ounitsch (invent. I/6=1644); ali Gregor Hauder se priženi na Čresnikovo v Št. Janžu, se piše potem Gregor Tschrieschnikh (I/10 = 1650); ali Andrej Vrunčko se priženi na Šajsnikovo v Ribnici, se piše nato Andre Scheissnighk (I/17 = 1661).
- c) v listinah so ohranjeni razen domačih župnikov (kakor Adam Adakvatik, žpk. 1580, 1585; Matija Gruden, 1611 vikar, 1617 žpk.; Mihael Aicher, žpk. 1629—1631 itd.) tudi podatki drugih zemljiških gospodk. Tako n. pr. zvemo, da je bil 1642 upravnik marenberške graščine (»Pfleger der Herrschafft Maruberg«) Johan Gotfrid Rödl (I/6), da je že 1585 stal spodnji (novi) vuzeniški grad Thumersfelden in da je bil njega lastnik Hans Waschl auf Thumersfelden¹⁾ (I/32), prav tedaj pa upravnik na gornjem (starem) gradu Ludovik Himelstainer, da je bila lastnica graščine Kienhofen na Muti 1666 Marija Johana Berchtold in da je imela ta graščina pri Ribnici podložnike Strdena, Pinterja, Mačka in Kuternika (I/19) itd. Zdi se, da je župnik Adakvatik

¹⁾ Prim. »Archiv f. vaterl. Gesch. u. Top.« XI. Klagenfurt 1876, str. 158, št. 50

mного kmetij zapravlil, kajti med regesti listin nahajamo v mnogih inventarjih na prvem mestu stavek »ain Khauffrechtsprieff von Herrn Adamo Adaquatico an ...«, datirane pa so vse tiste listine »an st. Blasy tag anno 1585« (3. feb.). Vse te podložnike pa so poznejši župniki pridobili zopet nazaj.

- č) dejstvo, da nahajamo med listinskimi regesti navedene tudi »ain alt inventarium« (I/4, I/7, I/8, I/11 itd.), kaže, da se je prakticalo inventariziranje že dosti poprej, žal pa ni niti eden teh starih inventarjev ohranjen.

3. Cenitev posestva.

Kakor se razvidi iz listinskega gradiva, pa tudi iz cenitve posestev, sta bili pri nas v navadi obe takratni posestni obliki: osebna posest (»Freystüfftgrundt«) in dedna posest (»Khauffrechtgrundt«)²⁾. Kdor si je pridobil kmetijo kot osebno posest, je kvečjemu dosegel pri zemljiškem gospodu po posebni milosti še dednost za enega svojih otrok, potem pa je kmetija (brez premičnin) zapadla zopet gospodu; kot dedna posest se je pa podedovalo od očeta na sina in vnuka itd. in sicer tako dolgo, dokler je v redu plačeval davke in pa dokler je še bil kak dedič. Če je pa izostal eden izmed navedenih pogojev, je kmetija zopet bila na razpolago zemljiškemu gospodu.

Razlika v teh dveh posestnih oblikah se vidi tudi v cenitvi. Dedna posest se je cenila v celoti, zemlja in objekti; pri osebni posesti pa so se cenili le objekti, zemljišče ne. Ako je po gospodarjevi smrti posestvo zapadlo zemljiškemu gospodu, se vrednost posestva sploh ni vnešla v inventar, temveč le opazka »weil heimgefahlen«.

Prave vrednosti kmetskega posestva pa tudi iz teh cenitev ne bomo našli; kajti cenilna vrednost je pač bila le neka številka za zemljiškega gospoda in za inventar ter smernica pri oddaji posestva, ne pa faktilna vrednost. Kajti da kmetija od nekako 90 oralov (n. pr. Mrakovo) ne bi bila več vredna kakor 100 fl, to je toliko kakor trije pari lepih volov, je dvomljivo. Vseeno navedemo nekoliko števil, in sicer najprej za popolna posestva dedne posesti.

Čresnik (Št. Janž pri Vuzenicci, 1652)	100 fl
Lešnik (Sv. Anton na Poh., 1656)	70 fl
Purkart (Remšnik, 1656)	50 fl
Napečnik (Pernice, 1659)	148 fl
Šajsnik (pri Ribnici, 1661)	80 fl
Rupret (Sv. Vid pri Vuzenicci, 1662)	140 fl
Strden (pri Ribnici, 1666)	112 fl
Odernik (Gortina, 1675)	140 fl

²⁾ O obeh glej Mell, Grundriss, 74/75.

Vamlek (Sv. Anton na Poh., 1691) . . .	100 fl
Kušter (Gortina, 1694)	250 fl itd.

Pri osebni posesti zvezo seveda le za vrednost objektov (»Gehais und Zimerwerch«), n. pr.:

Verloren (pri Sv. Primožu na Poh., 1635) .	40 fl
Ovnič (Gortina, 1653)	100 fl
Kolar (Sv. Vid pri Vuzenici, 1689)	45 fl
Ravnjak (Sv. Danijel nad Trbonjami, 1689)	30 fl
Malej (Sv. Anton na Poh., 1690)	25 fl
Robnik (Sv. Anton na Poh., 1692)	40 fl
Meršnik (Sv. Vid pri Vuzenici, 1694)	50 fl
Perisrat (Trbonje, 1694)	100 fl

Zanimivo je, da izvemo v inventarjih malo o mlinih in žagah pri sicer lepih kmetijah, ko ima danes skoro vsak boljši kmet svoj domači mlin (na vodo) in od desetih gotovo tudi dva svojo žago. Vuzeniški župnik je imel svoj mlin, katerega so morali uporabljati tudi bližnji podložniki (danes Pintermlinar. Poleg tega pa so v tej dobi še bile v splošni uporabi žrmlje. Mlin se omenja samo pri oddaljenih kmetijah (Napečnik — Pernice, Šajnsnik in Strden — Ribnica, ta dva sta imela tudi žage, Sekolovnik in Meršnik pri Sv. Antonu). Mali mlini in male žage so se v popisih cenili po 5 fl; večja žaga je morala biti Strdenova, ki je vračunana za 16 fl. Redke žage so razumljive, ker gozdarstvo v naši dobi še ni bila taka pridobitna panoga, kakor je danes.

4. Gotovina.

Naravno je, da bode vsak, če gre za plačilo, priznal čim manj dohodkov in če le mogoče, nič gotovine. Tako je danes in tako je bilo že nekdanj. Zato je razumljivo, da nahajamo pri 46 inventarjih navedeno gotovino le sedemkrat, in še od teh dvakrat pri Ovničevi kmetiji v Gortini. Ker je teh slučajev malo, in da vidimo, kakšen denar so kmetje shranjevali, navedemo po redu vse.

Pri Ovniču so prvič (1644) popisali: 12 dukatov à 3 fl (= 36 fl), 13 srebrnih kron (»Silbereran«) à 1 fl 50 kr (= 23 fl 50 kr), 24 komadov »Pfundtner Taller« à 1 fl 20 kr (= 32 fl), 5 komadov tolarjev (»Reichstaller« à 1 fl 30 kr (= 7 fl 30 kr) ter novčičev po 2 kr za 4 fl 54 kr, skupaj torej za 104 fl 14 kr suhega denarja³⁾. Če pomislimo, da se je ta čas dobila trška hiša za

³⁾ Iz kodeksa »Prothocollum I.« nadžupn. arhiva v Vuzenici, kamor je vpisan sodni akt o tožbi, ki jo je naperil Andrej Ovnič proti bratu Urbanu zaradi dedščine po očetu in materi, pa zvezo, da je oče Juri Ovnič ob smrti imel: »in goldt: 10 topelte Tucaten, der gmain Tucaten 20, Reichs Taller 90, Pfundtner Taller 20, alte Halb Patzen 50 fl«, skupaj 293 fl 20 kr.

20—30 fl, potem nam je jasno, kakšno bogastvo je bilo pri hiši! — Devet let pozneje izkazuje inventar pri isti hiši le skupno vsoto 52 fl 6 kr gotovine.

Pri Šajniku se je 1661 inventariziralo: »Paar Geldt ist nit mehr vor-khomen als 4 Cron = 7 fl 20 kr«, pri Oderniku v Gortini l. 1675. pa 3 dukati à 3 fl = 9 fl in 14½ tolarjev ter 2 »Pfundtner Teller«, to v vrednosti 24 fl 25 kr, skupaj torej 33 fl 25 kr; pri Mraku v Št. Vidu je bilo 1685 v hiši: 3 tolarji à 1 fl 40 kr = 5 fl in 2 dukata po 3½ fl = 7 fl, skupaj 12 fl; pri Kepecu na Remšniku l. 1693. 15 komadov srebrnih kron à 2 fl (= 30 fl) in pri Smojniku v Pernicah 1695 gotovine v skupnem znesku 6 fl.

Vsi drugi popisi o gotovini vobče molčijo, kateri pa jo omenjajo vsaj kot postavko, jo kratko odpravijo z opazko: »in der Paarschafft ist nichts vorhanden« ali pa »ist auff starkhes anhalten nichts vorgebracht worden«.

5, 6. Posevek. Žito v kaščah.

V naši dobi so sejali v ravnini kakor v hribih isto zrnje; največ seveda pšenice (»Waiz«), rži (»Rogkhen«), ajde (»Haiden«) in pa ovsu (»Habern«), manj ječmena (»Gersten«), bera (»Pfenich«), lanu (»Harsamen, Leinsath-samb«) in proso (»Himelthau«). Od stročja so pridelovali grah (»Arbesen«), fižol (»Pannen«) in bob (»Grahaltzen«); razen pri Ovničju pa ni nikjer navedena niti kot posevek niti v kletih bela repa, čeprav izvemo že iz urbarjev sto let prej, da so jo pridelovali; ali morda samo v neznatnih količinah? O koruzi še ta čas pri nas ni govora; pojavi se v inventarjih šele v prvi polovici XVIII. stol., o krompirju pa slišimo pri nas prvič šele leta 1800., in sicer zvemo, da so ga začeli saditi tržani, vsak nekako en mernik, medtem ko se je na kmetih udomačil še nekoliko pozneje.

Žito se je sejalo — kakor dandanes — v jeseni (ozimno žito, »Winter sath«) in pa spomladi (jaro žito, »Somersath«); sejali in pridelali pa so precej manj nego danes. Tako nahajamo n. pr. pred božičem 1652 v shrambi pri Mraku (nad Vuzenico), pri eni nekdanj najboljših kmetij, sledeče: 6 mernikov pšenice, 18 m. rži, 36 m. ajde, 18 m. bera, 20 m. ovsu, 1 m. leče, 1 m. lanenega semena, 4 m. fižola, posejanega pa 6 m. pšenice in 18 m. rži; ali pa sredi januarja 1694 pri Kušterju v Gortini: v shrambi 7 m. rži, 1 m. pšenice, 27 m. ajde, 1 m. leče, 3 m. lanenega semena, 8 m. ovsu, 7 m. bera in nekaj fižola, posejanega pa 16 m. rži in 4 m. pšenice; kot tretji primer vzemimo Graceja v Št. Vidu: aprila 1650 je bilo v shrambah 1 m fižola, 5 m. bera in 8 m. ajde, posejanega pa 10 m. pšenice, 14 m. rži, 1 m. fižola, leče in boba skupaj 1 m., ječmena 1½ m. in lanu 1½ m. Ako računamo, da so to tri velike kmetije in da pade na oral zemlje še danes tako, kakor menda oni čas, namreč pšenice ca 4 mernike (na ha torej 8 m.), rži 3½ m., ječmena 3 m., ovsu 5 m. in ajde 3½ m., bera na 1 ar 1 liter, lan. semena pa na 1 ar ca 5 kg, nadalje, ako vemo, da se danes tam pridelava večasi skoraj dvakrat toliko, potem vidimo, da so

kmetje sejali manj kot danes, menda le za malenkost več, kakor so predvidoma potrebovali za bodoče leto.

Pridelek se računa v inventarjih povprečno v dvojni višini in vrednosti posevka, čeravno je bil faktični donos polja najbrž (sodeč po količinah, ki so bile v shrambah pri nekaterih drugih kmetijah) isti kakor je danes, namreč — minimalno — pri pšenici in rži štirikraten, pri ječmenu, ajdi in ovsu petkrat, pri fižolu in grahu šestkrat, pri beru desetkrat in pri lanu za seme vsaj trikrat.

Cene poljskim pridelkom so bile v oni dobi te-le: mernik (= mecel = 56 oziroma 60 litrov) pšenice 1 fl do 1 fl 30 kr, koncem XVII. stol. 2 fl, mernik rži 45 kr do 1 fl, koncem XVII. stol. 1 fl 30 kr, fižol kakor pšenica, ječmen kakor rž, mernik ovs 20 do 30 kr, mernik ajde 18 do 45 kr (1697 — 1 fl 15 kr!), piskerc (= ½ mernika) leče okoli 30 kr, mernik prosa pa 15 do 30 kr. Cene kmetijskim pridelkom se niso padcu denarne vrednosti navadno nič ali pa vsaj dokaj pozno prilagodile, kar je umljivo, če pomislimo, da zrnja za prodajo (razen morda sosedom in prijateljem) vobče niso imeli odvišnega, in če kdo, potem ga je odkupil zemljiški gospod za ceno, ki se je njemu zdela primerna. Iz konkretnih primerov se da tudi izračunati, da je bilo obdelane zemlje nekoliko manj nego danes (n. pr. omenjeni kmetiji Mrak in Gracej imata danes vsaka po 15 oralov njiv, takrat je bilo polja nekako 10 do 12 oralov); in če je bilo kakšno leto nesrečno, da je n. pr. toča uničila pridelke, je bila tudi lakota neizogibna, ako ni posegel vmes zemljiški gospod.

Izmed pridelkov, ki smo jih gori našteali, se danes bob in leča ne pride-lujeta več, lanu pa tudi samo toliko, kolikor se ga nujno potrebuje za predivo, lišno perilo in ponekod za domačo obleko.

7. Živina.

Živinoreja in les, to sta danes kakor pred veliko vojno, glavna vira do-hodkov podravskega kmeta.

O lesu v inventarjih ni govora (razen tu pa tam o kolju in škodljah). Živinoreja pa je bila že pred skoro 300 leti dosti razvita. Število govedi in svinj je na posameznih posestvih ostalo do danes skoraj neizpremenjeno, pre-cej več je danes konjev, ovc, koz, čebelnih panjev pa manj. Kot primer si oglejmo tri, štiri posestva iz vuzeniške okolice po podatkih iz pred- in po-vojnih časov. Na Črešnikovi kmetiji (Št. Janž) je bilo 1650: 4 voli, 2 kravi, 3 teleta, oziroma telice (1931: govedi 9 glav), 5 svinj (1931 — 6), 12 ovac (1931 — 6), 2 kozi (1931—1), 4 panji čebel (1931 — 0); pri Graceju 1650: 2 ko-nja (1914—1931 — 2), 2 vola, 3 krave, 2 volička (1914—1931: govedi 7 glav), 6 svinj (1931 — 6), 13 ovac (1931 — 10), 2 panja čebel (1931 — 4); pri Ko-larju 1689: 2 vola, 2 kravi (1931 — 6 govedi), 4 svinje (1931 — 4), 13 ovac (1931 — 8), danes ima tudi še konja; pri Mraku 1652: 4 vole, 2 kravi, 4 vo-

ličke (1914 — 10 do 12 glav govedi), 12 svinj (1914 — 10), 12 ovac (1914 — 10), 3 panji čebel (1914 — 5 panjev). Prilичno isto razmerje velja tudi za ostala posestva na desnem bregu Drave, bistvenih razlik pa tudi ni pri kmetijah onstran Drave.

Ta konstatacija nam pove, da je moralo biti že pred blizu 300 leti stanje travnikov in pašnikov in pridelek sena približno isti kakor dandanes. Seno in otavo ter slamo kot zapuščinsko robo nahajamo v inventarjih prvič navedeno še-le 1694 (I/35, pri Posratu, Sv. Danijel, »Vich Bueteraschi«); istega leta (I/38, Sekolovnik pri Sv. Antonu) zveemo tudi, da je bila cena za 1 gare (= blizu 100 kg) sena 1 fl, in ne dolgo nato (1697, I/52, Napečnik v Pernicah) imamo o krmi zopet zaznambo: »das Heü und Gruemath 4 fl, Item das Stroo und Fueteraschi 8 fl«.

Nekoliko bolj kakor pri zrnju so se prilagodile razvrednotenju denarja cene pri živini. Ker pa današnje cene živine (1932 — avgust) zaradi preobilice govedi, pomanjkanja krme in silne denarne krize ne odgovarjajo faktični vrednosti, bomo primerjali takratne cene z onimi v predvojnih letih 1912/14, da dobimo pravilnejšo sliko vrednosti živine.

Cene pitanim volom (težki 1000 do 1400 kg) so bile 1635—1690 za par od 20 do 30 fl, v zadnjem desetletju XVII. stol. pa 32 do 46 fl; isti voli so stali 1912—14 nekako 400 do 500 fl, 1 kg žive teže 30 do 33 kr. Krave so se kupovale pred svetovno vojno po 80 do 120 fl, v opisani dobi pa so stale: 1635—80 5 do 6 fl, v zadnjih dveh decenijah 8 do 10 fl. Teleta so inventirana 1635—70 po 1 do 2 fl, telice 2 do 4 fl, pozneje teleta 2 do 3 fl, telice pa 3 do 6 fl; leta 1913. so se kupovala teleta za ca 15 fl, junice pa ca 40 (30—60 fl, odvisno seveda od teže. Svinje nahajamo v inventarjih ocenjene pitane do nekako l. 1690. komad po 1 do 2 fl, pozneje pa 2 do 3 fl (pri povprečni teži ca 100 kg), leta 1913. cena okoli 50 fl, prašiči v XVII. stol. po 30 kr, 1913 pa 20 fl (povprečna teža 40 do 50 kg). Ovce (»Schoff, Frischling«, v cerkv. urbarjih se rabi izraz »Frischling« vedno za prašiče, v invent. pa samo za ovce) so ocenjene komad po 30 do 40 kr, z jagnjetom pa 1 fl, 1913 so stale 3 do 5 fl; koze so stale do 1690 povprečno 30 kr komad, pozneje do 1 fl 30 kr, leta 1913. pa 5 do 7 fl. Panj čebel (»Peinstokh«) se je računal v XVII. stol. skoro brez izjeme po 1 fl, pred vojno pa 5 do 6 fl. Cena konjem je bila — kakor tudi danes — prav različna: mladi konji 6 do 8 fl, vozni pa od 10 fl naprej; n. pr. 1650 pri Graceju 13 fl, 1653 pri Ovniču 24 fl, 1661 pri Šajniku 11 fl, 1675 pri Oderniku 30 fl, nad ta znesek ni inventiranega konja; cene 1913 od 200 do 400 fl.

Iz te primerjave vidimo, da niso bile cene raznim domačim živalim v primeru s cenami predvojnih let prav nič enotne; volom in kravam je poskočila tekom 250 let (do svetovne vojne) vrednost povprečno 12kratno, te-

letom in junicam 10kratno, ovcam, kozam in čebelam samo 6kratno, konjem zopet 20kratno. Zanimivo bi bilo zasledovati, kje tiči vzrok tej raznolikosti.

Ako pa sedaj primerjamo cene živine s cenjeno vrednostjo celega posestva, pridemo do zanimivih ugotovitev. Črežnikovo posestvo je bilo n. pr. cenjeno 1650 (»der Khauffrechtsgrundt sambt Zimerwerch«) na 150 fl, pri istem kmetu en par lepih volov 24 fl, je torej celo posestvo vredno 6 parov volov, ali pa Vamlekovo pri Sv. Antonu, ocenjeno 1691 (»Grundt undt Poden sambt Behausung«) na 100 fl, pri istem kmetu en par lepih volov 28 fl, je torej kmetija vredna 7 volov, in kot tretje, Gribnovno v trgu, ocenjeno 1695 (»Grundt und Poden sambt Behausung und den darbey ligendten Gasten«, torej v današnjem obsegu), 35 fl, pri isti hiši ocenjena pitana svinja 2 fl 30 kr, posestvo vredno torej (1695) 14 svinj. Iz drugih virov⁴⁾ vemo, da se je prodajalo majhno trško posestvo (hiša s ca $\frac{1}{4}$ orala njive in nekako toliko travnika) v zadnjih dveh desetletjih XVII. stol. za 20 do 30 fl (odvisno od kakovosti hiše), torej za 1 par lepih volov ali 4 do 5 krav; — zato je razumljiva težnja po doseljevanju s kmetov v trg.

8. Mrtve premičnine.

Zanimiv vpogled v takratne razmere nam nudi popis hišne opreme, gospodarskega orodja in kuhinjske posode, domačih potrebščin itd. Značilno za oni čas je, s kakšno malenkostno natančnostjo so popisovalci inventarizirali povsod drobne hišne potrebščine, ki na marsikateri kmetiji niso bile vredne toliko, kakor zaloga krme, katero so mirne duše izpustili. To je siguren znak, da se je presojala vrednost po tem, kako in s kakšnim orodjem za dom in poljedelstvo je bila kmetija založena.

V splošnem bomo razdelili premičnino na tri skupine: a) potrebščine za prehrano in obleko, b) hišno in kuhinjsko opremo, c) gospodarsko orodje. Po teh vidikih si oglejmo kmetije podrobneje. Takratne cene za posamezne predmete dodamo povsod v oklepajih.

A. — Kakor smo že prej povedali, se omenja repa kot ocenjen predmet samo enkrat, in še takrat skupaj z zeljem (ocenjeno na 8 fl); brez dvoma pa so tudi že takrat splošno sejali belo repo, ker sicer ne bi bila omenjena v urbarjih XVI. stoletja. Zelje so shranjevali — kakor danes — v kadeh in se je tudi ocenjevalo le s kadjo vred (velika kad zelja 2 fl). Razen velikih (»Khrautpottung«) pa so imeli še male kadi (»Khrautschoff«). Prazne kadi, velike in male, so ocenjene — skoro enako — nove po 1 fl, stare pa po 20 do 40 kr. Zelo poredko se omenja suho svinjsko meso (»Inkreisch und geselcht Fleisch, 1 Pahren Fleisch«, ocenjeno 45 kr do 2 fl) in navadno skupaj z njim

⁴⁾ Pr'm. ČZN 1931, 112; namenoma rabljena beseda »zaslužiti«.

tudi mast (»Schmer«, funt po 6 do 8 kr), loj (»Insleth«, funt po 6 kr) in slanina (»Spekh«, funt po 4 kr), vse to v zelo malih množinah, masti do 20 funtov, loja še nekaj manj, slanine pa v dveh slučajih do 40 funtov, navadno niti 20 funtov. Pri par kmetijah se omenja v malih količinah (do 5 funtov) tudi vosek (funt po 20 do 24 kr). Moka ni inventarizirana nikjer, pač pa prazne vreče za moko, takozvani »mehi« iz kozjih kož (»Mellpöllger«, komad po 15 kr, pozneje 30 kr), ki so bili skoro v vsaki hiši.

Z obleko in perilom so bile oni čas kmetske hiše — sodeč po inventarju — dovolj slabo založene. Cela obleka se v inventarjih sploh ne omenja, pač pa domače sukno (»Loden«, 1 m do 36 kr), ter volna (funt 9 do 10 kr), redko pa v večjih množinah, le do 12 laktov (»Eln«, 1 laket = 77 cm) ozir. 12 funtov. Zato je bilo prediva več, ponekod tudi preko 100 funtov, (»Haar«, funt 3 do 4 kr). Iz prediva so delali domače platno v dveh kvalitetah, navadno (»Rupfen Leinwat«, laket 8 do 10 kr), ter fino platno (»Reisten Leinwat«, laket 12 do 15 kr). Tudi odeje domačega izdelka nahajamo tu pa tam (»rauhe Decken«, komad po kakovosti, nov 1 do 2 fl, »Pettkulter« 2 fl), razen tega namizne prte (»Reisten Tisch Tuch« 15 kr), brisače (»Handtücher« 5 do 10 kr) ter posteljne prte (»Leylacher«, komad 30 kr do 1 fl). Kože zaklanih živali so sami shranjevali in preparirali za obutev ozir. mehe; kravja ali volovska koža se je cenila do 4 fl, ovčja 15 kr, kozja nekaj več. Rokodelce in obrtnike so si dobili pozimi na dom, in takrat se je napravilo in popravilo, kar je bilo za bodoče leto potrebno.

B. — Od hišne opreme se omenjajo mize (nove po 1 fl, stare po 30 kr), nadalje omare (»Almar«, vrednost 30 kr do 1 fl 30 kr), navadne postelje (»Pettspanten« po 45 kr) in boljše postelje z odejami in blazinami (»Spanpett« 1 fl 30 kr, »Föderpett« do 6 fl ter »Himelpett«, stara roba 1 fl). V enem samem slučaju (pri Ovniču) se omenja tudi banja (»Badtwan« 30 kr).

Izmed kuhinjske opreme izvemo, da so rabili kmetje lesene sklede (kom. 2 kr), lesene krožnike (kom. 1 kr), lesene žlice (kom. 1 kr), do 3 kovinaste ponve (»Pfannen«, kom. 9 kr), skledo ali kastrolo za pečenje (»Pratschissl« 30 kr), raženj in mrežo (»Pratspiss und Rasch« 30 kr), seveda tudi vedrice za vodo (»Wasserschäffer« po 4 kr), žehetar (»Sechtschaff« 12 kr), ponekod tudi medeni možnar s tolkačem (»Messing Mörser sambt Stössel« 1 fl 30 kr) in potrebščine za mesitev kruha in peko (»Pachdesen und Multer« 15 kr) ter primitivne tehtnice (»Wag« 40 kr do 1 fl).

Razen tega so bile v vsaki hiši potrebne mere, kakor mernik ali mecel = škaf (»MassSchaff«, 56 do 60 litrov, komad po 6 do 9 kr), pol mecla ali piskere (»HalbmassSchaff, Pisgritsch« po 4 kr), od manjših mer pa firkelj (1.51, »Virtlkhandl«, 1 fl, iz cina), pol firklja (»Halbkhandl« 30 kr) in frakel (»zines Frakhl« 15 kr). Za pijačo so imeli štrtinjeke (»Startin«, nov 1 fl, star 30 kr), sode ali polovnjake (»halber Startin«, cena malo manjša) ter sodčke

(»Vassl« 15 do 30 kr). V te so dajali tudi žito, katero se je pa običajno shranjevalo v žitnih kaštah (»Traidkasten, Traidtruchen« 1 do 2 fl); enkrat je omenjen tudi kotel za žganje (»Brandtwein Khössl« 3 fl).

C. — Pri gospodarskem orodju je dostikrat težko točno ločiti, ali ne spada ena ali druga stvar med hišno opremo; tako n. pr. kolovrati (»Spinnröder«, komad 30 kr), ki so jih imeli pri hiši po 2 do 4, škarje za striženje ovac (»Wolluschör« 4 kr), krtače za volno (»Wollnkhartatschen« 12 kr), svetiljke (»Laternen« 12 kr) in svečniki (»Leuchter« 12 kr). V vsakem gospodarstvu nahajamo sledeče orodje: 1 do 4 rešeta (»Süb, Reütter«, komad 5 do 6 kr), do 10 raznih sekir (»Klüebhakhen«, po 15 kr, »Holzhakhen« po 12 kr, »khlaine Hakhen« po 6 do 10 kr), veliko in malo žago (»Spansag, Zimersag« 30 kr do 1 fl 15 kr), nož za strganje lesa (»Raiffmesser« 5 do 9 kr), zeljne nože (»Khrautmesser« 30 kr), nož za repo (»Ruebhakh« 6 do 24 kr), po več — velikih in malih — svedrov (»Naber, Parer«, mali 6 do 10 kr, veliki do 1 fl), lopate (9 do 12 kr), motike (nove 9 kr, stare 4 kr), srpe (4 do 6 kr), kose (9 do 15 kr), grablje (2 do 3 kr), vile za seno (2 do 3 kr), vile za gnoj (»Mistgabl« 8 do 10 kr), grebljice za gnoj (»Mistral« 8 do 10 kr), cepee (»Drischl« po 3 kr), klepe (»Tangleisen« 15 kr), železen drog za luknje (30 kr), brusni kamen (»Sliffstein« 30 kr), slamoreznico (»Strostuel« 24 do 45 kr), po več verig (»Pindtkhetten« po 1 fl, »Spörkhetten« po 15 kr, »Reisskhötten« po 20 kr), povezne vrvi (po 15 kr), celo kladivo, klešče (po 4 kr) se je inventariziralo. Skoro pri vsaki kmetiji najdemo plug (»Pflug mit aller Zuegehorung« 30 kr do 1 fl) in brano (»Ayden oder Eggen« 30 do 45 kr), prav tako poseben voz za seno (s kolesi brez obročev 1 fl) ter voz za gnoj. Kolesa z železnimi obroči so popisali posebe (komad 1 fl), prav tako oje (»Daixl« 15 kr) in gare (»Garmb sambt Röder« 45 kr). Močnejši vozovi, zlasti taki za vožnjo vina (robota!) so bili dragi (»Weinwagen« 8 do 10 fl). Komati za vole so ocenjeni po 10 do 15 kr, konjski z opravo (»Kamat sambt Geschier«) pa po 2 fl. Na nekaterih posestvih so inventarizirana tudi sedla (cenjena po 3 fl).

Da so kljub sorazmerno visokim cenam industrijskih produktov imeli kmetje toliko gospodarskega orodja, izvira deloma iz tega, da je največ domačega orodja izdelal kmet sam iz lesa.

9. Terjatve.

Med terjatve so šteli popisovalci ne samo efektivno posojeni denar in dolgove za prodano živino, žito in drugo robo, kakor vino, škodljje, kolje itd., temveč tudi razna predplačila in dano robo na račun dediščine, izdatke za ženitovanjsko gostijo kakega sina ali hčere in slično.

Zdi se, da je to stvarno bil popis vendar še prilično natančen, kajti naveden je pri posameznih kmetih tudi samo po eden dolžnik, in če tudi dolg ni znašal niti pol goldinarja. Vzrok tej napovedi imamo iskati pač v tem, da

so se dediči bali, če terjatve ne bi prijavili, da potem i dolžniki dolga ne bi priznali.

Višina terjatev je bila pri raznih kmetijah sila različna.

Najvišji znesek terjatev izkazuje Ovnič v Gortini 1644, in sicer 288 fl, — osem let pozneje pa naslednik — nič!

Pri Graceju v Št. Vidu nahajamo v popisu 1650 vseh terjatev 61 fl, od teh precej za škodljive. Izgleda, da se je bavil Grace z nakupovanjem in prodajo škodelj, kajti ob smrti je imel pri vuhreškem brodu pripravljenih 52.000 komadov za odpošiljatev s splavom. 1000 škodelj se je računalo po 15 kr.

Črešnik v Št. Janžu izkazuje 1650 raznih terjatev za 48 fl, ter zvemo iz popisa, da je bila cena za funt voska 24 kr. Pri Verlornu 1657 se beležijo terjatve v višini 7 fl 20 kr, od tega zneska nekaj za kolje (»Weingartstekhen«, 1000 kom. = 30 kr).

Med zelo bogate kmetije je prištevati Šajnsnikovo v Ribnici; l. 1661. so znašale celokupne terjatve 167 fl in nahajamo med postavkami tudi »Hochzeits Uncosten« za hčerko v znesku 12 fl. Rupret v Št. Vidu izkazuje 1662 terjatev 52 fl 20 kr; Smojnik v Pernicah 1695 za razno prodano blago 37 fl; Kolar v Št. Vidu 1689: »Filip Hodnig ist dem Gregor Kolar sec. an einer 3-Jährigen Vieh Fueterung schuldig 2 fl 9 kr«.

Terjatve za vino v gostilni izkazuje dvoje posestev, ki ste bili tudi najbolj obiskovani kmetski gostilni: Ovničeva v Gortini in Gribnova v Vuzenici (danes hiš. št. 33). Terjatve slednjega za vino so znašale 10 fl 27 kr, 1 liter vina pa je stal 4 kr.

10. Vsota aktiv.

Postavke od 3 do 9, torej ocenjena vrednost zemlje in objektov, najdena gotovina, ocenjena vrednost posevka, vrednost žita v shrambah, žive in mrtve premičnine ter terjatve dajo vsoto aktiv. Ta je bila ponekod ogromna, ponekod pa prav malenkostna, — verno lice, ali je spadala kmetija med dobre ali slabe, dostikrat pa tudi ne glede na prihodnjo (11.) postavko ogledalo, kakšen je bil gospodar.

Ako vzamemo merilo, da so posestva, katerih vsota aktiv znaša do 100 fl, slaba, od 100 do 300 fl srednja ali dobra, nad 300 fl pa prav dobra, in če pri tem ne jemljemo v poštev razvrednotenja denarja (ker se slabša valuta tudi v inventarjih le malo izraža), potem je bilo od 35 posestev 7 slabih, 7 prav dobrih, 21 pa dobrih. Z daleka najboljše posestvo je bilo Ovničevo v Gortini, saj izkazuje 1644 vseh aktiv 881 fl 39 kr, devet let pozneje sicer le 526 fl 16 kr, pa je tudi s tem zneskom še za 50 fl pred sledečima najboljšima, namreč Šajnsnikom v Ribnici (1662 s 471 fl) in Rupretom v Št. Vidu (1662 s 461 fl). In če s temi primerjamo dvoje najslabših, ki pa sta po obsegu prilično iste velikosti kakor zgoraj omenjena, namreč Verloren pri Sv. Primo-

žu (1635 s 66 fl 49 kr, 1657 z 82 fl 49 kr) in Purkart na Remšniku (1643 s 35 fl 18 kr, 1694 s 53 fl 33 kr), — potem šele prav sodimo bogastvo pri Ovniču in pri Šajniku.

11. Dolgovi.

Razni dolgovi, ki so zabeleženi v inventarjih, se dajo razvrstiti v te-le skupine: a) zaostali davki in gosposki desetek, b) inventarne takse, c) dajatve cerkvam, č) mezde poslom, d) dolgovi strankam v blagu in denarju.

Kot prva postavka je seveda povsod naveden davčni zaostanek (»Steuer-Ausstandt«); iz teh zapiskov se vidi, da so splošno kmetje plačevali davke redno. So nekateri, ki so imeli zaostanka tudi za dve leti, še več jih je pa, pri katerih nahajamo v tej postavki v koloni črto ali pa »solvit«. Višina davkov je pa sorazmerno večja od današnjih. Od Mrakovega posestva se je plačevalo leta 1651. vseh davkov in naklad 33 fl, en par lepih volov pa je takrat stal 30 fl, en mernik (60 l) dobre pšenice 1 fl 30 kr; od Meršnikovega se je plačevalo 1693 letno davka 26 fl pri istih cenah živine in žita. Takšen par volov stane danes (avgusta 1932) okoli 3500 Din, mernik žita pa 80 do 100 Din.

Desetek gosposki od zapuščine je znašal točno 10% od aktiv (cf. I/29, I/32, I/44 itd.); pri pretežni množini inventarjev je desetek zvezan v eno postavko s smrtnino (»Sterberecht«) in često tudi z inventurno takso. Nekateri so se pa z gosposko glede desetka in smrtnine pobotali že vnaprej za znesek, ki ni naveden in katerega so pred smrtjo tudi že plačali.

Smrtnina je znašala običajno okoli 6% od aktiv, pri nekaterih pa tudi 8%, zopet pri drugih še izpod 5%.

Druge takse, ki so se ob inventarizaciji zaračunavale, so bile: pisnina (»Schreibtax«) in pa inventarna taksa, obe sta znašali navadno 1—2% od aktiv, razen teh včasih tudi »Fertiggeld« in pa »Ambtmansgebier«. Pисnina se je plačala zato, da je pisar spisal dva izvoda inventarja, enega za naslednika na kmetiji oziroma za dediče, drugega za gosposko, inventurno takso pa so bržkone navadno prejeli popisovalci kot odškodnino za popisno delo.

Dajatve cerkvam moramo ločiti po dveh vidikih: a) testamentarične legatke, ki so bili ponajveč v denarju (ca 10 fl), včasih tudi v živini (krava ali vol), in b) živina, ki je bila last cerkve in pri kmetu le v reji. Od kod je ta živina izvirala, sicer ni nikjer povedano, bržkone pa so i to bili deloma legati prednikov, deloma pa so kmetje menda plačali davke namesto z denarjem z živino.

Glede poslov in njih mezd v tem času nahajamo v teh zapiskih tudi pri-lično dobre podatke: služinčad so imela le večja posestva, kakor Ovnič, Korpčič, Mrak, Strden, Gracej itd. Običajna mezda za navadnega hlapca je bila (za vso opisano dobo) na leto 2 fl do 2 fl 30 kr, razen tega še kaj v obleki,

dekle pa so dobivale letno 1 fl do največ 1 fl 30 kr. Ker so imeli nekateri dogovorjeno še obleko in obutev, izvemo tudi za cene teh izdelkov, n. pr. krojačev zaslužek za izdelavo ene obleke je bil 36 kr (I/2), srajca iz domačega platna je bila vredna 30 kr (I/7), par škornjev je stal 45 kr, klobuk istotako 45 kr (I/12). (Med temi zapiski se navaja tudi cena domačemu kruhu, hleb 6 kr, in cena soli, rtina ali štok, ca 12—18 kg = 1 fl.)

Dolgovi strankam so izvirali navadno iz prejetih posojil v gotovini, iz odpadajočih zneskov za prejeto žito, ozir. živino, nadalje iz zaslužka obrtnikov in rokodelcev ter iz dolga na pijačah v gostilnah.

O pijančevanju pričajo razne postavke, enako tudi štirje inventarji iz leta 1694. (I/33, I/34, I/35, I/38), ki niso zapuščinski, temveč prisilno-predajni. Bistvenih razlik med enim in drugim ni, pri posameznih postavkah pa imajo prisilno-predajni inventarji vsi zelo malo živine (gospodarskega orodja še prilično dosti), pa mnogo dolgov. Ti izvirajo zopet deloma iz zaostalih davkov (do 100 fl!), deloma iz posojil, deloma pa iz dolgov na pijači. Da zemljiški gospod kmetu, ki je delal dolgove, ni več zaupal, je naravno; po ocenitvi je posestvo oddal navadno najstarejšemu sinu, ali pa tudi tujcu, ki je mogel poravnati obveznosti, če tega domači niso mogli storiti.

Med dolgove so tudi vedno zaračunali a) znesek, ki so ga pri inventarizaciji zajedli in zapili (»Inventurs-Uncosten«), b) stroške za pogreb in sedmino, to je pojedino pri pogrebu (»zur Bestattung aufgegangen... 5—10 fl«) in c) znesek, določen za maše za dušni blagor pokojnega.

12—15. Čisto premoženje, dediči, razdelitev in event. zaznamba, potrdilo.

Od celokupne vsote aktiv, ki jih tvorijo postavke 3—9, se odbije vsota vseh dolgov; tako dobimo čisti preostanek, ki se razdeli potem na dediče, vdovo in otroke. Ako je prinesla žena možu v zakon s seboj kakšno doto, jo dobi dvojno vrnjeno, ostalo pa se razdeli na njo in otroke v enakih delih, izvzemši, ako je kateri že dobil prej kaj na račun dediščine; toliko se mu dodeli potem od deleža manj.

Nato so zabeležene še eventuelne modalitete plačevanja, oziroma, ako si je vdova izgovorila preužitek, vrsta in višina teh dajatev (namreč nekaj pšenice, rži, ajde in ovsu ter skrb za eno kravo in svinjo).

Ako je bilo vprašanje nasledstva med tem že rešeno, je zabeleženo tudi, komu se je kmetija izročila. Na koncu je stereotipna ugotovitev, ki pravi, da sta bila izstavljeni dva jednako se glaseča inventarja, katerih eden se je vročil ali vdovi ali pa novemu posestniku, drugi pa je ostal v rokah nadžupnika. Pod tem je samo še datum izstavitve (toda ne povsod), pečat in podpis nadžupnika (oziroma, ako cerkve, potem samo pečat).

* * *

Podano gradivo ne zadostuje, da bi podalo zaključno in v podrobnostih osvetljeno sliko podravskega in našega kmetijstva v XVII. stoletju. Odkriva pa v mnogem posestne in deloma tudi kulturne prilike na podravske kmetijah ter je tako prispevek, ki naj pomaga bodočim študijam prikazati naše kmetijstvo v toku zgodovinskega razvoja.

V pojasnilo naj sledi v prilogi en primer inventarja.

Inventarium

und Beschreibung weilendt Urban Ounitsch see. ligendt und wahrender Verlassenschaft, so an heut den 3. Februari laufenden 1653gisten Jars durch den Hochwirdig in Gott Geistlich Edl und Hochgelehrten Herrn M. Georgio Crisay Protho. Aposto., von Ihrer Bapstl. H. und Röm. Kay. Mayt. confir. Hauptpfarherrn zu Saldenhoven als Grundtobrigkeit, dan Ihr Gn. Herrn Wolff Sigmundten Khuglman Freyherrn etc., Hansen Werdnig an der Mauth, Rueprechten zu Tisaliz, Zechprobst auf der Obrigkeit, Wittib und Erben seyten aber Erbetnen schätzleith Herr Hans Khienperger, Colman Haberman des Closters Marnberg Amtman und Mathizen Jellen, Herrn Priors an der Mauth Underthan, unpartheyisch ordentlich inventiert und beschriben worden wie volgt.

Brüeffliche Uhrkunden.

- No. 1. — Erstlichen ain Inventari, so nach weilendt Georgen Ounitsch sein Vattern see. undter Ihr Hochw. Herrn Pfahrers Handtschrüfft und Petschafts-Fertigung aufgericht worden, dat. Pfarhof Saaldenhoven, den 11. Jener 1645.
- No. 2. — Ain Verzicht von Barbara Härtlin ausgeheundt und an Ulrichen Quelnikh lautend, dat. Closter Marnberg in Monath Aprill 1628.
- No. 3. — Ain Verzicht von Gerdrauth des Jacoben Trepan Tochter ausgeheundt und an Georgen Ounitsch lautend, dat. den 24. 9bre Ao. 1624.
- No. 4. — Ain Verzicht von Marinka Zwetschkhin ausgehend und an Urban Ounitsch lautend, dat. den 4. Monathstag May 1645.
- No. 5. — Ain Vertrag zwischen Georgen Ounitsch see. und N. denen zechleithen zu St. Margarethen Pfarkirchen an der Mauth lautend, dat. 25. May 1625.
- No. 6. — Ain Verzicht von Marinkha Prassniggin ausgeheundt und auch Barbara Hartlin an Urban Ounitsch lautend, dat. Marnberg, den 3. Jenuari 1646 Jahrs.
- No. 7. — Ain Verzicht von Hans Junekh am Eyss ausgeheundt und an Urban Ounitsch lautend, dat. den 2. Jenuari ao. 1648.
- No. 8. — Ain Verzicht von Adamen und Vallenti Trepan, auch Gera als des Jacoben Trepan nachgelassne Wittih ausgeheundt und an Jurien Ounitsch see. lautend, datiert Marnberg den 11. Tag Juni 1607.
- No. 9. — Ain Verzicht von Andre Ounitsch see. ausgeheundt und an sein Bruedern Urban Ounitsch auch see. lautend, dat. den 9. Monathstag Marti 1648. Jahrs.
- No. 10. — Ain schein von Adam Geraldts ausgeheundt per empfangner 10 fl betr. dat. 25. Februari 1642. — Dise Quitung neben den Heyrathbrief dem Simon Supanekho schmidt zu Marnberg hinaus geben worden.
- No. 11. — Ain Quitung per 10 fl, so Georg Ounitsch see. der Fillial Khirchen St. Johannes undter der Mauth verschafft und bezalt worden — datiert den 17. 9bris ao. 1644.
- No. 12. — Ain Schein von Adam Geraldts ausgeheundt per empfangner 37 fl, dat. 18. Marti ao. 1632. — Disen auch den Supanekho schmit wie obgemelt gegen schein hinaus geben worden.

- No. 13. — Ain Scheindl per bezalte 10 fl der Fillial Khirchen St. Petter, datiert 18. September ao. 1644.
- No. 14. — Ain Ledig Zelbrief der Leybaigenschaft halber betrefendt an Juri Crivez sunst Ounitsch see. lautend, dat. den 4. Tag Marti des 96. Jars.
- No. 15. — Ain Anlaithbrief von Ihr Hochw. Herrn Pfarher zu Saldenhoven über die Ounitsch und Khlinger Hueben lautendt. (ddo 1644, vpisana je v Prothocollum I.)
- No. 16. — Ain Quittung von Ihr Hochw. Herrn Pfarher ausgeheundt und an Urban Ounitsch per bezalte Straff an statt seines Vattern lautend, datiert den 10. Augusti ao. 1651.
- No. 17. — Ain Scheindl von Herrn Gabriel Clemenitsch see. als gewesten Viccari zu Undertraburg ausgeheundt und an Ulrich Quelnikh lautendt per bezalter schuldt der Fillial Khirchen St. Sebastian betr.
- No. 18. — Ain Schein von Melchior Hartl gewesten Ruelnikh, ausgeheundt bezalter Anforderung betrefendt, dat. 10. Aprill ao. 1628. —
- Weillen der Grundt nur ain Freystüfft, ist das Zimmerwerch allein geschützt worden per 100 fl — kr
- Paarschafft vorhanden 52 „ 6 „
- Schulden herein: Colman Quelnikh in das Closter Marnberg gehöriger
- Underthan rest per 16 „ — „
- Item für ain schaf waiz 1 „ — „
- Ain Wurff Frischling ungeschützt
- Gregor Hartman 10 „ — „
- Schmidt an der Wellikh als Ayden 1 „ — „
- Volgt das Zinassach:
- Aindlaff stukh Zin assach, wegen 18 pfd. ain per 15 kr 4 „ 30 „
- Khupfer und Messing geschier:
- ain Prandwein khesl per 2 „ 30 „
- ain Uberheng khesl ob den Feuer 1 „ — „
- ain Mesing merser sambt den Stösl wigt funffthalb Pfundt, 1 per 24 kr 1 „ 48 „
- Vich: ain par Oxen geschätzt per 32 „ — „
- mehr ain par Oxen per 26 „ — „
- ain jungs par Khelber per 3 „ — „
- zwo rdo. Khüe per 12 „ — „
- drey Khelber oder Khalbizen, aine per 5 fl, andere per 3 fl, drite 2 fl 30 kr, zusamben 10 „ 30 „
- Sechs Frischling ain per 37 kr 2 d 3 „ 15 „
- Das Pferdt betheuert per 24 „ — „
- Sechs Nerschweindl, ain per 30 kr thuert 3 „ — „
- Ain Schwein per 1 fl 30 kr 1 „ 30 „
- Aindlaf Pfundt Schmer 1 per 7 kr 2 d 1 „ 22 „ 2 d
- zwelf Pfundt Insleth 1 per 6 kr 1 „ 12 „
- vierzig Pfundt Speckh per 2 „ 24 „
- Das ganze Inkreisch und geselehte Fleisch 2 „ — „
- Traidt in Cassten: Waiz 9 Schaf, 1 per 1 Gulden 9 „ — „
- Pan 2 Schaf, 1 per 1 Gulden 2 „ — „
- Linsen 4 Schaf, 1 per 1 Gulden 4 „ — „
- Korn und Graharizen miteinander 10 Schaf, 1 per 45 kr 7 „ 30 „
- Pfenich 10 Schaf, 1 per 45 kr 7 „ 30 „
- Haiden 35 Schaf, 1 per 30 kr 17 „ 30 „
- Sambhaiden 8 Schaf, 1 per 10 kr 1 „ 20 „
- Habern 15 Schaf, 1 per 20 kr 5 „ — „

Ansath: Waiz Schaf 10, topelt, 1 per 1 Gulden	20 fl — kr
Khorn Schaf 20, topelt, 1 per 45 kr	30 „ — „
Gersten Schaf 3, topelt, ain per 45 kr	2 „ 15 „
Leinsath sambt ain halbs Schaf per	30 „
Himelthau 12 Schaf, 1 per 15 kr	3 „ — „
Federpett, Dekhen, Loden, Gespunst und Har:	
zway Federpett sambt Haut Pelster	6 „ — „
ain neuer Pett Khulter	2 „ — „
zwo neue Degkhen, 1 per 45 kr	1 „ 30 „
ain alte Deckhen	20 „
drey Leylacher, 1 per 30 kr	1 „ 30 „
Siben Eln Loden, 1 per 30 kr	3 „ 30 „
15 Pfundt Rupfen Gespunst, 1 per 5 kr	1 „ 15 „
50 Pfundt ausgezognen Har, 1 per 2 kr	1 „ 40 „
Rauche Khue Haut zwo per	4 „ — „
vier neue Mell pelger per	2 „ — „
ain neuer Mans satl mit aller Zuegehorung	3 „ — „
zwai Ross Khometter per	1 „ 30 „
12 Eln Rupfen, 1 per 7 kr 2 d	1 „ 30 „
Allerley Eysen und Hülzen Geschier:	
Erstlich 46 Pfundt schin eisen, 1 per 4 kr	3 „ 4 „
ain Khrauth Messer per	45 „
10 Sichel, 1 per 4 kr	40 „
6 Par beschlagne Reder, 1 par per 3 fl	18 „ — „
2 Stro Stüel sambt den Sengsen	1 „ 30 „
Allerley khlains Eysen Geschier	2 „ — „
Ain Ayden oder Eggen mit eisen Zennen	45 „
ain beschlagner Wein wagen ohne Reder	3 „ — „
2 Hauss wegen per	1 „ 30 „
ain Pflueg mit aller Zuegehorung	1 „ — „
10 Hakhen, 1 per 10 kr	1 „ 40 „
ain Parer zum Reder paren	1 „ — „
Item vier mitere Naber, 1 per 10 kr	— „ 40 „
siben Kheten, 1 per 45 kr	5 „ 15 „
2 Reiss Khetten, 1 per 20 kr	40 „
1 Zangen, 2 Hammer, 1 Räuß messer, 1 per 4 kr	16 „
ain altes Radtschin	30 „
ain Zimer sag	45 „
ain Pindt strikh	5 „
vier Spin röder, 1 pr 20 kr	1 „ 20 „
ain eisen Vorstekhen	1 „ — „
drei Pfannen, 1 per 9 kr	27 „
zwen Pradt spis und ain Rasch	30 „
zwo Wagen, baide	1 „ 45 „
2 Wein Saill	45 „
zwo Trüchen mit Plat schlössern ungeschözt, sein ieden Khnaben aine gelassen worden.	
ain Tisch Tuch und ain Handtuech per	1 „ — „
ain Schlüffstain	30 „
zween Tisch, 1 per ain Gulden	2 „ — „

Zween Traidt Schit Casten, 1 per 2 fl	4 fl — kr
ain Almar mit den Plat schloss	1 „ 30 „
mehr ain Almar per	30 „
funff Khrauth Schöffer, 1 per 30 kr	2 „ 30 „
sechs Wasser Schöffer, 1 per 4 kr	24 „
sechs Stadl Reiter, 1 per 4 kr	24 „
ain Traidt Masschaff	9 „
drei halbe Mas schäfer	12 „
2 hilzene Schisl	12 „
vier Tuzet hilzene Täller, 1 per 12 kr	48 „
ain Pachdesen und Muelter	15 „
ain Padt wanen	30 „
fünff Schitt assacher, 1 per 15 kr	1 „ 15 „
ain Süb und 2 Reütter	18 „
ain Himel peth	1 „ — „
ain Pedt spanten	30 „
Khrauth und Rueben miteinander	8 „ — „

Summa Summarum der ganze Verlass bringt: 526 fl 16 kr 2 d, id est: fünffhundert sechs und zwainzig Gulden 16 kr 2 Pfening.

Von disen Verlass werdet abgezogen wie volgt:

Erstlichen der Grundtobrigkheit von zwayen Hueben 2 Sterboxen	32 fl — kr
Fertiggelt 2 Inventari	6 „ — „
Schreib Tax	8 „ 26 „
Ambtmans gebier	1 „ — „
Item dem Stephan Ounitsch als leyblichen Bruedern, Vatter- und Mütterliches Erbgueth	77 „ 8 „ 1 d
Der Anna Geroldtin als Schwester see. erben, Vätter- und Mütterlich Erbgebier	92 „ 8 „ 1 d
Item seiner mit erster Ehe Elisabeth erzeugten Khindern, Namens Mathiz, Juri, Margaretha und Maria inhalt Heyrathbrief, mütterlich Erbgueth	42 „ — „
Mehr er Urban Ounitsch see. von sein Schwehern an stat ihrer übernomen	24 „ — „

Schulden hindan:

zum ersten Herrn Michaeln Hedl an Wein Taz	5 „ 50 „
mehr an ainen aberkhaufften Starttin Wein	14 „ — „
Dem Rüffl über die gegebne Püxen und Pulver Flaschen noch an Wein	5 „ — „
Dem Florian Markhut an der Mauth	1 „ 11 „
Der Diern an ihren Glidlohn	1 „ — „
Dem Mathes jezigen Khnecht	45 „
Der jezigen Wittib Maria ihrer Muetter von St. Paul	3 „ — „
Dem Miclau auch gewesten Khnecht	45 „
Dem Juri Quelnikh sein Vettern 14 fl und funfthalb Eln Loden per 2 fl 42 kr, zusamben	16 „ 42 „
Der Wittib Maria	3 „ — „
Der Pfarrkirchen St. Margarethen an der Mauth vier Pfundt Wax, 1 per 24 kr	1 „ 36 „
Was von disen Inventari abgezogen wierth, bringt	336 „ 16 „ 2 d

Verbleibt noch undter die Hinterlassne Wittib Maria und Erben
Namens jüngsten Sohn Hainsl, Mathiz, Juri, Margaretha und Ma-
ria zu erben und verthailen 190 fl

Weillen aber ain Khue nach der Inventur verdorben, werdet so solche per 6 fl ab-
gezogen, verbleibt in der Vertheilung nur 184 fl.

Und nachdem die Margaretha Khorpitschin vorhero an ihren Erbthail 30 fl empfangen, also
werden solche undter alle Erben verthailt, id est 30 fl. Gebierth also den ersten vier Erben
von den 66 fl in mütterlichen dem Mathizen seins Thails 16 fl 30 kr, von der Schwester
Margaretha ihren vorhero empfangnen 30 fl aber 5 fl, vätterlich Erbgueth von den Über-
blibenen 184 fl — 30 fl 40 kr,

zusamben in disen dreyen Posten	52 fl 10 kr
dem Juri in gleichen	52 „ 10 „
Der Margaretha über Abzug vorhero empfangner 30 fl noch	22 „ 10 „
und Maria	52 „ 10 „
Dem Sohn Hainsl vätterlich Erbgueth	30 „ 40 „
nach der Schwester Margaretha ihren 30 fl aber 5 fl, in beden Posten	35 „ 40 „
in simili der Wittib Maria, weillen sy mit kheinen Heyradtsbrieff versehen	35 „ 40 „

Des zu wahren Uhrkhundt sein sollicher Inventarium undter Vorwollgedacht Ihr Hochwürden
Herrn Pfarbers zu Saldenhoven als Grundt Obrigkheit etc. undtergestellten aigen Handt-
schrüfft und Pedschaffts Fertigung zwai in gleichen Lauth aufgericht, aines der Wittib
und denen Erben angehendiget, das andere abier bey Obrigkheit Handten zur Nachrichtung
willen behalten worden.

Beschehen in Pfarhoff zu Saldenhoffen, ut supra.

(Nadžup. arhiv v Vuzenici, konvolut inventarji, I/12.)

Izvestja.

Slomšekov najstarejši rokopis.

Fr. K o v a č i č.

L. 1922. je pisec v ČZN (str. 1—14) objavil Slomšekov uvodni govor k pouku slovenskega jezika v celovški bogoslovnici ter izrekel mnenje — na podlagi takrat znanih virov celo opravičeno, — da so ti nagovori iz l. 1821. in 1822. najstarejši Slomšekov literarni spomenik.

Brskajoč po Slomšekovi rokopisni ostalini v njegovem prezidijalnem arhivu, je pisec naletel na »notesu« podoben trdo vezan zvezek, velik 16×10 cm, iz l. 1817.

Na notranji strani platnic je spredaj ob zgornjem robu z nerodno pisavo napisano: Slomschek Valentin ist ein Prafer Sl. Sch[ü]ler und . . ., potem slede nekatere nerodno pisane pismenke abecede, pod njimi pa poševno dvakrat letnica 1772. Če se knjiga narobe obrne, je zopet zapisano ime Slomschek Valentin ist ein Prafer Sch[ü]ler und Geler damid (?). Na zadnji platnici je otročja čerkarija raznih pismenk, če se pa knjižica obrne, je zopet ob zgornjem robu letnica 1772, potem pa beseda Propositae 1772. Zdi se, da je Slomšek porabil stare platnice nekega starejšega zvezka ter si vanje všil nov notes. Prvi list spredaj je nepopisan, na drugem listu pa sledi (v bohoričici, toda nedosledno, v Pohlinovem pravcu):

P r e p i s s.

Necaterih domazhjih arzuei, katere [od] so od tega uzheniga arzeta Phillipa Hecquete¹⁾ v kupei sbrane, pusskushane, poterjene inu na svetlobo dane k nuzu v bogim ludem, Kateri na morejo volshih arzuei dobiti al kupiti.

Prepissane od Antona Slomshega.

1817.

Pod tem je ostali del 1. strani ostal najbrž prazen in je druga (?) roka s slabšo pisavo pripisala 13 vrstic »Pomozh sa ozhi, do velike starosti obdershati dobre«.

Na drugi strani je zopet z lepo pisavo, kakor prvi odstavek, napisano to-le:

Sa slederno (!) Bolesen se snaide vezh sort Arznie, keder napomaga ena, nuzei to drugo, al trecu.

Misli pak vender srauen, de zhes Mozh te smerti ne raste[jo] Selshe v Vertu.

Pod tem je potegnjena črta, pod katero je zopet druga (?) roka pripisala 3 vrstice »Sa merselzo«.

Na prednji strani 2. lista se začne paginacija s št. 1, ki pa je označena le do str. 9. Na prvi strani 2. lista je

P r e g o v o r.

Na tega, kateri bo lete Buque nuzau.

Mujei se posnati Selshe, inu na nuzai nobenga poprei, dega dobru posnash, sa-kaj, v nekaterih Selshah se snaide veliki strup.

Ene Selshe pak, katere v eni bolesni nuzai, snaiu v eni drugi Bolesni shkodvati.

Skorei v sakteru Selshe je dvojiga Spolla, namerzh Shenskiga inu Moskiga. Inu potem enu pred tem drugim vezhi al pak mozhneishi mozh ima osdraviti.

Na naslednji strani slede recepti za razne bolezni ter je 15 strani popisanih z lepo pisavo iste roke, potem sledi slabejša pisava, na prednji strani 12. lista je v zgornji polovici z lepšimi in velikimi pismenkami med recepti zapisan naslov: Svete Pesmi. Najbrž je mislil Slomšek zvezek porabiti za zapisovanje sv. pesmi, pa se je premislil, ter slede zopet na isti in na obratni strani recepti. Za 12. listom je najmanj 5 listov izrezanih, potem sledi 1 prazen list, pa je zopet kakih 5 listov izrezanih. Na to sledita dva popisana lista, a pri drugem listu je zadnja stran prazna, na drugi strani prvega lista je pa zgoraj opomba: »V letu 1826 je grisha pri Sotli grosno stare in mlade poberala...« in so kot zdravilo lim kuhali. Iz tega je razvidno, da zvezček ne vsebuje samo receptov iz Hecquetove knjige, ampak tudi med ljudstvom običajna zdravila in je zato zapisek pomenljiv tudi za našo ljudsko medicino.

Naslednjih 14 listov je deloma ali celoma popisanih, vmes 2 strani prazni; pisava je dvojna: lepša je podobna škofovi pisavi, druga je pa slabša. Morda so to zapiski škofovega brata Valentina, ki je bil rojen 29. jan. 1812, je študiral medicino, pa se mu po l. 1833. izgubi sled.

Tudi iz takratnih časopisov je povzetih nekaj receptov. Tako iz »Illyrisches Blatt« 1831, št. 15, iz »Aufmerksame« 1832, št. 147. — Zadnji zapisek je povzet iz Novic 1845, št. 45, str. 178: (že z gajico) »Retka dobra pomoč za slab želodec ino zapero vode«.

¹⁾ Polni naslov Hecquetove knjige žal ni naveden. Po virih, ki so v Mariboru na razpolago, se ni dalo kaj dognati o tem Hecquetu. Rabil je kajpada kak nemški prevod, ker francoščine še takrat Sl. ni mogel toliko znati. Hecquet ni zamenjati z znanim Hacquetom (gl. SBL), ker ta je bil Baltazar, Slomšekov Hecquet pa Filip.

Brinar in dr. Plešič sta že svoj čas zastavila (še nerešeno) vprašanje, kako se je Slomšek izobraževal in likal, kaj je posebno čital in študiral na gimnaziji. — Naša knjižica nam podaja nekoliko vpogleda v duševno delavnico 17letnega gimnazijca Slomškega, ki je poleti 1817 dokončal drugi in v jeseni i. l. stopil v tretji gimn. razred. Izpisovanje in prevajanje medicinske knjige že v 2. ali 3. razredu je bila za bodočega pisatelja, pedagoga in govornika izvrstna vaja v slovenščini in pobuda za negovanje realij, za katere se pozneje kot šolnik tako toplo zavzema. Ne sme se tudi pretiravati vpliv profesorja Zupančiča na Slomškega, kakor bi mu bil šele on vcepil ljubezen do materinščine. Zupančič ga je nedvomno v tem utrdil in dvignil, zlasti v poetiki in retoriki, a smisel za materinščino je, kakor je sklepati iz teh zapiskov, Slomšek prinesel že od doma kot dediščino po materi in prvem svojem učitelju Prašnikarju.

Za razvoj dijaka Slomškega je vredno omeniti tudi to-le: Kot učenec 2. gimn. razreda je l. 1816. dobil kot drugo nagrado knjigo: Salzer J. G., Vorübungen zur Erweckung der Aufmerksamkeit und des Nachdenkens (trije zv. skupaj vezani). Ukaželjni mladenič je za nagrado dobljeno knjigo nedvomno tudi pazno prečital in to ni bilo brez vpliva za bodočega pedagoga.

O naših starih geografskih imenih.

M. Grošelj.

Nekatera naša krajevna in rečna imena datirajo iz dobe pred naselitvijo Slovencev v teh krajih; ker jih večinoma ni mogoče razlagati iz latinščine, so jih pripisali Keltom ali Ilirrom in s tem se je raziskovanje in zanimanje zadovoljilo in ustavilo za nekaj desetletij. Napredovalo pa je medtem raziskovanje zgodovine sredozemske kotline: odkrili so predgrško, predrimsko kulturo, v Mali Aziji so odkrili nekdanjo existenco Hetitov. To je bil tudi za jezikoslovje važen dogodek, zazdelo se je, da grščina n. pr. morda le ni tako čist jezik, da ne bi imel nobenih tujk, kot se je to zdelo prejšnjim generacijam (z izjemo semitskih elementov). Zadvomili so tudi o pravilnosti prevodov raznih krajevnih imen, ki so jih nudili starejši besednjaki. Verjetno je namreč postalo, da so se n. pr. imena starih mest še izpred grške dobe ohranila tudi med Grki, kar je popolnoma navaden pojav. Na žalost jeziki teh prejšnjih prebivalcev niso ohranjeni (prim. ČZN XXVI, 128). Kaj se kljub temu nedostatku more dognati o takih krajevnih imenih, se v malem in preneseno na naša imena vidi v naslednjem.

Da imena na naših tleh kot na pr. Emona, Carvanca itd. niso latinska, je lahko spoznati: prvo ima znano ilirsko pripono -ona (Cremona, Verona), ki je pa verjetno še starejša in v ilirščino le izposojena. V drugi besedi imamo nelat. pripono -anca; če bi bila lat., bi se glasila -enca (po gotovem pravilu). Da niso keltska, je težje dognati, ker nam je n. pr. irščina, keltski jezik z najstarejšo ohranjeno literaturo, znana nekaj malega šele od 4. stol. po Kr., bolj od 8. dalje. Od stare galščine so pa ohranjena le imena iz rimske dobe. O stari ilirščini vemo pa še manj. Zato je najvarnejše taka nejasna imena zbirati in jih med seboj primerjati, da po možnosti najdemo skupne elemente. Seveda to primerjanje ni popolnoma zanesljivo, ker ne vemo več za pomen teh imen: lahko se zgodi, da primerjamo dve enaki besedi, ki pa imata v resnici različni pomen in torej ne spadata skupaj. V splošnem je pa procent verjetnosti gotovo precejšen, če imamo pred očmi množico odgovarjajočih si imen v južni Evropi in Mali Aziji. Da so ta predindoevropska, torej ne šele

grška, latinska itd., je za jezikoslovce dejstvo. Kočljivo bi pa bilo razlagati pomen pošameznih imen.

Če primerjamo n. pr. *Dravus* z drugimi rečnimi imeni kot *Timavus*, *Savus*, *Saravus* itd., opazimo skupno pripono *-vus*, medtem, ko se samoglasnik pred njo menja v raznih besedah tako bujno, kot je to v indoevropskih jezikih izključeno. Če je *-avus* res pripona, potem je zelo verjetno, da je predindoevropska. Ostal bi koren **dr-*, ki je pri rečnih imenih v Evropi in Mali Aziji (pred prihodom Kelto!) pogost: *Drilon* (= *Drin*), *Drinus* (= *Drina*), *Druentia* (= *Durance*), *Duranus* (= *Dordogne*), *Durius* (*Dora Riparia* in *Baltea* v Italiji, *Duero* v Španiji), *Dyras* (v Grčiji, ob Malijskem zalivu, y iz u). Semkaj spada morda še *Idyros* v *Pamphyliji*, ob katerem reži mesto *Idyros*, in mestno ime *Idrija*, če smemo domnevati v začetnem *I-* od drugod dobro znano predpono in misliti, da sta mesti dobili po rekah ime: *Idrijščica* bi bilo potem sekundarno po vzgledu *Ljubljana* — *Ljubljanica*. S predpono *o-* bi moglo biti sestavljeno ime *Odra*. Kako je z menjavo debel **dur-* in **dr-*, se seveda ne ve nič gotovega. Zadovoljiti se moramo z verjetnostjo, da so navedena imena z ozirom na še druge številne imenske komplekse na istem ozemlju sorodna — vsa ali vsaj deloma. In če to velja, potem ne morejo biti šele indoevropska (torej ne keltska ali ilirska), ker bi bilo nerazumljivo, kako so zašla med neindoevropske *Ibere*, *Ligure* in *Pamphylijce*, ki so prebivali v dotičnih krajih pred Rimljani in Grki.

Tudi *Sora* spada k zelo razširjeni skupini rečnih imen (slov. *-o-* je nastal iz starejšega *-o-* ali *-a-*): primerjaj *Saravus* (= *Saar*), *Sarius* (= *Serio*, pritok *Adde*), *Sarnus* (= *Sarno* v *Kampaniji*), *Sarus* (v *Kapadociji* in *Ciciliji*) itd. Ime *Isarus* (= *Oise* in *Isère*) je morebiti sestavljeno iz predpone *-I-* in tega korena, morebiti pa spada k posebnemu korenu **is-* s pripono *-ar-*.

Nevlje (vas pri *Kamniku* ob *Nevljici*) je pač enako ime kot *Savlje*, ki je nastalo po imenu prebivalcev **Savljani* »prebivalci ob *Savi*« (Ramovš, *Hist. gr. slov. j.* II, 62). Po analogiji pridemo do imena *Neva*: ko se je to prvotno ime izgubilo, so po imenu vasi *Nevlje* napravili novo rečno ime *Nevljica*. S tem smemo primerjati poleg ruske reke *Neve* morebiti tudi *ligursko Nevasca* (s tipično *ligursko* pripono — *asca*), dalje *ibersko Navia* (pač predkeltsko), *Nava* (= *Nahe*, pritok *Rena* blizu *Mainza*), *litavsko Nova*, *ruska Navlja* itd. Ker je, kot že omenjeno, vokalizem v tej predindoevropski jezikovni skupini priznано nestalen, menjava korenskega samoglasnika (*Nav-*, *Nev-*) ne bi bila ovira temu, da imamo ta imena za sorodna.

V imenu *Voglanja* vidi prof. Oštir prefiks **Vo-* (morebiti **o-* kot v *Odra* z **v-*, ki je nastal šele v slovenščini) in koren, ki ga najdemo v imenu *Tiberinega* pritoka *Clanis* (tudi *Glanis*, na *etrusčanskih* tleh!). Menjava med *k-* in *g-* je v tem starem, predindoevropskem besednem zakladu popolnoma navadna; prim. *columba* — *golib*, *gr. kybernan* — *gubernare*, ali celo vrednost črk, ki so jih Rimljani dobili od *Grkov* vsaj deloma preko *Etruščanov*: *alpha*, *beta*, *gamma* (*g*) — *a*, *b*, *c* (prvotno *k*!).

K istemu korenu (brez pripone *-an-*) utegne pripadati tukaj ime *Zilja* iz **Gilja*, prim. *nem. Gail*, dalje *Gila*, ki se omenja v 10. in 11. stol. pri Št. Vidu na *Koroškem* (*Kos*, *Grad.* II, 502), *Gila* v l. 1167—9. za potok pri *Kozjem*, *Zilje* pri *Vinici*; *Gilbach* pri *Kölnu*, *Giehle* (l. 1187. *Gile*) na *Hannoveranskem*; »to ime (*Zilja*) je pač predindoevropsko...; *Lessiak*, *Car.* 112, 77 misli na keltsčino, ki je seveda le posrednica za slov. *Zilja*« (Ramovš, l. l. II, 275.)

Tudi *Celovec* veže Oštir s tem korenem in tudi s *Celeia*, medtem ko ga *Ramovš* izvaja iz sicer ne izročenega *romano-keltskega *Aquilava* (prim. *Aquilis* pri *Emoni*), in sicer bi bil *A-* odpadel kot pri *Atrans* — *Trojane*, ker so v njem videli lat. predlog *ad*. Iz *-qu-* bi bil nastal *-cv-* in tako bi bila razumljiva slov. *koroška* *di-alektska* oblika *Cvilouc* in *nem. Klagenfurt*. Oba se strinjata v tem, da *Celovec* ne

more biti šele slovensko (in nemško) ime, ampak da je starejše. — S *Celeia* bi primerjal kot najbližje ime rimske utrdbe *Celius mons* (= Kelmüntz ob Illeri). Menjava pripone *-cia* in *-ia* ni latinska.

Iuenna (Podjuna) kaže tipično neindoevr. pripono *-enna*, pogostno zlasti v etruščini (Ravenna, kralj Porsenna), toda tudi sicer: iberski *Dercenna*, ligurski *Albinnum*, maloazijski *Mauenna*. Koren je prekratek, da bi se ga upal primerjati.

Longaticum (= Logatec) je po Oštirju verjetno v zvezi z ligurskim *Langates* in z iberskimi zloženkami z *Longo-* ali *Lango-*, torej ne z lat. *longus*.

Metullum, Metlika, je morebiti sestavljen iz predpone **Me-* (indoevr. jeziki jih ne poznajo; v predindoevr. prim. *Taurus: Metaurus*) in korena *-tul(l)-*, n. pr. *Tullum* (Toul pri Nancy-ju) in vrsta imen s *Tol-*, *Tel-*.

Poetovio, Petovio (= Ptuj) se je že dosti pisalo. Primera s *Patavium* je stara. Poleg tega je v Hispaniji bilo še mesto *Petavonium*, v Epiru *Poetneum*. Če so ta imena res sorodna, ne morejo biti indoevr. že zaradi vokalizma prvega zloga: takega prevoja (oe: a: e) v indoevr. jezikih ni. Dalje se v teh imenih nahaja tudi že omenjena pripona *-av-* v raznih oblikah; če so ta imena med seboj v zvezi, potem ne morejo biti indoevropska.

Tergeste vsebuje koren, ki ga vidimo v zloženkah *Tergolape* (pri Wels-u v Avstriji), *Opitergium* (= Oderzo, med Oglejem in Padovo), *Conistorgis*, *Budorgis* itd.

Carvanca mons ima pripono *-anca*, ki je pogosta v zapadno-alpskih predindoevropskih geografskih imenih in je morebiti ligurska. Gorovje se je imenovalo tudi *Caravantis* s pripono *-nt-*, ki tudi ni nujno indoevropska, ampak je verjetno sorodna s predgrško *-nthos*, maloazijsko *-nda*. S *Caravantis* so primerjali dosedaj *Karwendel*, ki je pa bilo prvotno baje germansko osebno ime in zato odpade, pač pa mu je blizu *Carventum*, *Carventana arx* (!) v Laciju. Zaradi pripone *-anca*, *-nt-* najbrže tudi deblo ni šele veneto-ilirsko (**karv-* »skala«) ali keltsko (**karvo-* »jelen«), ampak je predindoevropsko.

Alpes so verjetno ime, sorodno z *mons Albanus*, *Albania* (ena tudi pri Kavkazu ob Kaspiškem jezeru), staroirskim *Albu* (= Škotska, odtod *Albion*).

Iz teh nekaj primerov se vidi, na kaj se je treba pri presojanju starih geografskih imen ozirati: na razširjenost imen, na jezikovne znake, na zgodovino i. dr. Verjetnost takih izsledkov se naslanja bolj na to, da več faktorjev govori zanje, kot na neizpodbitnost posameznih. Splošni obrisi so jasni, o podrobnostih se pa to seveda ne more trditi.

Guštanjski rokodelski (obrtniški) ceh.

Josip Mravljak.

V deželnem arhivu v Celovcu se nahajajo v splošni vrsti rokopisov pod signaturo 1420 (fol.) zapiski o začetkih te zadruga, »Protokoll«¹⁾, o katerem bomo v naslednjem poročali.

Rokopis obsega 80 listov folio-formata, (mnogo praznih je iztrganih), in sicer je prvi list prazen oziroma je napisanih le par imen, drugi list, ki ga prinašamo doli v izvorniku, pove, da je bila izdana ustanovna listina tega ceha 16. aprila 1749 in da je zadruga začela delovati začetkom leta 1750, nadalje da je bil prvi predstojnik Jernej Močnik, potem leta 1754 Andrej Čebul in l. 1774 Martin Čan, mesarski moj-

¹⁾ Popoln naslov na platnicah: »Protokoll des Ersamben Schneider Handtwerk sammentlichen Meystern auch incorporirten Müt-Glidern bei düsser löbl. Virttl Laadt des Kay. Königl. Marht Guettenstein.«

ster. Čeravno se je, kakor je razvidno iz začetka »Protokolla«, izdala ustanovna listina le za ceh krojačev, je ceh polagoma razširil svoj delokrog v splošno rokodelsko (obrtno) zadrugo. 4. in 5. list prinaša kratke beležke o sprejetju guštanjskih trških (pravih) mojstrov (»Markhtmaister«), listi 7 do 33 beležke o sprejetju somojstrov 1750—1805 (»Mütt oder Gey-Mayster«), od 50. do 78. lista pa so zapiski »Aufding und Freysprechen« za dobo 1818—1862.

»Protocoll des Ehrsamben Schneider Handwerkh in dem Kay: Königlichen Markht Guettenstain in Unter Kärndten, so lauth gegebenen Kay: Königl: Freyheiten undt Originali Datiert den 16. April 1749, nachdeme von der Hochlöbl: Haupt Laadt in der Erz-Hörzoglich Hautbstaadt Clagenfurth allergdigst Ertheilten, Confiermat: undt Handwerkhs Articulu nach genauer Collationierung Alhero dem Ehrsamben Schneider Handwerkh eine Vietell-Laadt Ertheilt worden, gegen Fleyssig undt Erforderlichen Ablessung deren obbenanten gegebenen Freyitten. Solliches Wier hernach benandte Müt-Maistern alda müt gehorsamb Erbetten dem Ehrnvösten H: Partlmae Motschnig als Unsern H: Handwerkhs Vattern, das Er Uns mit Einer gelaissen Summa geldt vorgestanden und dargelichen hat. Beschehen den 8. Febr. 1750. Auch seines Darlehens Halber völlig und Richtig bezalt worden.

Den 1. September 1754 hat Ein ganz Ehrsambe versamblettes Handwerkh dem Ehrnvösten H: Address Tschebull abermahl erbetten vor Unsern H: Handwerkhs Vattern undt gleich die Handwerkhs Laadt uwertragen.

Den 5. July 1774 hat Ein ganz Ehrsame versamletes Handwerkh den Ehr Vösten H: Märthin Tschan [Fleischhakmaister] abermahl Erbötten vor Unsern Herrn Handwerkhs Vattern und gleich die Handwerkhs Laade ubertrage worden.«

Na 4. listu sledijo pod napisom »Nun volgen die Herrn Markht Maystern und Purger zugleich alda in dem Kay: Königl: Markht Guettenstein« tržani mojstri raznih obrti. Splošna formula opisa je naslednja: »Heute den — ist N. N. burger alda vor einem Ehrlichen Markt-Maister aufgenomben worden«, vpisanih pa jih je 23 do l. 1803. Dne 22. februarja 1749 so se priglasili Matija Močnik, Franc Ableten, Gregor Juad in Primož Močnik, tekom leta 1750 še nadalje Janez Wegrer, Gregor Šivold, Martin Ableten in Janez Mihael Krasnik, 1754 do 1759 še Janec Ojc, Matija Komes, Pongrac Pučel, Ignac Wegrer in Gregor Ladinik. Do leta 1771 ni pótém vpisan nihče, brez dvoma pa je kriva temu le nemarnost ali pa pomanjkajanje pisarja. Od 1771 do 1803 so vpisani še Matej Pučel, Filip Kamer, Franc Novak, Gregor Tonbiš, Luka Bahonik, Andrej Mašnik, Janez Krasnik, Janez Fuas, Jožef Kulesnik in Jurij Šmolcer.

Na 7. listu se začne seznam mojstrov «na deželi» (»Gey-Mayster«), in so tudi ti vpisani pod splošno formulo: »den — ist N N vor einem Ehrlich Mütt-Maister aufgenomben worden«, in pod zglavjem: »Volgen aber die Mütt- oder Gey-Maystern, die unter dem Landtgericht der Herrschafft Pleyburg wohnendt sein unndt sich zu dissen löbl: Handwerkh einverleiben lassen«.

Večina podeželskih (vaških) obrtnikov se je prijavila za vstop v ceh že l. 1750, in sicer 38, prihodnjega leta še 11, in v naslednjih letih le še po eden, dva ali trije. Navedemo tukaj samo vpise let 1750—51, ker je že iz tega precej razvidna razširjenost obrtnišтва v guštanjskem okolišu; le žal, da v zapisniku ni tudi navedeno, katero obrt so opravljali ti mojstri (posamezno).

1750:

Filip Ausziger pri Boženku v Podkraju (»bey dem Woschenkh in Untterpergen«),
Boštjan Perkounik »bey dem Wankho ob der Müss«,
Pongrac Likeb (Leitgeb?) pod Plesivčnikom v Dobji vasi pri Prevaljah (»unter den Aych-Hoff«),

Ivan Niemac v vasi Libeličah (»in Dorf Leyffling«),
 Tomaž Herčel v Dobji vasi pri Prevaljah (»in Aichdorff«),
 Jakob Mihev na Polju pri Kotljah (»am Feld in Kottalacher Pfarr«),
 Ivan Trub nad faro (bržkone v Stražišah),
 Gašper Kolo v Prevaljah pri Ladru v Lešah (»in Prevolla bey dem Ladra in Liescha ge-
 nandt«),
 Valentin Jušel pri Račevu na Šelnpergu sev. Prevalj (»bey dem Ratschl in Schelmperg«),
 Matija Rubin v libeliški fari,
 Jurij Pogorevc na Šelnpergu,
 Matija Čakej v Zagradu pri Prevaljah,
 Urh Vanko pri Bromanu v Stražišah (»bey dem Wroman in diser Pfarr«),
 Tomaž Vüllip v Soteski nad Farno vasjo (»in der Sottisca ob der Pfarr«),
 Klement Lager v Farni vasi,
 Boštjan Rüffl pri Prevaljah (»ob der Müss«),
 Stefan Mališnik pri Heberlu (kje?),
 Janez Oširk v Mežici (»obdem Müssdorff«),
 Jožef Ableten v Farni vasi (»ob der Pfarr«),
 Matija Silberstein v Černečah (»zu Tscherberg«),
 Jurče Novak, »Mesner in der Liescha«,
 Valentin Pistotnik ob Meži,
 Luka Kovač v Černečah,
 Gregor Mesner pri Triesku v Selovcu vzh. Guštanja (»bey dem Triesskh zu Sillous«),
 Anton Plahutnik v vasi Libeličah,
 Matija Kogelnik nad Libeličami,
 Gašper Urban v vasi Libeličah,
 Matija Lačnik v Potočah sev. Libelič (»zu Pach«),
 Gregor Bratrinik v vasi Libeličah,
 Jurij Jevšnikar nad Libeličami,
 Gašper Zwelfer v Črni (»in Schwarzenpach«),
 Luka Jezerčnik v okolici Pliberka (»in Pleyburger Pfarr«),
 Blaž Tratnik v okolici Pliberka,
 Valentin Pongračič v Črni,
 Matijec Štefan v koteljski fari,
 Jurij Pristovnik v koteljski fari,
 Lorenc Wuriak v črnski fari,
 Mihael Drietnik v črnski fari.

1751:

Valentin Valtan v Kotljah, — Jernej Danijelič v koteljski fari,
 Egidij Heberle v domači fari, — Jernej Kues v pliberški fari,
 Anton Derbiš v domači fari, — Matijec Ausziger v domači fari,
 Simon Zdravljak v pliberški fari,
 Janez Jurij Salan, tržni podkovski mojster (v Guštanju),
 Jurij Poprak v libeliški fari, — Valentin Klasternik v domači fari.

Na listih 50—78 nahajamo še zapiske o sprejemu učencev v učno dobo in o iz-
 danju usposobljenostnih spričeval za pomočnike. Ta »Aufding und Freysprechen«
 gre in continuo od 1818 do 1862. Navedemo tukaj od vsakega le po en primer:

»Den 27. Juny 1818 hat Andreas Kaiser, Markmeister seinen Lerjung Peter Krasnig
 auf 3 Jahr aufgedingt und vergleicht vor das Aufdingen und Freisprechen 6 fl. Erlegt 3 fl.
 restiert 3 fl. und ein Pfund Wachs in Natura zustellen.

Den 13. Juni 1819 von dem Meister Johan Hartman bei der Pfarr wird der durch 2 Jahr in der Lehr gestandene Georg Leschnig heute als Gesell frey gesagt.

Für Aufdüngen und Freysprechen nach Angabe des Bürger Johan Einbauer, Maurermeisters alda, verglichen auf 5 fl 30 kr, vor 4 Jahren erlegt, aber nicht Empfang genommen worden 3 fl 30 kr, heute den 13. Juni in die Lade gezalt 2 fl, Schreibgebühr 10 kr.«

Kako se je zadruga razvijala dalje do svetovne vojne, o tem so menda šli zapiski v zgubo.

Znaki prekmurskega tkaničanja.

Miroslav Kokolj.

I.

Slovenci v Prekmurju so že v prvi polovici 9. stol. definitivno posedovali vse ozemlje Mure in Rabe do Donave na vzhodu. Pribinov grad ob reki Zali, v današnji Madjarski, je bil njihovo politično središče. Nato so jim zavladali za kratko dobo Nemci in končno Madjari. Tem so postali politično in gospodarsko podložni, hkrati pa so bili svojim osvojevalcem začetni učitelji omike. Z njihovim posredovanjem so široke madjarske plasti sprejele krščanstvo¹⁾, od njih so se naučile obdelovati zemljo, staviti hiše, pa raznih rokodelstev in veščin. Nesvobodno sožitje z nomadskimi tlačitelji je bilo vzrok, da je del slovenskega ljudstva popolnoma izginil, preostali del pa je začel izgubljati značilnosti svojega narodnega bitja. Najprej je izginila slovenska govornica v domači hiši in v cerkvi, z njo je prestajalo tudi vse ostalo naše obeležje. Narodnostna meja se je bolj in bolj odmikala²⁾ od vzhoda in severovzhoda proti Krki in Ledavi, dokler se ni končno ustavil val raznarodovanja po svetovni vojni ob današnji državni meji, razen v onih vaseh Porabja, ki so ostale po trianonski pogodbi še onstran meje³⁾.

Spričo stika raznorodnih sestavin in različne psihičnosti so se ves čas vršila in uveljavljala na tem ozemlju razna preoblikovanja. Jugozapadnim Madjarom je preostala slovenska hiša, pohištvo, poljsko orodje, slovanska narodna noša, naši običaji, in z vsem tem prav znatno število besed, ki so prešle v madjarščino⁴⁾. Slovenske prvine, pa tudi one sestavine, ki prvotno niso bile naše, ampak so šele tekom časa postale sestavni del slovenstva, je prevzel tuj rod in ga dalje po svoje razvijal. Vse to so Madjari kaj lahko storili, ker so od Slovencev prevzeli tudi njih prirodne pogoje in s temi enak način življenja in opazovanja sveta. Prav tako so Slovenci, podvrženi neprestanim izpremembam in nihanjem poznejših stoletij, sprejeli marsikaj in se izživljali pod vplivom Madjarov⁵⁾. Prvotno tu živeče oblike so se ob svoji periferiji radi novih tokov in trenj z neposredno sosesčino izpreminjale pa vnovič poživljale. Potek zgodovinskih dogajanj nam kaže, da se samorodni pojavi narodnega organizma združujejo in mešajo s tujimi elementi in vplivi. Tako moč medsebojnega oblikovanja je čutil Vzhod od Zahoda in obratno, čutili so jo vsi veliki in mali narodi. Kot taka periferija različnih kulturnih tokov se nam kaže tudi

¹⁾ Kovačič Fr., Slovenska Štajerska in Prekmurje, Ljubljana 1926.

²⁾ Bellocies V., Die Wenden im Zalaer und Eisenburger Comitatus, Oest.-ung. Monarchie in W. und B. IV. B. Ungarn.

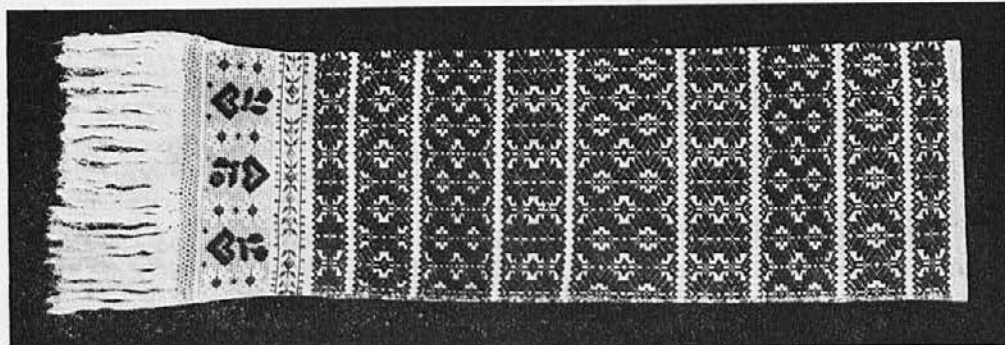
³⁾ Slavič M., Prekmurje, Ljubljana 1921.

⁴⁾ Gruden J., Zgodovina slovenskega naroda, Celovec 1912.

⁵⁾ Nazoren poskus umetne in jezikovne asimilacije iz novejšje dobe so Pusztajevje »Cerkevne pesmi s potrebnimi molitvami i vnógimi vognszkimi peszmami«, Budapest, 1893.

Prekmurje, ki je vse to še bolj občutilo radi političnega in gospodarskega sožitja z Madjarsko.

V tem smislu raznorodnih prelivanj postane ta periferni del Slovenije enako zanimiv tudi na zapadni radgonski strani; v našem primeru pa še bolj po svoji

Slika št. 1.

drugi plati, s katero je bil v stalnem stiku, t. j. s Hrvasko (neposredna sosesčina in vsakdanje občevanje, enaki življenjski pogoji, fevdalni sistem, čas pripadnosti zagrebški škofiji, protiturška bramba, novejša protimadjarska bramba i. dr.). Omejeno bi bilo obzorje, ako bi bil naš pogled, ko zremo na Dolensko, usmerjen le na vzhodni madjarski odsek, pa bi se hkrati ne ozirali na jugovzhod, na hrvatstvo. Nekatera nazorna dejstva zahtevajo, da si vzporedno predstavljamo prelivanje duševnih razpoloženj i s te strani, ker le tako moremo prav spoznati, kako se je ves vzhodni del Slovenije izživljal in izpreminjal svojo podobo v ljudski umetnosti.

Konkreten primer vzhodnjaškega vplivanja na našo ljudsko umetnost nam kažejo še ostanki prekmurskega tkaničanja.

II.

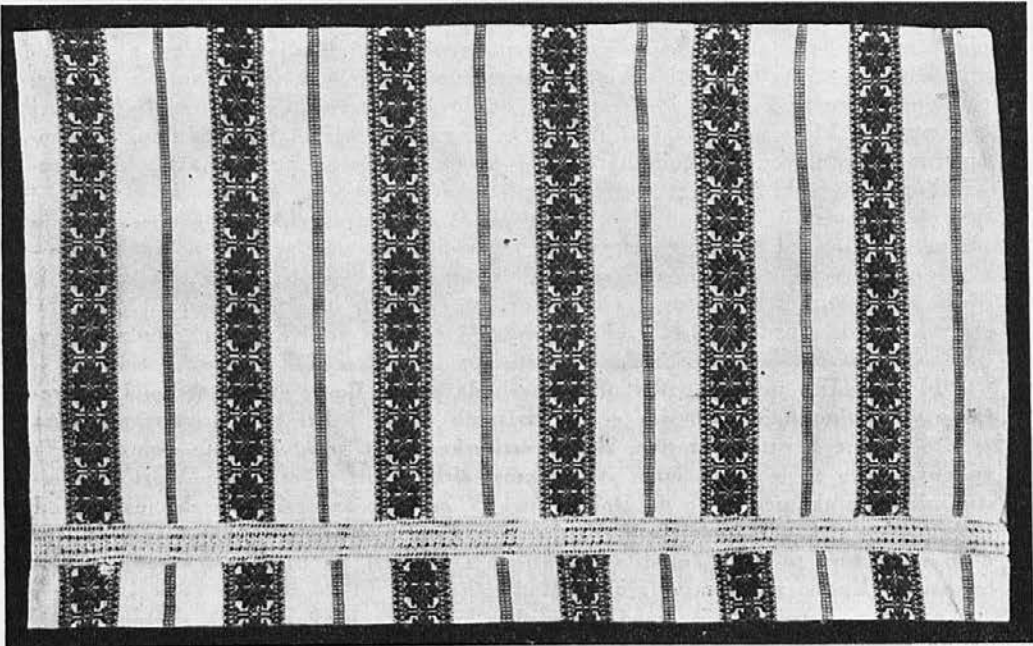
Po vsem Prekmurju so še sedaj ohranjene statve (prekmurski krosna, enako mupoljsko, belokranjsko in hrvatsko), na katerih tkó domače platno.⁶⁾ Iz tega nato izdelujejo otirače (brisače), stolnice (namizne prte), prtiče, torbe, srajce, krila itd. V najvzhodnejšem, t. j. v dolenskem delu Prekmurja se nekateri izdelki (zlasti otirači, stolnice, torbe in rjuhe, ki so namenjene za mrliške krste) odlikujejo še s tkalskimi ornamentalnimi oblikami iz preteklosti, ki kljub vrivanju najnovejših vplivov ne morejo zatajiti svojega prvotnega značaja.

Ta značilna svojstvenost je ohranjena v vaseh: Dobrovnik, Žitkovci, Kamovci, Genterovci, Radmožanci, Banuta, Zamostje, Dolgavas, Kapca, Gaberje, Gornji in Dolnji Lakoš, Petešovci, Čentiba, Dolina in Pince. Le-te so obmejne vasi, v katerih prebivajo večinoma že pomadjarjeni Slovenci in Madjari. Odtod prestopi ta ljudska svojina Muro, kjer živo deluje večkrat na popolnoma enak način po Hrvatski, odkoder ponovno vzvalovi prek slovenske meje v Belo Krajino.⁷⁾

⁶⁾ Mantuani J., Ostanek prazgodovinske tkalske tehnike na Kranjskem, Carniola, 1915, str. 153.

⁷⁾ Prim. sorodnosti Prekmurja z Belo Krajino, kakor se te razodevajo v ljudski noči [Sič A., Slovenske narodne noče, Ljubljana 1927] ter enako poimenovanje raznih oblačil,

Raziskovanje elementov teh tkalskih vzorcev ne kaže absolutno slovenske originalnosti, temveč nas spominja na starejše oblike, ki so se širile od Vzhoda preko Balkana po vsej Slavoniji in Hrvatski do našega vzhodnega ozemlja. S preseljevanjem iz kraja v kraj so se te oblike pod različnimi vplivi izpremenile: naturalizirale ali geometrizirale.⁸⁾ Ponekod so motive kopirali, drugje so jih podoživljali po svoje, razvijali samostojno nove tvorbe, jih nadomeščali s še starejšimi ostanki (na pr. naš motiv s ptiči, sl. 6) ali pa jih opajali z novimi barvnimi kontrasti. Tonočno se je izoblikovala ta ornamentika, pa tako, da je zopet ni mogoče istovetiti z onimi vplivi samimi, kot samostojen izraz določenega umetnostnega hotenja v okvirju vzhodnejših oblik.

Slika št. 2.

Vsemu temu je tudi prisostvovala že omenjena močna madjarska aktivnost, ki se je zajedala v naš severovzhod in v hrvatsko Podravje, nas oplojevala, hkrati pa tudi sama prevzemala od nas dobršen del kulturnega življenja. Odtod še danes nekatere doživljajske skupnosti ter stilne sorodnosti v ljudski umetnosti. Vse ozemlje Prekmurja, Bele Krajine pa sosedne Hrvatske in Madjarske nam razodeva jezikovno različno etnologično skupino, katere psihična konstitucija se je odražala kaj sorodno. To jezikovno mešano ozemlje, kjer se prelivajo sorodne psihičnosti tod

n. pr. breguše, breguše, bregeše; robača; gaban, gabanica, kabanka, kapenak, kabanica; krščak, kriljak, škrljak; opanki i. t. d. Dalje prim. vzhodnjaški način zavezovanja peč, kakor ga omenja Vurnik [Slovenska peča, Etnolog, 1928, str. 16].

⁸⁾ Kot primer tega variiranja naj služijo motivi, ki so našim jako sorodni, s »poculic« iz Sv. Ivana Žabno pri Križevcih [Jugoslavische Stickereien, I. Serie, Taf. X., XII, XIII. Bibl. D. M. C. Mulhouse - Franc].

bivajočih narodnosti, nam nudi dokaz, kolikšna je moč medsebojnega občevanja, še bolj pa, kolikšna je moč notranjega bistva človeka, ako se oblikuje pod enakimi ali sorodnimi življenjskimi pogoji.

Novo življenjske osnove in spoznanja, ki jih je vzbudila močna emigracija gospodarski obubožanega slovenskega ljudstva pa stik z zapadno sosesčino (semnji, božja pota), odkoder je prodiral zapadni modernizem, so formirale novo realistično miselnost. Mlajši rodovi so se radi navedenih pogojev sproščali zgolj pasivnega sožitja s konservativnejšim vzhodom. To je vzrok, da so Slovenci v Prekmurju skoraj popolnoma opustili nekdanjo ljudsko nošo⁹⁾, o tkaničanih lepšavah pri njih ni več sledu.¹⁰⁾ Kako so se nekoč Slovenke pestro oblačile, nam povedo sami Madjari s svojo prislovico: *Cifra mint a vendasszony szoknyája* (Pisano kakor Slovenkina sukinja (krilo)). To prvotno formalno izražanje je pri Slovencih popolnoma izginilo, a ohranjeno je še v skoraj neizpremenjenem izročilu pri Madjarjih, ki ga kot tradicionalistična in retrospektivna masa še močno negujejo v imenovanih vaseh, pa tudi onstran meje. Tako se je ohranilo južno-slovansko izročilo v Prekmurju le še pri onih vnukih, ki so pomadjarjeni. Vsekakor je zanikati, da bi bil ta skupni ljudskoumetnostni proizvod različnih narodnosti prvotno donesen po Madjarjih, ki so zavedali ob slovenski in hrvaški živelj, radi teh razlogov:

a) Z mnogimi drugimi pridobitvami so Madjari prevzeli od Slovencev tkanje platna. To dejstvo potrjujejo slovenske izposojenke v madjarščini, n. pr. *takács - tkalec; asztalruha - namizni prt* (sestavlj. iz sam. *asztal - stol* in sam. *ruha - rjuha*); *törülköző - otirač*, hrv. *otarak* (iz gl. *törölni - otirati, brisati*); *dorong - drog* pri statvah; *borda - brdo, brdce, greben*; *csónak - čounek, čunjék, čolnek; cséve - cev*, hrv. *cijev*, na katero je navit votek (madj. *pamut - pamuk*).

b) Nesporno je segal vpliv od jugovzhoda preko Bosne in Hrvatske, kjer srečamo vse polno najsorodnejših geometriziranih oblik.¹¹⁾ Pri tem primerjanju nam je izločiti one hrvaške motive, zlasti rastlinske, ki so produkt čisto nomadskih¹²⁾ vplivov. Kako se je ta značilna svojstvenost širila proti severu, nam izpričuje dejstvo, da sega tkaničanje le do Dobrovnika. V onih prekmurskih vaseh, severno od Dobrovnika, t. j. v Motvarjevcih, Pordašincih, Prosenjakovcih, Domanjševcih in Hodošu vsega tega ni najti, četudi so naseljene z Madjari, pa tudi ne v sosednem Körtormanyu, Kerczi in Szombatfaju na Madjarskem.

c) Primerjajoč starejše madjarske okraske¹³⁾ z obravnavanimi, moramo reči, da sta to dva različna svetova, ki se estetski različno izražata. Prvi je svojsko pojmovan naturalizem, drugi pa pojav abstraktnega gledanja. Madjari ustvarjajo like, ki tolmačijo subjektivno obnovo narave. Njihovi ornamenta so bolj ali manj stilizirani.

⁹⁾ Omembe je vredno, da sploh ne srečamo več Slovenke v Prekmurju, ki bi bila oblečena v staro ljudsko nošo, medtem pa še srečamo moške, zlasti na Goričkem, v bregušah; nasprotno se Madjarke še prav originalno oblačijo, ko so se moški že popolnoma modernizirali.

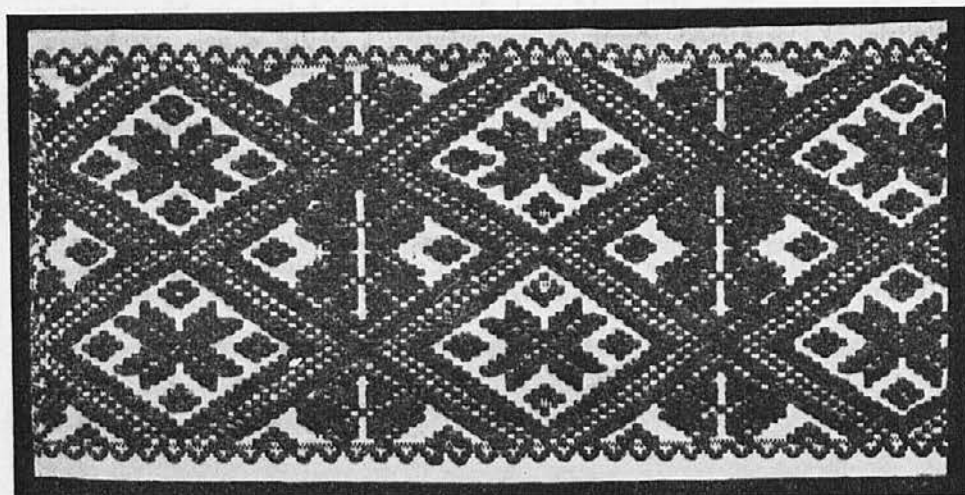
¹⁰⁾ V Beli Krajini so opustili tkaničanje že pred 80 leti [Sič A., Opazke k belokranjskim vezeninam, Nar. vezenine na Kranjskem].

¹¹⁾ Zlasti opozarjam na že omenjeno ornamentiko iz križevske okolice, ki se razlikuje le po svoji polihromiji; popolnoma se ujemajo z našimi ona tkaničenja iz Djakovščine, iz zapuščine Cepelića M. v etnografskem muzeju v Zagrebu.

¹²⁾ M. Kus - Nikolajev, Nomadski motivi u jugoslovenskoj seljačkoj umetnosti, Etnolog, 1930—31, str. 146—164.

¹³⁾ Györgyi Kalmán, Mintalapok, zv. Szövő-és Nőipar, Izdalo kr. ogerska trg. min., Budapest, 1897—98.

rane oblike iz narave, deloma še centralno-azijskega izvora, n. pr. listi, cvetlice, granatno jabolko (zlasti v času madj. renesanse), pavi in druge ptice ter najpogosteje upodobljeni karakteristični tulipan, njihov simbol, ki je doma pri Karakirgizih.¹⁴⁾ Odtod tudi njihovo bogastvo, živahnost v kompoziciji ter pestro barvno uveljavljanje, tu pa strogo geometrizirane oblike in njih monotono vrstenje.

Slika št. 3.

Kako je ta tuja duševnost postopala z obravnavanim tkaničanjem in vanje vri-vala svoje prvke, opozarjam na dvojno razliko otiračev. Starejši tkani vzorec se takoj konča z resicami (zavrunki, franže), v novejši dobi nastali otirači imajo med tkanino in resicami še vstavljeno ročno vezenino, ki se nadaljuje s čipkami. Tkane-mu vzorcu, t. j. zgolj umski geometrični kombinaciji, je dodala novejša roka še sti-lizirano naturalistično snov, največkrat liste, rože, črešnjice, srca (gl. sl. 1), madj. grb med ptičema, ki ju tudi nadomeščata zajca. Prav tako je ves beli del otiračev poln madjarskih reminiscenc z različnimi napisi in letnicami nastanka, n. pr. ISTEN HOZOT, Jó reggelt, Horvath Ilonka, 1918.¹⁵⁾

III.

V naslednjem nam je podati posamezne sestavine in značilnosti tega likovnega organizma.

Prek platnene osnove¹⁶⁾ se vrste v paralelnih smereh kombinacije geometričnih figur. Osnovne oblike so: pravokotnik, kvadrat, romb in osmerorogljata zvezda. Vse te so tako kombinirane, da niso v nikakem razmerju z osnovami iz narave, temveč

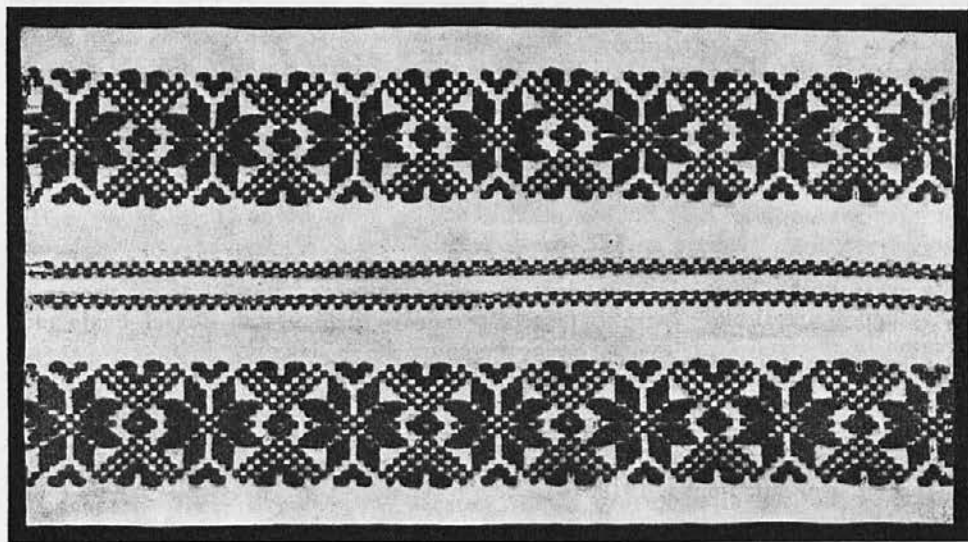
¹⁴⁾ M. Kus-Nikolajev, n. d., str. 157.

¹⁵⁾ Mnogo značilnih vzorcev hrani mešč. šola v D. Lendavi.

¹⁶⁾ Prekmurci, Muropoljci, Belokranjci in Hrvatje imenujejo podolžno nit, ki jo sami spredejo iz lanu ali konoplje, »osnova« ali »osnutek«, prečno nit, ki je danes največkrat iz kupljene bombaževine, pa »votek«, hrvat. »putka«. (Mantuani, c. d., str. 155 in Cepelić M., Narodno tkivo i vezivo, izd. Mat. Hrvat., 1900.)

tvorijo samosvoj organizem, t. j. fantastične tvorbe, ki so vnanjemu svetu popolnoma neumljive.

Edini obliki, ki dajeta videz resničnosti, sta simetrična ptiča (sl. 6.), kot atribut prastarega življenjskega drevesa, ki se tolikokrat ponavlja v ornamentiki raznih kultur. Motiv, ki je doma v Asiriji¹⁷⁾, je imel najprej simbolni pomen. Na svoji poti iz Vzhoda je doživljal razne formalne variacije in vsebinske pomene, kakor so to zahtevale različne oblikovalske tehnike in dotične duševnosti, ki so motiv podoživljale. V bizantinski stavbinski ornamentiki¹⁸⁾, zlasti v oni starokrščanski skulpturi sarkofagov¹⁹⁾, ki se je omejila izključno na simbolično snov, je bilo življenjsko drevo zamenjano z vinsko trto, z vazami ali s krščanskimi znaki²⁰⁾. Madjari so drevo nadomestili na že omenjenem čipkastem delu otiračev z madjarskim državnim grbom in s krono sv. Štefana, kot simbolom njihove državne ideje. Na enak način, t. j. s preseljevanjem starih oblik, je imenovani motiv oživel tudi v našem ljudskem tkaničanju. Pri nas in pri Belokranjcih opazimo nakazane značilnosti, ki naj izdajajo ono prastaro simbolično snov. V tem primeru motiv nima onega notranjega smisla, kakršnega je imel drugje. Pri nas ne vpliva izrazno, temveč le kot kompozicijski člen, le še kot edini vrinjeni ostanek tujega doživljanja, ki je upo-

Slika št. 4.

rabljalo konkretne znake kot simbole svojega izražanja. Kot tak je tu izgubil oni privatni simbolni pomen, saj s svojo čutno zaznavno nazornostjo nima nikakršne logične zveze z obdajajočo ga snovjo nenazornih likov. V tem nas potrjuje tudi komaj slutena oblika drevesa, ki je tu bolj izpopolnjujoč formalni člen kakor zavestni

¹⁷⁾ M. Kus Nikolajev, Motiv životnog stabla na obrovačkom koporanu, Narodna Starina, sv. 21., 1930, str. 41.

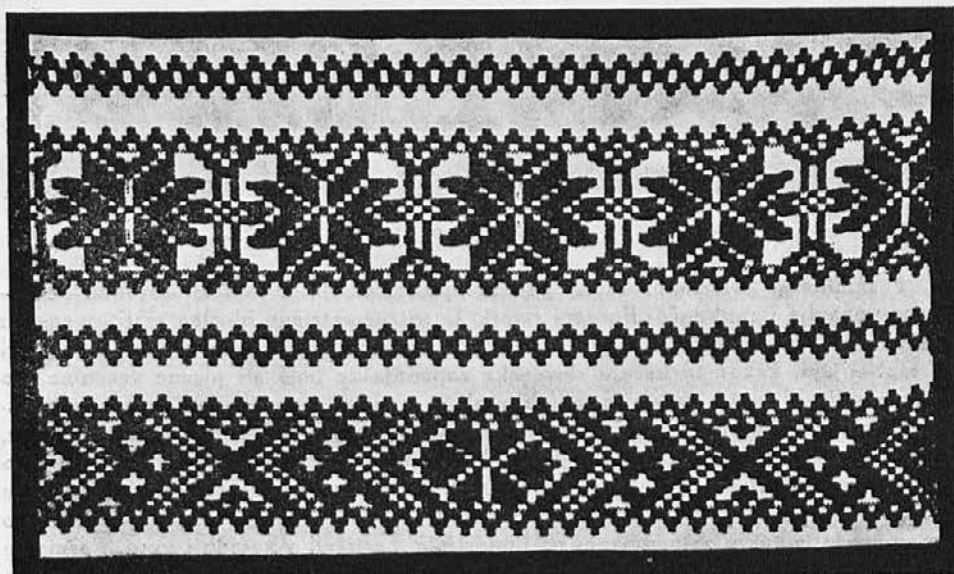
¹⁸⁾ Flis J., Stavbinski slogi, Ljubljana 1885, Tab. XII., XIII.

¹⁹⁾ Cankar Iz., Zgod. likovne umetnosti v zahodnji Evropi, I. del, Ljubljana 1928, str. 139—169.

²⁰⁾ Hartmann K. O., Stilkunde, Leipzig, 1905.

simbol predstave o življenju. Redka raba tega motiva govori za njega podrejeni pomen.

Estetskemu hotenju prekmurske tkalke, katere pozornost je usmerjena predvsem na lastno notranje življenje, ne pa na vsakojake vnanje pojave, ni za nikakršen posnetek nečesa, kar bi moglo vzbuditi iluzijo realnih predmetov, n. pr. listov, cvetic, sadov i. t. d. Ona oblikuje to, kar živi v njeni notranjosti, kar ima pomen le v njenem miselnem svetu. Odtod ta snov in svojevoljno ustvarjanje, ki teži od upodabljanja vidnega sveta, v katerem se ustavi le za trenutek, n. pr. pri shematičnih ptičih — v abstraktni svet. Tendenca oblikovalke je najintenzivnejša podrejenost snovi lastni osebnosti. Na tem mestu opozarjam na formalno podobnost teh ornamentalnih oblik z onimi, ki jih nahajamo na Gorenjskem²¹). Dasi tudi na teh zasledimo idealistično likovno komponento, ki se kaže v njih geometrizmu, vendar so vsi ti vzorci prava reakcija vnanjih vtisov, n. pr. listi, cvetlice, srca, majolike, kranjski dvoglavi orel i. t. d. Gorenjske vezenine prav s to izbiro snovi, s katero segajo v objektivno okolico, ne morejo v nas zatreti svojega pozunanjenega, naturalističnega hotenja. Nasprotno je značilno za naše tkaničanje prav izključno umsko subjektivno

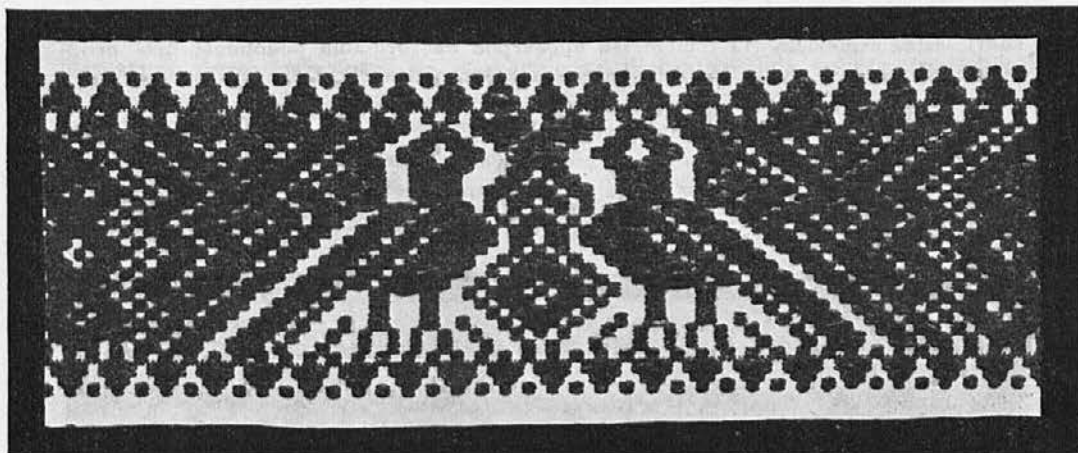
Slika št. 5.

oblikovanje, ki mu ne gre za obnavljanje vnanjih modelov. Primerjajoč prekmursko tkaninsko ornamentiko z belokranjsko²²), takoj vidimo, da sta snovno in oblikovno popolnoma enaki ali na moč podobni; obe sta izliv enakih estetskih stremeljenj. Z belokranjskimi motivi se snovno povsem ujemajo, oblikovno pa se razlikujejo le v podrobnostih, n. pr. naša vmesna polja so med figurami za spoznanje manj vidna,

²¹) Sič A., Nar. vezenine na Kranjskem, I. del.

²²) Sič, cit. d., II. del. (Prim. variacije belokranj. vez. vzor. št. 63, 71, 76, 87 z našima sl. 4 in 5; vzor. št. 66, 109 s sl. 3; vzor. št. 113 s spod. motivom sl. 5; vzor. št. 36, 73, 91 s sl. 6; naše obrobne člene in vmesne vzporedne vrstitve z vzor. št. 40, 51, 60, 78, 85).

enako je razvrstitev vzporednih pasov na otiračih bolj strnjena; vse to je le na tvorbah iz novejšega časa, za katerimi smo opazili znake novejših stremljenj. Prav tako kakor v Beli Krajini, so tudi tu otirači in prti sešiti radi ožine platna, večkrat jim je tudi všit čipkast vložek, kakršnega kaže naša slika 2²³). Vse je tkaničano z rdečo nitjo, redkeje z rdečo in modro, nikoli pa še s kako drugobarvno nitjo. Tehnika tkaničanja je enaka kot pri Belokranjcih in se popolnoma ujema z ono v navedeni Sičevi zbirki.

Slika št. 6.

Formalno so osnovane oblike tako komponirane, da se ista ali sorodna enakomerno ponavlja v neskončni linearni smeri. Je to geometrično idealna vrstitev enakih elementov, ki so simetrično ubrani v enakih ritmičnih presledkih. Nikoli se motivi ne razčlenjajo, kakor to kažejo slovenske zapadnjaške bele ali pisane vezenine, ko n. pr. rastlinski motiv zraste iz majolike ali iz srca, se nato živahno razgiblje v poljubnih smereh in končno završi s cvetom; ali pa ona madjarska ornamentika²⁴), kjer se členi razkošatijo kakor pavji rep, bujno preraščajo drug drugega ter razlijejo po širnem prostoru. Naš motiv je enoličen, ni mu za gibanjsko napetost, temveč se tipično ponavlja v eni ali v poljubnih paralelnih vrstah. Včasih se členi tudi nekoliko izpreminjajo, v taktu zamenjavajo pa ponavljajo v isti ali v sosednji vrsti. Formalna izrazitost je predvsem itemska, ne pa harmonska, za kar govori tudi enobarvnost, redkeje dvobarvnost, ki ima zopet pomen ritemskega poudarjanja. Prav z ritmom je naglašena izrazitost te forme²⁵).

Kakor nam ne more ornament vsebinski kaj nuditi, ker je tu predvsem zato, da je v ospredju prav njega likovni značaj, vendar je reči, da ga ustvarja neko hotenje, ki sili tkalko posluževati se samo takega in ne drugačnega formalnega izražanja, ki lahko adekvatno razodene njeno ubranost in ki se le kot tako more soglasno družiti z njenim že omenjenim notranjim stanjem. Tudi to razčlenjanje belega platna ni

²³) Prim. našo sliko 2 s sl. 3. v predgovoru k Belokr. vez.

²⁴) A. Pallas Nagy Lexikona, IX. zv. p. Himzés, Budapest, 1895.

²⁵) Prim. enake sorodnosti v glasbeni folklori na Belokranjskem, kakor jih navaja Vurnik v Etnologu IV. let., 1930—31.

samo dekoracija, je več, je hkrati umetniški izraz določno izoblikovane duše, kakršna se na enak način²⁰⁾ razodeva v vsem ostalem čustvenem in stremljenjskem doživljanju. Dosledna somernost in formalna urejenost snovi prekmurske ornamentike, ki nima nikake zveze z obdajajočim jo naturalizmom, govori za svojstveno doživljanje tvorca, katerega notranje bistvo nenazorno presnavlja vse oblike v življenju in poduhovlja smisel celokupnega vesoljstva. Idealistična forma te abstraktne snovi govori za idealistično življenjsko usmerjenost tkalke.

Psihološka posledica je, da se tako zaokroženo duševno jedro, ki mu je vse življenjsko snovanje že popolnoma določeno, pa še utrjeno po starem izročilu, izraža tudi estetski le z ustaljeno tradicionalno formo. Le malo svobodnejši mentaliteti dopuščajo ti geometrični členi najraznovrstnejše variacije novih motivov, česar v našem primeru ni, zato je mnogovrstnost dokaj skržena. Osnovne motive, ki jih je določeno hotenje oživilo, rodovi kopirajo in ohranjajo, ne da bi jih dalje samostojno razvijali. Takšni še danes preživljajo zadnje dni, dokler jih ne bo novejši rod opustil. Kako se množica motivov vsepovsod monotono ponavlja pa le z neznatnimi variacijami, nam kažejo naše slike, ki v glavnem že obsegajo skoraj vse prve in osnovne motive. Na drugi strani to ni nič drugega, kakor znak one notranje ubranosti, ki se ne razdvaja, ne išče novih potov po posameznikih, temveč se zadržno vrašča, priznava in ohranja, kar je ustaljeno. Tradicionalna tipičnost brez individualnih znakov govori za kolektivistično snovanje ljudske duše. Enako ji narekuje skupnostno vnanje življenje v vseh plasteh pa se prav tako odraža tudi v ljudski umetnosti.

Iz vsega posnemamo, da je prekmurska tkaninska ornamentika svojstvena estetska tvorba, ki vsebuje posebne snovne in formalne znake, da se docela razlikuje od slovenskih zapadnjaških ali madjarskih vzorin, a se njen značaj popolnoma ujema z belokranjskim. Nje posebnost je vzhodnjaški etnografski značaj, nje ogrodje je idealistično, katere fantastični svet je strnjen v abstraktni formalni red. Obe sta sprejeli svoj značaj v približno enakem obdobju, obe sta dozoreli iz enake psihičnosti. Tako se je mogla izživljati le najsorodnejša duša, kar spet samo potrjuje etnografsko-kulturno trojnost Slovenije in posebnost stila slovenskega Vzhoda²⁰⁾.

Slovenska narodopisna biblijografija za leto 1931.

Sestavil Franjo Baš.

Abramič M. Glej: Ptuj.

Adamič E. Glej: Pesem.

(Adamič Louis.) Glej: Izseljenci; Severna Amerika.

Ammende Ewald. Glej: Manjšine.

Arko Mihael. Glej: Idrija.

Armič Josip. Glej: Sorica.

²⁰⁾ Vurnik St., Studija o stilu slovenske ljudske glasbe, D. in Sv., št. 8, 9—10., 1930.

- (**Bajke in pripovedke.**) Ozvald K.: Knjiga o slovenskem mitu. LZ LI, 67—68. — Pajk P.: Kelemina Jakob, Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva. LZ LI, 631—634.
- (**Baraga.**) Kulturni pomen Barage za Slovence, Indijance in za človeštvo. Slovenec LIX, št. 166.
- Barbalič Fr.** Glej: Manjšine; Italija.
- Baš Franjo.** Glej: Bibliografija; Čehi; Kozolec; Manjšine; Avstrija; Maribor; Saria; Slovenija; Sv. Lenart v Slov. goricah.
- (**Bela Krajina.**) Bela Krajina združena s Slovenijo. Slovenec LIX, št. 196a. — Blagotinšek France: Življenje in vrvenje v Beli Krajini. Jugoslovan II, št. 206. — Nove meje banovin. Jugoslovan II, št. 202. — Poprava banovinskih meja. Slovenec LIX, št. 197. — Sreza Metlika in Črnomelj priključena Dravski banovini. D XIV, št. 36. — Strupena megla v Beli Krajini pred 100 leti. Slovenec LIX, št. 1, 3, 16. — Tončič V.: Pomladno kolo v Metliki. Jutro XII, št. 106. — Tudi Belokranjci žive od izgube. SN LXIV, št. 221.
- (**Beneška Slovenija.**) Med beneškimi Slovenci. IS VII, št. 18. — Šarabon Vinko: Rudolf Wagner, Poglejmo v Beneško Slovenijo. SU XXXI, 97—98. — Wagner Rudolf: Poglejmo v Beneško Slovenijo. Ljubljana 1931. 136 str.
- Bernik Franc.** Glej: Domžale.
- (**Betnava.**) Žunkovič D.: Betnava ali Vidmava. SGp LXV, št. 52.
- (**Bibliografija.**) Baš Franjo: Slovenska narodopisna bibliografija za leto 1930. ČZN XXVI, 227—251.
- Blagotinšek France.** Glej: Bela Krajina.
- (**Bloke.**) Bločani na smučeh. Tedenske slike VII, št. 15. — O bloških smučarjih. Slovenec LIX, št. 20.
- (**Bogojina.**) Bogojina. IS VII, št. 38.
- Bohinec V.** Glej: Ledarji; Prekmurje; Primorsko; Slovenija.
- (**Bohinj.**) V(urnik): Naša ljudska umetnost: Bohinj. IS VII, št. 1.
- Bonač Fran.** Glej: Izseljenci; Francija.
- Borko B.** Glej: Slovenske gorice.
- (**Božič.**) Božični in novoletni običaji na Kozjaku. Jugoslovan II, št. 1. — Lübi bliznyega... Düsevni liszt IX, št. 1. — Novak Vilko: Božič v Slovenski Krajini. Slovenec LIV, št. 292. — Slovanski božič. Slovenec LIX, št. 292. — Slovenski božič v Franciji. Slovenec LIX, št. 3.
- Breznik A.** Glej: Narečje.
- (**Brlogar.**) Puščavnik, ki živi v brlogu. Slovenec LIX, št. 223.
- (**Cehi.**) Baš Franjo: Izvor prekmurskih cehov. Odmevi II, 51—57.
- Brodar Srečko.** Glej: Potočka zijalka.
- (**Celje.**) Celje. Naše slike II, št. 7. — Hrašovec Milko: Gospodarski nauki letošnjega ljudskega štetja. NDb XIII, št. 51.
- (**Celovec.**) Wutte Martin: Die Lage von Alt-Klagenfurt. Car I CXXI, 103—107.
- (**Cerklje pri Kranju.**) Cerklje pri Kranju. IS VII, št. 32. — Lapajne Josip: Cerklje pri Kranju. Gorenjska, 79—82.
- (**Cigani.**) Ciganski tren v Kočevju. Slovenec LIX, št. 196a. — Popisovanje ciganov. Jugoslovan II, št. 90.
- (**Cvetna nedelja.**) Dolenc A.: Cvetna nedelja. (Slika iz celjske okolice). Jugoslovan II, št. 73.
- (**Cvijić Jovan.**) P(otokar Tone): Psihične lastnosti Južnih Slovanov. (Ob drugi knjigi Cvijićevega Balkanskega polotoka.) Slovenec LIX, št. 268.
- Čandek: F.** Glej: Primorsko.

- (Čebelarstvo.) I. Mayer: Čebelarstvo v kamniškem okraju. SČ XXXIV, 4—7. — Čebelice so izletele na pašo. Jutro XII, št. 84.
- Čerin Jos.: Glej. Pesem.
- (Čiči.) Čiči. MV V, št. 43.
- (Čipke.) Slovenske čipke na zagrebškem zboru. Jutro XII, št. 201.
- Čok Ivan Marija. Glej: Izseljenci; Jugoslavija.
- Čuš Vojteh. Glej: Manjšine; Avstrija.
- Debevc Jože. Glej: Zorman Ivan.
- Debevec Janez. Glej: Izseljenci; Severna Amerika.
- (Delavstvo.) Brezposelnost in naši delavci. Jugoslovan II, št. 41. — Gnezdo in leglo delavske tuberkuloze. Jutro XII, št. 101. — Pogodba, ki jo je TPD diktirala rudarjem. Jugoslovan II, št. 173. — Težavna evidenca brezposelnosti v Sloveniji. Jutro XII, št. 74. — V Dravski banovini je 2496 brezposelnih. Jugoslovan II, št. 179. — Za omiljenje krize in brezposelnosti. SN LXIV, št. 290. — Zaposlitev rudarjev v letu 1931. Jugoslovan II, št. 87. — Znižanje rudarskih mezd. Jutro XII, št. 182. — Žalosten pogled po tovarnah. Slovenec LIX, št. 37. — Žalostne delavske razmere v Sloveniji. AD XXXIII, št. 69. — Življenje delavskih družin. DI XVIII, od 10. XI. 1931.
- (Dijaštvo.) Koroški slovenski študent. SU XXXI, 142—143. — Mlakar Janko: Spomini. Študent. M XIX, 1—4. — O dijaških stanovanjih. SN LXIV, št. 241.
- (Dimnice.) Wutte Martin: Zur Geschichte der Rauchstuben. Car I CXXI, 57—59.
- Dimnik Slavoj. Glej: Slovenija.
- (Divji lovci.) Gošar: Divji lovci in zanjkarji. Lovec XVIII, št. 165—169.
- (Djekše.) Kovač Franc: Izprehod na Djekše. KS XI, št. 23, 24, 25.
- Dolenc A. Glej: Cvetna nedelja; Florjanovo.
- Dolenc I. Glej: Prosveta.
- Dolenc M.: Glej: Slovenci.
- (Dolenjsko.) Beseda o starih Dolenjcih. Db XLIV, št. 10. — Ob stoletnici Levstikovega rojstva. IS VII, št. 30. — Po Jurčičevih potih. IS VII, št. 29. — Pred stoletnico Levstikovega rojstva. Jugoslovan II, št. 164. — Pregrupacija občin na Dolenjskem SN LXIV, št. 104. — Slodnjak Anton: Popotovanje od Litije do Čateža. Slovenec LIX, št. 166. — 100 letnica rojstva Frana Levstika. D XIV, št. 30.
- (Domžale.) Bernik Franc: Domžale. Gorenjska. 119—121.
- (Drvarstvo.) Strah Franjo: Od hloda do polen. II III, 85—86.
- Fajdiga Vilko: Škofja Loka — danes. Gorenjska, 132—138.
- (Fauna.) Lov na divje svinje. Jutro XII, št. 20. — Medved — strah Tuhinjske doline — padel. Slovenec LIX, št. 227. — Še o medvedih v naših krajih. Jutro XII, št. 101. — Zima in volkovi na Krasu. Slovenec LIX, št. 35.
- Felbar Martin. Glej: Uganke.
- (Finžgar Fr. S.) Ob 60 letnici Fr. S. Finžgarja. IS VII, št. 6.
- Finžgar Fr. S. Glej: Kmet.
- Flerè Pavel. Glej: Pravljice.
- (Florjanovo.) Dolenc A.: Florjanovo. (Iz celjske okolice.) Jugoslovan II, št. 101.
- Gaber Ante. Glej: Ljubljana; Smučarstvo.
- Gerželj France. Glej: Povest.
- Glonar Joža. Glej: Murko Matija.
- Godina Jože. Glej: Prekmurje.
- (Goljuf.) Odkod naš »goljuf«. Žis IX, 572.

- (Gorenjci.) Lapajne Josip: Gorenjec. Gorenjska, 24—26. — Naši Gorenjci pred 250 leti. Db XLIV, št. 9. — Vurnik Stanko: Gorenjci z narodopisnega vidika. Gorenjska, 30—32.
- Gorenjska, letoviška, industrijska, trgovska, obrtna. Uredil Karol Mohorčič. Novo Mesto 1931. 226 + CVIII. strani.
- (Gornji grad.) Mišič Fr.: Gornji grad. Jutro XII, št. 182; Gornji grad, mesto v Savinjskih planinah. NDb XIII, št. 5.
- Gortani Michele. Glej: Primorsko.
- (Gostilne.) Glej: Ljubljana. — Vrhovnik I.: Gostilne v župniščih. GMS XII št. 39—47.
- Gošar. Glej: Divji lovci.
- Grabner Georg. Glej: Običaji.
- (Gradišča.) Mišič Fr.: Na pohorskem »Htinji«. MV V, št. 189; V htinjskih gradiščih na Pohorju. Jutro XII, št. 205.
- (Grafenaer France.) Moravski: Hudi dnevi. Jugoslovan II, št. 106. — Prvobornik koroških Slovencev. SN LXIV, št. 107. — Rožič Val.: Njegov profil. Slovenec LIX, št. 105.
- (Grb kmetski.) Strah Fr.: Kmečki grb (Repnje.) Slovenec LIX, št. 108.
- Grothe Hugo. Glej: Kočevje.
- H(afner J.) Glej: Ljubljana.
- (Haloze.) Po Halozah in ob bregovih Dravinje. Jutro XII, št. 181.
- (Hiša.) Karlovšek Jože: Gorenjske stavbe. Gorenjska, 33—35. — Rojstna hiša Davorina Jenka v Dvorjah pri Cerkljah. Slovenec LIX, št. 139.
- (Hmeljarji.) Življenje hmeljarjev in flosarjev. Slovenec LIX, št. 187.
- (Horvat Fr.) Slikar Fr. Horvat — šestdesetletnik. Slovenec LIX, št. 273.
- Hrastnik Oskar. Glej: Manjšine; Avstrija.
- Hrašovec Milko. Glej: Celje.
- Hribar Ivan. Glej: Imenoslovje.
- Hudales Oskar. Glej: Pravljica.
- (Idrija.) Arko Mihael: Zgodovina Idrije. Gorica 1931, str. XII+252. — Idriji se godi vnebovpijoča krivica. Slovenec LIX, št. 183. — Idrijski rudarji odhajajo skozi Slovenijo. Slovenec LIX, št. 183. — Med izgnanimi idrijskimi rudarji. Slovenec LIX, št. 163. — Steska V.: Arko Mihael, Zgodovina Idrije. GMS XII, 60—61. — Zgodovina Idrije. Slovenec LIX, št. 152. — Zwitter Fr.: Arko Mihael, Zgodovina Idrije. GY VII, 170—171.
- Ilaunig O. Glej: Loga vas na Koroškem; Sv. Lenart v Slovenskih goricah.
- Ilešič Svetozar. Glej: Kočevje; Planine; Slovenija.
- (Imena.) Mikuš A.: Slovenska imena na i. Žis IX, 21. — Nekatera nova vaška imena. Db XLIV, št. 44. — Popravek spačenih slovenskih imen. Jutro XII, št. 36.
- Imenoslovje. Hribar Ivan: K imenovanju naših gora. PV XXXI, 183—185. — Steska Viktor: Imenoslovne črtice (Bohinj, Kočevje, Udmat, Vižmarje, Žiri.) GMS XII, 11—17. — Šašel J.: Imenoslovje koroških Karavank. PV XXXI, 16, 53—54, 80.
- Izseljenci. J u g o s l a v i j a: Belgrajski Slovenci ob novem letu. Slovenec LIX, št. 3. — Čok Ivan Marija: Po potresu pri naših kolonistih. Jutro XII, št. 65. — Društvo Slovencev v Zagrebu. Jugoslovan II, št. 57. — Društvo Slovenska podpora v Beogradu. Jutro XII, št. 101. — Glas slovenskega rudarja v Srbiji. Slovenec LIX, št. 270. — Iz društvenega življenja zagrebških Slovencev. Jutro XII, št. 67. — Iz življenja belgrajskih Slovencev. Slovenec LIX, št. 101. — Iz življenja Slovencev v Kragujevcu. Jutro XII, št. 95. — Marušič Andrej: Nekaj o naseljevanju naših Primorcev v Južni Srbiji. MV V, št. 272. — Med zagrebškimi Slovenci v zimski sezoni. Jutro XII, št. 6. — Naseljevanje Slovencev v Macedoniji.

MV V, št. 20. — Praznik slovenske besede v Zagrebu. Slovenec LIX, št. 286. — Slovenci v Zagrebu in Belgradu. Slovenec LIX, št. 97. — Slovenci v Zagrebu. Slovenec LIX, št. 86, 102, 114, 117, 130, 163, 189, 216, 287. — Slovenska kolonija v Južni Srbiji. MV V, št. 227. — Slovenske služkinje v Belgradu za svoj dom. Slovenec LIX, št. 23. — Slovenski delavci v hrvatskih šumah. Slovenec LIX, št. 281. — Slovenski naseljenci v potresnem ozemlju. Slovenec LIX, št. 64. — V Južni Srbiji se osnuje prva primorska naselbina. Jugoslovan II, št. 15. — Vprašanje kolonizacije v Južni Srbiji. SN LXIV, št. 27. — Izven Jugoslavije: Blizu pol milijona slovenskih izseljencev. Slovenec LIX, št. 260. — Čedalje več povratnikov in manj izseljencev. Jugoslovan II, št. 152. — Gospodarski momenti na letošnjem izseljeniškem kongresu. Slovenec LIX, št. 152, 153, 154. — Izseljenci v aprilu. Jugoslovan II, št. 108. — Izseljeniški kongres. Jutro XII, št. 147; Slovenec LIX, št. 142. — Kaj bo z našimi izseljenci. Slovenec LIX, št. 99a. — Kako je z našimi izseljenci. SN LXIV, št. 291. — Kalan J.: Naše izseljništvo. Slovenec LIX, št. 279. — Koliko je Slovencev izseljencev. MV V, št. 263. — Misli ob izseljeniškem kongresu. MV V, št. 145. — Naši izseljenci se vračajo. Jutro XII, št. 294. — Ne pozabiti svojcev v tujini. Jugoslovan št. 180. — Petkrat več povratnikov kot izseljencev. Jugoslovan II, št. 182. — Slovenci v tujini — naša kri. Slovenec LIX, št. 67. — Slovenski izseljenski svet. Slovenec LIX, št. 63. — Slovenski otroci v domovini. Jutro XII, št. 175. — Še nekaj podatkov o naši emigraciji. SN LXIV, št. 187. — Važno obvestilo našega izseljeniškega komisarijata v Newyorku (1.046 prekomorskih izseljencev iz Dravske banovine.) Jugoslovan II, št. 9. — Več brige za kontinentalno emigracijo. Jutro XII, št. 180. — Avstrija: Slovenci na Dunaju. Slovenec XII, št. 48. — Slovenci v Gradcu. Slovenec LIX, št. 62. — Slovenski krožek na Dunaju. Jugoslovan II, št. 49. — Življenje in delovanje Slovencev v Gradcu. Jugoslovan II, št. 78. — Francija: Bonač Fran: Naši v severni Franciji. Slovenec LIX, št. 181, 182. — Jankovič Janko: Kulturno in prosvetno nacionalno izobraževanje Jugoslovanov v Franciji. Prosveta III, 27—29. — Kriza izseljencev v Franciji. Slovenec LIX, št. 65. — Med našimi izseljenci. IS VII, št. 3. — Naš delavec v Franciji enakopraven s francoskim delavcem. D XIV, št. 44. — Naši v Franciji. IS VII, št. 48; Slovenec LIX, št. 215. — Naši izseljenci v Franciji. IS VII, št. 41. — O naših v Franciji. Slovenec LIX, št. 170. — Pismo naših rojakov iz Francije (Tucquegnieux) Jutro XII, št. 150. — Pomlad med Slovenci v Franciji. Slovenec LIX, št. 65. — Slovenci v Franciji. Slovenec LIX, št. 52, 100. — Slovenci v tujini (Aumetz). Slovenec LIX, št. 39. — Slovenci žrtve krize v Franciji. Slovenec LIX, št. 115. — Slovenski evharistični kongres v Franciji. Slovenec LIX, št. 120. — Slovenski kmetje na Francoskem. Slovenec LIX, št. 82. — Slovenski kmetje v Franciji. Db IXL, št. 16. — Zveza jugoslovanskih izseljencev v Franciji. Slovenec LIX, št. 127. — Holandska: Iz življenja Slovencev v Holandiji. Slovenec LIX, št. 265. — Slovenci v Holandiji. IS VII, št. 48. — Južna Amerika: Slovenci v Urugvaj. Slovenec LIX, št. 66. — Vračajo se iz tujine. (Argentina.) MV V, št. 268. — Za Slovence v Južni Ameriki. Slovenec LIX, št. 267. — Življenje v Argentini. Jutro XII, št. 271. — Nemčija: 10 letnica naših društev v Nemčiji. Jutro XII, št. 229. — Desetletnica Zveze jugoslovanskih delavskih in podpornih društev v Nemčiji. Jutro LIX, št. 147. — Jugoslovanske šole v Nemčiji. Jugoslovan II, št. 152. — Naši izseljenci v Nemčiji. Jugoslovan II, št. 112. — Obupen položaj naših rojakov v Nemčiji. Slovenec LIX, št. 158. — Prekmurski delavci v Nemčiji. Slovenec LIX, št. 4. — Rešimo slovensko kri. (Porenje.) Slovenec LIX, št. 188. — Slovenci v

Westfaliji. Slovenec LIX, št. 260. — Slovenska šola v Nemčiji. Slovenec LIX, št. 145. — Težkoče naših rojakov v Nemčiji. D XIV, št. 48. — Westfalija, najstarejše zatočišče slovenskih izseljencev. IS VII, št. 48. — Vračajo se. Sezonski delavci iz Nemčije. Slovenec LIX, št. 261. — Zbor rojakov v Essenu. Jutro XII, št. 288. — Severna Amerika: Cilj izseljeniškega kongresa. AD XXXIII, št. 64. — Debevec Janez: Naša narodna zavest. AD XXXIII, št. 1. — Jugoslovani v Ameriki. Jugoslovan II, št. 145. — Lupis - Vukič I. L.: Življenje naših izseljencev v Ameriki. Jugoslovan II, št. 241. — Milijon naših v Ameriki. Jutro XII, št. 144. — Najnovejša slovenska lirika v Ameriki. (Ivan Zorman.) Slovenec LIX, št. 164. — Naše šole. AD XXXIII, št. 222. — Penko Joško: Naši ob vzhodni strani. AD XXXIII, št. 140, 147, 164, 182, 196. — »Rajska dolina« Slovencev v Ameriki. Jutro XII, št. 1. — Resnik J.: Tudi pri nas v Newburgu nismo kar tako. (Nekoliko podatkov iz najstarejše clevelandske naselbine.) AD XXXIII, št. 52, 53, 54. — Skrb za prekmurske izseljence v Ameriki. Jutro XII, št. 190. — Slovanska kolonizacija v Ameriki. Slovenec LIX, št. 59. — Slovenci na vzhodni strani Clevelanda. AD XXXIII, št. 133. — Slovenec — ameriški pisatelj (Louis Adamič.) Jugoslovan II, št. 83. — Slovenski evangeličani v Betlehemu Pa. Slovenec LIX, št. 98. — Slovenski pasijon. AD XXXIII, št. 8, 67; Ave Marija XXIII, 65—66. — Slovenski radio-program. AD XXXIII, št. 106. — Slovenski tečaj na ameriški univerzi. (Columbia). Slovenec LIX, št. 142. — Slovensko gledališče v Clevelandu. AD XXXIII, št. 120. — Smrekar Andrej, rev. — prvi slovenski pesnik v Ameriki. Jugoslovan II, št. 107. — Še nekaj o »ustanovitelju« Tomanu. Prosveta XXIV, št. 134. — Tečaj slovenskega jezika na Columbia-univerzi. AD XXXIII, št. 138. — V letu konvencije SD Zveze. AD XXXIII, št. 71. — Velika politična noč Slovencev in Hrvatov v Euclid naselbini. AD XXXIII, št. 131. — Zorman Ivan: Slovenska šola. AD XXXIII, št. 161.

Jankovič Janko. Glej: Izseljenci; Francija.

Jantsch Franc. Glej: Koroško.

(Jesenice.) Gradnja hiš in regulacijski načrt Jesenic. Jutro XII, št. 100. — Imenovanje ulic na Jesenicah. Jugoslovan II, št. 94. — Jesenice. Gorenjska, 163—165. — Napredovanje Jesenic. Slovenec LIX, št. 249. — Sledovi nekdanjega pokopališča na Jesenicah. Jugoslovan II, št. 19.

(Jožefovo.) Praznovanje bivšega deželnega patrona. SN LXIV, št. 64. — Sličice iz »pratrac« v Studencih. MV V, št. 65. — Studenski »Prater« nekdanj in sedaj. MV V, št. 63.

(Juranič J.) Glej: Remšnik.

Jurčičevi na Muljavi. SN LXIV, št. 107.

Kač Janko. Glej: Svetoštetfanski sejem.

Kalan J. Glej: Izseljenci.

Kamna gorica. Kamna gorica. Gorenjska, 203—205. — Kamnogoriška železna obrt bo zaspala. Jutro XII, št. 223. — Naša najstarejša industrija umira. Jutro XII, št. 96. — Naše žebjarstvo. Slovenec LIX, št. 108.

(Kamnik.) Iz napredujočega Kamnika. SN LXIV, št. 172. — Kamnik v preteklosti. Gorenjska, 101—104. — Razstava kamniških starin in narodnih noš. Slovenec LXIV, št. 152.

Karlovshek Jože. Glej: Hiša.

Kejžar Ivan. Glej: Maribor.

Kelemina Jakob. Glej: Bajke.

(Klopotec.) Spaić Alexander: Klopotez. DZ LVI, št. 70.

- (Kmet.) O našem kmetu. Jugoslovan II, št. 15. — Pisatelj F. S. Finžgar o slovenskem kmetu. Jutro XII, št. 15a.
- (Kobansko.) Na romantičnem Kozjaku. Jutro XII, št. 241. — O naših obmejnih Kobancih. MV V, št. 93, 94, 95. — Terčak Stane: Po našem Kozjaku. Jugoslovan II, št. 117. — Glej: Kresovanje; Ljudska medicina; Pravljica; Vraže.
- (Kočevsko.) Brez kruha in dela. Jutro XII, št. 151. — Ilesič Svetozar: Erker Jos., Jubiläumsfestbuch der Gottscheer 600-Jahrfeier. GV VII, 176—178. — Kos M. Melik Anton: Grothe Hugo, Die deutsche Sprachinsel Gottschee in Slowenien. GV VII, 172—176. — Mizerija kočevskih rudarjev. Slovenec LIX, št. 172. — Nemški jezikovni otok Kočevje v Sloveniji. Jugoslovan II, št. 211. — Rus Jože: Gospodarstvo v razmerju z narodnostmi na Kočevskem. Koledar DCM za 1931, 58—66. — Silne stiske kočevskega kmeta. Slovenec LIX, št. 199. — Siromaštvo kočevske deželice. Slovenec LIX, št. 91. — Vzroki gospodarske zaostalosti na Kočevskem. Jutro XII, št. 125.
- (Kokarje.) Kokarje v Zadrecki dolini. Jutro XII, št. 241. — Mišič Fr.: V Kokarjih. MV V, št. 159.
- Kolarič R. Glej: Narečje; Slovenci.
- (Koledovanje.) Dolenjski koledniki. Slovenec LIX, št. 6. — Star slovenski običaj. Jugoslovan II, št. 4.
- (Koroško.) Jantsch Franz: Antike Bodenforschung in Kärnten 1930. Car I CXXI. 1—17. — L'Estocq: Beiträge zur Geschichte zweier jetzt abgekommener Kohlfahrwege im Gebiete der hohen Sanalpe. Car I CXXI, 61. — Kotnik Fr.: Wagner Rudolf, Gremo v Korotan. SU XXXII, 33—34. — Löw P. J.: Zu H. Sabidussis Aufsatz »Kärntner Glockengiesser«. Car I CXXI, 124—125. — Saria B.: Egger R., Ausgrabungen in Feistritz a. d. Drau. Oberkärnten. ČZN XXVI, 132—134. — Sabidussi Hans: Kärntner Glockengiesser. Car I CXXI, 26—56. — Strelli Richard: Neue Ausgrabungen im Lavanttal. Car I CXXI, 87—89. — Sušnik Fr.: Koroška jesen. Slovenec LIX, št. 293. — Wagner Rudolf: Gremo v Korotan. Ljubljana 1930, str. 88. — Wutte Martin: Kärnten im Kartenbilde der Zeiten. Car I CXXI, 143—144. — Glej: Planine.
- (Kosci.) S koso za kruhom. SN LXIV, št. 132.
- Kos Milko. Glej: Kočevje; Primorsko; Slovenci.
- (Kostanjevica.) Sv. Miklavža cerkvice. SN LXIV, št. 272.
- Koštiál I. Glej: Smučí.
- Kotnik Fr. Glej: Koroško.
- Kotnik Janko. Glej: Murko Matija.
- Kovač Franc. Glej: Djekše.
- (Kozje.) Kozje nekdanj in sedaj. Jutro XII, št. 15.
- (Kozolec.) Baš Franjo: Melik Anton, Kozolec na Slovenskem. ČZN XXV, 280—285. — Melik Anton: Kozolec na Slovenskem. RZD v Ljubljani. 10. Etnografsko-geografski odsek I. 1931. 107 str. + XXXVIII.
- Kralj. A. Glej: Zadrúžništvo.
- (Kraljevič Marko.) Pesmi o Kraljeviču Marku. Prev. Radivoj Rehar. Jugoslovan II, št. 8, 14, 26, 32, 38, 44, 50, 56, 62, 67, 73, 79, 84, 90, 96, 101, 107, 112, 117, 112, 117, 122, 128, 134, 140, 152, 158, 164, 170, 176, 182.
- Kramer Franc. Glej: Pesem.
- (Kranj.) Gorenjska metropola, jugoslovanski Manchester. SN LXIV, št. 40. — Imenovanje ulic in trgov v Kranju. Jugoslovan II, št. 186. — K imenovanju ulic v Kranju. SN LXIV, št. 195. — Kraji v okolici Kranja. Gorenjska, 75—79. — Kranj — gorenjska metropola. Gorenjska, 49—75. — Kako je Kranj postal industrijsko

- mesto in kako postaja letovišče. Gorenjska, 150—163. — Modernizacija Kranja. Jugoslovan II, št. 103. — Nova imena ulic in trgov v Kranju. SN LXIV, št. 183.
- (Kranjska gora.)** Rupnikova Ivica: Zgodovina Kranjske gore in okoliša. Gorenjska, 170—174.
- Krepk A.** Glej: Sv. Peter pri Mariboru.
- (Kresovanje.)** Kresna noč na Kobanskem. MV V, št. 140. — Ljubljansko kresovanje. SN LXIV, št. 140. — Vtisi kresovanja na Kobanskem. MV V, št. 152.
- Kristan Cvetko.** Glej: Maribor.
- Kufahl.** Glej: Znamenje.
- (Kuhinja.)** Pri domačem ognjišču. (Iz Beneške Slovenije.) IS VII, št. 1. — Stara gorenjska kuhinja v Stari Fužini v Bohinju. IS VII, št. 20.
- Lapajne Josip:** Od Ilirije do Jugoslavije. Cerklje pri Kranju 1931. 182 str. — Lužar F.: Lapajne Josip, Od Ilirije do Jugoslavije. SU XXXI, 135—136. — Žerjav A.: Lapajne Josip, Od Ilirije do Jugoslavije. P LI 94—95. — Glej: Cerklje pri Kranju; Gorenjci.
- (Lašče.)** Lašče in okolica. Jutro XII, št. 164.
- (Ledarji.)** Bohinec V.: Ledarji (Rateče.) II III, 71—72.
- L'Estocq.** Glej: Koroško; Železarstvo.
- (Lesna industrija.)** Zemljevid lesne industrije v Dravski banovini. IS VII, št. 6.
- (Ličkanje.)** Tudi na kmetih imajo praznike. SN LXIV, št. 219.
- (Ljubljana.)** Ajdovščina, Smole, Figovc. SN LXIV, št. 47. — Če greš v Šiško »na vas«. SN LXIV, št. 182. — Dajmo imena našemu tromostovju. Jutro XII, št. 107 a. — Delavski azil v Ljubljani. SN LXIV, št. 271. — Gaber Ante: Stare slike pripovedujejo. SN LXIV, št. 25. — Gostilne nekdaj in sedaj. II III, 334—335. — Gradbena in regulacijska dela. SN LXIV, št. 216. — H(afner) J.: Iz podzemeljske Ljubljane. II III, 121—122. — Iz nove Ljubljane. Slovenec LIX, št. 172. — Javna higijena v Ljubljani. SN LXIV, št. 216. — Kaj pa Rožna dolina. SN LXIV, št. 171. — Kako izginja stara Ljubljana. Jutro XII, št. 209. — Kako hoče Plečnik regulirati ljubljanski Vodnikov trg. Slovenec LIX, št. 206. — Kanalizacija severnega dela mesta. Jugoslovan II, št. 72. — Konec Marijinega kopališča. Slovenec LIX, št. 169. — Kraj slavnega imena (Hradeckega vas.) SN LXIV, št. 115. — Križem kražem pod Ljubljano. SN LXIV, št. 152. — Ljubljana in Maribor v krogu velikih jugoslovanskih mest. Jutro XII, št. 205. — Ljubljana napreduje — gradi in tlakuje. SN LXIV, št. 190. — Ljubljana se modernizira in širi. SN LXIV, št. 114. — Ljubljanca — dolga vas. Slovenec LIX, št. 147. — Napredek Ljubljane in Maribora. Jutro XII, št. 201. — Naš dom je v kanalu. Obisk pri ljubljanskih brezdomeh. Slovenec LIX, št. 58. — Novo ljubljansko predmestje. SN LXIV, št. 295. — O ljubljanskih ulicah in cestah. SN LXIV, št. 9, 12. — Osnove velike Ljubljane. SN LXIV, št. 241. — »Palače« si grade. SN LXIV, št. 175. — Perspektive Ljubljane po ljudskem štetju. Jutro XII, št. 84. — Poročilo o Ljubljani XVI. veka. SN LXIV, št. 223. — Potočnik A.: Prometna sredstva v stari Ljubljani. SN LXIV, št. 143. — Pozabljen Neptunov vodnjak. SN LXIV, št. 168. — Predpotresna Ljubljana. IS VII, št. 34. — Prehranjevalna akcija mestne občine. SN LXIV, št. 287. — Razširjanje Ljubljane. Jutro XII, št. 117. — Regulacija Dunajske in Emonske ceste. SN LXIV, št. 235. — Regulacija Ljubljanice in zgradba carinarnice. Jugoslovan II, št. 78. — Regulacija Gradaščice. Slovenec LIX, št. 210. — Regulacija Ljubljane. Slovenec LIX, št. 170. — Regulacija Malega grabana. SN LXIV, št. 124. — Regulacijska dela na Ljubljani. SN LXIV, št. 75. — Renovirani ljubljanski rotovž. SN LXIV, št. 154. — Revščina je strašna. SN LXIV, št. 273. — Rimski zid. SN LXIV, št. 153. —

- Saria Balduin: Emonska rojaška zveza v Savariji. GMS XII, 5—10. — Socijalno zdravstvo našega mesta. SN LXIV, št. 214. — Stanovanjske razmere v Ljubljani. SN LXIV, št. 168. — Stanovanjski problemi ljubljanske občine. Jutro XII, št. 100. — Stara in nova Ljubljana. SN LXIV, št. 115. — Stari čevljarski most se poslavlja. Slovenec LIX, št. 197. — Stari čevljarski most zopet stoji. Slovenec LIX, št. 228. — Stavbeno gibanje v Ljubljani. SN LXIV, št. 162, 202, 207, 213, 219, 254. — Stavbeno gibanje v mestu in okolici. SN LXIV, št. 156, 224, 230. — Stelè Fr.: Gradbeni razvoj Ljubljane II III, 290—291. — Šiška-Ljubljana-Vič, SN LXIV, št. 143. — Tromostovje dograjeno. SN LXIV, št. 229. — V zaloških železniških barakah. Slovenec LIX, št. 62. — Wester Jos.: Še: Ajdovščina. Jutro XII, št. 46. — Vodnjak pred mestno hišo. SN LXIV, št. 137. — Ureditev cest k novi ljubljanski carinarnici. Jugoslovan II, št. 239. — Ureditev prometa na Ajdovščini. SN LXIV, št. 241, 245, 248. — Življenje in smrt leta 1930 v Ljubljani. Slovenec LIX, št. 1.
- (Ljudska medicina.) Ljudska medicina in vraže na Kobanskem. MV V, št. 96.
- (Ljutomer.) Ljutomer in Medmurje. Slovenec LIX, št. 200.
- Ljudsko štetje 1931. Določbe o ljudskem štetju v Jugoslaviji. Jutro XII, št. 63. — Notranja osamosvojitve in ljudsko štetje. Jugoslovan II, št. 73. — Die Volkszählung im Draubanat. DZ LVI, št. 49. — Začetek ljudskega štetja. Slovenec LIX, št. 132.
- (Loga vas.) Ilanig O.: Logavas na Koroškem. MV V, št. 189.
- Löw P. J. Glej: Koroško.
- Ložar R. Glej: Železarstvo.
- Lupis - Vukić J. K. Glej: Izseljenci; Severna Amerika.
- Lužar F. Glej: Lapajne Josip.
- (Macedonija.) Sirk A.: V Macedoniji. Naš rod III, 19—22, 52—54, 90—92.
- Mahorčič Karol. Glej: Gorenjska.
- Majhen Ivan. Glej: Manjšine; Avstrija.
- (Majšperk.) Žunkovič D.: Majšperk ali Lešje. SGp LXV, št. 49.
- Manjšine. Ammende Ewald: Die Nationalitäten in den Staaten Europas. Wien - Leipzig 1931. 568 str. Iz vsebine: Österreich: Die Slowenen. 304—326; Die Kroaten. 326—330. Jugoslawien: Die Deutschen. 342—353. Italien: Die Jugoslawen. 473—511. — Slovenec LIX, št. 263. — Določitev narodnosti in materinega jezika. Jutro XII, št. 73. — Job: Nivelizacija kulture in narodne manjšine. MV V, št. 127. — VII. manjšinski kongres. Slovenec LIX, št. 194. — Wilfan Jos.: Misli ob polemiki o Petražickem. Jutro XII, št. 57.; O narodnostnih problemih Evrope. Jutro XII, št. 74 b. — Winkler Wilhelm: Statistisches Handbuch der europäischen Nationalitäten. Wien - Leipzig 1931. 248 št. Iz vsebine: Österreich: 82—92. Italien: 127—135. Jugoslawien: 206—219. — Avstrija: Barantanje s slovensko Koroško. Slovenec LIX, št. 64. — Baš Franjo: Jugoslovensko-nemačka granica. Naša Slovenačka. Glasnik Jugoslovenskog Proforskog Društva. XI, 474—480. — Besedo imajo Nemci. KS XI, št. 6. — Celovski tisk in koroški Slovenci. Jutro XII, št. 155. — Če bratje mro... SGp LXV, št. 24. — Čuš Vojteh: Rak rana slovenstva na Koroškem. Koroška ponemčevalna šola. SU XXXI, 171—174. — Delo Südmarke. Jutro XII, št. 199. — Hrastnik Oskar: Vtisi iz obmejne Avstrije. Slovenec LIX, št. 104. — Izpodrinjevanje koroških Slovencev. SN LXIV, št. 41. — Kako hoče Avstrija rešiti manjšinsko vprašanje. Jutro XII, 147. — Kako pojmujejo na Koroškem enakopravnost. Jutro XII, št. 256. — »Kmetске brambe« na Koroškem. Slovenec LIX, št. 160. — Kod in zakaj se umika domači živelj južne

- Koroške. KS XI, št. 28. — Kolonizacija slovenske Koroške. Slovenec LIX, št. 59. — Koroški Slovenci vstajajo. Slovenec LIX, št. 87. — Luteransko naseljevanje na Koroškem. KS XI, št. 19. — Majhen Ivan: Šel sem na grob. SGp LXV, št. 46. — Mesto slovenščine — madjarščina. Slovenec LIX, št. 148a. — Nauk, ki nam ga dajo Nemci. Slovenec LIX, št. 147a. — Nekaj cvetk koroške ponemčevalne šole. SU XXXI, 143—144. — O koroških Slovencih na manjšinskem kongresu. KS XI, št. 36. — Ob zaključku gospodinjskega tečaja v Štebnu pri Maoločah. KS XI, št. 48. — Občni zbor Političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem. KS XI, št. 15, 16, 17. — Rajhovce na Koroško. Jutro XII, št. 186. — Rajhovski naseljenci na Koroškem. KS XI, št. 7. — Ravnik Rudolf: Spodnjemu Rožu na Koroškem za novo leto. Jutro XII, št. 1. — Rojaki, pozor! KS XI, št. 45. — Slovenci v obrambo svojega jezika. Slovenec LIX, št. 141. — Slovenski renegati na Koroškem. Slovenec LIX, št. 120 a. — Smrt prvega rožanskega župana. Jutro XII, št. 111. — Styriacus: Podravje in borba za slovensko Koroško. MV V, št. 43. — 40 let Hranilnice in posojilnice v Velikovecu. KS XI, št. 19, 20, 21. — Usoda slovenske šole na Koroškem. Jutro XII, št. 297. — V koroških cerkvah je žalostno. Slovenec LIX, št. 112. — Zadržni tečaj v Podravljah. KS XI, št. 49. — Zemljevid župnij krške škofije. SU XXXI, št. 103. — I t a l i j a: Barbalič Fr.: Verska svoboda Hrvatov in Slovencev v Istri, Trstu in Gorici. Slovenec LIX, št. 276. — Domači duhovniki morajo iz Istre. Slovenec LIX, št. 107. — 218 imen poitalijančenih. Slovenec LIX, št. 65. — Izgubljena domovina. Slovenec LIX, št. 106. — Kaj je novega v Primorju? AS XXXX, št. 23. — Konec slovanskega tiska v Italiji. Jutro XII, št. 4. — Konec slovenskega združništva v Italiji. Jutro XII XII, št. 19. — Likvidacija Zadružne zveze v Gorici. Slovenec LIX, št. 257. — Nova nasilja na Goriškem. Slovenec LIX, št. 118. — O šolstvu v Julijski Krajini. Koledar DCM za 1931, 76—85. — Službeno izbrisani. MV V, št. 61. — Še ostrejši kurz v Julijski Krajini. Jutro XII, št. 12. — Vedno več beguncev. Slovenec LIX, št. 171. — Zastava bivše Narodne delavske organizacije v Trstu. Jutro XII, št. 151. — Življenje Slovencev na oni strani. SN LXIV, št. 115. — Jugoslavija: Italijani v Jugoslaviji. Slovenec LIX, št. 85. — Melik Anton: Za notranjo osamosvojitve. LZ LI, 161—168. — Mislimo na Koroško. Premišljevanje o nemških šolah v Jugoslaviji. Slovenec LIX, št. 36. — Neue deutsche Volksschulen. DZ LVI, št. 12. — Poizkusi za ustanovitev nemškega manjšinskega razreda v Marenbergu. Jugoslovan II, št. 120. — M a d ž a r s k a: Pri rabskih Slovencih. Slovenec LIX, št. 235.
- (Maribor.) Änderung einiger Strassenbezeichnungen in Sicht. DZ LVI, št. 21. — Baš Franjo: Kulture v Mariboru v začetku XIX. stoletja. Mariborski koledar za 1932, 51—68. — Brezposelnost v Mariboru. Slovenec LIX, št. 61. — Iz Maribora. Naše slike II, št. 5. — Job: Naloga obmejnega Maribora. MV V, št. 125. — K vprašanju novih mariborskih stavb. Jugoslovan II, št. 218. — Kaj je z Velikim Mariborom? MV V, št. 121. — Kejžar Ivan: Iz mojih spominov. MV V, št. 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198. — Kristan Cvetko: 60 let delavske zadruga v Mariboru. Prosveta XXIV, št. 98. — Maribor, obmejno letovišče in izletišče. MV V, št. 149. — Maribor v luči statistike. Jugoslovan II, št. 156. — Maribor v številkah. Jutro XII, št. 156. — Mišič Fr.: Pokrajinsko lice našega obmejnega Maribora. Jugoslovan II, št. 152. — Nastajajoča nevarnost (Dotok tujcev v Maribor. — Naraščanje števila Židov.) MV V, št. 24. — Po ljudskem štetju. Jutro XII, št. 158. — Razvoj in napredek Maribora. Slovenec LIX, št. 233 a. — Razvoj Maribora v zadnjem poltisočletju. Jugoslovan II, št. 159. — Rezultati ljudskega štetja v Mariboru. Jugoslovan II, št. 88. — Sličice z ljudskega štetja v Mari-

- boru. MV V, št. 82. — Schlosser P.: Poslopje Dečjega doma v Mariboru. ČZN XXVI, 219—222. — S(er)pp A.: Steinerne Urkunden in Maribor. DZ LVI, št. 56, 58, 60, 62, 64, 68, 92. — V Mariboru 1000 brezposelnih. Slovenec LIX, št. 252. — Vprašanje mariborskega slovenskega meščanstva. MV V, št. 62. — Zum Volkszählungsergebnis in Maribor. DZ LVI, št. 33.
- (Marija v Puščavi.) Marija v Puščavi. Naše slike II, št. 4.
- Marinčič Nace. Glej: Št. Vid pri Stični.
- (Marnberg.) S(er)pp A.: Die Burgruine Marenberg. DZ LVI, št. 22, 24, 26. — Žunkovič D.: Marnberg. SGp LXV, št. 50.
- (Martinovanje.) Haloze in sv. Martin. MV V, št. 256. — Pirnat Viktor: Med hrami in zidanicami. Slovenec LIX, št. 257. — V(andot) J.: Nekdanje borovško martinovanje. Jutro XII, št. 265.
- Marušič Pavel. Glej: Izseljenci; Jugoslavija.
- (Mengeš.) Smole Izidor: Mengeš. Gorenjska, 115—118.
- Melihar Stane. Glej: Murska Sobota.
- Melik Anton. Glej: Kozolec; Manjšine; Jugoslavija; Mesta.
- (Mesta.) M(elik) A.: Rus Jože, O tipu našega mesta na pomolu. GV VII, 199. — Naša mesta. Jutro XII, št. 196; Slovenec LIX, št. 195. — Prebivalstvo naših mest. Jutro XII, št. 199.
- (Mlin na veter.) Naše slike II, št. 11. (Ploderšnica).
- (Miklova Zala.) Miklova Zala. Jutro XII, št. 111. — Miklova Zala iz Roža. Jugoslovan II, št. 111. — Na domu Miklove Zale. Slovenec LIX, št. 108.
- Mikuš A. Glej: Imena.
- Mirk Vasilij. Glej: Pesem.
- Mironova Milica. Glej: Svatba.
- Mišič Fr. Glej: Gornji grad; Gradišče; Kokarje; Maribor; Mozirska planina; Smolnik; Sv. Križ pri Belih vodah; Trgatev; Turški zid.
- Mlakar Janko. Glej: Dijaštvo.
- (Mozirska Planina.) Mišič Fr.: Na Mozirski planini. Jutro XII, št. 193.
- (Murko Matija.) Glonar Joža: Matija Murko — 70 letnik. Slovenec LIX, št. 32. — Kotnik Janko: Profesor dr. Matija Murko. ČZN XXVI, 145—152.
- (Murska Sobota.) Melihar Stane: Obraz Murske Sobote. Jutro XII, št. 129. — Murska Sobota je popolnoma slovenska. D XIV, št. 18.
- (Muzeji.) Delovanje Muzejskega društva v Celju. NDb XIII, št. 50. — Delovanje in načrti celjskega Muzejskega društva. Jutro XII, št. 140. — Muzejsko društvo v Mariboru. ČZN XXVI, 142—144. — Muzejsko društvo v Ptuj. ČZN XXVI, 287—289. — Muzejsko društvo za Slovenijo. Slovenec LIX, št. 259. — Občni zbor Muzejskega društva v Mariboru. Jutro XII, št. 32a. — Stari zakladi na Krškem polju. (Misel o ustanovitvi muzeja v Krškem.) Jutro XII, št. 282. — Stiriacus: V Varaždinu. MV V, št. 134. — Ureditev mariborskega muzeja. MV V, št. 148. — V(urnik) S.: Slovenski narodni muzej. Slovenec LIX, št. 234.
- (Narečje.) 'aj pa žinjaš. SU XXXI, 39. — Breznik A.: Ramovš Fr., Dialektološka karta slovenskega jezika. GMS XII, 54—55. — K(olarič) R.: Dialektološka karta slovenskega jezika. Jutro XII, št. 266. — Ramovš Fr.: Dialektološka karta slovenskega jezika. Ljubljana. 1931. 4°, 72 strani + 1 zemljevid.
- (Narodopisje.) Naše narodopisje. Slovenec LIX, št. 104.
- (Nočni čuvaj.) Žunkovič D.: Gosak kot najzanesljivejši nočni čuvaj na naših kmetijah. SGp LXV, št. 50.

- (Noša.) Poglavlje o pačenju narodnih noš. Jutro XII, št. 56. — Sič A.: »V Gorenjsko oziram se skalnato stran — Triglava blišče se vrhovi.« Gorenjska, 39—43. — Šarčeva Marija: Še besedo o narodnih nošah. Jutro XII, št. 84 a.
- (Novo Mesto.) Dolenjska metropola v številkah. Jugoslovan II, št. 78. — Pirnat Viktor: Letovišče Novo Mesto. Jugoslovan II, št. 209.
- (Novačenje.) Šašelj I.: Kako so v starih časih novačili. Slovenec LIX, št. 37.
- Novak Vilko. Glej: Božič; Prekmurje.
- (Občine.) Občine Dravske banovine v številkah. Slovenec LIX, št. 180. — Naše podeželske občine. Jutro XII, št. 198.
- (Običaji.) Graber Georg: Deutsche Einflüsse im Brauchtum und Sage der Kärntner Slovenen. Wiener Zeitschrift für Volkskunde. XXXV, 1—16. — Vatovec Fr.: Kostrenčič M.: Fides publica u pravnoj istoriji Srba i Hrvata do XV. veka. ČZN XXVI, 127—128.
- (Ogljarstvo.) Ogljarstvo na Kočevskem. Slovenec LIX, št. 162.
- Ozvald K. Glej: Bajke in pripovedke.
- Pajk P. Glej: Bajke in pripovedke.
- Penko Joško. Glej: Izseljenci; Severna Amerika.
- Pesem. Adamič E.: Od majolike. Zbori VII, št. 1a; Vse najlepše rožice. Zbori VII, št. 1b; Vse rožice rumene. Zbori VII, št. 1c. Šel sem po zelenem travniku. Zbori VII, št. 1č. — Čerin Josip: Solučni dnevi. Pesmi za dobro voljo. Ljubljana 1931; Škrjanček poj! Ljubljana 1931. — Kramer Franc: Kakšne pesmi z napevi sem napisal med slovenskim narodom. Pevec XI, 19—20, 29—30, 46; Pesem mladosti. Pevčeva pesmarica XI, 23. — Mirk Vasilij: Sunce jarko. Zbori VII, št. 1f. — Prelovec Zorko: Ko so fantje proti vasi šli. Zbori VII, št. 3d; So še rožce v hartelnu žavovali. Priloga »Zborom« 1931, št. 1. — Puš Ludovik: Narodna. Zbori VII, št. 3 e. — Radio-Ljubljana — propagator narodne pesmi. Zbori VII, 7. — Štefan V.: Pesem od buček jule. Kalendar Sreca Jezusovega za leto 1932, 67. — Tomc M.: Med cveticami po logu. Pevčeva pesmarica XI, 31.
- (Pirhi.) Slike iz življenja in sveta. Jubilejna priloga KS XI, št. 12.
- Pirnat Viktor. Glej: Martinovanje; Novo Mesto.
- (Pišcece.) Iz slikovite okolice Brežic. Jutro XII, št. 129.
- (Planina.) Geschichte des Marktes Planina. DZ LVI, št. 27.
- (Planine.) Ilešič Svetozar: Planine ob dolnji Zilji. GV VII, 120—148.
- (Platnarstvo. R(ačič) B(ožo): Naše domače obrti, ki izumirajo. IS VII, št. 12.
- (Pobrežje.) Pobrežje danes in nekoč. MV V, št. 138.
- (Polšnik.) Staro torišče slovenskih sejmov. Jutro XII, št. 141.
- (Pomladanski običaji.) V(urnik) S(tanko): O spomladanskih običajih pri Slovanih. Slovenec LIX, št. 98.
- (Potočka Zijalka.) Brodar Srečko: Potočka zijalka na Olševi. Naša Slovenačka. Glasnik Jugoslovensko Profesorskega Društva. XI, 497—505. — Pračlovekovo bivališče na Olševi. Jugoslovan II, št. 31. — Brodar S.: Raziskavanja v Potočki zijalki in nje problemi. ČZN XXVI, 153—176.
- Potočnik A. Glej: Ljubljana.
- Povest. Gerželj France: K problemu naše ljudske povesti. Jugoslovan II, št. 158.
- Pravljice. Flerè Pavel: Pravljice. Ljubljana 1931. 169 str. — Hudales Oskar: Škopjen. (Pravljica s Kozjaka.) Kresnice Mladinske Matice IV, 21—24. — Kak je kresmar v nebésza priso? Dober pajdaš kalendarium za 1932. — Kak sze cigan racsunati vesi. Dober pajdaš kalendarium za 1932. — Štefan V.: Kak je Janči po svetu ljudi noro. Kalendar Sreca Jezusovega za leto 1932, 48; Od Jan-

- čeka. Kalendar, 59; Od logara. Kalendar, 68. — Zaklad pri Sv. Danijelu. (Goriška narodna pravljica.) Jugoslovan II, št. 3. — Gl.: Bajke; Običaji.
- (Prebivalstvo.) Dravska banovina ima 1.120.584 prebivalcev. Jugoslovan II, št. 135. — Einwohnerzahl der Städte in Slowenien DZ LVI, št. 70. — Fabius: Ali je Slovenska Štajerska res nemška kulturna zemlja? MV V, št. 33. — Meier Hans: Eberhard Kranzmayer, Sprachschichten und Sprachbewegungen in den Ostalpen. Car I CXXI, 144—146. — Površina in prebivalstvo banovin. NDb XIII, št. 99. — Prebivalstvo banovin po definitivni razmejčitvi. Jutro XII, št. 282. — Prebivalstvo Dravske banovine. Jutro XII, št. 136, 141. — Prebivalstvo Jugoslavije. Jutro XII, št. 147. — Rezultati ljudskega štetja 1931. Slovenec LIX, št. 193a. — Savnik Roman: Jugoslavija v luči ljudskega štetja. Žis X, 58—60.; Ljudsko štetje v Jugoslaviji. VP za 1932, 39—42.; Prirastek prebivalstva v Jugoslaviji v desetletju 1921—1931. GV VII, 115—120.
- (Predpust.) Predpustne radosti, koline — v tolažbo. SN LXIV, št. 35. — Prleško pozavanje. SN LXIV, št. 38.
- (Prekmurje.) Bohinec V.: Po Slovenski Krajini. II III, 168. — 10 letnica prekmurskih kolonij v Prekmurju. Jutro XII, št. 103. — Drugi transport prekmurskih sezonskih delavcev. Jugoslovan II, št. 89. — Godina Jože: Slovenska Krajina. KDM za 1932. 58—62. — Nekaj o Slovenski Krajini. Slovenec LIX, št. 207. — Novak Vilko: Slovenska Krajina. Koledar Slov. Dijaške zveze za 1931/32. 136—139. — Prekmurski delavci v Nemčiji. Slovenec LIX, št. 4. — Prvi transport prekmurskih sezonskih delavcev. Jugoslovan II, št. 85. — Združitev prekmurskih občin. Jutro XII, št. 123. — Žalostne narodne razmere v Prekmurju. Jutro XII, št. 150.
- Prelovec Zorko. Glej: Pesem.
- (Primorsko.) Bohinec V.: Gortani Michele, Gorizia con le Vallate dell' Isonzo e del Vipacco. GV VII, 178—179. — Čandek Fr.: Moji vtisi iz Julijske Krajine. Prosveta XXIV, št. 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22. — Kdaj so prišli Slovenci na Kras. SN LXIV, št. 43.
- (Prlekija.) Baš Franjo: Prleki. II III, 170—171. — R(avljen) D(avorin): Na blagoslovljeni zemlji. Jutro XII, št. 199.
- (Prosveta.) 10 letnica Zveze kulturnih društev. SN LXIV, št. 236. — Dolene I.: Prosvetna zveza. Naša Slovenačka, 560—564. — Prosvetno delo med slovenskim ljudstvom. Slovenec LIX, št. 229. — Prosvetno delo Zveze kulturnih društev v Mariboru. D XIV, št. 32. — Rape Stane: Zveza kulturnih društev pri delu za narod. Naša Slovenačka, 559—560. — Sejalci katoliške prosvete. Slovenec LIX, št. 271. — Veliko prosvetno delo mariborske ZKD. Jutro XII, št. 298a.
- (Ptuj.) Abramič Mihovil: Novi natpisi iz Petovija. ČZN XXVI, 177—202. — Remec A.: Ptuj: II III, 174—176. — Ptuj. Naše slike II, št. 8. — Zanimivosti Ptuja in okolice. Jutro XII, št. 232. — Skrabar Viktor: Najdba rimskega spomenika. ČZN, 216—217.
- Puš Ludovik. Glej: Pesem.
- Račič Božo. Glej: Platnarstvo.
- Ravljen Davorin. Glej: Prlekija; Stojdraga.
- Ravnik Rudolf. Glej: Koroško.
- Rehar Radivoj. Glej: Kraljevič Marko.
- Remec A. Glej: Ptuj.
- (Remšnik.) Baš Franjo: Jurančič J., Iz šole za narod. ČZN XXVI, 286—287. — Remšnik. Naše slike II, št. 11.
- Resnik J. Glej: Izseljenci; Severna Amerika.

- (Ribnica.) Gospodarski razvoj ribniške doline. Slovenec LIX, št. 179. — Ribnica in njene zanimivosti. IS VII, št. 50. — Ribniška. Jugoslovan 8, št. 39.
- (Ribnica na Pohorju.) Mišič Fr.: V zimskih vrtovih pohorske Ribnice. MV V št. 13.
- (Rimski vodovod.) Rimski vodovod obnovljen. Slovenec LIX, št. 55. — Rimski vodovod v Krški dolini. AD XXXIII, št. 77. — Saria Balduin: Rimski vodovod iz Nevioduna. PMS XII, 50.
- (Rogaška Slatina.) Razširjenje in modernizacija Rogaške Slatine. Jutro XII, št. 101. — SN LXIV, št. 98.
- Rožič Valentin. Glej: Grafenauer France.
- Rupnikova Ivica. Glej: Kranjska gora.
- Rus Jože. Glej: Kočevje.
- Sabidussi H. Glej: Koroško.
- Saria Balduin. Glej: Ljubljana; Rimski vodovod; Slovenija.
- (Saria Balduin.) Baš Franjo: Arheološka raziskavanja prof. B. Sarie. ČZN XXVI, 217—219.
- (Savinjska dolina.) Izprehodi okrog doma (Gornja Savinjska dolina, Potočka zijalka.) Jutro XII, št. 193. — Jesen v Savinjski dolini. Jutro XII, št. 202. — Sneg orjejo. Jugoslovan II, št. 44.
- Savnik Roman. Glej: Prebivalstvo; Slovenija.
- Schlosser P. Glej: Maribor.
- Serpp A. Glej: Maribor; Marnberg; Sv. Marjeta ob Pesnici.
- Sič A. Glej: Noša.
- Sirk A. Glej: Makedonija.
- Skrabar Viktor. Glej: Ptuj.
- Slavič M. Glej: Štrigova.
- Slodnjak Anton. Glej: Dolenjsko.
- (Slovinci.) Kolarič Rudolf: Razvojne smeri slovenskega jezika. Naša Slovenačka, 519—522. — Kos M.: K poročilu Pavla Diakona o Slovencih. ČZN XXVI, 202—216. — Dolenc Metod: Nekoliko uradnih spisov s slovenskimi jezikovnimi drobtinami iz XVIII. stoletja. ČZN XXVI, 101—110. — Naši predniki pred 250 leti. Db XLIV, št. 5. — O tipu slovenskega človeka. Jutro XII, št. 68a. — Paberki iz kulturne zgodovine. IS VII, št. 4. — Priče slovenske davnine. Slovenec LIX, št. 49. — Prodaja najstarejšega portreta Slovenske (Al. Dürer iz 1505.) Jutro XII, št. 103.
- (Slovenija.) Bohinec V.: Dravska banovina. Stenski hipsometrični zemljevid. 1:150.000. Ljubljana 1931. — Dimnik Sl.: Ročni šolski zemljevid Dravske banovine in obmejnega slovenskega ozemlja. 1:650.000. Maribor 1931. — Gradivo za gospodarsko statistiko v Dravski banovini. Jugoslovan II, št. 60. — Naša Slovenačka. Glasnik Jugoslovenskog Profesorskog Društva, XI. Beograd 1931. Iz vsebine: Baš Franjo: Geografski pregled bivše Mariborske oblasti. 467—473; Prometna gravitacija Slovenije. 486—493. Bohinec V.: Kulturnogeografsko trojstvo slovenskega ozemlja. 493—496. Saria Balduin: Slovenija v starem veku. 506—513; Wester Josip: Izlet u Dravsku banovinu. 458—460. — Položaj trgovine, obrti in industrije v Sloveniji. Trgovski list XIV, št. 147, 148, 149. — Savnik Roman: Severovzhod Slovenije. II III, 148.
- (Slovenske gorice.) Borko B.: Jesenska nedelja v Slovenskih goricah. Jutro XII, št. 235.
- Smole Izidor. Glej: Mengeš.
- (Smolnik.) Mišič Fr.: Med pohorskimi grobovi. KL XII, št. 44.

- (Smrekar A.) Rev. Andrej Smrekar — prvi slovenski pesnik v Ameriki. Jugoslovan II, št. 107.
- (Smučiči.) Gaber Ante: Čez 400 let za sledjo naših smučič. SN LXIV, št. 76. — Koštiál I.: O smučeh, krpljah, krampežih in hoduljah. Žis IX, 432—433.
- (Sorica.) Armič Josip: Sorica in nemški Schulverein. Koledar DCM za 1931, 70—76. Spaič Alexander. Glej: Klopotec.
- (Središče.) Velika občina Središče ob Dravi. Jutro XII, št. 247.
- Staroslav (I. Vrhovnik.) Glej: Gostilne; Trdina Janez.
- Stelè Fr. Glej: Ljubljana.
- Steska V. Glej: Idrija; Imenoslovje.
- (Stojdraga.) R(avljen) D.: Pri unijatih na Stojdragi. Jutro XII, št. 170.
- Strah Fr. Glej: Drvarstvo; Grb.
- Strelli Richard. Glej: Koroško.
- (Studenci.) Studenci v luči ljudskega štetja. MV V, št. 91.
- Sušnik Fr. Glej: Koroško.
- (Svatba.) Mironova Milica: Svatbeni običaji bosanskih gorjancev. Jutro XI, št. 27.
- (Sv. Marjeta ob Pesnici.) Römersteine in Sv. Margareta a. d. P. DZ LVI, št. 93.
- (Svete gore pod sv. Petrom.) Svete gore pri Sv. Petru. Slovenec LIX, št. 201.
- (Sv. Križ pri belih vodah.) Mišič Fr.: V pravljicnem gorskem svetu; »Sv. Križ nad Belimi vodami«. MV V, št. 212.
- (Sv. Lenart v Slovenskih goricah.) Baš Franjo: Arheološka izkopavanja pri Sv. Lenartu v Slov. gor. l. 1930. ČZN XXVI, 114—121.— Haunig O.: Zgodovinski spomini na Sv. Lenart. MV V, št. 65, 66, 67, 68, 69.
- (Sv. Peter pri Mariboru.) Krepek A.: Sv. Peter pri Mariboru. MV V, št. 163.
- (Svetoštetfanski sejem.) Kač Janko: Svetoštetfanski sejem na Gomilskem. Jutro XII, št. 1.
- Šarabon Vinko. Glej: Beneška Slovenija.
- Šarčeva Marija. Glej: Noše.
- Šašel J. Glej: Imenovanje.
- (Škofja Loka.) Gradbena sezona Škofje Loke v polnem razmahu. Jugoslovan II, št. 109. — Škofja Loka pridno zida. SN LXIV, št. 181. — Škofja Loka se budi in napreduje. SN LXIV, št. 291. — Zgodovina Škofje Loke. Gorenjska, 125—132.
- (Špeharji.) Kaj bo s špeharji? Slovenec LIX, št. 105.
- Štefan V. Glej: Pesem; Pravljica.
- (Štrigova.) Slavič M.: K Sv. Hieronimu v Štrigovi pri Ljutomeru. Slovenec LIX, št. 229.
- (Št. Vid nad Ljubljano.) Šentviško mizarstvo. Slovenec LIX, št. 201.
- Terčak Stane. Glej: Pesem.
- Tome Matija. Glej: Pesem.
- (Trbovlje.) Kam za kruhom? Jutro XII, št. 15. — Preskrba Trbovelj z vodo. SN LXIV, št. 209. — Trbovlje — dolina našega ponižanja. Slovenec LIX, št. 42. — Trbovlje v veliki noči 1931. Slovenec LIX, št. 77.
- (Trdina Janez.) Staroslav: Janeza Trdine narodopisne drobtine. Žis IX, 209, 237, 264, 265, 293, 321; Janeza Trdine komentar Vodnikovih pesmi. Ž 516—517.
- (Trenta.) Trenta. II III, 195.
- (Trgatev.) Mišič Fr.: Ob trgatvi pri Sv. Urbanu. MV V, št. 237. — »Spet pojdemo brat« (Prlekija.) SN LXIV, št. 224.
- (Turški zid.) Mišič Fr.: Pod turškim zidom na severnem pohorskem vznožju. Jutro XII, št. 259.
- Uganke. Felbar Martin: Vganke. Kalendar Srca Jezusovega za leto 1932, 68.

- (Umetnost.) K vprašanju slovenske ljudske umetnosti. Jugoslovan II, št. 66. — Vurnik Stanko: Umetnost na Gorenjskem, Gorenjska, 26—30. — Vurnikovo predavanje o ljudski umetnosti. Jugoslovan II, št. 68.
- Wagner Rudolf. Glej: Beneška Slovenija; Koroško.
- Vandot Josip. Glej: Martinovanje.
- Varstvo prirode in narodni park. SN LXIV, št. 236.
- (Vas.) Beda naše vasi. Jugoslovan II, št. 192. — O naši vasi. MV V, št. 14. — Slovenska vas. II III, 225—226.
- Vatovec Fran. Glej: Običaji.
- (Veleposestva.) Delitev veleposestniških gozdov na Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju. Jugoslovan II, št. 162.
- (Velika noč.) Prleška velika noč ali vüzem. SN LXIV, št. 76. — Velika noč v Metliki pred 100 leti. SN LXIV, št. 76. — Velika noč v Slovenski Krajini. AD XXXIII, št. 78. — Velika noč v Trstu. Jutro XII, št. 81. — V(urnik) S.: Velikonočni običaji med Slovenci. Slovenec LIX, št. 77.
- Velika Planina nad Kamnikom. Naše slike II, št. 9.
- Wester Jos. Glej: Ljubljana; Slovenija.
- Wilfan Jos. Glej: Manjšine.
- (Vinica.) IS VII, št. 11.
- (Viničarji.) Zahteve bednih viničarjev. Slovenec LIX, št. 216a. — Zborovanje viničarjev. Slovenec LIX, št. 209.
- Winkler Wilhelm. Glej: Manjšine.
- (Vinogradništvo.) Skrb za naše vinogradništvo. Jugoslovan II, št. 93.
- (Vraže.) Vraže na Kozjaku. Jutro XII, št. 253.
- Vrhovnik I. Glej: Gostilne; Staroslav; Trdina Janez.
- Vurnik Stanko. Glej: Bohinj; Gorenjci; Muzeji; Običaji; Umetnost; Velika noč;
- Wutte Martin. Glej: Celovec; Dimnice; Koroško.
- (Zadružništvo.) Delo Zadružne zveze. Slovenec LIX, št. 102. — Kralj A.: Zadružno gibanje v Sloveniji l. 1930. Slovenec LIX, št. 38. — Naše zadružništvo. Slovenec LIX, št. 134. — Statistika slovenskega zadružništva. Jutro XII, št. 51. — Vzgoja mladih slovenskih zadrugarjev. Jutro XII, št. 78. — Zadružna zveza v letu 1930. Slovenec LIX, št. 83. — Zbor zveze slovenskih zadrug. D XIV, št. 21. — Zveza slovenskih zadrug. KL XII, št. 20; Slovenec LIX, št. 111.
- (Zagorje.) Zagorje se modernizira. Jutro XII, št. 1. — Združitev industrijskih krajev v eno občino. Jugoslovan II, št. 90.
- (Zidani most.) Zidani most v zgodovini. Jugoslovan II, št. 189.
- (Zlodejevanje.) Zlodejevanje v naših planinskih krajih. Jutro XII, št. 282.
- (Znamenje.) Kufahl: Zur Erforschung der sogenannten »alten Steinkreuze«. Car I CXXI, 123—124. — Staro zanimivo znamenje v Lokah pri Mozirju. Naše slike II, št. 8.
- (Zorman Ivan.) Debevec Jož.: Slovenski pesnik v Ameriki. M XIX, 111—113. — Najnovejša slovenska lirika v Ameriki. Slovenec LIX, št. 164.
- Zorman Ivan. Glej: Izseljenci; Severna Amerika.
- Zwitter Fr. Glej: Idrija.
- (Železarstvo.) L'Estocq: Kurt Kaser, Der innerösterreichische Eisenhandel in der ersten Hälfte des XIX Jahrhunderts. Car I CXXI, 73—74. — Ložar R.: Walter Schmid, Norisches Eisen. GMS XII, 51.
- Žerjav A. Glej: Lapajne Josip.
- Žunkovič D. Glej: Betnava; Majšperk; Marnberg; Nočni čuvaj.

Slovstvo.

Slovenski biografski leksikon. Prva knjiga. Abraham - Lužar. Uredila Izidor Cankar in Franc Ksaver Lukman s sodelovanjem uredniškega odbora. V Ljubljani 1925-1932. 688 strani.

Slovenska kultura je pognala korenine iz cerkvenega prosvitljevanja in iz narodnega rodoljubja, oziroma iz racionalizma. Iz teh dveh temeljev je rastle kulturno delo, ki danes že davno nima več značaja narodnega prosvitljevanja in prebujevanja, ampak vsebuje vse značilnosti znanstvene analize in sinteze, v javnem življenju pa uveljavljanje sodobnih političnih, socialnih in etičnih principov. S tem se je ustalila naša kultura v evropskem kulturnem krogu kot samostojen kulturni člen. Dokaz za to je SBL.

V vseh panogah kulturnega življenja so oddajali Slovenci delavce na razpolago tujini, iz tujine pa so prihajali k nam ljudje ter se pri nas udeleževali znanstveno, umetniško in gospodarsko. Fevdalizem s svojim političnim in socialnim ustrojem je še v večji meri povzročal migracije in s tem v preteklosti jačil vpliv tujine na naše pokrajine in na naše ljudstvo. Radi tega so zastopani v SBL kot v knjigi, ki naj poda »v življenjepisih kulturnih delavcev, kar se da, točno sliko slovenskega kulturnega življenja v preteklosti in sedanjosti«, ljudje slovenskega rodu, ki so delovali doma ali v tujini, in tujerodci, ki so delovali na Slovenskem ali drugače vplivati na razvoj naše duševne in materialne kulture.

O načelih, po katerih se ureja SBL, in o vsebini posameznih zvezkov je naša javnost slišala od uredništva SBL ter iz objav in poročil, ki so jih napisali F. Kidrič (Jutro 1925, št. 98), A. Budal (LZ 1925, p. 756-757), F. Albrecht (LZ 1925, p. 757-759), F. Koblar (DiS 1925, p. 220-222), M. Rupel (LZ 1927, p. 188-190 in LZ 1929, p. 116-119) ter V. Novak (Slovenec 1932, št. 209). Smotrno urejena prva knjiga SBL in strokovno obdelana vsebina sta barometer, ki kaže višino, do katere je dospela do danes naša duševna in materialna kultura, zlasti pa kazalec za stopnjo, na kateri se nahaja danes naše znanstveno delo. Najlepše dobimo pravilno pojmovanje o visoki kakovosti SBL, ako ga primerjamo z življenjepisnimi sestavki v Stanojevičevi NE. Uredniški odbor (prvotni urednik I. Cankar, sedaj F. Lukman in sourednika J. Glonar ter J. Šlebinger, pri prvih 2 zvezkih še F. Kidrič) je izvršil pošteno delo, ko je pritegnil k sodelovanju za SBL še 52 kulturnih delavcev in s tem oživil tvoril največjo znanstveno edinico, ki je do danes delovala na Slovenskem.

SBL kaže na bolj ali manj razsvetljene strani naše kulture, poleg tega na večjo ali manjšo popolnost znanstvenega aparata ter na število in kakovost delavcev, ki so na razpolago za posamezne dobe ali pokrajine. Na prvi pogled je jasno, da bo najpopolnejše obdelano slovensko ozemlje na bivšem Kranjskem, kjer to omogočajo bivše deželne, sedaj narodne ustanove: knjižnica, arhiv, muzej in nova univerza. Ne sicer pogosto, vendar naletimo na primere, ko manjka za bivše štajerske delavce ali material ali pa predhodno obravnavanje javnosti še nedostopnega gradiva; tak primer je Ferdinand Dominkuš, rodoljubni mecen, politični pisatelj in skozi 20 let poslanec v štajerskem deželnem zboru, borec za slovensko šolo in uradovanje. Bolj izrazita je pomanjkljivost pri slikarstvu, kjer manjkajo od mariborskih slikarjev Graf, Bierti, Gebler, Hackl, predvsem pa osrednji mariborski slikar druge polovice XIX. stoletja Edvard Lind. Pri Jakobu Brollu pa imamo primer, ki kaže potrebo ponovne ugotovitve in kontrole njegovih del. Referent poroča o njem na podlagi Stegenška. Stegenšek poroča o Brollu po avtobiografiji, ki jo je Brollo poslal Stegenšku 1904. Referent je iz Stegenškovih navedb izpustil manjša dela, podružnice, izvenslovenske cerkve, kar ni povsod opravičeno (Žitara Vas!), nekatere župne cerkve (Svetinje, Velika Nedelja 1882, Brollovo delo 1884, Sv. Lovrenc v Slov. gor. 1885, Sv. Jedert nad Laškim 1886, Sv. Križ nad Mariborom in Sv. Jurij ob juž. žel. 1887-88, Ponikva 1890, Št. Ilj v Slov. gor. in Zavodna 1895) ter 1869 zamenjal kapelo šolskih sester pri Sv. Petru pod Mariborom s

kapelo šolskih sester v Mariboru. Poleg avtobiografije, katero je Brollo poslal 1904 Stegenšku, pa imamo od Brolla še drugo avtobiografijo, katero je napisal za L. Gregorčca 22. junija 1899, ko je Brollo še živel v Vitanju. Ta prva Brollova avtobiografija se z drugo (Stegenškovo) ne sklada. Zanimivo pa je, da se ji je referent, ko se ni točno držal Stegenška, precej približal. Iz tega primera sledi, da bo treba za Brolla ugotoviti na lieu mesta, kje je delal in kaj je delal, ter da biografski podatki za Brolla ne morejo biti končno-veljavni; manjka jim tudi datum smrti. Prva Brollova avtobiografija pa je važna še drugače; iz nje izvemo, da se je mladi Brollo ločil od Fantonija radi običajnih umetniških sporov, da je delal v 90 letih skupaj z Biertijem in da je bil Marko Glaser tisti, ki je Brolla, potem ko je 1871 poslikal cerkev Sv. Petra pod Mariborom in postaje križevega pota na Goro, priporočal duhovščini v škofiji. Glaser pa je veljal kot prvi umetnostni in stavbarski strokovnjak v Lavantinski škofiji.

Naši politični delavci so delovali lokalno in v splošnem političnem življenju. Začetek posameznega politika je običajno v lokalnem delu; pozneje, ko igra narodnopolitično vlogo, se gleda nanj navadno s širšega narodnega vidika in v tega vključuje, predpostavlja lokalno delo. V ocenjevanju osebnega položaja posameznika je razlika med bivšim Kranjskim in Štajerskim. Na bivšem Kranjskem je bil lokalni politik od 80ih let dalje lokalni vodja stranke, na bivšem Štajerskem pa je bil do prevrata v prvi vrsti narodni buditelj in krajevni vodja Slovencev ter šele v drugi vrsti lokalni vodja stranke. Radi tega ostane na Štajerskem lokalni rodoljub v zvezi z narodnim, to je celotnim razvojem domačega okoliša, na Kranjskem pa v zvezi s strankarsko zvezanimi somišljeniki enega kraja in kot tak izvrševalni organ stranke. Tako je bilo na Kranjskem lokalno delo zvezano z delom ene stranke, na Štajerskem pa z delom rodoljuba v enem kraju. Saj je znano, da je ves narodni prepovorod na Štajerskem slonel na posameznikih, ki so vplivali na domači kraj, in prav tako vsa narodna borba. Do smotrenega, principijelnega stališča preko organizacij je prišlo šele z delitvijo duhov, v Podravju pa deloma šele ob prevratu. Radi tega je potrebno na našem narodnem obmejnem ozemlju bolj poudariti krajevno delovanje posameznika. S tega vidika je treba izpopolniti SBL v Dodatku z imeni A. Brandis, F. Ferk, F. Firbas, F. Gomilšek, M. Gorišek, V. Gurnik, F. Jankovič, V. Janžekovič, E. Kalan, I. Kejžar, A. Klemenčič; z istega vidika je premalo upoštevano prosvetno in organizatorično delo A. Korošca, L. Gregorčca, J. Hrašovca, Vek. Kukovca, medtem ko je politično lokalno delo D. Grizolda dopolnil Glaser pri L. Hlebu. Kajti sigurno je, da ni našega ljudstva prerodilo parlamentarno delo naših politikov, ampak lokalna organizacija. Kulturno smo uspeli in uspevamo tam, kjer je podrobna organizacija pripravila teren, medtem ko o pridobitvah od zgoraj, ki niso bile organizacijsko pripravljene, tega ne moremo ugotoviti.

Kulturno in narodnostno izredno važno je tudi dijaško delo; saj je bila v nemških mestih dijaška organizacija tista, ki je iztrgala Slovenca iz nemške družbe in mu z narodnim čtivom in z dijaškimi glasi omogočala, da se je sam izobraževal v narodnih predmetih. Te dijaške organizacije se zato ne morejo podcenjevati in dobro bi bilo ugotoviti n. pr. urednikovanje F. Kotnikovo v celovškem Marijanišču ali pa V. Kukovčevo srednješolsko delo v Mariboru ali pa F. Jurtele, ki je bil eden voditeljev celjske Zadrudne zveze, finančni ustanovitelj (Nov.) Slov. Štajerca in soustanovitelj slogaštva na Štajerskem; tudi bo v Dodatku treba dostaviti imena I. Endlicher, A. Jenko ali E. Lovšin. Pri tem je važno, da rodoljubi svojega političnega dela niso smatrali za važnega ter da so mu na isti način predpostavljali svoje književno delovanje, kakor pozabi današnji politik na svoje dijaško delo. Ko je Slekovec prosil F. Jančarja za življenjske podatke, mu je odgovoril Jančar izključno s podatki o svojem literarnem delovanju, zamolčal pa je narodno probujevanje gornjeradgonske okolice, kjer je imel Jančar lepe uspehe na Policah in v Črešnjevcih, in zamolčal pravtako, da je bil načelnik krajevnega šolskega sveta ali pa župan v Zbigovcih. Radi tega je raz-

umljivo, da so z istega vidika gledali na lokalne kulturne delavce njih sodobniki, ki so jih opisovali, in da manjka sedaj našim biografovcem tozadevno potrebno gradivo.

Principielnega značaja je za naše severno ozemlje vprašanje, kako je z ljudmi, ki so med Slovenci delovali bodisi kot Slovenci ali Nemci v duhu regionalizma, na Štajerskem (pozneje) v duhu štajercijanstva, (Carneri, Blagotinšek-Kaiserfeld, Jabornegg, Janeschitz, Kresnik itd.). Ker je regionalizem v zgodovini Koroškega in Štajerskega činitelj, brez katerega se naš preporod in naša zgodovina ne dasta razumeti in tolmačiti, in ker je regionalizem tudi mednarodnopravno vplival na razvoj slovenstva kot faktor, ki je odločil plebiscit, zato je potrebno, da se v knjigi, ki prikazuje kulturo in kulturni razvoj slovenstva, upoštevajo tudi regionalistično usmerjeni delavci, na Štajerskem tozadevno štajercijanci, kakor je omenjen n. pr. Linhart.

Uredništvo in sodružniki so se znali, razen v nekaterih, začetkoma navedenih slučajih, obvarovati pred precejevanjem posameznih osebnosti. Človek le prerad s študijem dela posameznih osebnosti predmet svojega študija vzljubi, kar ga zavaja v precejevanje. Tozadevno se glede popolnosti in točnosti v objektivnem očrtu posamezne osebnosti kosajo Kidrič, Lukman, Pirjevec, Šlebinger in Glonar. Nesorazmerje nastopa tupatam v življenjepisih, ki so avtobiografije, kjer podajajo posamezniki svoje življenje različno popolno in izčrpno. Ako bi hoteli iskati nesorazmerja v podanih življenjepisih, potem bi jih lahko našli mogoče edino v tem, da se književno delo na splošno predpostavlja političnemu ali gospodarskemu.

Med podrobnostmi omenjam samo tri: M. Jaklin je umrl 23. junija in ne 23. januarja 1847; J. Glaser ni daljši sorodnik Karla, ampak Marka Glaserja; tiskovna pomota pa je I. Križaniča izpremenila v Križnariča. Vprašati bi se moglo, ali bi ne bilo mogoče Kopitarja obdelati bolj ekonomično; Kopitarjeva slika bi s tem samo pridobila.

SBL je izčrpen vodnik po potih našega kulturnega življenja. Izčrpnost, točnost in popolnost ga odlikujejo; v kolikor še do popolnosti manjka, bo dopolnil Dodatek. Izčrpnost in točnost pa je bila mogoča samo na podlagi vpogleda v tozadevno literaturo, ki nudi vsakemu možnost za razširjanje potrebne slike; kjer pa literature še ni — pri novejših —, tam je SBL vsled do globine prožetega pogleda v posameznikovo delo istotako podlaga za vsako orientacijo in za vsako nadaljnje delo. SBL bo rabil učitelj v ljudski, srednji in na visoki šoli, rabil ga bo dijak v srednji šoli in v seminarjih, pravtako pa ga bo rabil vsak javni delavec in kulturni človek. Treba je samo, da to spoznanje čimprej prodre in da se tako SBL čimprej razširi kot naš veliki kulturni katekizem.

Posebej še moramo poudariti rodoljubno kulturno delo, ki ga je opravila Zadrúžna gospodarska banka s tem, da je založila SBL, ki je poleg biblij in Wolfovega slovarja največje dosedanje znanstveno delo v naši kulturni zgodovini.

Fr a n j o B a š.

Kidrič Fr.: Dobrovský in slovenski preporod njegove dobe. V Ljubljani 1930. 8°. VII + 246 + (1) str. (Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani, 7.)

Knjiga, za katero je zunanji povod dala stoletnica smrti Dobrovskega, predstavlja v glavnem nadaljevanje razprave »Razvojna linija slovenskega preporoda v prvih razdobjih« (RDHV V—VI, 42—119) in je kakor ta razprava preddelo za pisateljevo »Zgodovino slovenskega slovstva«, za katero prinaša podrobno navedbo virov, da jo s tem razbremeniti.

Temu namenu služi predvsem prvo — najobsežnejše — poglavje, ki prikazuje razvojno črto slovenskega preporoda v dobi Dobrovskega (str. 7—116). Od Prijateljjevih »Duševnih profilov naših preporoditeljev« (LZ 1921), najlepše študije, ki jo dolej o slovenskem preporodu imamo, se Kidričev očrt bistveno razlikuje tako glede obsega upoštevane snovi kakor tudi glede načina obravnave. Dočim se Prijatelj omejuje na naj-

važnejše predstavitelje in tvorce dobe, ki jih prikazuje v monografično zaokroženih označbah, si je Kidrič postavil za cilj, da zbere in z vidika razvoja razbere vse gradivo ter prikaže delo in prizadevanje dobe kolikor mogoče v celoti. Naravno je, da so ob množici imen, ki so se s tem pojavila na pozorišču, posamezne osebnosti izgubile na poudarku. Metodično je našlo to svoj izraz v načinu, kako Kidrič zbrano gradivo deli in razvršča: ne na osnovi posameznih osebnosti, ampak v glavnem enostavno kronološko; v časovnem redu postavlja dejstvo ob dejstvo, to na videz mehanično zaporednost pa razčlenja in grupira na osnovi generacij, oziroma desetletij v zaokrožene enote, ki mu omogočajo, da daje snovi kljub njeni obsežnosti, skoraj prenatrpanosti svojevrstno preglednost in plastičnost. Ni to plastičnost posameznih likov kakor pri Prijatelju — za to je snov radi časovne razvrstitve preveč razkosana, — pač pa sta z izredno nazornostjo prikazana rast in razvoj preporoda v celoti. Kakor izklesano vstaja pred nami desetletje za desetletjem: pri vsakem najprej označba razmer in pogojev, ki so ga oblikovali, nato pregled literarnih prizadevanj, izčrpen in popoln tako glede oseb kakor glede snovi, končno kot črta pod računom — z matematično preciznostjo: številčno in imenoma — vse, kar je desetletje prineslo novega, tako glede pisateljev kakor glede panog, ki so jih gojili. Tako se neposredno pred našimi očmi borni inventar slovenske književnosti iz srede 18. stoletja, ko je vseh »literarnih« Slovencev bilo komaj devet, polagoma bogati in razrašča, vedno več imen se niza ob tisto deveterico, na vedno več področij se razširja njihovo zanimanje. S pritegnitvijo in analizo celotnega gradiva je ustvaril pisatelj o dobi temeljno delo tiste trajne in neomajne vrednosti, ki jo imajo navadno samo izdanja virov. S tem, da prepušča besedo takorekoč snovi sami, je delu v najvišji meri dal značaj stvarnosti, zanesljivosti in dognanosti.

V drugem poglavju obravnava pisatelj stike Dobrovskega s slovenistiko in Slovenci (str. 117—132). Že v početkih svojega dela se je zanimal Dobrovský tudi za slovenski jezik ter za stare slovenske tiske s posebnim oziranjem na prevode biblijskih tekstov in na filološka pomagala. Do osebnih stikov s Slovenci pa je prišlo šele pozno. Celotno potovanje Dobrovskega po slovenskih deželah je ostalo v tem oziru brezplodno: ko je bil v aprilu 1794 v Ljubljani, Kumerdeja, katerega edinega je hotel obiskati, slučajno ni bilo doma. Stiki s Pohlinom 1796—1798 so ostali brezpomembni. Važnejše je bilo, da si je 1806 začel dopisovati z Vodnikom. Daleč pa po svoji pomembnosti prekaša vse te stike korespondenca, ki jo je s pismom 30. maja 1808 začel in povzročil Kopitar. V Kopitarju je Dobrovský končno dobil stalnega in tako odličnega informatorja in slovenicis, tako vsestranskega poročevalca o stanju in posredovalca z osebnostmi slovenskega preporoda, da poleg njega drugi dopisniki skorajda niso več prišli v poštev.

Tretje poglavje govori o spisih Dobrovskega med Slovenci (str. 133—146). Kot prvi je 1782 prišel v Ljubljano njegov spis »Über Einführung und Verbreitung der Buchdruckerkunst in Böhmen«, in sicer z »Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen«, ki jih je imela naročene kmetijska družba za Kranjsko. Glavni zbiratelj nadaljnjih njegovih del je bil Zois. Vendar je tudi Zois sistematično začel zbirati Dobrovskiana šele pod vplivom Kopitarja, ki je 1806 »v triumfu« prinesel v njegovo hišo »Slavina«, pozneje, ko je bil že na Dunaju, pa smotrno izpopolnjeval knjižnico svojega mecena, vneto zbiral Dobrovskiana tudi zase, obenem pa jih pošiljal številnim preporoditeljem v domovino. Najbolj se je na ta način razširil pač »Slavin«, poleg tega »Deutsch-böhmisches Wörterbuch«, »Lehrgebäude der böhmischen Sprache«, »Etymologikon« in »Slovanka«. Privatni zbirki Zoisa in Kopitarja sta po smrti prešli v last licejske knjižnice v Ljubljani, ki je dobila s tem najbogatejšo serijo Dobrovskiana na Slovenskem.

Dočim se navedeni dve poglavji omejuje več ali manj na zunanje stike med Dobrovskim in Slovenci, je četrto poglavje — Dobrovský in slovenska preporodna gesla (str. 147—180) — posvečeno idejnim stikom: kaže nam, kako je Dobrovský vplival na slovenski preporod in ga pospeševal, kako je dajal pobude, bodisi s svojimi deli bodisi osebno,

zlasti preko Kopitarja. V znatni meri je med Slovenci poglobil in razširil znanje o slovanstvu, predvsem z lastnimi deli, pa tudi z opozoritvami na razna druga pomembna dela; tako je znamenito poglavje o Slovanih v Herderjevih »Ideen« postalo slovenskim preprodajalcem splošno znano najbrž šele po njegovem »Slavinu«. Bil je prvi, ki je javno prišel Rezijane k Slovincem; isto je ugotovil tudi v Prekmurcih, dasi te ugotovitve ni objavil. Prav tako kaže izoblika slovenske etnografske terminologije — namesto »windisch« »slovenisch«, poleg »Slovenec« in »slovenski« »Slovan« in »slovanski« — delno naslonitev na Dobrovskega, čeprav Dobrovský sam z omejitvijo izraza »slovenisch« na species Slovenec ni bil zadovoljen, ker je označeval z njim cerkveno slovanščino, pa tudi slovanščino vobče. Glede pravopisa je že 1808 svetoval Vodniku, naj bi Slovenci namesto Bohoričevega »z« sprejeli »c«, namesto »s« pa »z«; v »Etymologikonu« (1813) pa je sploh predlagal, naj se sprejme reformirani češki pravopis. Žal se takrat to ni zgodilo, ker se je Kopitar vnel za splošno reformo slovenskega črkopisa, kar je pri Slovincih dovedlo do znanih črkarskih bojev. Razkol, ki sta ga s svojimi poskusi izzvala Dajnko in Metelko, je Dobrovský obsojal, češ, pri taki neenotnosti »müssen ja die Leser müde werden«. Morda najpomembnejši je bil vpliv Dobrovskega na razvoj slovenske slovnice. Z realistično deskriptivno usmerjenostjo svojih del je vodil pero Kopitarju, ko je pisal Slovincem prvo slovnico deskriptivnega značaja, docela pod njegovim vplivom pa je svoj »Lehrgebäude der slowenischen Sprache« zgradil Metelko. Znatno je vplival Dobrovský tudi na naše leksikografe, ki so mnogo besed prevzeli iz njegovega nemško-češkega slovarja. Končno ne smemo pozabiti, da je Dobrovský prvi spravil v evidenco freisingenske spomenike ter celo vrsto protestantik, razen tega pa tudi opozoril na važnost in potrebo zbiranja slovenskih tiskov v domačih knjižnicah. Razen v teh konkretnih podrobnostih pa je ugodno vplival tudi na splošno s svojo osebnostjo, z avtoritetto svojega znanstvenega dela. Ni bila fraza, ako ga je mladi Kopitar imenoval »našega nedvomno največjega literatorja«, ako je Zois videl v njem »našo največjo oporo in nado«, Primic »vodnika«, ob katerem nam ne bo treba obupavati, Šmigoc »očeta Slovencev« — podobno pa tudi Jarnik in drugi. —

Delo je bogato opremljeno z navedbo virov in predstavlja v tem oziru za obravnavano dobo pravo zakladnico. Ob popolnosti, ki je v bibliografskih navedbah Kidriču lastna, so izpopolnitve v tej smeri pač komajda potrebne. Vendar bi bilo dostaviti pri Vodovniku (str. 299) članek »Juri Vodovnik, slavni pohorski pevec in pobožen kristjan Skomarske fare«, ki ga je napisal Janez Arlič v Drobtnicah XVI (1862), str. 141—147, ter objavo 17 Vodovnikovih pesmi na platnicah Doma in sveta 1900, 1902 in 1903. Popraviti bo treba na istem mestu pač tudi trditev, da je pesem Kmetiški stan v Ahaclovi zbirki Vodovnikova. Pesem ima na vsak način starejši rodovnik. Njen avtor je Volkmer, ki jo je napisal po Cvetkovem sporočilu že l. 1795., torej v času, ko je Vodovnik bil star šele štiri leta, l. 1807. pa jo v knjižici »Hvala kmetičkega stana« tudi že dal natisniti. Po Volkmerju je prevzel pesem z nekaterimi izpremembami v svojo rokopisno zbirko Modrinjak, znatno izpremenjeno pa jo je 1827 (torej tudi še pred Ahaclom) priobčil v svojih »Posvetnih pesmih« Dajnko. K leškemu rokopisu (str. 11) bi kazalo navesti mesto objave (ČZN 1929, 174), v Ptujju tiskani »Tedeum« (str. 73) označiti kot Volkmerjev, na str. 54 pa popraviti trditev, da je »Besediše« 1789 prva slovenska knjiga z mariborskim založnikom: bila je to že »Hitra ino glatka pot pruti nebensam«, ki jo je izdal Piterich 1767 in 1770 (ČZN 1926, 21). Pri navedbi literature za Modrinjaka (str. 224) je »Raič, LMS 1880, 73« pač tiskovna pomota, dodati pa bi kazalo Kres 1882, 522, kjer je (Modrinjakova) pesem o petih pijanih babah natisnjena kot prekmurska narodna, in LZ 1881, 706, kjer poročilo o Flegeričevem »Modrinjaku« izzveni v značilno sodbo: »Zdi se nam, da se Slovenci z óne strani Boča lóže nauče pisati pravilne hrvaščine nego pisne (karantanske) slovenščine.« Beležko o Harmanovi »Juterni molitvi« (str. 218) je treba popraviti v tem smislu, da je tam omenjeni izvod last Zgodovinskega društva v Mariboru. Znatnejše netočno

sti so (po zamenjavi) nastale pri navedbi perioh in šematizmov mariborske Študijske knjižnice (str. 4—5). Ker je razen tega knjižnica v zadnjem času pridobila nekaj teh stvari nanovo, naj kot popravek in dopolnilo sledi tu v poštev prihajajoči del gradiva v celoti. Od perioh ima Študijska knjižnica v Mariboru sledeče letnike: za Maribor 1804, 1821, 1827, 1830, 1836, 1837, 1839—1844; za Celje 1827, 1843; za Celovec 1819; za Novo mesto 1827. Od političnih šematizmov pa so v knjižnici: za Štajersko 1800, 1828, 1829, 1831—1833, 1835—1841, 1843—1845, 1847, 1851; za Koroško 1793; za Štajersko in Koroško (skupno) 1807, 1812, 1813, 1818, 1819, 1823, 1825; za Kranjsko in Koroško (skupno) 1826 in 1827; za ljubljanski gubernij 1825, 1828, 1833, 1835—1842, 1844, 1847, 1848. Periohe za Gradec in cerkveni šematizmi so navedeni pravilno.

Janko Glaser.

Boje Ethin: Slomšek naš duhovni vrtnar. Ponatis iz »Slov. Učitelja«. V Ljubljani 1932. 80. Str. 64. Sedemdesetletnica smrti Slomškove je dala povod precej številnim člankom in spisom. Med njimi zavzema poleg korespondence Sl., ki jo izda »Zg. dr.« v I. knjigi »Arhiva« in se pravkar dotiskuje, Bojčeva knjiga nesporno odlično mesto. Je sicer tudi ta knjiga le zbirka člankov, vendar presega nivó običajnih priložnostnih spisov in kaže, da se je pisatelj z vnuem in resnobo poglobil v svoj predmet, dasi pri nekaterih partijah čitatelj dobiva vtisek, da je delo pisano v veliki naglici. Pod nekoliko poetičnim naslovom razpravlja pisatelj o »najbolj opazni potezi« Slomšekovi: o S l . k o t p e d a g o g u .

Po dvojnem predgovoru je pisatelj snov razdelil v tri poglavja: I. Slomšekovo spoznanje in pedagoška osebnost. II. Okvir Slomškovega delovanja. III. Važna poglavja in značilnosti Slomškovega posebnega pedagoškega stila. Ker je spis izhajal prvotno v ločenih člankih in se pri ponatisu ni dalo kaj večjega spreminjati, se v tej razdelitvi pogreša organska zveza, kar se v ločeno objavljenih člankih ni opazilo v toliki meri, kakor v celotnem spisu. Logično bi bilo treba najprej predstaviti r a z v o j , ali kakor pravi pisatelj, »okvir« Sl. dela, zato bi sedanje II. pogl. naj bilo I. Naslov sedanjega I. pogl. je prenal določeno in ne odgovarja vsebini: Sl. spoznanje in pedagoška osebnost, potem pa govori A. O pomenu in namenu vzgoje; B. Glas iz tujine. Slednje bi spadalo kam na konec knjige.

Kakor Platon ni podal svoje filozofije v zaokroženem sistemu, ampak treba njegove filozofske nazore razbrati iz njegovih dialogov, slično tudi Slomšek ni spisal sistematske knjige o vzgoji in šoli, zato je treba precej spretnosti, spraviti Sl. pedagoške nazore v pregleden sistem in prav v njegovem smislu. Temu bi v naši knjigi naj bilo namenjeno poglavje I. A., pogl. II. in III., radi tega pa ni primeren naslov, ki ga je dal III. pogl.: Važna poglavja in značilnosti Sl. posebnega pedagoškega stila, dočim je o Sl. »samostalnem stilu« govor le v 4. točki, samo na poldrugi strani. 1. točka tega pogl. ima naslov: Pedagoški spisi, v resnici pa je tu govor le o Blažetu in Nežici, pozneje pa še-le v 6. točki govori o Drobtincah. Bolj pregledno in logično bi bilo skupno našteti in označiti izrecno pedagoške spise (Blaže in Nežica, šolske knjige, pa razni članki v »Drobtincah«; pedagoški momenti so sicer razsejani po vseh njegovih spisih, celo v pridigah in življenjepisih). V 5. točki pod naslovom Nekaterre zanimivosti bi čitatelj pričakoval kake podrobnosti in zglede Sl. pedagoškega naziranja in delovanja, a tu pisatelj obravnava stvari, ki so načelne važnosti in sestavni del Sl. pedagogike: o ženski vzgoji, o avtoriteti in redu, o razmerju šole do države, o Sl. pojmovanju narodnosti. Pri tej razdelitvi se nekatere reči ponavljajo. Tako je že na str. 10. povedano o razmerju med šolo in državo, kar se krije s III, 5, C. Istotako se krije 5 D z onim, kar je o ljubezni do očetnjave povedano na str. 21.

Vteple so se tudi v knjigo nekatere netočnosti. Str. 27: Prešeren ni pozdravil Slomškega »napotnega« v gledišče, ampak ga je opazil v gledišču samem ter se mu natihoma približal, kakor se izraža Slomšek. Na str. 29. pravi, da je škof Kutnar poveril Slomšku šolsko nadzorstvo čez ves okraj. Po takratni šolski upravi bi bilo pod tem misliti na kako dekanijo, v resnici pa mu je poveril nadzorstvo čez vso škofijo. — Na str. 33—34 navaja citat, kako se

Slomšek v pesmih kaže pedagoga in ob koncu citata v oklepaju dostavlja (Brinar). Citat se pa ne nahaja pri Brinarju, ampak v »Zgodovini Lavantinske škofije«, str. 369. — Na str. 37. podaje pregled slovenskih šolskih knjig do Sl. časov, pa ga pripisuje Kosarju (pisatelj ga opetovano nepravilno imenuje Koserja), v resnici je pa povzet iz Brinarja, str. 78—79 v opombi. — Na str. 35. stoji pod črto opazka: »Znano je, da je celo učitelje zavrnil, ko so prosili boljnih plač in oprostive cerkvene službe«. Vir za to trditev ni naveden, povzeta je pa nedvomno iz Brinarja (str. 27), ki piše: »Strogo je zavrnil celo učitelje, ki so prosili boljnih plač...«, pa se sklicuje na Sl. dopis (Lubomir) v »Novicah«. Ta dopis so priobčile »Novice« l. 1848. na str. 108—109 pod naslovom: »Kaj delajo šolski gospodje po Štajerskim?« V dopisu pa ni niti besedice zoper zboljšanje plač učiteljem. Baš nasprotno, tam stoji v začetnih stavkih: »Želijo boljši kos kruha dobiti. Tega jim vsaki iz serca želi, in po pravici«. Sicer pa članek zavrača očitek, da bi bila cerkvena služba nečastna, v glavnem pa govori zoper ločitev šole od cerkve, sklicujoč se na zgodovinski razvoj takratnega šolstva, ki kaže, da je šola hčerka cerkve in da so prav duhovniki najbolj pomagali učiteljem spraviti otroke v šolo. Dela se tedaj Slomšku krivica, če se trdi, da je l. 1848. »strogo« zavrnil učitelje radi zboljšanja plač. Da Slomšek ni bil nasproten zboljšanju učiteljskih plač, je razvidno tudi iz njegovih pisem. Leta 1848., na Jurjevo piše celjskemu opatu Vodušeku, da konjiški nadžupnik graja peticije, za katere so se z znanjem in priporočilom škofovim zbirali podpisi in jih konjiški nadžupnik ni maral podpisati, »weil darin für die Aufbesserung der Schullehrer gesprochen, für die Hauptfarrer etc aber kein Fürwort eingelegt wird. So drohen der Kirche Feinde von Aussen u. von Innen...«¹⁾. Leta 1851. 4. maja pa piše istemu: »Entweder muss der Staat den beweihten Schullehrern einen genügenden Unterhalt sichern, damit die Familie ehrlich leben könne, oder den Schuldiestens wenigstens am Lande einem religiösen Orden überlassen, der vermög Gelübde zum Caelibate und zur Armuth verpflichtet ist. Der Staat scheint die Unterstützung und Besoldung des Lehrpersonals der Kirche überlassen zu wollen, das Heft des Schulunterrichtes aber sich vorzubehalten. Wer die Arbeiter bezahlt, soll auch die Arbeit leiten.«²⁾.

Opetovano se je že sprožilo vprašanje o idejnih stikih in vplivih Herbarta in Pestalozzija pa Slomškega. Glede Herbarta se je pisatelj z Brinarjem izjavil negativno, enako pa tudi glede Pestalozzija. Vsekako je zanimivo vprašanje, kateri pedagoški pisatelji so vplivali na Slomškega. Morda bo ustrezno strokovnjakom, ki jih zanimajo ta vprašanja, če jim podamo vpogled v Slomškovo osebno biblioteko. Dve leti pred svojo smrtjo si je dal napraviti katalog o svoji knjižnici, ki obsega dva zvezka, shranjena v njegovem prezidijskem arhivu. Objavljam tukaj le izrecno pedagoška dela, izpustivši radi omejenosti prostora katehitična dela. Vsakemu delu je dodana tista številka, ki jo ima v katalogu.

I. zvezek: 35. Skerlec K., Entwurf zu neuem Plane f. d. öffentlichen Lehranstalten. Wien? — 36. Prof. Dr. A., Zur Unterrichtsfrage. Prag 1850. — 37. Heilmann J., Der Schulmeister v. Riegelsdorf über Schulangelegenheiten. Wien 1852. — 38. Waresch J., Jahrbuch für Lehrer, Eltern u. Erzieher. Prag 1858. — 39. Sandter, Der Anschauungsunterricht in Bildern. Prag 1856. — 41. Winter G., Der kleine Elementarschüler. Leipzig 1848. — 42. Viertel F., Lehr- u. Lesebuch für Mädchen. Wien 1843. — 43. ... Zweites Sprach- u. Lesebuch. Wien 1852. — 44. Kraus Jos., Lehr- u. Handbuch für weibliche Feyertagsschulen. Landshut 1831 (1811?). — 45. Vernaleken Th., Erstes Sprach- u. Lesebuch. Wien 1851.

Pod rimsko št. VIII. so v I. zvezku vpisana Lexica in pa dela splošne teologije, vmes pa tudi nekaj katehitičnih in pedagoških spisov, tako št. 8. Buess F. J., Reform des Unterrichts der kathol. Weltgeistlichen. Schaffhausen 1832. — 9. Gaume J., Der nagende Wurm der heutigen Gesellschaft. Regensburg 1851. — 10. Isti, Heidenthum in der Erziehung. Regensburg, 1854.

¹⁾ Arhiv ... I. str. 107.

²⁾ L. c. 146—147.

C. XV. v 1. zvezku nosi naslov »Philosophica«, a ni vpisana nobena knjiga, pač pa je v 2. zvezku zaznamovanih 86 filozofskih knjig, med njimi 11 Kantovih, Herbartove pa ni nobene.

Katehitičnih in pedagoških del je v 2. zvezku vpisanih 43. — Pestalozzija pa ni med njimi. Vpisana so naslednja dela:

2. Münch M. C., Universal Lexicon der Erziehungslehre. Augsburg 1845. — 3. Hermann Joh., Wie ich meine Zöglinge lesen gelehrt. Wien 1835. — 4. Kern der Methodenbuchs f. Schulmeister. Wien? — 8. Voss Dr. Ch., Versuch über die Erziehung für den Staat. Halle 1799. — 9. ... Sammlung katech.-pädagog. Schriften. Graz 1812. — 11. ... Del education des enfans. Amsterdam 1679. — 14. Winter G., Kinderfreund. Paderhorn 1834. — 20. Chalotan de la, Versuch über den Kinder-Unterricht. Gotha 1771. — 22. Hve A., Methodenbuch. Wien 1816. — 24. ... Beiträge zum Methodenbuche. Klagenfurt 1854. — 25. Campe I. H., Kleine Seelenlehre für Kinder. Hamburg 1784. — 26. ... Forderungen an Lehrer deutscher Schulen. Wien 1812. — 29. ... Anleitung für die Trivialschüler. Salzburg 1777. — 31. ... Der Lehrmeister oder neues allgem. System der Erziehung. Leipzig 1760. — 32. Klein J. W., Anleitung blinden Kindern Bildung zu verschaffen. Wien 1846. — 33. Wörndle K., Der Veilchenkranz für Kinder. Innsbruck 1834. — 35. Kraus J., Lehr- und Handbuch zum Gebrauche der Lehrer. Landshut 1821. — 36. ... Oeffentliches Unterrichtswesen. Innsbruck 1836. — 37. Christ-kathol. Magazin zur Belehrung. Münster 1843. — 43. Sailer J. W., Ueber Erziehung für Erzieher. München 1822.

Direktno Herbart in Pestalozzi pač nista vplivala na Sl., pač pa verjetno indirektno in nezavestno, kolikor je v pedagoškem svetu, v katerem se je Slomšek razvijal in deloval, bilo ozračje oplojeno s Herbart-Pestalozzijevimi idejami, odtod nekatere sličnosti, ki so pa nastale lahko tudi slučajno, ker Slomšek kot rojen pedagog je pač zadel na stvari, ki jih ugotavlja znanstvena pedagogika, kakor pametno misleč človek, ki ni čital Aristotela, zadene pravila, ki jih za pravilno mišljenje podaje oče logike Aristotel.

Med »Glasi iz tujine« o Sl. bi še izmed Čehov bil omeniti Fr. Klíma, ki je l. 1882. prevedel Kosarjev slovenski življenjepis (ponatis iz Drobtinje): Antonín Martin Slomšek, knížebiskup Lavantský. Jeho život a apoštolská činnost' (Brno). Dalje članek dr. Murka v Ottovem Naučnem Slovníku XIII (1898), str. 413 v članku Jihoslované, III: Dějiny slovínské literatury. Tudi dr. Murko podčrtava Sl. pomen kot pedagoga, pa ga smatra sledbenikom Pestalozzija.

Vsekako še je več nerešenih problemov v Slomšku kot pedagogu. Med drugim si je treba postaviti resno vprašanje, ali se ni naša poznejša pedagogika predaľeko oddaljila od Slomška, povdarjajoč preveč intelektualistično stran, zanemarjajoč pa religiozno-moralno, ali z drugimi besedami: s r e e?

Naše šole so pač učilnice vsakovrstnih vednosti, premalo pa vzgojevalnice plemenitih src in kremenitih značajev. V tem oziru je pač opravičen klic: Nazaj k Slomšku!

F. K o v a č i č.

Vodnik po zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani. Kulturno zgodovinski del. Ljubljana 1931. 183 strani.

Da omogoči vpogled v muzejske zbirke in njih umevanje vsemu narodu, je izdal Narodni muzej v Ljubljani Vodnika po kulturnozgodovinskih zbirkah, kateremu bo v kratkem sledil tudi Vodnik po prirodopisnih zbirkah.

Glavno delo za Vodnika je izvršil ravnatelj Narodnega muzeja v Ljubljani J. Mal. Napisal je predgovor, zgodovinski pregled, zgodovinsko analiziral obrtni oddelek ter podal sliko knjižnice in arhiva. Predgovor kaže na težnje, da se izda za 1888 izišlim Dežmanovim nemškimi muzejskim vodnikom slovenski in nov, katere težnje so bile uresničene šele s prišujočo izdajo. Zgodovinski pregled poda nastoj in razvoj 1821 ustanovljenega ljubljanskega

muzeja. V zvezi z obrtjo so obdelani kovinski, emajlirani, stekleni, keramični predmeti, vezanine in pohištvo, torej predvsem orodje, ki je v zvezi s hišo ali cerkvijo, na način, ki podaja splošne tehnične, oblikovne in zgodovinske pojme o posameznih predmetih in tipih. Poglavlje o knjižnici in arhivu pa ustvarja podobo o nastoju, razvoju in ureditvi teh dveh z Narodnim muzejem v Ljubljani združenih ustanov. R. L o Ź a r je obdelal arheološke zbirke in razvil iz bogatega muzejskega gradiva iz ozemlja bivšega Kranjskega slike posameznih prazgodovinskih dob, rimske dobe in pregled zaključil s priselitvijo Slovencev. Zgodovinski pregled denarstva na ozemlju Jugoslavije je napisal B. S a r i a, pregled slikarstva in kiparstva na slovenskem ozemlju z dodanim seznanom muzejskih umetnin pa F. S t e l è, ki je tudi pokazal na upravno in znanstveno delo 1913 ustanovljenega spomeniškega urada v Ljubljani.

Poglavja o arheološkem, numizmatičnem in obrtnem oddelku ter poglavje o likovni umetnosti dopolnjujejo solidno izvedene in številčno zadostne priloge, tako da ima Vodnik tudi za človeka izven muzeja svoj pomen kot arheološki, obrtnozgodovinski, numizmatični in umetnostni vademecum.

Strokovni zaključki temeljijo na popolni izrabi dosedanjih znanstvenih proučavanj. Redke pogrške so podrejenega značaja. N. pr.: Iz Ložarjevih izvajanj (p. 24—28) bi izgledalo, da barjanske najdbe potrjujejo razvoj človeka od lovca-ribiča preko živinoreja do poljedelca. Vprašajmo se, ali je na močvirnem svetu današnjega Barja bilo poljedelstvo sploh mogoče? Ne. Ali je mogel v neolitiku živeti na Barju jazbec, medved, bizon, ali od domačih živali ovca? Ne. Odkod vsi ostanki domačih živali, zverjadi in plodov? Iz okoliških barjanskih zemelj. Na Barju imamo svojevrsten primer, ki pa ne more potrditi splošnega na strani 24 rečenega, da je prvotni človek lovec itd. Gospodarske opredelitve človekove so mogoče samo na geografski podlagi. Kakor je človek na Barju moral biti radi tamkajšnjih geografskih prilik ribič in lovec in ostalo šele v drugi vrsti, tako ni mogel lov ali pa ribarstvo ali živinoreja nikdar živiti primitivnega Egipčana. Indijane v prerijah je že radi zemlje, na kateri je prebival, postal lovec, Zamorec v Afriki nabiralec sadov in kopač in s tem poljedelec. Arheologija, razen klasične, je v bistvu etnografija in etnografsko moramo kopača smatrati za poljedelca, nabiralca pa za poljedelsko prvotno stopnjo. Da se je primitivni človek moral drugače gospodarsko udejstvovati v gozdnih Alpah kakor na pustinskem Krasu, in tu zopet drugače kakor na travniškem Srednjem Podonavju ali na močvarnem Barju, je razumljivo. V eni pokrajini bo vzporedno z lovom porojeno tudi poljedelstvo, v drugi živinoreja. Dejstvo pa, da je v fitogeografsko gozdnih pasovih živinoreja šele posledica poljedelstva, je danes že splošno priznано. To omenjam samo radi tega, ker smatram, da navaja pisatelj kot dokaz za gospodarski razvoj prazgodovinskega človeka na Slovenskem ali vsaj na Kranjskem čisto specijelni primer: Barje. V knjigi kakor je Vodnik vplivajo Malova izvajanja, da se je empire razvil v želji po reprezentaciji revolucionarjev, ki so se iz nižjih plasti povzpeli do velike oblasti in ker so se iz demagoških ozirov morali odpovedati stari, predrevolucionarni ornamentiki, skoro primitivno. V tem slučaju bi se moral razviti samo barok; ali revolucionarje je družila s klasičnim Rimom in Helado demokratična miselnost in ta je vplivala na nje, kakor na njihove prednike, n. pr. na Montesquieuja. Oba ta primera pa kažeta na vzporednosti in na principijelna vprašanja, ki jih s svojega vidika rešuje geograf, s svojega zgodovinar, s svojega etnograf itd. V Sarijinem članku bi želeli kot zaključek vsaj omembo slovenskih medalj, n. pr. iz dobe taborov. Tupatam so netočnosti pri navajanju krajevnih imen: n. pr. Libenska gora (str. 48), ljudstvo pravi Libno ali Libna; Haus am Bacher (106), Hompoš; Kapela pri Brežicah, Kapela leži pri Radencih, pri Brežicah so Kapele; Ostrovica (176), to v naši literaturi pod nemškim vplivom popačeno ime je pravilno Ojstrica.

Sedaj, ko pričakujemo tudi prirodoslovni Vodnik po ljubljanskem muzeju, izrekamo samo še željo: Da bi čim prej izšel tudi enakovreden Vodnik po Etnografskem muzeju v

Ljubljani. Mnoga mesta v pričujočem Vodniku, zlasti v poročilu o obrtnem oddelku, naravnost ključje po njem.

Fr an jo Ba š.

Rus Jože: Krst prvih Hrvatov in Srbov. Nova poglavja o zgodovini kraljev Sveladičev 614—654. Ljubljana 1932. 87 strani. Samozaložba.

Avtor je naslonil svoje delo na svojo prejšnjo knjigo Kralji dinastije Sveladičev, najstarejši skupni vladarji Hrvatov in Srbov. Z novim delom poizkuša avtor ex posteriori potrditi svoja prejšnja izvajanja.

Rus začenja s poročilom o opatu Martinu, preide na objašnjevanje 7., 8. in 9. poglavja Letopisa popa Dukljanina ter izvaja iz deformacij Konstantina - Cirila, da je Budimir hrvatski, Svetopuk pa velikomoravski vladar in da so glagoljaši v XIV. stoletju v polemikah z latinaši Metoda kot heretika izrinili iz Letopisa, v svojo obrambo pa izrabili ime versko neobrekovanega Cirila. Ker je bil Bizant v začetku Heraklijeve vlade zaposlen s Perziji in Obri, so mogli Hrvati v tem času nadaljevati osvajanje dalmatinskoga primorja. Ko pa je Heraklij rešil perzijsko in obrsko vprašanje, so se morali Herakliju ukloniti tudi Hrvati pod Zvonimirom in kot foederati trpeti krščanske Romane na dalmatinskem primorju. Obenem s to pogodbo 638 so morali Hrvati sprejeti tudi krščanske misijonarje, katere je Heraklij izprosil pri papežu Honoriju I. Izhodišče misijonskega dela med Hrvati je postala nadškofija v Ravenni, vodja pa ravenski škof Bonus. Najvažnejši misijonar med Hrvati je opat Martin, katerega je poslal med Hrvate papež Janez IV. Opat Martin je krstil kralja Budimira, ki je istoveten s Porfirogenetovim arhontom Porgo in ki je zapustil med Hrvati globok spomin. Na opata Martina se nanaša delo, ki ga deformirani Dukljaninov Letopis pripisuje Konstantinu-Cirilu, in na opata Martina še danes spominja v Splitu kapela blaženega Martina.

Avtorju ne gre toliko za dognanje novih dogodkov ali za razjasnitev nejasnega razvoja v zgodovinsko temnem VII. stoletju; vsa Rusova izvajanja imajo namen uveljaviti Dukljanina kot verodostojnega kronista in z Dukljaninovim Letopisom zamašiti vrzel zgodovinske praznine VII. in VIII. stoletja hrvatske zgodovine. V ta namen uporablja Rus zgodovinsko že dognana dejstva ter jih prikraja na osebe v Dukljaninovem Letopisu; nato poizkuša, pri pomanjkanju virov, spraviti v sklad Dukljanina s Porfirogenetom in arhidijakonom Tomom; poišče analogije za uveljavljenje svojih predpostavk na že dognanih sličnih primerih Evrope; in poleg tega izvaja sklepe iz politično-zemljepisnega položaja posameznih političnih teles v takratni jugovzhodni Evropi.

Največja Rusova vrlina je samozavest in izredna smelost, s katero domneva v Dukljaninu posamezno zgodovinsko osebnost (ali dogodek), kateri določi nato zgodovinsko vlogo v zgodovinsko prazni dobi hrvatske preteklosti VII. stoletja in kar utrdi s številnimi ogledi v sosesčino. Metodično se kaže pri tem Rus tipičnega geografa, ki z geografsko metodo rešuje zgodovinska vprašanja. Dejstva sama trpijo s tem na kronoloških slučajnostih in kronoloških domnevah, tako da ostane predpostavljena domneva na zaključku podprta pravtako le z domnevmi in tako še vedno apriorna predpostavka.

Kritično spominja Rusovo delo na Chamberlainovo Die Grundlagen des XIX. Jahrhunderts ali na Seecktovo Verfall der antiken Welt. Geopolitično obravnavanje predpostavk ali pa geopolitične analogije stvari ne izpremenijo, ker sklep iz lege in položaja pač lahko poda možnosti, ne more pa veljati kot dokaz.

Današnji človek izvaja zlasti v politiki pri obravnavanju sodobnih vprašanj svoje sklepe iz lege in položaja; s tem išče možnosti, ki lahko veljajo za današnjost, za sodobnost. Pri vprašanjih pa, kjer je treba iz preteklosti ugotoviti najprej identiteto posamezne osebnosti (ali dogodka) in nato zgodovinsko ugotovljeno osebnost kronološko zasidrati, ne more uporabljena metoda dovesti do zaključkov, ki prepričujejo.

Jože Rus je prispel v zgodovino od geomorfologije preko historične geografije in geopolitike. Delovna metoda, analiziranje in registriranje osebnosti in dogodkov v njegovem

zadnjem zgodovinskem delu potrjujejo ponovno, da je J. Rus kljub veliki ljubezni, s katero je zagrabil za snov in za probleme, z vso svojo osebnostjo — geograf.

Franjo Baš.

H. Pirchegger, *Geschichte der Steiermark, 1282—1740. Mit einem Anhang.* Graz 1931. 556 strani.

Po dolgem presledku (preko 11 let) je sledil prvemu delu »Zgodovine Štajerske« pred nedavnim drugi. Ker bi bili sicer stroški za nabavo marsikomu preveliki, je delo izhajalo v zvezkih po 48 strani. Kljub temu, da se je pisatelj v prvi vrsti oziral na nemški del Štajerskega, mu je bilo seveda nemogoče, izločiti iz zgodovine zaradi vzročnih zvez stvari, ki zanimajo predvsem nas, tako zlasti turški navali, kmetske vstaje i. t. d. Tudi so splošni vidiki, iz katerih gleda na takratne razmere, veljavne za nas uprav v toliki meri kakor za naše naraške sosede.

Pisatelj deli dobo do nastopa Marije Terezije na naslednja poglavja: I. početki Habsburžanov in celjski grofje (1282—1379). II. Konec srednjega veka (1379—1493), podvig in konec celjskih grofov, Turki in Madjari, Leopoldinci in doba cesarja Friderika. III. Štajerska ob koncu srednjega veka; in to po naslednjih vidikih: a) dežela in nje prebivalci, b) deželni knez, njegove pravice in dohodki, uradništvo, veče, i. t. d., c) cerkve (škofije, župnije, samostani), d) plemstvo, e) mesta in trgi, f) zemlja in kmet. IV. Borba med dež. knezom in stanovi (1493—1637). To razdobje, zlasti pa reformacija in protireformacija, je opisano izredno živo in pestro. V. Sto let miru (1637—1740); to poglavje se začena sredi 30-letne vojne in nas popelje na pičlih 14 straneh do smrti cesarja Karla VI.; to je doba brez markantnejših notranjih dogodkov, kateri doda pisatelj ob koncu še seznam deželnih stanov iz leta 1422 (»Nota die landleut in Steir«) na 4 straneh in pa »Landsteuer-(Gült)-buch« iz leta 1516 na 20 straneh.

Ker izhaja že tretji (zadnji) del te zgodovine in hode menda do Novega leta 1933 delo završeno, se bomo takrat k stvari povrnili in o njej spregovorili obširneje.

Jos. Mravljak.

Anton Mell, *Grundriss der Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Landes Steiermark.* Graz 1929, 720 strani.

Dasi je delo, o katerem hočemo v naslednjem spregovoriti, izšlo že pred tremi leti, je tolike važnosti, da ga ne moremo in ne smemo prezreti.

Štajerska deželna zgodovinska komisija je pripravljala že od ustanovitve (1892) gradivo kot podlago za zgodovino ustave in uprave dežele Štajerske. V to svrhu je izdala v zbirki »Forschungen zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Steiermark« že mnogo tostvarnih del, izmed katerih sta posebne važnosti zlasti IV/1 »Landesfürst, Behörden und Stände« in pa VII. »Geschichte der direkten Steuern in Steiermark«. Predno pa še je zgodovinska komisija mogla vsaj delno zaključiti svoja izdanja, je začelo izhajati (v zvezkih) gornje delo, ki se je zaključilo spomladi 1929.

Pisatelj je razdelil celo snov na uvod (ki obsega 48 strani), na 6 poglavij obsegajoče jedro (626 strani) ter na dodatek (register, literaturo in vsebino, str. 675—720). V uvodu razpravlja avtor o teritorijalnem razvoju dežele, govori o službi mejnega grofa in razmerju dežele do države, o vknjižbi pravic deželnih ministerijalov, o Habsburžanih kot dež. gospodih ter o sodni, cerkveni in administrativni razdelitvi dežele. Prvo poglavje, ki obsega dobo od Travngavcev do cesarja Maksimiljana, deli pisatelj zopet na dva dela; prvi govori o zgodovini javnega prava (prebivalstvo, cerkev in teritorij, deželni stanovi, veče, dedne poklonitve), drugi pa o zgodovini uprave (deželno-knežja uprava in nje organi, srednjeveško sodstvo, deželnoknežji dohodki, pravo obdavčenja, vojska, mesta in graščine). V drugem poglavju obravnava dobo od cesarja Maksimiljana do izvršene protireformacije (1492—1619), tretje

obsega čas od 1619 do 1740 (do okrnitve oblasti deželnih stanov), v četrtem razpravlja o dobi absolutizma 1740—1848, peto obsega dobo do razpada monarhije (1848—1918), v šestem pa govori o Štajerski kot zvezni deželi republike Avstrije.

Da se je pisatelj že dolga leta pripravljaj na to delo, to povdarja sam v predgovoru; koliko pa je v njem nanizanega in smotreno razvrščenega gradiva, o tem priča seznam češče uporabljene literature, ki obsega štiri polne strani, in pa število pripomb pod črto, ki jih je 3.909. — In marsikaj bi bil mogel pisatelj še dodati, ko bi bil več slovenščine in bi bil mogel uporabiti tudi pri nas objavljeno tozadevno gradivo.

Pripomniti pa moramo, da pogrešamo znanstveno objektivnost v zadnjem poglavju »Zerreiſſung der Steiermark«. N. pr.: Pisatelj pravi med drugim, da je dežela izgubila z odcepitvijo slovenskega dela 270.000 prebivalcev, med temi 54.000 Nemcev in 220.000 Slovencev. Že številke same na sebi so napačne (pravilno 476.000). Stališče, ki ga pisatelj zavzema, je nemogoče; sam priznava, da je Slovencev več kot petkrat toliko kakor Nemcev (v resnici 10 krat več), vendar jim odreka pravico politične samostojnosti, in to samo radi »historičnih mej«.

V splošnem pa moramo reči, da je delo epohalno in važno za vse nekdanje notranje-avstrijske dežele. Tu najdeš pojasnjene vse izraze iz fevdalnih časov; vsa uprava države in dežele, mest, graščin itd. je nazorno naslikana; podložništvo, zajemništvo, sodstvo, davkarstvo, skratka vse je v lahko razumljivi obliki razloženo, da tudi nezgodovinarju razumevanje stvari ne more delati težkoč. Želeli bi le, da bi bil k stvarnemu registru, ki je zelo izčrpen (obsega 35 strani), pisatelj dodal tudi še osebno in krajevno kazalo.

Zalibog pa je cena knjigi takšna, da si jo morejo nabaviti samo večje knjižnice.

Jos. Mravljak.

Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva. Z mitološkim uvodom uredil Jakob Kelemin. 1930. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. (Izdano kot četrta knjiga Znanstvene knjižnice.) 408 str. male 8°.

To je ena izmed najtemeljitejših, najvažnejših in bi morala biti izmed najbolj čitanih knjig, kar se jih je v zadnjih desetletjih pojavilo na našem knjižnem trgu. Znanstvenik bi se ob njej učil, navaden bralec zabaval, otrok v domišljiji ogreval; za vsakega je v njej nekaj, za slovenskega prosvetarja malodane vse. Nedavno smo dobili slovenski prevod Grimmovih »Kinder- und Hausmärchen«; o prevodu in njega potrebi smo čitali dosti hvalc, a o naših bajkah in pripovedkah v Keleminovi knjigi se je v širši javnosti slišalo kaj malo. In vendar bi knjiga mogla postati za nas isto, kar je za Nemce in za druge Grimmovo nesmrtno delo; ali vsaj skoraj isto, zaradi znanstvenega dela še več. Morda ji je ravno to bilo v kvar, da je uvrščena v »Znanstveno knjižnico«, češ, docta non leguntur; ni pač nihče povedal, da so izmed 26 pol, ki jih obsega knjiga, edino niti ne cele tri posvečene neposredno znanstvu; na celih 23 polah pa beremo pristne in prave naše domače bajke in pripovedke, s tisto pestrostjo in kratkočasnostjo, kakor je lastna takim proizvodom, priljubljena doraslim in otrokom.

Ugotavljam in pozivljam: to knjigo imej pri rokah vsakdo, ki uči ali čita slovenščino; dajte jo v roko otroku, ki naj v zabavo čita kaj prirodno in pristno slovenskega.

Vprašate, zakaj je taka knjiga ostala slovenskemu občinstvu tako tuja. Na to imam odgovor, da ne poznam slovenske knjige, ki bi bila — naj rabim ta izraz — tako odpovedna kakor ta. Pisatelj sam, plemenito skromen, se kar skriva s svojim delom in nikjer ne kaže, kako ogromno je po času, trudu, študiju; založnica je za knjigo izbrala siromašno slab papir; je znanstveni predgovor prof. Kelemine natisnila s čim manjšimi črkami in je knjigo v celoti opremila dosledno prozaično. In to v današnjih časih glasne (res glasne!) ornamentike in filmske vablivosti. Ponos, plemenitost je lepa stvar; pa kaj pomaga, če ostane v samotni!

Le poglejte, koliko se včasih piše in govori o skromnem člančiču, o tenki in morda še plehki knjigi, ker jo z besedo, s pismom, z barvami priporočajo vsi, od avtorja navzgor in navzdol. Res, ni to prav; ni pa tudi prav, če se pričakuje, da se bo delo hvalilo samo, ako je dobro; krivična je nekaka apatičnost založnika, krivična napram avtorju in narodnemu napredku. —

Svoj predgovor je avtor na str. 32. končal z besedami: »Želeč, da ta zbirka poživi v širših krogih zanimanje za našo narodno starino in da postane pripomoček narodne vzgoje, izročam knjigo javnosti.« Res, knjiga ima tudi zmožnost in vrednost, da ta namen doseže, a javnost jo mora prej prepoznati.

Knjiga ima tri, po obsegu neenake dele. »Predgovor« je skromno ime za sploh prvo sistematično slovensko mitologijo, zgrajeno na celotnem, tu prvokrat zbranem gradivu in osvetljeno po najnovejših naziranjih. Ta monografija je pisana tako zgoščeno, a zopet tako jasno, da bi si jo želeli kot posebno knjigo. — Znanstveno delo — kakor ta mitologija — so »viri in opazke« na koncu knjige; v njih je dragocena bibliografija o predmetu knjige, neobhoden pripomoček vsakemu raziskovalcu, ki bo tu našel ne samo prepotrebne citate, ampak tudi mnogo razlag in stvarnih podatkov. Glavni del knjige pa so bajke in povesti same, 260 jih je, nekatere še s sličnicami; tu najde vsakdo, odrasli in otroci, kar neizerpnega zanimivega štiva. — Vsi ti trije deli se nanašajo drug na drugega, dasi bi mogli biti zase samostojni; osnova so kajpada bajke in pripovedke same, t. j. glavni del. — Spričo ogromnega gradiva, ki je strnjeno, v podrobnostih razmeščeno po vsej knjigi, pa pogršamo še četrtega dela, za študijsko porabo zelo potrebnega, namreč o bširnega imenskega in stvarnega kazala; kazalo bi tudi prav pokazalo bogastvo knjige.

V mitološkem predgovoru pisatelj najprej razpredeljuje bajke in pripovedke zlasti napram pravljici, s pravilno ugotovitvijo, da točne meje med njimi ni. Nato razlaga, kako je razdelil snov z ozirom na mitične osebnosti, ki so: 1. duhovi, 2. vilinska bitja, 3. demoni, 4. najvišje bitje, 5. vesoljstvo, 6. mitična bitja s človeškimi potezami (heroji). — Ta porazdelitev se nam zdi organična; ona izhaja od najnižjih bitij, se dviguje do najvišjega, najvišje bitje vlada v vesoljstvu; vsa ta bitja pa se v razvoju, to je po razpadu vernosti, vnanje počlovečujejo, dokler jim ne izgine mitični značaj. Te zadnje bi torej bile pripovedke v običajnem pomenu. — Po teh šestih vidikih so razvrščene v knjigi vse zbrane bajke in pripovedke. Drži se jih tudi razprava v predgovoru, kajpada v toliko, kolikor se medsebojno ne stapljajo; kajti stroga mehanična meja se ne da povsod potegniti. Tako se v razpravi prva in druga kategorija na zunaj ne ločita; ločitev je očitno izvedena šele počenši s tretjo kategorijo (zli duhovi, str. 13). Pri zadnji kategoriji (heroji, zgodovinske povesti) je avtor menda hotel ločiti dve vrsti; na str. 28. je s številko označena prva, ni pa nikjer druge.

Veliko je število mitičskih, nadnaravnih bitij, ki jih je pisatelj kritično zbral iz zapiskov o našem verstvu; ta kritična zbirka nas je rešila dosedanjega tavanja, ki je bilo že kar mučno. Zdaj lahko poiščemo vsako teh bitij — koliko jih je! — in najdemo o njem tudi znanstveno sodbo ter po vrhu še vire. Nekatera, med njimi n. pr. glavni (solčni) heroj Kresnik, pridejo šele zdaj do veljave; obnovija se malodane neznana imena, n. pr. Mave, Labus (Laber), Lesniki, Motoška, Bosaruna, Stramor, Orjaš, Vuorek (iz Orco). Druga so dovolj znana, a knjiga nam nudi nov prispevek k razlagi; n. pr. Kurent nima zveze (Štrekelj) s Kurrentschüler, ampak moremo misliti na alemansko »gore«, ki pomeni »čudak«, a Kočevarji poznajo besedo »Wischiguro« za Fasching; govori se o Zlatorogu (o njem je temeljno razpravo napisal dr. Glonar v našem Časopisu, 1910, posebno str. 95), o Lepi Vidi, o Petru Klepcu. V teh in takih pripovedkah, oz. bajkah vidi avtor v mitus poosebljene prirodne pojave, kakor je to bila vera naših raziskovalcev v sredi preteklega stoletja; imam vtis in zavest, da smo danes napram tako občemu poosebljenju prirode precej skeptični, ker naše trezno oko ne vidi več fate morgane ondanje romantike. Upira se nam, da naj bi bil »Kurent nič drugega nego mitus o mesecu« (str. 13), koza simbol megle (str. 377, po Ter-

stenjaku), kaznovana skopolja pomeni pojemajočo naravo in zimske nalive (str. 26), Lepa Vida je od morja do morja potujoča luna, ki jo solnčni junak privede iz robstva domov (str. 19, 23, 30), Kralj Matjaž je solnčni junak (str. 10), »jajce na mrtvaškem grobu (snov o »Mrtvaškem ljubcu«) je seveda simbol solncea« (str. 19), Devin skok (»Jungfernsprung«) bi naj bilo posebljeno to-le prirodno dejstvo: »Solnčni junak reši Devo iz ukletstva in ujetništva, ona skoči iz gradu, v katerem jo drži zimski demon« (str. 11) — take in podobne razlage, popularne v dobi Terstenjaka, Gregorja Kreka, Sketa, Rutarja i. dr., se današnjemu realističnemu človeku upirajo. Res, mogoče so take razlage, toda bližje resnici se nam zdi naziranje, da ima tisto narodno pripovedništvo, recimo narodna beletristika, v tistih časih, ko se je kaj malo čitalo — če se je sploh znalo čitati — svoj pravi izvor v neodoljivem veselju do marenj (»Lust zum Fabulieren«), ki so jih posebni nadarjenci znali virtuozno razprejati. — Dobrodošla jim je vsaka snov, tudi duhovi seveda. Na posebljenje prirodnih sil se ne misli; Lepa Vida jim ni Luna, ampak res lepa, prava ženska itd. Kaj pa je bila praprístna Lepa Vida, kdo ve? — V svojih mladih letih sem poznal kmeta, ki je mogel po cele ure pripovedovati bajke in povesti o duhovih, strahovih, roparjih, veččah; porabil je motive, ki jih je pobral kdove kje, ter jih razširjal in vezal z neizčrpno fantazijo. — Prej se je pripovedovalo, zdaj se čita. Kaj se rado čita? Tisto, o čemer pravi pravkar Boris Orel (Dom in Svet, 1932, str. 220), govoreč o mladinski umetnosti: »... vsebina (mladinske, mi dosta vimo ljudske umetnosti) je v zadnjem bistvu pravzaprav tista večna mikavna igra dejanj in dogodkov, ki zanimajo otroka v pravljicnem, potopisnem ali pustolovskem berilu, odraslega pa v mnogoličnih kriminalnih in zabavnih romanih«.

Kako je avtor zbral, uredil in jezikovno pripravil bajke in pripovedke same, nam je pojasnil na str. 31/2. Ravnati se mu je bilo po dejstvu, da je tem proizvodom vsebina kolikor toliko trdna, oblika pa ne. Saj so se zapisovalci po svoji resnični ali umišljeni spretnosti trudili, da so zapisku dali čim mikavnejšo in izvirnejšo obliko. S tem je bilo delo zbiratelja in izdajatelja zelo otežkočeno. On ni mogel, kakor je storil in moral storiti Štrekelj pri svoji zbirki narodnih pesmi, zbrani material doslovno ponatisniti — saj oblika zapiskov teh pripovedk skoraj nikjer ni izvirno narodna —, ampak je moral iz zapiska najprej izluščiti po svojem presodku pravo jedro in ga nato sam zapisati v kolikor mogoče narodni obliki, po možnosti z uporabo tistega besedila, ki je po vsej priliki najboljše ohranilo govorico naroda. Spričo takega položaja je sama ob sebi odpadla objava vseh varijant, ako jih je kje bilo. Avtor je od vsakega tipa objavil tistega, ki ga je spoznal kot najznačilnejšega; slučajne vsebinsko važne varijante je uvrstil pod zaglavjem glavnega tipa, sorodne pa citira v virih. — Ta način ureditve in objave je avtorju otežkočil delo in mu naprtil večjo odgovornost, ker je moral odločati i o vsebini i obliki.

Ta obsežni posel iskanja, zbiranja, redigiranja je avtorju v celoti uspel. Zbirka slovenskih zapiskov se sme smatrati za popolno. Dostavljam, da so v Koprivnikovem spisu »Pohorje« (ponatis iz Plan. Vestnika) pripovedke: o Črnem jezeru (povodni mož, str. 23), o Slovenski Kalvariji (str. 27), o povodnem možu (str. 16), o kačji kraljici na Felberjevem otoku (str. 11); v nemškem jeziku pa je celo vrsto pohorskih bajk in pripovedk objavljal marljivi nabiralec Pavel Schlosser (ne Schlossar, gl. str. 381) izza drugega desetletja tega stoletja v več letnikih Marburger Zeitung. Isti Schlosser je v »Oesterreichische Alpenpost« 1912, št. 12, str. 333 objavil zanimivo varijanto o močnem kovaču (ujel je smrt, hudičem zabil kremplje), v istem časopisu 1913, št. 11, str. 230—235, pa z naslovom »Bachernteufel« 6 bajk o nastopu hudiča na Pohorju; tu se omenja tudi Škopnik, v ostalem pa igra vrag žalostno vlogo prevarjenca.

Glede jezikovne redakcije sem primerjal nekatere izvirnike in rad priznavam, da je v splošnem zelo stvarna in prikupna. Seveda pa je v tem oziru mnogo odvisno od osebnega sloga in okusa. Izgibati se je pač novinskih oblik; »baš« se nahaja na str. 38 v štirih zaporednih vrstah dvakrat. Kaka težava je z viri, naj pokaže ta-le primer: V Ljublj.

Zvonu 1887, str. 494, je objavil A. Mejač dolgo pripovedko o »Škratovem gozdu« na »Zaplotti«; tedanji urednik Levec, ki je od doma dobro poznal tiste kraje, je v nekaj vrsticah pripisal pripovedko, kakor je njemu bila znana, obenem je zapisal ime pravilneje »Hudičev gozd«. V resnici pa se tisti gozd še dandanes imenuje »Hudičev boršt« (Mejač se je izognil hudiču in borštu, Levec samo borštu) in góri pravijo Záplata in na njej ti vsakdo pokaže ta Hudičev boršt; nadalje ni na Zaplati nikakih brezden in prepadov, ampak je do vrha obrasla z bujno travo, da se poleti v njej kar skriješ. Mejač je tisto dolgo historijo brez dvoma sam razpredel, kajpada z najboljšim namenom; saj bi to storil tudi dober pripovedovalec; za našo knjigo pa je bilo treba jedro izluščiti, in to je avtor dobro oskrbel; imena pa so ostala, kakor jih je našel v svojem viru. — Tuintam je kaj preveč izpustil; n. pr. v bajki št. 46 »Vešča z bezovo roko« (iz Kresa, 1882, str. 577). Tu je naš avtor izpustil stavek, da je mladenič dekleta, ki je vešča, poznal; zato bajka ni prav razumljiva. To je jasno tudi iz varijante »Topolovo rebro«, ki jo avtor (iz Kresa 1882, str. 627) v opombi str. 382 navaja. Prav pa je avtor storil, da za osnovo ni vzel te zelo razblinjene sličnice.

Iz zakladnice svojega jezikovnega znanja je avtor kar mimogrede, na raznih mestih v predgovoru in v opombah razložil zanimive dragocenosti. N. pr. vrag je menda nemška beseda, stvn. warg (str. 14); pošast (str. 19) iz po- (t. j. zopet) + šast od glagola šbd, hoditi; weriand - wergand, stav. borec, odtod Bergant (str. 378); sv. Bartolomej - Berthold - parkel (str. 381); Cmer, cimir, »das Zimiers«, Helmschmuck (str. 386); dolina Molnje je Mölltal, tam so prebivali Slovenci, tam še danes pravijo Schgratel (skratelj), splošno nemški je Schratel (str. 389).

Knjiga je zanimiva in poučna, kjer jo odpremo. Ako se ne razpeča kmalu, naj se priredi ljudska izdaja v opremi, kakor jo tako delo zasluži.

D r. J o s. T o m i n š e k.

Visky Károly: Volksbrauch der Ungarn. Budapest 1932. 196 strani + 33 slik.

Na podlagi še živečih običajev, katere vzdržujejo otroci, najvažnejši kmetski opravi in erotično življenje, ter na podlagi zgodovinskih podatkov, je zbral kustos etnografskega oddelka v narodnem muzeju v Budapešti bistvene ljudske običaje, ki so doma pri poljedeljskih Madžarih, in jih podal širokemu svetu v nemškem jeziku; angleška izdaja ho sledila.

ČZN opozarja na Viskyjevo delo, ker so Madžari osrednji narod Srednjega Podonavja in v srednjepodonavski kulturi, v katero gravitira tudi naše vzhodno Podravje; nadalje radi vzgledne Viskyjeve delovne metode in tekočega načina pripovedovanja, radi katerega je knjiga tudi propagandna knjiga za Madžare par excellence.

Med madžarskimi običaji imajo največ sorodnosti z našimi oni, ki so cerkvenega izvora, in oni, ki temeljijo na sličnih gospodarskih prilikah. Krst in rojstvo otroka, sv. Trije Kralji, pust, post, velikonočne pisanice z belimi risbami na rdečem polju in s cvetličnimi ornamentami, praznovanje sv. Marka nadomešča pri nas sv. Jurij, kres, trgatév, kolinc, tepežnica, deloma še svatba, smrt in pogreb kažejo bolj ali manj sorodnosti z našimi slovenskimi običaji. Pač pa so običaji na praznik sv. Gregorja in sv. Blaža, velikonočno polivanje deklet, dekliški semnji, sprejem mladeniča med odrastle v fantovščino, prvi maj, žetev, Binkošti, sv. Lucija ali jaslice že izraziti nižinski pojavi, ki imajo zvezo s Hrvati in Srbi in so v tesnejših stikih s sredozemskim kakor z alpskim kulturnim krogom. Najbolj samonikla madžarska lastnina je ples in preja. Oboje sega iz vzhoda ter so v obeh teh običajih Madžari najzahodnejši predstavitelji vzhodnih, nomadskih običajev v Evropi. Prav tak običaj je reges, božični obhod fantov s petjem in igranjem, katerega izvaja Visky iz šamanizma starih Madžarov.

Izmed bistvenih madžarskih običajev manjkajo knjigi pastirski običaji iz Puste, kjer so čikoši in guljaši n. pr. v Hortobágyjskih stepah vzdrževali spomine na staro nomadsko madžarsko življenje.

Avtor, ki je dosedaj znan širokemu svetu po svoji knjigi *Hungarian peasant customs*, prikazuje madžarske običaje v obliki preprostega poročanja. Slog pa, v katerem podaja avtor običaje, kaže, da jih tudi doživlja in da doumeva kulturno potrebo, ki je te običaje rodila, razvijala in vzdrževala.

Franjo Baš.

Zemljepis za II. razred srednjih in njim sorodnih šol. Evropa. Sestavili Karel Prijatelj, dr. Valter Bohinec, dr. Roman Savnik. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. 1932. 133 strani.

V povojnih letih so nastale razne naše šolske knjige kot izvlečki iz večjih strokovnih priročnikov; večino njih radi odložimo, čimprej moremo, in isto dela tudi dijak radi kopičenja dejstev, števil, imen ter pomanjkanja preglednosti in vzročnosti.

Avtorji naše knjige so drugačni. V zavesti, da je temelj zemljepisnega pouka zemljevid, altant, na katerem se more orijentirati dijak po lahkem, preprostem in jasnem vodstvu, so podali knjigo, ki predstavlja vodnika po zemljevidu ali besedilo h kartografskim črtežem posameznih političnih edinic na evropskem kontinentu. Da se niso držali zemljepisnih enot, kar bi bilo strokovno zemljepisno potrebno, ni njihova krivda, ampak gre na rovaš predpisanih učnih načrtov. Isto velja tudi za razpored snovi, po katerem je podana n. pr. Italija med Albanijo in Avstrijo, Češkoslovaška med Evropsko Turčijo in Poljsko ali Belgija za Nemčijo in Švico in ne poleg držav Zahodne Evrope. Posamezne države so podane po pokrajinski in nato po kulturni sliki, vse pa vseskozi pregledno, v prijetnem slogu; gradivo je razvrščeno naravnost tekoče, tako da more knjiga postati iz šolskega učbenika tudi ljudska knjiga, kar je gotovo prvi slučaj pri naših srednješolskih učnih knjigah. Tudi oprema je na višku; v tem pogledu moramo posebno pohvaliti dobro podane in značilne slike mest, ki lajšajo dijaku orientacijo zlasti s tem, ko ponazorjujejo posamezne zemljepisne različne evropske predele z njihovimi političnimi in kulturnimi središči.

Knjiga upošteva najnovejše podatke in najnovejša stanja. Pri tem bi opozorili na nekatere, v bistvu malenkostne, popravke. Pravo ime je še vedno Franc Jožefova (p. 2) in ne Nansenska zemlja; nedavno je to izrecno poudaril Samojlovič. Reka po rapalski pogodbi ni pripadla Italiji (p. 28), ampak je postala svobodna država. Italiji je Reka pripadla 1924 po rimski pogodbi. Rapalsko pogodbo težko imenujemo mirovno pogodbo (p. 51). Parmezan pride od mesta Parme, tako da metodično ni dobro navajati ga v poudarjeni zvezi z Lombardijo (p. 48). Saratov ni izhodišče železnice v Turkistan (p. 85), ampak Samara. Novo, enotno ime za mestna dvojčka Barmen-Elberfeld (p. 110) je Wuppertal. Že poudarjeno produkcijo tobaka v Grčiji bi kazalo še poudariti, ker zavzema Grčija v tem pogledu daleko prvo mesto v Evropi. Da bi bil Carigrad ostal najvažnejše tržišče Balkana (p. 40), je dvomljivo; vzporedno s povojnim padcem Carigrada se dvigajo Atene, ki so danes industrijsko in trgovsko najvažnejše balkansko mesto. (Prim.: Schacher G.: *Der Balkan und seine wirtschaftlichen Kräfte*. Stuttgart 1930.) Drugače pa je knjiga vseskozi točna, vseskozi sodobno obdelana tako s strokovnega kakor z metodičnega vidika. Radi tega jo moramo pozdraviti z željo, da bi nje avtorji sestavili istotako vzorne knjige tudi za ostale razrede srednjih šol. To želimo v interesu mladine in šole kakor tudi v interesu zemljepisne vede.

Franjo Baš.

Korošec Viktor, univ. prof. (Ljublj.): *Hethitische Staatsverträge*. Ein Beitrag zu ihrer juristischen Wertung. (Leipziger rechtswissenschaftliche Studien, herausgegeben von der Leipziger Juristen-Fakultät, Heft 60.) Verlag Weicher, Leipzig 1931, VIII in 118 str. vel. 8° Mk 6.—

Profesor za rimsko pravo na juridični fakulteti ljubljanske univerze dr. Viktor Korošec je pokazal v tej knjigi lep sad svojega specialnega studija staroorientalske

pravne zgodovine. Po zgledu svojega učitelja Koschakerja, univ. prof. v Leipzigu, rodom iz Koroškega, ki je uveljavil v svojih mnogih spisih načelo, da mora orientalski pravni zgodovinar imeti vsaj toliko filološko in paleografsko izobrazbo, da more samostojno uporabljati vire v originalnih jezikih, se je tudi prof. Korošec lotil orientalskih jezikov, zlasti babilonščine in hetitsčine ter klinopisne pisave, da lahko rabi originalne vire. Baval se je dozdej zlasti s hetitskim pravom. O Hetitih smo še pred 25 leti malo vedeli. V zgodovini so bili sicer znani; tudi naš Davorin Žunkovič jih omenja v svoji knjigi »Die slavische Vorzeit«. A šele v letih 1906/7 je izkopal asiriolog Hugo Winckler pri vasi Boghazköi, 145 km vzhodno od Angore, glavnega mesta sedanje Turčije, cel arhiv hetitskih napisov, ki jih celib 10 let niso znali čitati. L. 1915/16 pa je Čeh Hrozný našel ključ za razumevanje tega jezika, ki so ga kmalu potem nemški hetitologi dodobra razbrali. Zdej šele vemo, da so bili Hetiti indogermansko pleme, ki so si podvrgli prvotno, avtohtono, protohatiško prebivalstvo. Njihov jezik ima indogermansko sklanjatev, spregatev itd., besedni zaklad pa je večinoma neindogermanski. Od najdenih hetitskih ploščic, preko 10.000 jih je, imamo zdaj že nekaj v prevodih in prepisih.

Prof. Korošca zanimajo predvsem seve plošče s pravna vsebino, med njimi meddržavna pogodba s faraonom Ramsesom II. in številne pogodbe hetitskih vladarjev z njihovimi vazali. Te preiskuje v formalnem in materialnem oziru z juridičnega stališča ter razvršča rezultate v pregledni sistematični obliki. Lahko in prijetno je slediti avtorjevemu izsledovanju zanimivih pravnih načel in metod. Vsak izsledek je dobro zasidran in utemeljen. Ta previdna temeljitost gre tako daleč, da avtor varuje hipotetičen značaj kake trditve celo tam, kjer bi človek mislil, da je že celo jasno, da drži dokazovanje. Tak je n. pr. stavček (str. 34): »Dass die Hettiter diese Vertragskonstruktion dem mesopotamischen Rechtskreis entnommen haben dürften, ist m. E. sehr wahrscheinlich.« Kjer pa avtor misli, da še ne more podati utemeljenega rezultata, pa ne mara samo domnevati, ali na slepo kaj trditi, ampak prizna odkrito to nejasnost, kakor na str. 104.: »Diesen Gegensatz zwischen der grundsätzlichen Vertretung der Kollektivhaftung und ihrer systematischen Verwerfung in den Einzelfällen vermag ich derzeit nicht befriedigend zu erklären.« Pri takem delu je umljivo, da so posledki, ki jih avtor navaja, zanesljivi. Po obliki in vsebini imamo torej v Koroščevi knjižici krasno znanstveno monografijo. Z njo in s svojim splošnim studijem na polju hetitologije je dobil prof. Korošec že mednarodno ime. Na XVIII. mednarodnem kongresu orientalistov v Leidenu (7.—12. sept. 1931) je s splošnim odobravanjem imel v sekciji za asiriologijo referat z naslovom: »Das hethitische Privatrecht; seine Stellung unter den altorientalischen Rechten.«

M. S l a v i č.

»Das älteste germanische Sprachdenkmal.« Pod tem naslovom poroča P. K r e t s c h - i n e r v Zfda. 66, zvezek 1 o ponovnem poskusu, razvozljati že davno znani napis, ki ga je podvzel Carl Marstrander v »Remarques sur les inscriptions des casques de Negau et de Watsch« Avhandl. Vidensk.-akad. i Oslo, hist. filos. kl. 1926 nr. 2 s. 17. Napis se nahaja na robu ene izmed bronastih čelad etrurskega tipa, najdenih l. 1812. v Slačkovi njivi pri Negovi; (glej ČZN I, 185; XX, 137). Verjetno je, da so čelade spadale v začasno skladišče kaknega potujočega trgovca, ki jih je tam zakopal in potem ni mogel več do njih. Nekatere od njih nosijo sledove udarcev, dve pa imeni bivših lastnikov; trgovec je menda torej trgoval tudi s čeladami, ki so jih že kedaj rabili. Na eni najdemo napis v severno-etrurskem alfabetu (ki ga čitamo od desne na levo): HARJGASTJTEJVA...

Zadnji črki slede tri poševne črke in neki nerazumljiv znak, obstoječ iz ene proste navpične črke in druge navpične črke z zazobkom zgoraj. Take tri poševne črke služijo v venetskih napisih kot znak za konec napisu; kar jim sledi, torej ne spada več v napis sam in je morda kako magično znamenje. P. Kretschmer predlaga, da se črke razdele: H a - r i g a s t i T e i w a. Beseda Harigasti nam priča, da imamo pred seboj germansko

besedilo. Zanimivo je, da je v napisu vporabljen eden izmed severno-etrurskih alfabeta. Keltski vladarji v Noriku so namreč že prej, nego je ta postal rimska provinca, približno od leta 50. pred Kristom, vporabljali latinske črke na denarju, ki so ga kovali (»barbarski denari«). Negovski napis mora biti torej starejši od leta 50. pred Kristom in sega morda že v drugo stoletje; zato ga smemo smatrati za najstarejši germanski pisan dokument. Ob enem nam priča napis, kako so Germani prodirali proti jugu. S katerim germanskim plemenom naj spravljam napis v zvezo, je popolnoma neizvestno; domneve o tem prednaša Kretschmer.

Kar se tiče jezika v napisu, treba opozoriti na dve težkoči; prvič, da se glasi prvi del imena Hari in ne Hario, kar bi pričakovali pri zapisu iz tako zgodnje dobe, prim. Tacit: Chariovalda etc.; drugič pogrešamo na tako starem napisu končnico z, ki je vendar v mnogo mlajših runskih napisih ohranjena kot R. Vendar najdemo že pri Cezarju oblike kot Nasua, kjer je torej ta z razmeroma zgodaj odpadel. Verjetno, da so glede tega jezikovnega pojava postopali poedini germanski jeziki različno in da so posebno narečja, ki so pripadala potujočim plemenom, izvršila ta proces hitreje, že pred prvim stoletjem pred Kristom. Isto razlago smemo pritegniti tudi v prvi točki.

Drugo besedo napisa smatra P. Kretschmer kot dativ imena germansko *Teiwa z indogermansko *deiwoš in izraža mnenje, da je bil lastnik čelade morda žolnir enega izmed keltskih vladarjev v teh krajih, ki je hotel čelado posvetiti omenjenemu bogu *Teiwaš. Kot drugo razlago navaja, da bi Teiwa bil akuzativ z ohranjeno končnico a (prim. runski akuzativ sg. staina); napis bi pomenil torej Harigast (kliče boga) Teiwa. — Za nadaljnjo Kretschmerjevo domnevo, da je čelada s tem napisom imela namembo, da se deponira kot votivno darilo v kakem svetišču, manjka podlaga. Najverjetneje se zdi, da si je dal germanski vojak od človeka, ki je bil več etrurski pisavi, narediti napis v svojem jeziku. Pri tej razlagi postane jasno, da je tujec zapisal ime tako, kakor ga je slišal in ga nehote keltiziral.

H. Baerent, Ljubljana.

Sbornik Muzealne slovenskeje spoločnosti. (Zbornik Slovaškega muzejskega društva.) XXV (1931), zv. 1—4, str. 212 + 32, tabel 16.

Slovaško Muzejsko društvo v Turčianskem Sv. Martinu igra zelo važno vlogo v kulturnem razvoju bratskega naroda. Svoje delovanje je začelo ravno tedaj, ko je bila potreba največja. Ko je ogrska vlada l. 1875. zaustavila delovanje Slovaške Matice, se je sicer od l. 1881. javljalo slovaško literarno življenje v obnovljenem časopisu Slovenské Pohl'ady, ali manjkalo je še strogo znanstveno glasilo, ki bi se borilo proti imperialističnim težnjam madžarskih znanstvenikov v znanosti. Čim bolj se je približevala tisočletnica madžarske politične nadvlade nad ogrskimi Slovani in Romuni, tem bolj so skušali madžarski znanstveniki prisvojiti Madžarom duhovne vrednote nemadžarskih narodov, a tudi njihovo zgodovino in zgodovinske spomenike. L. 1893. osnovano Slovaško Muzejsko društvo, ki mu je vlada čez dve leti potrdila pravila, si je postavilo nalogo, da organizira slovaške znanstvene delavce in da zbira, obdeluje in hrani vse, kar je last in plod dela slovaškega naroda. L. 1896. je začelo izdati svoj Zbornik, ali čez devetnajst let ob izbruhu svetovne vojne je moral prenehati, da začne zopet nadaljevati svoj namen šele l. 1926., odkar redno izhaja. Za 25-letni jubilej so izšli v začetku letošnjega leta vsi štirje zvezki skupaj zvezani v knjigo.

Sedanji urednik prof. Pavol Florek daje v uvodni razpravi najprej pregled vseh sotrudnikov in razprav Zbornika od njegove ustanovitve, nato razvija program za bodočnost. Podpiral bo trud slovaških znanstvenikov, da se reši osnovni problem slovanstva na slovaškem ozemlju, ki je pri drugih narodih že rešen. Posebno treba iskati in zasledovati kontinuiteto slovaških predzgodovinskih naselbin s slovaškim prebivalstvom 12. in 13. stoletja ter ugotoviti, kako daleč se je razširil slovaški element na vzhod, kjer si nekatere slovaške jezi-

kovno prehodne kraje laste Poljaki, Ukrajinci in Madžari. Nerešeno je tudi še vprašanje, v kolikor in na kak način so bili Slovaki tvorci slovaške politične zgodovine.

Š. Janšák, eden izmed najdelavnejših slovaških prehistorikov, objavlja izsledke svojih najnovejših raziskovanj v dolinah rek Morave, Vaha, Nitre, Žitave in Hrona v zanimivi razpravi pod naslovom Stare naselbine na Slovaškem (Staré osídlenie Slovenska). J. Martinka se bavi v obširni študiji z zgodovino in z dosedaj popolnoma nepoznano predzgodovino gradu Sokol'a nad Košicami, ki spada med največje razvaline v Českoslovaški. Četudi so ga porušili že pred 500 leti, je še vendar ohranjeno obzidje, ki je na severni strani dolgo 230 m, na južni pa 495 m. Sredi 14. stoletja je bil lastnik tega gradu hrvatski plemič Bodislav, sin Grgura iz Korjaza, ki je dobil grad v last l. 1343. od kralja Ludvika. Na temelju doslej neuporabljenih virov popravlja Martinka na več mestih napačne zaključke madžarskih zgodovinarjev. J. Eisner poroča kratko in pregledno o prezgodovinskih raziskovanjih Slovaške in Podkarpatske Rusije v l. 1930. I. Houdek proučava popolnoma v duhu urednikovega programa zgodovino Velikega lptovskega gradu. V svoji razpravi pobija nazore madžarskih znanstvenikov Majláth Béle, Ortvyai Tivadara in Ivanyi Bele, da lptovsko okrožje, torej srce Slovaške, v 12. st. še ni bilo naseljeno in da so prvi prebivalci bili Madžari, a Slovaki da so se naselili šele v sredini 13. st. po mongolskem vpadu. Arheološke najdbe dokazujejo, da vzhodna Slovaška ni bila do 12. st. neprodiren pragozd, ampak da so tu živeli že v prvih stoletjih pred Kristusom Kelti, od 1. do 5. st. po Kr. germanski Kvadi, a nato Slovani. Živahne stike med germanskimi narodi na ozemlju sedanje zapadne Slovaške ter rimsko državo na drugi strani sta naglašala na temelju numizmatičnega materiala že P. Eisner in J. Dobiáš, profesor stare zgodovine na praški Karlovi univerzi. Najnovejša odkritja rimskega denarja iz okolice Bratislave opisuje v Zborniku J. Skutil, kustos brnskega muzeja.

Letos je začelo slovaško Muzejsko društvo izdajati slovaški diplomatar (Slovenský diplomátár) kot brezplačno prilogo Zbornika. V njem bodo sistematično izhajale vse že tiskane in vse neobjavljene listine, ki se tičejo Slovaške in so sedaj ogromni večini zgodovinarjev težko pristopne. Do l. 1526. izhajajo doslovno, od te dobe naprej pa v regestih. Diplomatar je letos izčrpal in objavil v hronološkem redu na 32 straneh material arhivov občin Lptovskega Trnovca in Turiana nad Váhom. Ureja ga arhivarka Slovaškega narodnega muzeja dr. Mária Jeršová - Opočenská. V nekaterih ozirih bo dobro služil tudi jugoslovanskim zgodovinarjem za proučevanje domače preteklosti.

J. Šedivý.

Društveni glasnik.

Obvestilo glede imenika članov.

Iz razlogov štednje je sklenil odbor na svoji zadnji seji, da se za letošnje leto imenik članov ne objavi.

Zamena publikacij.

V zameno pošiljajo »Zgodovinskemu društvu« svoje publikacije sledeče korporacije, oziroma uredništva:

Beograd: Kr. Srpska akademija; Društvo sv. Save; Etnografski muzej; Glasnik Geografskog društva; Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor; Starinar.

- Breslau: Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven.
- Brno: Maticе Moravská.
- Budyšin: Mačica Serbska.
- Celovec: Carinthia I.
- Dunaj: Österreichisches archäologisches Institut; Wiener Zeitschrift für Volkskunde.
- Frankfurt: a. M.: Archäologisches Institut des Deutschen Reiches. Römisch-Germanische Kommission.
- Gradec: Historischer Verein für Steiermark.
- Katovice: Towarzystwo przyjaciół nauk na Śląsku.
- Krakov: Lud Słowiański.
- Ljubljana: Znanstveno društvo; Arhitektura; Bogoslovni vestnik; Čas; Dom in svet; Etnolog; Geografski vestnik; Muzejsko društvo za Slovenijo; Ljubljanski zvon; Mentor; Popotnik; Slovenska Matica; Slovenski učitelj; Zbornik za umetnostno zgodovino; Zdravniški vestnik; Žena in dom.
- Lvov: Lud; Naukove tovaristvo imeni Ševčenka; Polskie towarzystwo historyczne; Ruch słowiański.
- Makarska: Nova revija.
- Novi Sad: Glasnik istoriskog društva u Novom Sadu.
- Olomouc: Časopis vlasteneckého spolku musejniho.
- Padova: Atti della Accademia scientifica Veneto-Trentino-Istria.
- Pariz: Institut d' études slaves.
- Poznanj: Instytut zachodnio-słowiański przy uniwersytecie poznańskim; Poznańskie towarzystwo przyjaciół nauk.
- Praga: Časopis československých knihovníků; Český časopis historický; Česko-slovensko-jugoslavska revue; Český zemský archiv v Praze; Maticе Česká; Národopisný věstník československý; Slavia; Slovanský přehled; Slovanský ústav; Ukrajinski universitet v Prazi.
- Rim: Bollettino dell' Associazione Internazionale degli studi Mediterranei; Istituto per l' Europa Orientale; Pontificium Institutum orientalium studiorum.
- Sarajevo: Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini.
- Skoplje: Glasnik Skopskog naučnog društva.
- Sofija: Българската Академия на науките; Istoričeskoto družestvo.
- Sombotelj: Vasvármegye és Szombathely város kultúregyesülete.
- Split: Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku.
- Trst: Archeografo Triestino.
- Turčianski Sv. Martin: Matica Slovenska; Sbornik Spolku profesorov Slovákov.
- Varšava: Instytut badań spraw narodowościowych; Towarzystwo Naukowe Warszawskie.
- Zagreb: Jugoslavska akademija; Braća Hrvatskog zmaja; Hrvatski geografski glasnik; Narodna starina; Novi život; Priroda; Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva; Vjesnik kr. državnog arhiva.

V oceno in zameno doposlane tiskovine.

Od 1. julija do 30. novembra 1932.

- Kr. Srpska akademija, Beograd: Glas Kr. Srp. akademije. 147, 148. 1932. — Posebna izdanja. 89. Stanojević-Glumac, Sveto pismo. 1932. 90. Dinić K. J. O Nikoli Altomanoviću. 1932. 92. Pogodin A., Rusko-srpska bibliografija. I. 1932. — Srpski etnografski zbornik. 49. Vlajinac M. Z., Zgon ili kulučenje van mesta stanovanja. 1932. — Zbornik za istoriju, jezik i književnost srp. naroda. II, 5. Arhivska grada. 3. 1932.
- Bŭlgarskata akademija na naukitě, Sofija: Dokumenti za bŭlgarskata istorija. I. 1931. — Lětopis XIII. 1931. — Sbornik na Bŭlgarskata akademija. 24, 27. 1931. — Bŭlgarski starini, XI. Laskaris M., Vatopedskata gramota na car Ivan Asěnja II. 1930. — Šiřmanov I. D., Iv. Vazov. 1930.
- Arhitektura. I, 8. Ljubljana 1932.
- Beseda o sodobnih vprašanjih. I, 7—11. Ljubljana 1932.
- Bollettino dell' Associazione internazionale per gli studi mediterranei. III, 1—3. Roma 1932.
- Byzantinoslavica. IV, 1. V Praze 1932.
- Čas. XXVII, 1. Ljubljana 1932.
- Časopis Matice Moravské. LVI. V Brně 1932.
- Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci. XLV. Olomouc 1932.
- Český časopis historický. XXXVIII, 1—2. V Praze 1932.
- Dom in svet. XLV, 5—6. Ljubljana 1932.
- Centraljnaja Evropa. V, 8—11. Praga 1932.
- Germania. XVI, 3—4. Frankfurt a. M. 1932.
- Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu. XLIII. Sarajevo 1931.
- Izvěstija na Istoričeskoto družestvo. XI—XII. Sofija 1931-1932.
- Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven. VIII, 1—2. Breslau 1932.
- Kwartalnik historyczny. XLVI, 1—2. Lwów 1932.
- Mentor. XX, 1—3. Ljubljana 1932.
- Popotnik. LIV, 1—3. Ljubljana 1932.
- Slovenski pravnik. XLVI, 7—10. Ljubljana 1932.
- Slovanský přehled. XXIV, 7—9. V Praze 1932.
- Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor. XII, 1. Beograd 1932.
- Priroda. XXII, 6—8. Zagreb 1932.
- Čehoslovačko-jugoslovenska revija. III, 1—2. Praha 1932.
- Nova revija. XI, 5. Makarska 1932.
- Revue des études slaves. XII, 1—2. Paris 1932.
- Rivista di letterature slave. VII, 3—6. Roma 1932.
- Ročenka Slov. ústavu. IV. V Praze 1932.
- Sbornik prací I. sjezdu slov. filologů. II. V Praze 1932.
- Slovenski učitelj. XXXIII, 7—12. Ljubljana 1932.
- Zdravniški vestnik. IV, 4—7. Ljubljana 1932.
- Franjevački vijesnik. XXXIX, 7—11. Beograd 1932.
- Voršič J.. O pravni naravi ozračja. Ljubljana 1932.
- Jubilejni zbornik 1922-1932. V Ptujju 1932.
- Zbornik za umetnostno zgodovino. XI. Ljubljana 1931.
- Wiener Zeitschrift für Volkskunde. XXXVII, 5—6. Wien 1932.
- Zprávy Českého zemského archivu. VII. V Praze 1932.
- Ljubljanski zvon. LII, 7—9. Ljubljana 1932.
- Žena in dom. III, 8—12. Ljubljana 1932.

Od publikacij ZDM so v zalogi še:

ČZN II—X; XIV—XXIV. Cena Din 60, za člane Din 40 (v inozemstvu Din 50). XXV—XXVII. Cena Din 75, za člane Din 50 (v inozemstvu Din 60). Kazalo ČZN I—XX. Cena Din 50, za člane Din 30 (v inozemstvu Din 40). Dolenc Metod, dr.: Kmečko dedno nasledstvo za časa veljavnosti gorskih bukev. Din 10. — Košir P. — Mödendorfer V.: Ljudska medicina. Din 10. — Kovačič Fr.: Ljutomer. Zgodovina trga in sreza. Din 50, po pošti Din 53. — Kovačič Fr.: Nadžupnija Sv. Križa pri Rogaški Slatini. Din 25. — Marolt Marijan: Umetnostni spomeniki Slovenije. III. Dekanija Celje. I. Din 50, za člane Din 35. — II. Din 75, za člane Din 50. — Strmšek Pavel, dr.: Dramatično društvo v Mariboru. Din 10. — Štrekelj Karel, dr.: Historična slovnica slovenskega jezika. 1—2 à Din 10, 3 à Din 3. — Vrstovšek K., dr.: Dr. Matija Prelog. Din 3. — Zgodovinska knjižnica. I. 1.: Krajevne kronike. Din 3. — Zgodovinska knjižnica. II. 1.: Prazgodovinske izkopine. Din 3.

Poleg teh ima ZDM v zalogi tudi naslednje publikacije: Kragelj Jos.: Tolminski opravilnik. Din 3. — Mravljak Jos.: Vuzenica. II. Din 15. — Orožen Ignac: Das Dekanat Oberburg. Din 25. — Strmšek Pavel, dr.: Zur älteren Geschichte der westlichen Südslawen. Din 10.